

SOTAHISTORIALLINEN AIKAKAUSKIRJA

14

1995

TOIMITUSKUNTA

Eero Elfvengren
Antti Juutilainen, Ohto Manninen, Markku Palokangas
Marja-Riitta Koski

ENGLISH SUMMARIES

Erkki Nordberg

**SOTAHISTORIALLINEN
AIKAKAUSKIRJA**

14

Helsinki 1995

**SOTAHISTORIALLISEN SEURAN JA
SOTAMUSEON JULKAISUJA**

JOURNAL OF MILITARY HISTORY
14

PUBLISHED BY:
THE SOCIETY FOR MILITARY HISTORY AND
THE MILITARY MUSEUM OF FINLAND

ISSN 0357-816X

Gummerus Kirjapaino Oy
Jyväskylä 1995

LUKIJALLE

Sotahistoriallisen Aikakauskirjan toimituskunta on pyrkinyt saamaan aikaiseksi jälleen kerran sisällöltään monipuolisen niteen. Ilahduttavaa on ollut tällä kertaa vanhempaan sotahistoriaan liittyvien artikkelien tarjonta. Toimituskunta haluaa kiittää kaikkia tutkijoita, jotka ovat tarjonneet tutkimuksiaan aikakauskirjassa julkaistavaksi.

Maanpuolustuskorkeakoulun organisaatiossa tapahtuvat muutokset aiheuttavat sen, että aikakauskirjan toinen julkaisija on vaihtunut. Sotatieteen laitoksen tilalle on palannut Sotamuseo. Sotahistoriallinen Seura ja Sotamuseo julkaisivat neljä yhteistä vuosikirjaa – aikakauskirjan edeltäjää – vuosina 1971–1978. Toimituskunta haluaa tässä yhteydessä kiittää Sotatieteen laitosta, sen johtajia ja henkilökuntaa arvokkaasta ja monimuotoisesta tuesta näinä 15:nä vuotena, joina Sotatieteen laitos on osallistunut aikakauskirjan julkaisemiseen. Näinä vuosina Sotahistoriallisessa Aikakauskirjassa on julkaistu useita merkittäviä Suomen sotahistoriaan liittyviä pienimuotoisia tutkimuksia. Maininnat eri tutkimusten lähdeluetteloissa ovat tästä kiistattomana osoituksena.

Sotamuseon tulo aikakauskirjan toiseksi julkaisijaksi on myönteinen asia, jolla varmistetaan sisällöltään monipuolisten aikakauskirjojen julkaiseminen tulevinakin vuosina.

Toimituskunta haluaa kiittää myös Maanpuolustuksen kannatusäätiötä taloudellisesta tuesta aikakauskirjan julkaisemiseksi.

Huomautettakoon lopuksi, että toimituskunta jättää kirjoittajille vastuun heidän esittämistään mielipiteistä.

TOIMITUSKUNTA

SISÄLLYS

ALI PYLKKÄNEN:

- Vanhempi jakolaitos ja sotaväen aluejärjestelmä –
”Ruotsin kotimainen suurvaltaihme” 7

J. E. O. SCREEN:

- Suomen sotaväki 1881–1901 40

MARKKU SALOMAA:

- Punaupseeri Toivo Antikaisen toiminta ammattivallan-
kumouksellisena vuosina 1918–1941 60

PAVEL APTEKAR:

8. Armeijan toiminta Neuvostoliiton-Suomen sodan
1939–1940 alkuvaiheessa 95

TEUVO RÖNKKÖNEN:

- Linnoitustykistö – aselaji välirauhan alkamisesta
jatkosodan loppuun 106

MARTTI PELTONEN:

- Kaukopartioiden lentokuljetukset jatkosodassa ja
Lapin sodassa 169

ANTTI JUUTILAINEN:

- Jatkosodan ajan maavoimien joukko-osastohistoriat 218

MARTTI TURTOLA – ARI RAUNIO:

- Katsaus poliittiseen ja sotahistoriaan liittyviin
tutkimuksiin ja kirjoituksiin 260

SOTAHISTORIALLINEN SEURA r.y. – KRIGSHISTORISKA SAMFUNDET r.f.:

- Vuoden 1994 toiminnasta 273

CONTENTS

ALI PYLKKÄNEN:

- The older military Levy Establishment and Army's territorial Arrangement – "The home-made great Power Miracle of Sweden" 7

J. E. O. SCREEN:

- The Finnish Army 1881–1901 40

MARKKU SALOMAA:

- The Activities of Red Officer Toivo Antikainen as a professional Revolutionary in the Years 1918–1941 60

PAVEL APTEKAR:

- The functioning of the 8th Army at the Beginning of the 1939–1940 Soviet-Finnish War 95

TEUVO RÖNKKÖNEN:

- Fortress Artillery; A Branch of its own from the Beginning of the Interim Peace until the End of the Continuation War 106

MARTTI PELTONEN:

- The Air Transport of Long Range Patrols during the Continuation War and the War in Lapland 169

ANTTI JUUTILAINEN:

- The Histories of Finnish Army Contingents in the Continuation War 218

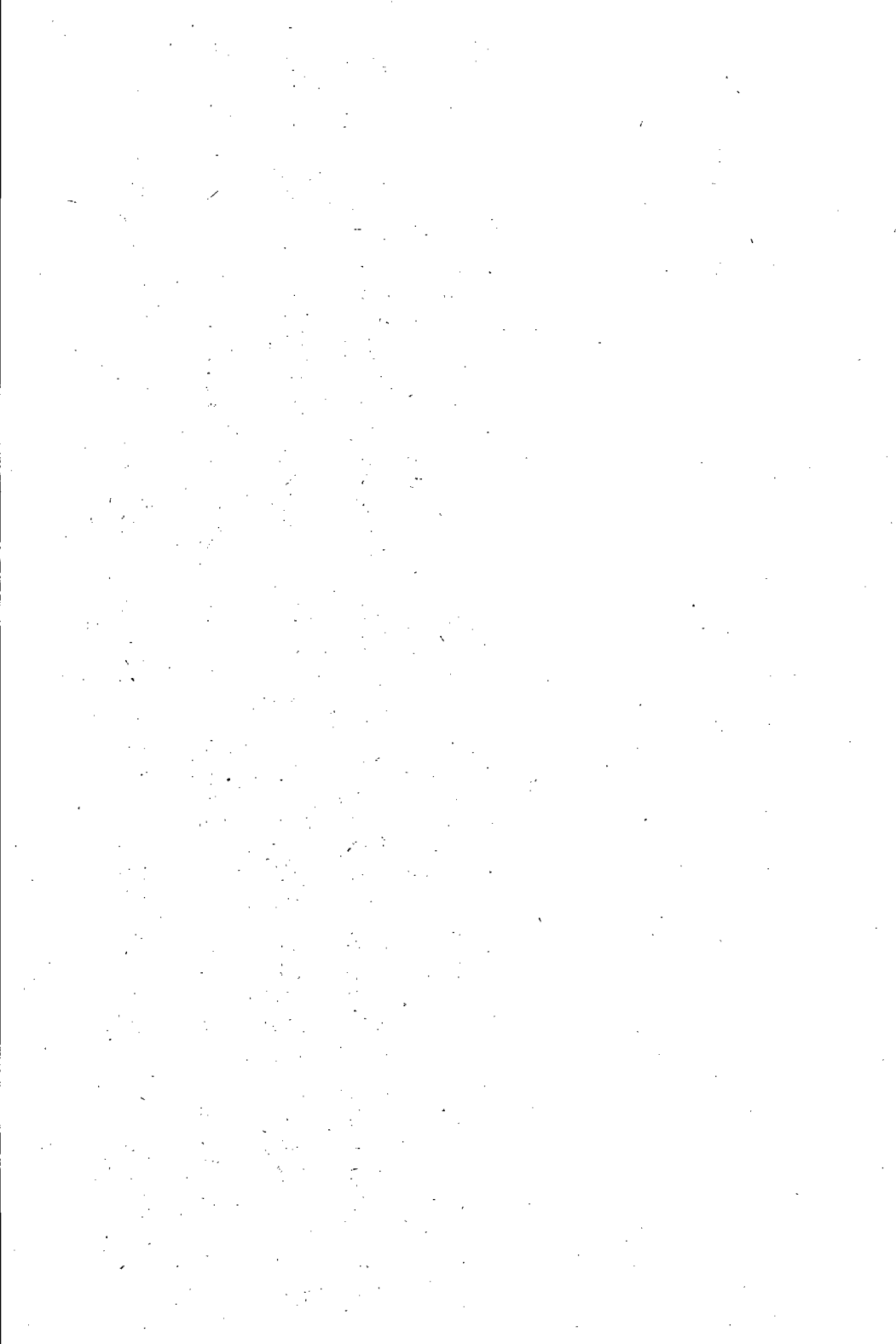
MARTTI TURTOLA – ARI RAUNIO:

- Survey of the Research Works and Articles on political and military History 260

SOTAHISTORIALLINEN SEURA r.y.–

THE SOCIETY FOR MILITARY HISTORY:

- Some Aspects about the Activities in 1994 273

Ali Pylkkänen*

VANHEMPI JAKOLAITOS JA SOTAVÄEN ALUEJÄRJESTELMÄ – ”RUOTSIN KOTIMAINEN SUURVALTAIHME”

”Ruotsin valta tällä aikakaudella oli kukkuroillaan. Mitä Suuri Kustaa Aatolppi oli alottanut ja viisas Oxenstjerna jatkanut, Itämeren saattamista Ruotsinmaan järveksi, sen uljas X:s Kaarle Kustavi jo oli täyttämäisillään, koska tuima Tuoni hänen kädestään vaivutti voittoisan miekan. Mutta niinkin oli Ruotsi saanut sijan Europan mahtavimpien vältain neuvokunnassa; kuulunsa oli kaikunut ympäri maailman, loistonsa huikaisutti sekä omain että ulkolaistenkin silmät, niin etteivät nähneet kuinka heiluvalla pohjalla tämä suuruus seisoi.”

Näin mahtipontisesti tiivistä Julius Krohn vuonna 1862 ilmestyneessä väitöskirjassaan tuntonsa Ruotsin suurvaltapolitiikasta, ja viittasi heti perään, osin Daniel Jusleniusta lainaten, suomalaisten osuudesta suurvallan rakentamiseen ja vanhempaan jakolaitokseen:

”Suomellakin ..., oli ollut runsas osansa. Tuhansittain oli sen poikia viety Ruotsin tappelutanterille vertansa vuodattamaan, viimeisen leipäpalasen ja pohjimmaisen äyrinsä se usein oli antanut Ruotsin sotajoukkojen varustamiseen.” – ... ”mitä urhotöitä tehnevätkin, se ulkolaisten tietoon tulee Ruotsalaisten nimellä, kun Ruotsi on koko valtakunnan nimi”.¹

Tekstinäytteistä käy ilmi ruotujakolaitoksen edeltäjän ”vanheman jakolaitoksen” ja sotaväen aluejärjestelmän keskeisimmät elementit: 1) väenotot ja 2) kotimaisen sotaväen ylläpito luontois- ja rahatalouden sekajärjestelmän avulla sekä 3) niiden taakse kätkeytynyt suurvallan ”näkymätön” horjuvuus. Tässä kirjoituksessa

* (s. 1963) filosofian lisensiaatti, toimii Suomen Akatemian tutkimusassistenttina Turun yliopiston historian laitoksessa, kirjoittanut useita tieteellisiä artikkeleita Ruotsi-Suomen 1600-luvun sotalaitoksesta.

selvitetään etupäässä Hämeen jalkaväkirykmentin ja Hämeen-Uudenmaan ratsuväkirykmentin tutkimuksen avulla Ruotsi-Suomen kotimaisen sotaväen ylläpitoa taustana Ruotsin suurvalta-asemalle. Ruotsin suurvalta-aseman saavuttamiseen eivät pelkkä raha, liha ja veri kuitenkaan yksin riittäneet, vaikka niillä asiaa huomattavasti edesautettiin.

Miten Ruotsi pääsi suurvallaksi?

Huolimatta siitä, että Eerik XIV oli jo vuonna 1561 onnistunut taivuttamaan Tallinnan Ruotsin alaisuuteen, konkretisoitui Ruotsin suurvalta-ajatus – ”dominium maris baltici” – käytännön politiikaksi aikaisintaan Kustaa II Aadolfin ja lopullisesti vasta Kaarle X Kustaan aikana.² Vaikka voimat eivät riittäneetkään täydelliseen Itämeren herruuteen, oli Ruotsista kehittynyt viidessäkymmenessä vuodessa Kustaa II Aadolfin valtaannoususta naapureidensa pelkäämä ja kunnioittama suurvalta. Englantilaisen Michael Robertsin sanoin voimme kysyä: ”Kuinka saattoi tämä pieni ja ahdingossa oleva valtio luoda sellaisen vallan?”

Tärkeää roolia esitti varmasti yhteiskunnallinen vakaus; että Kustaa II Adolf ja Axel Oxenstierna onnistuivat yhdistämään erimieliset säädöt yhteistyöhön suurvaltapolitiikkansa taakse. Kuningas ja kansleri olivat myös keskeisimmät vaikuttajat niiden sotalaitosta, hallintoa, koulutusta ja talouselämää koskeneiden uudistusten takana, jotka mahdollistivat Ruotsin nousun suurvallaksi.³ Omien luonnonvarojen ohella tärkeää osaa näytteli yhtäläillä ulkomainen rahoitus, sillä finanssipolitiikka mahdollisti Ruotsin nopean astumisen eurooppalaiseen suurpolitiikkaan.⁴

Ruotsin kansainvälispoliittista menestystä edesauttoivat Venäjän sisäinen epävakaus, Puolan heikkous, Tanskan sisäinen hajaannus ja ulkopoliittinen eristyminen sekä läntisten merivaltojen pyrkimykset voimatasapainon säilyttämiseen Itämerellä. Ruotsin lopullinen nousu eurooppalaiseksi suurvallaksi liittyi läheisesti Itävallan ja Espanjan Habsburgien, Ranskan Bourbonien, Saksan keisarin ja säätyjen sekä uskontopuolueiden valtataisteluun, jota käytiin Reiniltä Böömiin ja Pohjois-Italiasta Itämerelle ulottuneella sotänäyttämöllä. Suurvalta-asema oli Ruotsille monessa suhteessa palkinto suotuisasta liittolaisasemasta Ranskan kanssa.⁵

Ruotsalaista suuruuden rakennelmaa uhkasi kuitenkin kaiken aikaa luhistuminen sisältä päin. Ruotsin omat väestölliset ja taloudelliset voimavarat eivät antaneet suurvallalle riittävää perustaa: se näkyi hyvin niissä vaikeuksissa, joita sotaväen ylläpito sodan ja rauhan aikana sille jatkuvasti aiheutti. Ruotsi oli suuruutensakin aikana todella köyhä maa.⁶ Siksi on syytä tutkia, kuinka nämä sisäiset vaikeudet onnistuttiin voittamaan. Ilman sisäistä "itseryhtiä ja henkeä" olisivat Ruotsin suuruuden päivät olleet pian laskeut. Epäilemättä ulkovallat myös kaiken aikaa punnitsivat Ruotsin sotaväen voimaa ja kykyä päättäessään omasta toiminnastaan Itämeren suunnalla.⁷

Vaikka kotimainen ratsu- ja varsinkin jalkaväki muodostivat sota-aikoina vain reservin pääarmeijalle,⁸ oli kotimaisen sotaväen ylläpito välttämätöntä paitsi turvallisuus- myös kustannussyistä, sillä yksinomaista palkka-armeijaan turvautumista ei valtion talous kestänyt.⁹

Vanhempi jakolaitos - ratkaisu kotimaisen sotaväen ylläpitämiseksi

Suurvaltasotien kotimaisen rahoitusongelman ratkaisemiseksi oli laadittava taloudellinen ohjelma siitä, kuinka kyetä turvaamaan sotaväen ylläpito maassa, jonka suurvalta-asema ja toiminta Euroopan markkinoilla edellyttivät rahataloutta, mutta jonka kansantalous ja voimavarat perustuivat luontoistalouteen. Ratkaisua lähdettiin hakemaan sitomalla kotimaisen sotaväen ja hallinnon ylläpito maaveroihin.¹⁰

Kaarle IX:n ja Kustaa II Aadolfin palkka-asetuksilla 1610-luvulla sekä jälkimmäisen 1620-luvulla toteuttamilla sotalaitosuudistuksilla pyrittiin kotimaan rykmenteille muodostamaan säännölliset rekrytointialueet ja jakamaan sotalaitoksen käyttöön osoitettujen tilojen verotuotot tiettyjen sotilasvirkojen – ei siis enää viranhaltijan persoonasta riippuvaksi – palkkalähteiksi.¹¹ Kysymyksessä oli vanhempi jakolaitos ja sotaväen aluejärjestelmä, jonka oli määrä täyttää kotimaisen sotaväen miehistö-, ylläpito- ja päällystön palkkatarpeet.¹² Järjestelmän etuna oli omavaraisuus, ja se ettei vanhempi jakolaitos ollut suuresti riippuvainen valtakunnan käteiskassasta tai ulkomaisesta rahoituksesta – aina-

kaan niin kauan kuin joukko pidettiin oman valtakunnan rajojen sisällä.¹³

Vuoden 1634 hallitusmuodossa vahvistettiin rykmenttien maakunnittainen aluejako ja edellytettiin tilajaon toteuttamista pysyvän aluejärjestelmän hengessä. Kruunun sotalaitoksesta teettämässä selvityksissä oli kuitenkin herännyt epäilyksiä, että osa maakirjanpitäjistä ja rykmenttien kirjureista syyllistyi jatkuvasti sotaväelle varattujen varojen kavallukseen ja että osa sotaväelle jo jae- tuista tiloista oli päästetty leväperäisesti rappeutumaan toivossa saada tilalle uusi ja parempi. Tilojen poistuminen sotalaitoksen käytöstä teki järjestelmästä epävakaa ja vaikeasti hallittavan.

Vuoden 1636 pääkatselmuksen ja rykmenttijaon lopullisen vahvistamisen yhteydessä sotaväen taloudenpito päätettiin lopulta saattaa luotettavammalle pohjalle ja helpommin kontrolloitavaksi. Sotaväen tilojen verotuotoista ja viljaylläpidosta tuli siksi laatia erilliset sotilasmaakirjat. Katselmuksessa kirjattavan jaon tuli olla pysyvä: kukaan ei saanut luopua kerran saamastaan palkkatilasta tai vaihtaa sitä toiseen. Nämä Ruotsissa vuonna 1636 laaditut sotilasmaakirjat muodostavat ensimmäisen jälkipolville säilyneen selvityksen siitä palkka- ja aluehallintojärjestelmästä, josta tässä tutkimuksessa käytämme nimitystä ”vanhempi jakolaitos”. Ulottuiko vuoden 1636 sotilasmaakirjajako myös Suomeen?

Aikaisemman tutkimuksen mukaan Ruotsin jaolle ei tietävästi löytynyt Suomessa täyttä vastaavuutta, vaan vuoden 1638 Karjalan ja Savon jako – jota vuonna 1639 seurasi jako Hämeen ja Uudenmaan lääneissä – on esitelty Suomen ensimmäiseksi sotilasmaakirjajakoiksi. John E. Roos tosin mainitsee, että Suomessa suunniteltiin sotilastilajakoa jo vuonna 1635 Turun hovioikeuden presidentti Jöns Kurckin ja kenttäsihteeri Abraham Steenssonin johdolla, ja että ainakin Hämeessä toki laadittiin jo vuosina 1636–1637 maaherra Bror Andersson Rålambin ja maakamreeri Johan Erikssonin toimesta rykmentittäiset tilaluettelot kolmesta Hämeen-Uudenmaan rykmentistä ja yhdestä skvadronasta. Varsinaisista maakirjoista ei kuitenkaan ollut kysymys. Roos esitti lähdeaineiston puuttuessa, ettei 1636–1637 jako olisi ulottunut Hämettä laajemmalle.¹⁴

Omat tutkimukseni yhdistettyinä Roosin tietoihin osoittavat, että sotilasmaakirjojen mukainen tilajaon valmistelu paperilla, ellei jo käytännön toteutuskin, oli täydessä vauhdissa Suomessa jokseen-

kin samanaikaisesti Ruotsin jaon kanssa. Toisin kuin aiemmin on luultu, konkretisoitui ensimmäinen ehdotus sotilasmaakirjaksi Karjalassa ja Savossa sekä Nils Erik Villstrandin mukaan myös Pohjanmaalla koskemaan jo tilivuotta 1636. Savon ja Karjalan maakirjassa esitettiin everstien Alexander Gordonin ja Reinholdt Wrangelin Karjalan sekä Casper Ermisin Savon rykmenttien upseereille jaettavaksi aiotut vapaatilat (frihemman) isäntineen ja veroineen. Vuosien 1636 ja 1637 Karjalan sotilasmaakirjoissa jaettiin tilat koko päällystölle piipareista everstiin sekä rykmentin ”esikunnalle”.¹⁵

Että Suomessa oli heti vuosina 1638–1639 tarpeen toteuttaa uusi sotilasmaakirjajako, saattaisi viitata siihen, että aiemmat vuosien 1636–1637 jaot olivat joko jääneet suunnitelmiksi paperille tai että palkkatilajako kangerteli. Jokaisesta jalka- ja ratsuväkirykmentistä tuli laatia kaksi yhtäpitävää miesluku- eli vahvuusluetteloa ja kaksi maakirjaa sotaväen tiloista ja niiden veroista: toinen sotakollegiota (kriksrätten)¹⁶ ja toinen laskukamaria varten. Rykmenttien pääkirjureiden eli myöhempien provinsiaalikirjureiden tuli laatia alueelliset miesluettelot sotaväestä katselmuserrojen ohjeiden mukaan siten, että tietyt komppaniat koottaisiin ja täydennettäisiin tiettyjen kihlakuntien ja pitäjien miehistä.

Aluksi sotaväkeen otettiin pääluvun mukaisin väenotoin yleensä joka kymmenes mies. Vuodesta 1642 alkaen käytettiin taloluvun mukaisia väenottoja, niin että kymmenen taloa muodosti aina yhden ruodun, joka asetti yhden nihdin (rälssin väenottosuhde oli molemmissa järjestelmissä yleensä 1/20). Komppanioiden aluejako oli miehistöä täydennettäessä pyrittävä säilyttämään mahdollisimman kiinteänä: elleivät tehtävään alunperin määrätyt alueet riittäneet, tuli täydennysmiehistö ottaa viereisistä pitäjistä ja kihlakunnista. Provinsiaalikirjureiden tuli myös huolehtia, että palkkatilat järjestettäisiin samoista kihlakunnista ja pitäjistä, joista komppania sai väkensä.¹⁷ Viimeksimainittua vastaan toisaalta soti joissakin tapauksissa ohje, että sotilaiden (so. myös esimiesten) tuli saada palkka asuinlänistään.¹⁸

Oli toivottavaa, että esimiehet olisivat kotimaassa ollessaan ja rauhan aikana olleet miestensä keskellä. Tavoitteena oli myös, että tietyiltä tiloilta olisi maksettu pysyvästi palkkaa tietyille sotilasviranhaltijoille. Viran ollessa täyttämättä pidätti kruunu verotuoton muuhun käyttöön.¹⁹

Ratsuväen tilat tuli säilyttää jakamattomina ja niiden oli annettava varustaa niin kauan kuin pystyivät. Jos jonkin tilan verotuotot ylittivät ratsukon varustamisesta annetut ohjeet, oli ylimääräinen verotuotto luovutettava kruunulle. Henrik Fleming sai tehtäväkseen selvittää päällystölle ja miehistölle, että palvelusta varten jaetut tilat tulisivat aina pysymään kyseisen viran käytössä. Hallitsijalla oli kuitenkin oikeus luovuttaa sotaväen palkkatila pois erityisestä syystä, mutta tällöin tuli maaherran osoittaa rykmentin käyttöön vähintään yhtä hyvä tila.²⁰

Hämeessä jako vahvistettiin sotilasmaakirjoihin vuonna 1639. Hämeen-Uudenmaan ratsuväen päällystölle ja miehistölle jaettiin tällöin vapaatilojen (frihemman) verotuottoja ja omien vapaatilojen verovapauksia korvaukseksi ratsukon ja ratsujen varustamisesta. Hämeen jalkaväkirykmentin päällystö sai vapaatilojen verotuottoja vuosipalkkansa perustaksi. Jako ei ollut täydellinen, vaan ratsuväen ja jalkaväkimiehistön vuosipalkat sekä esikuntahenkilöstön ylimääräiset palkat maksettiin yhä käteisellä rahalla. Jakolaitoksen tila kirjattiin tästedes vuosittain sotilasmaakirjoihin.²¹

Vanhempi jakolaitos ja aluejärjestelmä Hämeessä 1639–1651

Hämeen jalkaväkirykmentin päällystön palkkatiloista peräti 99 % sijaitsi vuonna 1639 Hollolan kihlakunnan alueella, joka oli vuonna 1632 määrätty huolehtimaan koko Hämeen jalkaväkirykmentin palkoista. Mikä huomionarvoisinta, jokaiselle komppanialle oli osoitettu myös ensisijainen palkkapitäjä.²² Vuoteen 1651 mennessä järjestelmä oli osin murtunut ja taantunut. Päällystön palkkatiloista valtaosa (81 %) oli tosin yhä Hollolan kihlakunnan alueella, mutta pitäjakohtaisesti tarkastellen komppanioiden palkka-alueet menivät usein päällekkäin.²³

Vuonna 1639 Hämeen jalkaväkirykmentin komppanioiden alunperin melko selvät Hollolan kihlakuntaan tukeutuneet miehistö-alueet pirstoutuivat 30-vuotisen sodan aikana hajalleen useamman kihlakunnan ja usein koko läänin alueelle. Sodan aikana Hämeen ja Uudenmaan nihdit saattoivat käytännössä joutua mihin tahansa alueen kolmesta jalkaväkirykmentistä periaatteellisesta täyden-

nysaluejaosta huolimatta. Tämä selittää karkuruuden ohella hyvin pitkälle sen, etteivät väenotoissa nihdeiksi määrätyt miehet ilmes-tyneet aina siihen rykmenttiin, johon heidän olisi täydennysalue-jaon perusteella kuulunut saapua. Rauhan palattu komppaniat muodostettiin taas selkeiksi alueellisiksi ja hallinnollisesti helposti käsiteltäviksi kokonaisuuksiksi.²⁴

Hämeen-Uudenmaan ratsuväkirykmentin komppanioiden pääl-lystön vapaa- eli ratsu- ja hevostilojen enemmistö sijaitti vuonna 1639 yleensä yhdessä kihlakunnassa, mutta hajatilat muissa kihla-kunnissa eivät olleet tuntemattomia.²⁵ Vuoteen 1651 tultaessa pääl-lystön vapaatilajärjestelmän tavoiteltu kiinteys höltyi, ja leimaa-antavana piirteenä oli komppanioiden vapaatilojen kihlakunnittai-nen ja pitäjittäinen päällekkäisyys. Ratsurykmentin vuosipalkka-eli etuustilat jaettiin vuonna 1651 alueilta, joilla vapaatiloja oli vähemmän.²⁶

Vuosina 1638–1639 maakirjoihin viety ”aluejärjestelmä” rajasi suomalaisen ratsuväen miehistön osalta komppanioille omat selvät ratsutila- ja rekrytointialueensa. Tapaukset, joissa saman hallinto-pitäjän alueella oli edes kahden komppanian ratsutiloja, olivat har-voja. Peräti 31 pitäjää Hämeen ja Uudenmaan läänin 37 pitäjistä varustivat kukin vain yhtä ratsukomppaniaa.²⁷ Tämän jälkeen sit-ten tapahtuikin: vuonna 1645 löytyi läänistä vastaavasti vain kol-me sellaista pitäjää, joiden alueilta varustettiin pelkästään yhtä komppaniaa. On kuitenkin huomattava, että aluejaon murtumisesta huolimatta pääosa komppanioiden ratsumiehistä tuli yhä edel-leen samoista pitäjistä kuin vuonna 1639.²⁸

Vuoden 1647 vahvuusrullista on havaittavissa pyrkimys saattaa miehistön ratsutila-alueet yhtenäisemmiksi. Läänistä löytyi jo 12 pitäjää, joista varustettiin vain yhtä ratsukomppaniaa.²⁹ Seuraavan kahden vuoden aikana komppanioiden aluejako hämärtyi hieman, mutta vuoden 1651 uudistuksen myötä aluejärjestelmäjako kiintey-tyi: peräti 25 pitäjän alueelta varustettiin jälleen vain yhtä ratsu-komppaniaa.³⁰

Kuinka rykmenttien ja komppanioiden palkka- ja miehistön täy-dennysalueet sopivat yhteen? Vuoden 1639 sotilasmaakirjojen mu-kaisessa jaossa ratsupäällystön vapaatilojen painopiste oli viidessä komppaniassa kahdeksasta ja vuonna 1651 seitsemässä komppa-niassa kahdeksasta samoissa pitäjissä, joissa kyseisten komppa-nioiden miehistön ratsutilat sijaitsivat. Yksin nämä alueet eivät

kuitenkaan riittäneet, vaan päällystölle jouduttiin antamaan jonkin verran vapaatiloja eri puolilta lääninä.³¹

Hämeen jalkaväkirykmentissä esimiehet saivat seitsemässä komppaniassa kahdeksasta 1639 kukin vapaatilansa pääosin samoista pitäjistä, joista heidän komppanioidensa miehistö täydennettiin. Kun vähennämme rykmentin 139 vapaatilasta ”esikunnalle” jaetut 17 tilaa, sijaitsi peräti 101 esimiesten vapaatilaa jäljelle jääneistä 122 vapaatilasta esimiesten omien komppanioiden miehistöalueilla. Kaikkiaan 135 rykmentin 139 vapaatilasta sijaitsi samoissa pitäjissä, joista rykmentti sai miehistönsä.³²

Vuonna 1651 oli 149 Hämeen jalkaväkipäällystön 157 vapaatilasta samoissa Hollolan ja Sääksmäen kihlakunnissa, joista rykmentti sai miehistönsä. Vapaatiloista 107 oli samoissa pitäjissä, joista rykmentti sai sotamiehensä, mutta näistä vain 30 esimiesten palkkatilaa sijaitsi esimiehen oman komppanian miehistön täydennysalueella. Esimiesten vapaatilojen enemmistö oli vain kahdessa komppaniassa samoissa pitäjissä, joista heidän komppaniansa sai miehistönsä. Vajaa kolmannes (50) esimiesten vapaatiloista oli liäksi pitäjissä, joista koko rykmenttiin ei vuonna 1651 siunaantunut ainuttakaan miestä.³³

On merkille pantavaa, etteivät päällystön tilat olleet Suomessa 1660-luvullakaan keskittyneet vastaavassa määrin komppanioiden miehistöalueille kuin muualla Ruotsissa. Sotakollegio antoikin vuoden 1664 sotilasmaakirjauudistuksen yhteydessä ohjeet saattaa päällystön tilat myös Suomessa omien komppanioidensa miehistöalueiden yhteyteen – ajatus, joka oli lähellä toteutua Hämeen jalkaväen osalta 1939 ja ratsuväen kohdalla 1651 jakojen tuloksena, mikäli sodat eivät olisi sotkeneet järjestelmää.³⁴

Miksi miehistön täydennysaluejärjestelmä rappeutui – oliko sodan aikana syytä pyrkiä aluejärjestelmän säilyttämiseen?

Aluejärjestelmän säännöllisenä säilymistä vastaan oli ensinnäkin, että miehiä jouduttiin sotaretkien aikana siirtämään komppaniasta ja joskus myös alistamaan rykmentistä toiseen vajausten täyttämiseksi.³⁵ Rykmenttien komppaniamäärä ei myöskään pysynyt kaiken aikaa vakiona, vaan välillä muodostettiin reservikomppanioita.³⁶ Vuonna 1646, Tanskan sodan jo päättyttyä, oli Suomen ja

Ruotsin sotaväki määrä palauttaa määrävahvuiseksi, jolloin ylimääräiset komppaniat ja niiden virat tuli lakkauttaa.³⁷

On myös mainittava ”sekarykmenttien” rivien yhtenäisyyttä sekoittanut vaikutus: esimerkiksi everstiluutnantti Edvart Johnstoin komentama sekarykmentti sai riveihinsä Hämeen jalkaväkirykmentin ja Uudenmaan itäisen sekä Uudenmaan läntisen jalkaväkirykmentin päällystää ja miehistöä. Alueen väestöresurssien luovuttaminen toisen rykmentin käyttöön ei voinut olla vaikuttamatta jatkossa suoritettuihin täydennysjärjestelyihin.³⁸

Jatkuva väenotto- ja palkka-alueiden rajankäynti amiraliteetin sekä sotaväen välillä aiheutti niin ikään muutoksia.³⁹ Aluejärjestelmää hajottivat myös läänityslaitosjärjestelyt ja tilojen köyhtymistä seurannut autioituminen. Ratsu- ja jalkaväen aluejärjestelmään saattoi yksittäisten tilojen osalta seurata muutoksia myös 1630-luvulle jatkuneesta suurtilanmuodostuksesta.⁴⁰ Jalkaväki joutui myöhemminkin luopumaan joistakin tiloista ratsulaitoksen hyväksi.⁴¹ Oma vähäinen vaikutuksensa oli silläkin, että rälssin asepalvelusmiehet tulivat joskus rykmentin varsinaisen täydennysalueen ulkopuolelta ja jopa eri läänistä.⁴² Ei ole poissuljettua, etteikö myös Hämeen ja Uudenmaan eriyttäminen omiksi lääneikseen vuosien 1640–1648 ajaksi olisi saattanut tuoda joitakin muutoksia aluejakoon.⁴³

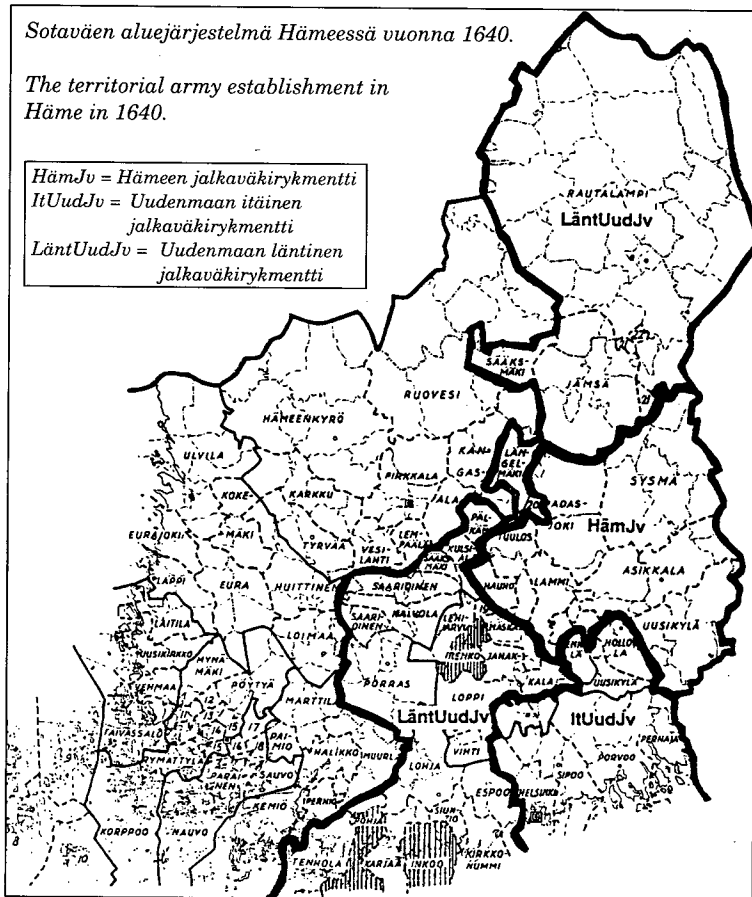
Aluejärjestelmän säilyttämiseen ei ollut aina edes syytä pyrkiä, vaan se oli jopa tarpeen hajottaa, jotta rykmentin vanhoja taistelukokemusta omanneita sotureita olisi saatu eri komppanioihin.⁴⁴ Todennäköisesti oli myös niin, että varsin pian opittiin säästämään pitäjiä kertakaikkiselta taisteluiden tai kulkutautien aiheuttamilta miestuhoilta hajauttamalla pitäjien miehistö eri komppanioihin.⁴⁵ Tämän seikan havaitseminen oli jopa yksi vasta-argumentti olla siirtymättä kolmikymmenvuotisen sodan jälkeen säännölliseen sotamiehenpitoon.⁴⁶

Omasta ajasta saatujen kokemusten perusteella voimme myös arvailla, että sotajoukon kannalta oli ihan terveellistäkin, jos kaikki miehet eivät olleet aivan samalta kylältä, vaan hieman laajemmalta alueelta. Näin pystyttiin jossain määrin ehkäisemään jo siviilielämässä mahdollisesti yhteenlyöttäytyneen hulttioporukan aiheuttama riita ja tora tai liiaksi sisäänpäin lämpiämisen vaarat. Ylipäänsä paikallishenki oli ja on kuitenkin vahva puolustushengen rakennusaine. Miehistörakenteessa tarpeelliset muutokset tehtiin

Sotaväen aluejärjestelmä Hämeessä vuonna 1640.

The territorial army establishment in Häme in 1640.

HämJv = Hämeen jalkaväkirykmentti
ItUudJv = Uudenmaan itäinen
jalkaväkirykmentti
LäntUudJv = Uudenmaan läntinen
jalkaväkirykmentti

Rykmenttien rekrytointi- ja miehistöntäydennysalueet muuttuivat jatkuvasti 30-vuotisen sodan aikana. Renko, Pohja ja Inkoo olivat vuonna 1640 ainoat pitäjät, joista jalkaväkirykmentit eivät saaneet miehistötäydennystä.

luultavasti vanhoinakin aikoina tilanne- ja tapauskohtaisesti, jos normaali kurinpitomenettely ei riittänyt.⁴⁷

Kestämätön palkkatilajärjestelmä

Edellä olemme huomanneet, kuinka vuoden 1639 melko selkeät miehistö- ja palkka-aluejärjestelmät sekoittuivat. Siitä voidaan tehdä johtopäätös, etteivät esimiehille jaetut tilat pysyneet täydessä mitassa rykmenttien ja virkojen palkkalähteinä maantarkastuksesta toiseen, niin kuin oli tarkoitus. Ongelmista kieli myös, että sotakollegio joutui tämän tästä vetoamaan maaherroihin sotaväen tilojen säilyttämisestä koskemattomina kuninkaallisten ohjeiden mukaisesti.⁴⁸ Missä määrin palkkatilajärjestelmällä oli jatkuvuutta?

Taulukosta 1. on nähtävissä Hämeen jalkaväen ja Hämeen-Uudenmaan ratsuväen esimiesten vuoden 1639 vapaatilojen säilyminen rykmentin palkkalähteinä aina vuoteen 1651 asti lukuunottamatta vuosia 1649–1650, jolta ajalta ei tietoja ole saatavissa. Minimimäärään on luettu tilat, jotka varmasti olivat samoja kuin vuonna 1639 ja maksimiin on laskettu mukaan epävarmat tapaukset, kuten tilan mahdolliset omistajanvaihdokset isältä pojalle sekä veljesten kesken.⁴⁹

Jalka- ja ratsuväen esimiehille palkkalähteiksi osoitetuista vuoden 1639 vapaatiloista katosi yli neljännes rykmenttien kirjoilta ensimmäisen vuoden aikana ja yli puolet jalkaväen ja lähes kolme

Taulukko 1. Hämeen-Uudenmaan ratsuväkirykmentin ja Hämeen jalkaväkirykmentin esimiesten vuoden 1639 vapaatilojen säilyminen päällystön palkkalähteinä 1639–1651

Vuosi	1639	1640	1641	1642	1643	1644	1645	1646	1647	1648	1651
Hämeen-Uudenmaan ratsuväkirykmentti											
Min.	114	83	65	59	58	52	47	44	43	38	27
Max.	114	83	66	61	59	53	48	45	44	41	31
Hämeen jalkaväkirykmentti											
Min.	139	103	100	99	82	74	60	52	52	51	46
Max.	139	104	101	101	85	76	66	57	56	56	53

viidennestä ratsuväen tiloista Tanskan sodan päättymiseen (1645) mennessä. Kolmikymmenvuotisen sodan päättyessä ratsuväen vapaatiloista oli jäljellä kolmannes ja jalkaväen osalta reilusti yli kolmannes (37–40 %).

Tietyille viroille vuonna 1639 varattujen palkkatilojen uudelleen järjestelyissä ei tilojen pysyvyydelle saman viran käytössä annettu ennakkosuunnitelmista huolimatta paljonkaan painoa. Korkeintaan yhdeksän Hämeen-Uudenmaan ratsurykmentin palkkatilaa pysyi täsmälleen saman viran palkanmaksun perustana, kun taas loput vuonna 1639 rykmentillä olleista palkkatiloista oli sodan kestäessä sijoitettu uudelleen viralta toiselle – osa moneenkin kertaan. Yhdeksästä samalla viralla pysyneestä tilasta neljä oli joko esimiesten omia vapaatiloja tai esimiesten vanhempien tiloja. Tällä oli merkityksensä, koska oman vapaatilan verovapaudet pysyivät isäntänsä käytössä virkatehtävien muuttuessa, eivätkä jääneet alkupe räisen viran palkkalähteeksi. Periaatteessa siis vain viisi Hämeen-Uudenmaan ratsupäällystön vapaatilaa säilytti alkuperäisen paikansa tietyn viran ratsukorvaustilana.⁵⁰

Vapaatilojen pysyminen yhdellä ja samalla viralla ei ollut tavalista Hämeen jalkaväessäkään: ainoastaan kuudelta vapaatilalta maksettiin palkkaa samojen komppanioiden samoilta viroille vuosina 1639 ja 1651. Tällaisia harvinaisuuksia sotilasmaakirjoissa olivat mm. Hollolan kihlakunnan ja Uudenkylän pitäjän Matti Jaakonpojan ja Knuutti Klemetinpojan tilat Ruuhijärvellä. Näistäkin jälkimmäinen toimi välillä muutaman vuoden kahden muun viran palkkatilana, mutta Matti Jaakonpojan tila oli kaiken aikaa saman viran käytössä.⁵¹

Hämeen jalkaväen everstiluutnantti Detlof Siwersillä (m. Kuhlefelt) oli todennäköisesti vuonna 1651 käytössään samat palkkatilat kuin majurin tehtäviä hoitaessaan vuonna 1639, mutta on huomattava, etteivät nämä tilat olleet koskaan edellisen everstiluutnantin viranhaltijan Wilhelm Leyssin palkkatiloina, vaan seurasivat Kuhlefeltia majurin virasta everstiluutnantin virkaan. Ne kyllä pysyivät komppanianpäällikön palkkalähteinä, mutta eivät yhden ja saman viran käytössä.⁵²

Samalla tavalla pysyi Hämeen jalkaväen vänrikki Sven Staffansonin palkkalähteenä ollut vapaatila hänen käytössään luutnantiksi ylentämisen jälkeenkin, vaikka se ei ollut hänen oma tilansa.⁵³ Joissakin tapauksissa vapaatilat näytettäisiin siis annetun henkilö-

kohtaisiksi virka-asemasta riippumattomiksi palkkalähteiksi: ne eivät kuitenkaan olleet varsinaisesti upseerien omia tiloja, vaan periaatteessa palvelusajan kestäviä ”palkkaläänityksiä”.⁵⁴ Varsinaisten palkkaläänitysten jako oli kielletty vuonna 1636,⁵⁵ mutta ehkä järjestelmä jatkoi vielä ’kulkuaan’ vanhojen tilojen osalta.

Palveluksesta nautittujen tilojen käsittäminen henkilökohtaisena omaisuutena oli ehkä seurausta ajalta ennen palkkaläänitysten kieltoa. Sotakollegiossa puisteltiinkin monta kertaa päätä viranhaltijoiden anoessa kruunulta palvelustiloillessa joko täyttä tai rajoitettua perintöoikeutta. Viimeksi mainitulla tarkoitettiin tässä yhteydessä tilan säilymistä soturin lesken elinikäisenä nautintana. Koska palkkatiloista alkoi olla pula, kielsi sotakollegio laskukamaria luovuttamasta jatkossa yhtään tilaa pois sotaväen käytöstä.⁵⁶

Toiselta puolen monet palkkatiloista, jotka pysyivät rykmentin käytössä, toimivat eri vuosina eri virkojen palkkalähteinä. Esimerkiksi Pauli Tuomaanpojan tila oli 1639 Hämeen jalkaväen korpraali Lasse Sipinpojan, 1641–1644 vääpeli Martti Heikinpojan ja 1645 vänrikki Lars Slotten palkkalähteenä. Vääpeli Martti Heikinpoika sai vuonna 1645 palkkaansa varten kaksi uutta tilaa menettämienensä Pauli Tuomaanpojan tilan verotuottojen sijaan.⁵⁷

Simo Klemetinpojan tilalta sai vuonna 1639 palkkansa korpraali Yrjö Sipinpoika, vuonna 1641 korpraali Tuomas Yrjönpoika ja vuonna 1642 Tuomas Jussinpoika – vaikka korpraali Yrjö Sipinpoika hoiti kaiken aikaa samaa virkaa.⁵⁸ Lesken armovuosiopalkkaakaan ei aina maksettu hänen kuolleen miehensä entiseltä palkkatilalta, vaan surevalle saatettiin osoittaa jonkin muun tilan verotuotot.⁵⁹

Samalla tavalla vaihtelivat myös päällystön ratsujen varustamiseen varattujen vapaatilojen verotuotot eri vuosina eri viranhaltijoiden kesken. Esimerkiksi Matti Martinpojan vapaatila Sipoon Norrsöstä oli varattu ratsunvarustamiskustannuksiin aluksi muonittaja Pekka Maununpojalle ja myöhemmin kirjuri Antti Jaakonpojalle, vaikka muonittaja Pekka Maununpoika oli yhä palveluksessa. Sitten tilan verotuotot annettiin ratsumestari Jacob Anderssonin käyttöön.⁶⁰

Edellä kirjoitetun perusteella saamme tulokseksi, 1) ettei esimiesten käyttöön varattujen tilojen verotuottoja pystytty Hämeessä ja Uudellamaalla yleensä osoittamaan sen enempää rykmenttien kuin tiettyjen esimiesvirkojenkaan pysyviksi palkkalähteiksi.

2) Sotalaitoksen pyrkimyksestä huolimatta,⁶¹ tietyn talon verotuoto ei läheskään aina pysynyt tietyn viran palkkalähteenä silloinkaan kun palkkatila pysyi rykmentin kirjoissa. 3) Sotalaitoksen käytössä säilyneet tilat olivat esimiesten omia vapaatiloja lukuunottamatta usein viranhaltijan persoonasta riippumattomia palkkalähteitä, joilta maksettiin eri vuosina palkkoja eri viranhaltijoille. 4) Osa tiloista pysyi kuitenkin samojen henkilöiden palkkalähteinä riippumatta virkatehtävästä ja olematta esimiesten omia tiloja.

Hämeen-Uudenmaan ratsuväen miehistöaluetarkastelun yhteydessä suorittamieni pistokokeiden valossa miehistön ratsutilat näyttäisivät vuosina 1639–1651 pysyneen ratsujakolaitoksen käytössä vähintään samassa, mutta todennäköisemmin suuremmissa laajuudessa kuin päällystön vapaatilat. Jos oletus pitää paikkansa, selittyy se varmastikin osittain sillä, etteivät kaikki ratsupäällystön vapaatilat saaneet 30 taalarin verovapautta. Osa ratsuesimiesten vapaatiloista oli nimittäin normaalisti veroa maksavia ja ratsutilavapautta nauttimattomia 'vapaatiloja' eli hevostiloja, joiden verotuoto vain ohjattiin kruunun muiden tarpeiden sijasta ratsujakolaitokselle esimiesten ylimääräisten ratsujen hankkimista varten. Ratsumiehistön vapaatilat kestivät todennäköisesti vuodesta toiseen paremmin käytössä, koska kysymys oli ratsutilan verovapautteen oikeuttavan ratsukon eikä vain ratsun varustamisesta.⁶²

Ratsulaitoksen vakaus oli myös kruunun etu: sille oli tärkeää varmuus siitä, että ratsuväkeä olisi aina riittävästi saatavilla. Sotakollegio antoi siksi tukensa ratsutilaoikeuksien siirtymiselle suvussa eteenpäin ja usein myös salli kahden tilan säilyttämisen yhden ratsukon alla, mikäli tila ei yksin ollut riittävän vahva selviytymään ratsukon varustamisesta.⁶³

Vanhemman jakolaitoksen saneeraus vuonna 1651

Vanhemman jakolaitoksen ensimmäisessä tarkistusvaiheessa⁶⁴ Hämeessä vuonna 1651 maakirja uudistui monin tavoin: ratsu- ja hevostiloina toimineiden vapaatilojen (frihemman) rinnalle varattiin ratsuesimiesten vuosipalkka- eli etuustilat (fördelshemman). Vuosipalkan vajausten täyttämiseen ja "esikuntatehtävistä" maksettaviin ylimääräisiin palkkoihin osoitettiin "ylimääräiset palkkatilat"

(beställningshemman). Jokaiselle esimiehelle pyrittiin osoittamaan jonkinlainen palkkatila verotuottoineen, mutta osalle alempaa päällystää osoitettiin pienemmän palkan vuoksi yhteiset palkkatilat. Ratsukorvaukset ja vuosipalkat koostuivat rahasta ja tilojen verotuotoista (rahaa ja veroparseleita) sekä omien tilojen verovapauksista, mutta puhdas rahapalkka jäi pois.⁶⁵

Hämeen jalkaväessä, jossa palkkojen tarve oli pienempi, tilajako oli ollut miltei täydellinen jo vuonna 1639.⁶⁶ Kaikki palkkatilat olivat vuosipalkkalähteinä olleita vapaatiloja. Palkat maksettiin vuosina 1642–1648 rahan ja luontoissuoritusten sekapalkkana sekä omien tilojen verovapauksina. Vuoden 1651 sotilasmaakirjauudistuksen jälkeen Hämeen jalkaväen esimiehillä ei ollut yhtään heidän itsensä omistuksessa olevaa vapaatilaa.⁶⁷ Sekä ratsuväen ratsukorvaukset että jalkaväen vuosipalkat sidottiin vuoden 1651 uudistuksella miltei täydellisesti maasta saataviin verotuottoihin.⁶⁸

Uutta vuoden 1651 jaossa oli myös tilojen laajamittainen osoittaminen jalkaväen sotamiehille.⁶⁹ Vähäisemmässä mittakaavassa tiloja oli jaettu kylläkin viimeistään vuonna 1643 tai 1644 eräille Turun läänin nihdeille ja mahdollisesti myös muille kotimaassa olleille nihtiosastoille.⁷⁰ Toisaalta emme voi sulkea täysin pois vaihtoehtoa, etteikö sotamiestalojen jako – ilman että sitä vahvistettiin maakirjoilla – olisi voinut tapahtua ainakin osittain jo kolmikymmenvuotuisen sodan päätyttyä. On nimittäin kysyttävä, missä tuhannet sotamiehet asuivat sodasta palattuaan, elleivät ruotuisäntiensä luona tai autiotiloilla – linnaleirissäkö?

Parannukseksi oli edelleen luettava rykmenttien ja komppanioiden aluejaon kannalta esimiesten omien vapaatilojen selvä vähentyminen verrattuna vuoden 1639 jakoon. Esimiesten omat vapaatilat sijaitsivat nimittäin usein komppanian täydennysalueen ulkopuolella ja joskus jopa toisessa läänissä. Etuustilojen käyttöönotto ratsuväen vuosipalkan perustaksi oli niin ikään vuoden 1651 parannuksia. Osa etuustiloista oli kuitenkin verotuotoiltansa niin pieniä, että niiden lisäksi jaettiin ”ylimääräisiä (till fördels upfyllande) tiloja ja osa palkoista korvattiin ilmeisesti edelleen käteisellä rahalla.⁷¹ Tosiasiallisesti on kyseenalaistettava, oliko ratsuväen etuustilojen käyttöönotolla tai koko vuosien 1651–1652 jakolaitosuudistuksella toivottuja myönteisiä vaikutuksia, sillä kuningattaren lahjoituspolitiikka ja uudet sodat todennäköisesti vesittivät uudistus-hankkeet.⁷²

Epäkohdaksi jäi, että Hämeen-Uudenmaan ratsuväen laskennallisen palkan perustaksi kelpuutettiin vuonna 1651 myös sellaisia tiloja, joita rykmentillä ei vielä tosiasiallisesti edes ollut. Kolme vapaatilaa oli esimerkiksi merkitty elinikäisiksi lahjoituksiksi, mutta niiden tuli varustaa rykmentille hevoset lahjoituksen saajan kuoltua. Vielä oli 68 läänitettyä tilaa, joiden tuli läänityskauden päätyttyä palautua rykmentin palkkatiloiksi.⁷³

Periaatteellisesti oli kuitenkin tärkeää, että Kristiina-kuningatar teki vuosien 1651–1652 jakolaitosuudistuksen yhteydessä päätöksen palauttaa nämä sotaväen käytöstä kruunun muille palvelijoille tai lahjoituksiksi annetut palkkatilat takaisin sotaväelle,⁷⁴ sillä se osoittaa, ettei ajatusta jakolaitoksen saattamisesta pysyvälle kannalle ollut täysin hylätty.

Myöhempää ruotujakolaitosta perustettaessa juuri vuosien 1651–1652 jakolaitosuudistus nähtiin tärkeänä taustaratkaisuna, josta oppeja oli haettava, suunniteltaessa sotaväen ylläpitoa vakinaiselle kannalle. Siksi oli tarkoin selvitettävä, mitä jakolaitokselle oli tapahtunut kyseisen uudistuksen jälkeen ja mitkä sotaväeltä vuoden 1652 jälkeen pois lahjoitetuista tiloista olisivat palautettavissa takaisin sotaväen menosäännön alaisuuteen.⁷⁵

Ulkomailla olleen kotimaisen sotaväen toimeentulo oli kahden järjestelmän varassa

Kun niinkin mahtava kruunun ”instanssi” kuin sotakollegio osoitti vielä 1640-luvulla velkojillensa epävarmoja vekselisaatavia, voi vain kysyä, millä tolalla valtakunnan raha- ja palkkapolitiikka oikein oli. Herrat sotakollegiossa nimittivät vekseleitä itsekin ”aprilliseleiksi”. Vuoden 1643 lopulla sotakollegion reistratuuraan kirjattiin vihdoinkin ylevä päätös, että menosäännön mukaiset saavat maksettaisiin velkojille tästedes vekseliä vastaan sotakollegion omasta kassasta ja ”aprilliseleiden” käytöstä luovuttaisiin.⁷⁶ ”Aprillaamisen käsite” on siis tunnettu ainakin muutamaa vuosikymmentä aikaisemmin kuin miltä ajalta ovat ensimmäiset kirjalliset tietomme aprillipilojen harrastamisesta Ruotsissa.⁷⁷ ”Aprillasiko” sotakollegio sotaväkeäkin, vai saivatko soturit palkkansa?

Tärkeän perustan sotaväen toiminnalle muodosti Kustaa II Aadolfin vuonna 1621 julkaisemien sota-artiklojen 117. pykälä, jon-

ka mukaan kaikkien kotimaan sotilaiden tuli elatusta vastaan halukkaasti palvella kruunua, vaikkei palkkoja olisi pystytty maksamaan määräaikana. Vastineeksi kruunun oli toki hyvitetävä rästit aikanaan.⁷⁸

On vaikea arvioida, kuinka suuri osa palkoista jäi rästiin, mutta viitteellinen kehys on löydettävissä Hämeen jalkaväen Saksassa olleiden upseereiden valituksesta vuodelta 1645. Upseerit valittivat saaneensa viimeisen kymmenen vuoden aikana vain kahden täyden vuoden ylläpidon ja muina vuosina vain kolmen, neljän tai korkeintaan viiden kuukauden rahapalkan. Täysin perätön valitus ei voinut olla, koska sotakollegio myönsi näiden Saksassa olleiden upseereiden saaneen palkkaa vain henkensä pitimeksi asti.⁷⁹ Oletettavasti miehistön palkat hoidettiin paremmin, koska heidän palkan sa olivat mitättömämmät vastaten lähinnä toimeentulominimiä tai päivittäistä ylläpitoa.

Mikäli palkkoja ei pystytty suorittamaan sotaväelle täysimääräisesti, tingittiin ensin ilmeisesti upseerien palkoista. Suomalaiset upseerit valittivat esimerkiksi, että heidän palkoistaan oli vuonna 1646 vähennetty jokaiselta taalarilta puolitoista äyriä.⁸⁰ Samoin jalkaväen upseereille varattu kymmenysverovilja jaettiin usein koko rykmentille.⁸¹

Paljoo parempi tilanne ei ollut myöhemminkään: pelkästään Turun ja Hämeen läänien sotaväki vaati vuonna 1647 muutamalta viime vuodelta maksuun 18 844 taalarin rästejään.⁸² Mikäli summa piti jotakuinkin paikkansa, tiesi se vertauskuvallisesti sitä, että lähes neljä viidesosaa kolmen jalkaväkirykmentin tai vaihtoehtoisesti yli kaksi viidesosaa Hämeen-Uudenmaan ratsurykmentin vuosipalkoista olisi jätetty yhden vuoden osalta korvaamatta.⁸³ Viljaksi muutettuna rästirahoilla olisi saanut 8 375 viljatynnyriä 2,25 taalarin tynnyrihinnalla laskettuna. Sotaväen toimeentuloa ei juuri auttanut, että sille osoitettiin vanhoja rästejä ja epämääräisiä maksuosoituksia. Sotakollegio peräänkuuluttikin kamarikollegiolta uusia ajatuksia keinoista, joilla köyhät sotilaat saisivat vastedes varmemman vakuuden palkoistaan.⁸⁴

Sotaväen ylläpidon tulevaisuus ei näyttänyt kovin valoisalta joukkojen kotiuttamisen häämöittäessä kolmikymmenvuotisesta sodasta: kesä 1648 oli ollut Suomessa erityisen sateinen, ja sato oli jäänyt huonoksi. Kamarineuvos Seved Bååtin mukaan Suomesta puuttui sotaväen, lukioiden ja koulujen ylläpitosaatavista peräti

12 000 tynnyriä viljaa. Vajausta peitettiin ilmeisesti lisenssituloin.⁸⁵

Myös vuoden 1649 sato jäi huonoksi, jonka vuoksi monien pelättiin kuolevan nälkään ellei ulkomailta saataisi vilja-apua heti vesien auetessa vuoden 1650 keväällä. Sotaväen oli rauhantilasta huolimatta turha odottaa saavansa palkkoja täysimääräisinä, sillä osa palkoista oli katovuosien vuoksi siirrettävä rästeiksi.⁸⁶ Suomalaiset upseerit valittivat, etteivät olleet saaneet vuodelta 1648 kuin puolet ja vuodelta 1649 kaksi kolmannesta palkkasaatavistaan. Vuonna 1650 heille maksettiin jälleen vain puoli palkkaa.⁸⁷ Helputtaakseen Suomen taloudellista ahdinkoa hallitus myönsi Suomen rannikkotalonpojille oikeuden tuoda Virostä tullivapaasti viljaa. Tallinnaan ilmestyikin päivittäin suomalaista rahvasta, joka yritti myydä siellä kaikenlaisia pikkutavaroita saadakseen tarvittavat varat tullivapaan viljan ostoon.⁸⁸

Edellä on käynyt ilmi, ettei kruunu kyennyt vanhemman jakolaitoksen avulla turvaamaan varsinkaan ulkomailta olleen kotimaisen sotaväen toimeentuloa. Kuinka varuskuntina toiminut ja kenttäarmeijan mukana ollut kotimainen sotaväki ylläpidettiin? John E. Roosin mukaan kotimainen sotaväki sai vielä 1500-luvun lopulla palkkansa kotimaassa ollessaan vuositulona, mutta kentällä ollessaan kuukausipalkkana. Sotilasmaakirjoja ja palkkaohjeita vertailemalla on sitä vastoin nähtävissä, että kotimaisten rykmenttien esimiehille osoitettiin kolmikymmenvuotisen sodan aikana vuosi-palkka riippumatta siitä, oliko joukko kotimaassa vai "ulkona kentällä".⁸⁹ Kentällä ja varuskunnissa olleille maksettiin sen lisäksi kuukausittainen palkka. Kuukausipalkka muodostui sotilaan arvoasteen mukaisesta päivittäisestä ylläpidosta.⁹⁰

Kun kruunun viimeksi mainittuun tarkoitukseen osoittamia varoja ei löydy sotilasmaakirjoista, on tehtävä kysymys: mistä nämä varat otettiin – kruunun tarkoin salatusta sota- tai keskuskassastako? Klaus-Richard Böhme, Sven Lundqvist ja Lars Tersmeden ovat osoittaneet, että kotimaisen "kentällä" olleen sotaväen kuukausipalkat järjestettiin sijoitusalueen kaupunkien ja maaseudun väestöltä kannetuin verorahoin ja parselein sekä linnakkeiden makasiineista. Varsinkin kaupungeilta vaaditut kontribuutiot eli pakkoverot olivat tärkeitä tulolähteitä. Osa joukoille päätyneistä varoista oli peräisin kaupungeilta vaadituista paloveroista ja ryöstöretkiltä, valloitusalueiden lisenssituloista ja Ranskan Ruotsille myöntämis-

tä subsideista sekä jossain määrin myös yksityishenkilöiltä otetuista lainoista.⁹¹

Ruotsi-Suomen kansallisen sotaväen palkkaus ja ylläpito ei siis perustunut yksinomaisesti vanhemman jakolaitoksen varaan, vaan sotilasmaakirjajaon mukainen vanhempi jakolaitos oli järjestelmä, jonka puitteissa huolehdittiin kotimaassa ja kentällä olleiden kansallisen jalka- ja ratsuväen vuosittaisista ja ylimääräisistä palkoista sekä ratsukko- ja ratsukorvauksista. Kentällä ja varuskunnissa olleet kotimaiset joukot saivat sen lisäksi kuukausipalkkansa vanhemman jakolaitoksen ulkopuolisista varoista. Tätä kautta on myös ymmärrettävissä, kuinka esimiehet ylipäänsä saattoivat tulla vuosikaudet⁹² toimeen vierailta mailla ilman maakirjojen mukaisia palkkoja ja ratsukorvauksia.⁹³ Kuukausipalkkojen maksaminen kotimaiselle kentällä olleelle sotaväelle vanhemman jakolaitoksen vuosipalkkojen lisäksi kavensi kaikenpäälle hieman sitä suurta palkkaeroa, joka kotimaisen sotaväen ja ulkomaisten palkkasoturien välillä kieltämättä oli jälkimmaisten eduksi.⁹⁴

Vanhemman jakolaitoksen ja sotaväen aluejärjestelmän edut

Vanhemman jakolaitoksen synty on yhdistettävissä 1620-luvun Ruotsin taloudellisesti muusta Euroopasta eriytyneeseen kehityskulkuun: Ruotsi oli talonpoikaisyhteiskunta, jonka tuotantorakenne ja verotus olivat vahvasti sidoksissa maan tuottoon. Väestön ammatillinen erikoistuminen tapahtui etupäässä talonpoikaisyhteisön sivuelinkeinojen puitteissa ilman merkittäviä uusia tavara- ja rahamarkkinoita. Kaupunkien pienuus ja teollisen toiminnan vähälukuisuus vaikuttivat osaltansa siihen, ettei markkinoista voinut muodostua suuria ja että Ruotsissa oli alinomainen puute rahasta sekä vaihdon välineistä.

Talouden pyörittämiseksi oli luontoistalouden tuotteet saatava siksi mahdollisimman tehokkaaseen kiertoon. Kotimaisen sotaväen ylläpito nähtiin tässä tilanteessa välttämättömäksi sitoa maahan ja luontoisverotuksen kautta saataviin tuotteisiin. Euroopan keskusalueilla talonpoikien riippuvuus rahamarkkinoista lisääntyi sen sijaan jatkuvasti, jolloin maatalouden liikaväestön oli hakeuduttava uusien elinkeinojen pariin ja hallitsijat ostivat tarvitsemansa

sotaväen palvelut rahalla.⁹⁵ Vanhempi jakolaitos oli siis Ruotsin paikallisiin oloihin sovellettu ratkaisu, joka otti huomioon valtakunnan tarpeet ja kansalliset mahdollisuudet niiden toteuttamiseksi.

Aluejärjestelmän etuna puolestaan oli, että saman seudun hakka-peliitat puhuivat yhteistä murretta, heillä oli yhtenäinen perinnetusta ja monet olivat sukulaisia keskenään. Yhteenkuuluvuus vahvisti joukon taisteluhenkää, joka oli tärkeää varsinkin sodan ensishokista selviämisen kannalta.⁹⁶ Myöhemmin, joukon ollessa jo kouliintunut taisteluihin näillä seikoilla ei ehkä ollut aivan niin suurta merkitystä, vaan joukkoja voitiin tarpeen mukaan hajottaa ja yhdistellä.

Selkeän palkkatila-aluejaon etu oli myös, ettei esimiesten tarvinnut rauhan aikana juosta penäämässä palkkasaataviaan ympäri läänä. Sotaväen kurinpito ja kouluttaminen oli helpompaa, mikäli komppanian miehet olivat jotakuinkin esimiestensä tavoitettavissa yksien pitäjien alueilla. Jalkaväen harjoitukset voitiin järjestää tällöin korpraalikunnittain kätevästi kirkonmenojen jälkeen varamalla kirkkojen asehuoneisiin riittävä määrä aseita ja ammuksia. Lisäksi oli eduksi, mikäli esimiehet tunsivat mahdollisimman hyvin alaisensa, ja saattoivat siten ehkäistä karkuruutta.⁹⁷

On toisaalta tutkimatta, harjoitettiin vanhemman jakolaitoksen talonpoikaista sotaväkeä rauhan vuosina. Välittömästi kolmikymmenvuotisen sodan päätyttyä kotiutetuilla miehillä oli aseet joko itsellään tai pitäjien kirkkoihin koottuina. Sotakollegio antoi jo vuoden 1650 alussa käskyn kerätä aseet Turun, Viipurin, Hämeen jne. linnoihin tai maaherran virkataloihin, jotta aseiden säilyttäminen ja huolto olisi voitu järjestää asianmukaisella tavalla.⁹⁸

Harjoittelun mahdollistamiseksi ohjetta täsmennettiin pian siten, että jokaiselle komppanialle tuli jättää musketteja ja piikkejä yhdelle korpraalikunnalle kuuluva määrä. Muutoin kaikki musketit, kypärät, rummut, keihäät ja piikit oli toimitettava lähimpään linnakkeeseen. Linnakkeiden päämiesten oli tämän jälkeen toimitettava sotakollegiolle tarkka erittely kaikista varusteista ja niiden kunnosta. Ilmeisesti ratsuväen miehet saivat, mikäli varustus oli omalla kustannuksella hankittua, säilyttää sen itse.⁹⁹

Ratsuväkeä ei voitu, ainakaan suurempana joukkona, harjoittaa aivan milloin vain, vaan maan oli oltava vihreänä hevosten laiduntamista varten. Tästä syystä myös ratsuväen katselmukset oli py-

rittävä järjestämään kesällä; erään ohjeen mukaan juhannuksen aikoihin, koska maa sen silloin parhaiten salli.¹⁰⁰

Vanhemman jakolaitoksen perustamisen etuna oli, että se antoi mahdollisuuden kouluttaa, varustaa ja ylläpitää kotimaisen, ulkomaisia palkkajoukkoja luotettavamman ja halvemman sotaväen.¹⁰¹ Vakinaisen armeijan perustamista ei olisi kuitenkaan voitu edes ajatella vakavasti, ennen kuin valtion hallinto- ja verotuslaitos olivat kykeneviä tarjoamaan sotalaitoksen toiminnalle riittävät edellytykset.¹⁰²

Vanhempi jakolaitos merkitsi käsittääkseni, kaikkine puutteineenkin, aikaisempaa parempia mahdollisuuksia ohjata kansalta otettu varallisuus suurvaltapolitiikkaa toteuttavan sotalaitoksen tarpeisiin. Se loi perustan ja mallin pysyvien sotaväen osastojen muodostamiselle ja ylläpidolle. Sotaväen ylläpito ja hallinnollinen kirjanpito hoituivat puolestaan rauhan aikana kätevimmin aluejärjestelmän muodossa. Arvatenkin myös laivausjärjestelyt, joukkojen koollekutsuminen ja liikekannallepano voitiin parhaiten käskyttää ja valvoa selkeän aluejärjestelmän vallitessa.¹⁰³ Läänittäisen, kihlakunnittaisen ja pitäjittäisen aluejärjestelmäjaon eduksi näkisin vielä, että maaherrojen johtama lääninhallinto ja sen alainen paikallishallinto pystyivät sen ansiosta varmastikin paremmin vastaamaan sotaväen ja yhteiskunnan jakolaitokselle asettamiin haasteisiin – ja pysymään samalla selvillä maan asutuksen ja väestön voimavarojen jakaantumisesta sekä kehityksestä.

Että muualla Euroopassa ei yhtä laajamittaisesti sovellettu vanhemman jakolaitoksen kaltaista järjestelmää, oli seurausta siitä, etteivät yksittäisten talojen verotuotot olleet siellä feodalismien ja talouden erilaisen rakenteen vuoksi yhtä helposti järjestettävissä jakolaitoksen kaltaisen järjestelmän käyttöön. Elbeltä itään mentäessä yksittäiset tilat olivat usein suurmaanomistajien läänityksiä ja lännempänä tilat muodostivat yleensä yhteisön (Gemeinde), joka yhteisesti vastasi verojen maksusta.¹⁰⁴ Edellä sanottu kaippaa ehkä vielä sen lisäyksen, että Ruotsissa vanhemman jakolaitoksen ja sotaväen aluejärjestelmän toteuttaminen oli läänitys- ja lahjoituspolitiikasta huolimatta mahdollista nimenomaan vahvan keskuksellisen hallinnon ansiosta – mikä taas muualta Euroopasta puuttui.

Ruotsin kolleginen hallintojärjestelmä, joka valtiollisella tasolla oli ilmeisesti varsin omaperäinen, omaksuttiin Ruotsin kokeilun jälkeen varsin pian Tanskassa ja hyvin pitkälle myös Ranskassa

sekä Pietari Suuren aikana Venäjällä. Järkevän omaleimaisuuden ansiosta Ruotsin hallinto- ja sotalaitos olivat järjestelytasoltaan naapureita korkeampitasoisia, mikä omalta osaltansa mahdollisti Ruotsin nousun suurvallaksi.¹⁰⁵

Lähdeviitteet

1. Julius Krohn, Suomenkielinen runollisuus Ruotsinvallan aikana, ynnä kuvaelmia suomalaisuuden historiasta. Historiska disputationer. Helsinki 1862, s. 53–54, 56. Krohn viittaa osin Jusleniuksen vuonna 1703 ilmestyneeseen *Vindiciae Fennorum*'iin.
2. Ellen Fries, *Bidrag till kännedomen om Sveriges och Nederländernas diplomatiska förbindelser under Karl X Gustafs regering*. Historiallisia väitöskirjoja. Uppsala 1883, 1–2; Ks. m. Veikko Kerkkonen, *Ruotsi-Suomen finansseista 1600-luvun alkupuoliskolla*. HArk 52. Helsinki 1947, s. 152.
3. Vrt. Göran Göransson, *Virtus Militaris. Officersideal i Sverige 1560–1718. Studier över stormaktstidens officersideal*. Bibliotheca Historica Lundensis 68. Västervik 1990, s. 87; Matti Männikkö, Suomen kansainvälispoliittinen asema Ruotsin mahtavuuden ja Venäjän nousun kaudella. *Historian perintö* 7. Turku 1981, s. 27; Michael Roberts, *The Swedish imperial experience 1560–1718*. Cambridge 1979, s. 1–3; Sven-Erik Åström, *Suurvalta-ajan valtiontalous – Suomen asema Ruotsin valtion- ja sotataloudessa*. Suomen taloushistoria 1. Helsinki 1980, s. 296.
4. Åström 1980, s. 295–304, 309, 312–313; Mauno Jokipii, Johan Adler Salvius – diplomaatti ja sotarahoituksen hoitaja 30-vuotisen sodan aikana. Sitä kuusta kuuleminen. *Jorma Ahvenaiselle omistettu juhla-kirja*. *Studia Historica Jyväskyläläisiä* 41. Jyväskylä 1990, s. 43–46.
5. Vrt. Männikkö 1981, s. 25–26; Th. Wijkander, *Öfversigt af svenska krigsförfattningens historiska utveckling från äldre tider till indelningsverkets afslutande år 1733*. Stockholm 1866, s. 106–107.
6. Vrt. Wijkander 1866, s. 102; Männikkö 1981, s. 27.
7. Vrt. Lars Ericson, *Indelningsverket sett med brittiska ögon. Kring en engelsk skildring av den svenska armén 1694*. *Karolinska förbundets årsbok* 1983, s. 19.
8. Wijkander 1866, s. 103, 129; Vrt. Jokipii 1990, s. 41; Ericson 1983, s. 33–34.
9. *Esim. Sveriges ridderskaps och adels riksdags-protokoll (RAP)*. Ser. I. Fjerde delen (1645–1651). RAP IV, s. 310–311: 9.7.1650.
10. Vrt. Eino Jutikkala & Kauko Pirinen, *Suomen historia*. Helsinki 1966, s. 124; Åström 1980, s. 299, 313; Eva Österberg, *Folklig mentalitet och statlig makt. Perspektiv på 1500- och 1600-talens Sverige*. *Scandia* 58:1. Lund 1992, s. 84.
11. Jussi T. Lappalainen, *Hakkapeliittain joukkoon. Suomen ratsuväen rekrytointi 1638–1649*. *Tiede ja Ase. Suomen sotatieteellisen seuran vuosijulkaisu* N:o 47. Joensuu 1989b, s. 140; Jussi T. Lappalainen, *Forskningsproblem inom det äldre indelningsverket*. *Särtryck ur Nils*

- Erik Villstrand (red.) "Kustbygd och centralmakt 1560–1721. Studier i centrum-periferi under svensk stormaktstid". Helsingfors 1987a, s. 59.
12. Vrt. Lappalainen 1987a, s. 57–59.
 13. Wijkander 1866, s. 257.
 14. Vrt. John E. Roos, Uppkomsten av Finlands militieboställen under indelningsverkets nyorganisation 1682–1700. Historiallisiä tutkimuksia 18. Helsingfors 1933, s. 3, 11, 14–17; Sven Ågren, Karl XI:s indelningsverk för armén. Uppsala 1922, s. 5–6; Wijkander 1866, s. 121–122, 131 (viite 2); Arvo Viljanti, Vakinaisen sotamiehenpidon sovelluttaminen Suomessa 1600-luvun lopulla. Erityisesti silmälläpitäen Turun läänin jalkaväkirykmenttiä. Turku 1935, s. 39; Arvo Viljanti, Milloin 1600-luvun varsinaiset sotamiestalot tulivat Suomessa käytäntöön? Historiallinen Aikakauskirja (HAik) 1945, s. 277; Sveriges riksarkivet (SRA), Militaria (M). SRA, M 919: Staten till 1622 åhrs Toug. 1.6.1622: Esim. palkkauksesta ennen sotilasmaakirjojen mukaista erittelyä.
 15. Sveriges Kungliga Krigsarkivet (KrA), Regementsräkenskaper II. B. Provinsialräkenskaper Finland. Krigsstatens jordebok på infanteriofficernes frihemman och thesz renta. Uthi Carelen pro anno 1637; Nils Erik Villstrandin kirjoittajalle 14.2.1994 lisensiaatintutkimukseni tarkastustilaisuudessa antama Pohjanmaata koskeva tieto, jonka olen tarkistanut hänen ilmoittamastaan lähteestä: KrA, Indelningsverket och jordeböcker. Vol. 117. Österbottens regemente 1636; Vrt. Roos 1933, s. 15–17.
 16. Vrt. Jussi T. Lappalainen, Elämää Suomen sotaväessä Kaarle X Kustaan aikana. Jyväskylä 1975, s. 135: sotaoikeus, sittemmin sotakollegio.
 17. Vrt. KrA, Krigskollegium Registratur (KrKR) 21.3.1638: Ohjeet H. Flemingille; KrKR 12.7.1641 ja 26.8.1641; Birger Steckzén, Krigskollegii historia I: 1630–1697. Stockholm 1930, s. 223–224; Wijkander 1866, s. 131–132; Jussi T. Lappalainen, Valtiopäiviltä väenottoapaikalle. Suomen jalkaväen rekrytointi 1638–1649. Tiede ja Ase N:o 45. 1987b, s. 62, 64.
 18. KrA, KrKR 6.6.1643: Till Rijkz och Cammarråd, angående Provincialskrifwarnas ifrån Finlandh här inlagda postulata.
 19. Vrt. KrA, KrKR 21.8.1638. Till H. Fleming; KrKR 5.10.1643: Instruction; KrKR 16.9.1651. Hämeen-Uudenmaan ratsuväkirykmentin majoiusmestarin asuminen erillään rykmentistä; KrA, Regementsräkenskaper Provinsialböcker Tavastehus–Nylands län 1640–1652 – myös mikrofilmeinä Valtionarkistossa VA, FR 453–457: sotilasmaakirjat; Ks. m. Roos 1933, s. 11, 13–14 (+ viite 2. s. 14); Ågren 1922, s. 4–5, 57.
 20. KrA, KrKR 21.3.1638. Ohjeet; Vrt. Roos 1933, s. 63 (viite 1).
 21. Valtionarkisto (VA), Läänintilit (LT) 1809:6998: Vuosien 1638–1639 sotilasmaakirjojen mikrofilmikopiot (mf) ja läänintilit (ES) 2372:7002: Vuoden 1651 sotilasmaakirjat (mf); VA, FR 453–457.
 22. Vrt. VA, LT 1809:6998; Eino Jutikkala, Väestö ja yhteiskunta. Hämeen historia 2.1. Hämeenlinna 1957, s. 227; Ali Pylkkänen, Vanhempi jakolaitos Hämeessä 1639–1651. Suomen historian (painamaton) lisensiaattitutkielma Turun yliopiston historian laitoksella (TuYHL) 1994, s. 89–90 ja liite 2a.
 23. Vrt. VA, ES 2372:7002–7003; Pylkkänen (TuYHL) 1994, s. 90–92 ja liite 2b.
 24. Vrt. KrA, rullor 1636–38:16; 1641:13; 1642:9; 1647:11; 1648:13; 1649:8; 1650:6; 1651:7; 1654:4; Pylkkänen (TuYHL) 1994, s. 81–84 ja liite 6.

25. Vrt. VA, LT 1809:6998; Pylkkänen (TuYHL) 1994, s. 92–94 ja liite 2c.
26. Vrt. VA, ES 2372:7002–7003; Pylkkänen (TuYHL) 1994, s. 94–98 ja liitteet 2d–e.
27. Vrt. VA, LT 1809:6998; Lappalainen 1989b, s. 142–143; Pylkkänen (TuYHL) 1994, s. 71–72.
28. Vrt. KrA, rullor 1641:14 ja 1645:13, s. 82–; Pylkkänen (TuYHL) 1994, s. 73–77.
29. KrA, rullor 1647:11, 13–; Pylkkänen (TuYHL) 1994, s. 77.
30. Vrt. KrA, rullor 1649:8, 27–; VA, ES 2372:7002, 166–; Pylkkänen (TuYHL) 1994, s. 78–80.
31. Vrt. VA, LT 1809:6998; ES 2372:7002; Pylkkänen (TuYHL) 1994, s. 98–100 ja liite 2c–d.
32. Vrt. KrA, rullor 1636–38:16; VA, LT 1809:6998; Pylkkänen (TuYHL) 1994, s. 101–102 ja liitteet 2a ja 6.
33. Vrt. KrA, rullor 1651:7; VA, ES 2372:7002–7003; Pylkkänen (TuYHL) 1994, s. 102 ja liite 2b ja 6.
34. Roos 1933, s. 32–33.
35. Vrt. KrA, rullor 1647:11; Ali Pylkkänen, Hämeen jalkaväkirykmentin ja Hämeen-Uudenmaan ratsuväkirykmentin vuoden 1641 päällystön palvelusura. Suomen historian pro gradu -tutkielma (painamaton) TuYHL 1989, s. 73–78, 93–95, 100 ja liite 3.
36. KrA, KrKR 17.1.1645.
37. KrA, KrKR 12.1.1646. Till Lennart Torstensson; KrKR 20.6.1646: Till Presidenten Jöns Kurck.
38. KrA rullor 1645:18, 1– ja 1647:11, 257–; Pylkkänen (TuYHL) 1989, s. 75.
39. KrA, KrKR 6.9.1643; Amiralitetskollegium Registratur (AmKR) 1638:151–152. P. Hollander 14.4.1638; AmKR 1640:296–297; AmKR 1643:618–620; AmKR 1643:788–790. K. Lilliehöök 16.12.1643; AmKR 1646:66–67. J. Simonsson 16.1.1646; AmKR 1649:29–32. J. Simonsson 17.1.1649.
40. Vrt. Eino Jutikkala, Suomen talonpojan historia. Helsinki 1958, s. 125–127; Sven A. Nilsson, De stora krigens tid. Om Sverige som militärstat och bondesamhälle. Studia historica Upsaliensia 161. Uppsala 1990, s. 145–146.
41. KrA, Krigskollegium Protokoll (KrKP) 20.7.1650.
42. KrA, rullor 1649:8, 89: Esim. rälssineiti Anna Ståhlarmin nihti Martti Matinpöika; Pylkkänen (TuYHL) 1994, liite 6; Vrt. Lappalainen 1987b, s. 71, 77; Anneli Mäkelä, Viipurin läänin väenotot 1600-luvulla. Historiallinen Arkisto 67. Forssa 1975, s. 40, 48.
43. Sisäasiainministeriö, Lääninhallinto 350 vuotta. Valtion painatuskeskus 1985, s. 159–160.
44. Arvi Korhonen, Hakkapeliittain historia I. Helsinki 1939, s. 443.
45. Alkuperäinen pyrkimys selkeisiin miehistöalueisiin vastasi ehkä hallintomiesten toiveita, mutta rivien harvetessa jouduttiin tekemään järjestelyjä, joiden seurauksena järjestelmä sekoittui. Katsottaessa komppanioiden miehistön monenkirjavuutta syntyy kyllä helposti sellainen kuva, että rivit olisivat hyvällä tahdolla olleet järjesteltävissä kirjanpittäjien ja palkanlaskijoiden silmiä enemmän hiveleviksi alueelliseksi kokonaisuuksiksi.
46. Vrt. Ågren 1922, s. 107 ja viite 3; Svenska riksrådet protokoll (SRP) XV, s. 116: 3.10.1651.

47. Vrt. Lappalainen 1989b, s. 144, 146.
48. Vrt. KrA, KrKR 6.11.1640; KrKR 28.11.1640; KrKR 14.11.1644; KrKR 18.11.1645: Palkkatilojen koskemattomuuteen viitattiin mm. 7.2.1639 Strängnäsin ja 16.5.1639 Jönköpingsin päätöksissä (5. punkti), Nyköpingsin 26.2.1640 (1. punkti) ja Tukholman päätöksissä 31.1.1643 (4. punkti); KrKR 16.3., 18.8. ja 1.10.1648; Kungl. bref och resolutioner (KBR) I: 31.1.1650; Ågren 1922, s. 5–6: Sotavaen menosäännön ja sen alaisten tilojen koskemattomuudesta oli periaatepäätös jo 1620-luvulta.
49. Sotilasmaakirjat 1639–1651. Varauksena on esitettävä, että osa vapaatiloista saattoi siirtyä kokonaan uudelle omistajalle ja vaihtaa nimeä, jolloin tilan jatkuvuuden toteaminen rykmentin palkkalähteenä on eräitä poikkeuksia lukuunottamatta mahdotonta.
50. VA, ES 2372:7002, 166–; LT 1809:6998.
51. Vuosien 1639–1651 sotilasmaakirjat; VA, LT 1809:6998, 57–; ES 2372:7002, 257–; Vuonna 1639 molempien tilojen verotuotot olivat annettu majuri D. Siwersin komppanian luutnantti Olavi Klauvon leskelle armovuosikäytännön mukaisesti. Vuosina 1640–1644 ne olivat luutnantti M. Jostssonilla, jonka jälkeen Knuutti Klemetinpojan tila toimi välillä vääpelin ja värin palkkatilana. Vuonna 1651 molemmat tilat olivat alkuperäisessä tehtävässään, tällä kertaa luutnantti Märten Winterin palkkalähteinä; Ks. m. Pylkkänen (TuYHL) 1989, s. 152–153 (liite 3).
52. Vuonna 1639 majuri Siwersin palkkatilat olivat Uudenkylän pitäjän Tennilän talonpoikien Martti Lassenpojan ja Reko Yrjöpojan viljelyksessä ja 12 vuotta myöhemmin isäntinä oli (nimistä päätellen) ilmeisesti heidän jälkikasvuun, sillä tilat kuuluivat saman kylän Niilo Martinpojalle ja Tapani Rekonpojalle; VA, LT 1809:6998, 57–; ES 2372:7002, 257–; Eversti Wilhelm Leyssin palkkatilana oli ollut Sysmän pitäjän Joutsjärven Antti Mikonpojan talo; LT 1809:6998, 56.
53. VA, FR 453–454:1641–1645; Vrt. KrA, rullor 1641:13, 1644:20, 239, 1645:20, 121.
54. Käsité palkkaläänitys on ongelmallinen, koska sotilasmaakirjoissa kaikki tilat on merkitty joko omiksi tiloiksi tai muiksi palkkatiloiksi, ilman että jokin tila olisi mainittu henkilökohtaiseksi virasta riippumattomaksi palkkaläänitykseksi – vaikka osa tiloista ilmeisesti pysyi yhden ja saman viranhaltijan käytössä virka-asemasta riippumatta.
55. Wijkander 1866, s. 165–166.
56. KrA, KBR I: Stockholm 16.4.1646. 5. punkti.
57. VA, FR 453:1639; FR 454:1641–1644; FR 454:1645, 132.
58. VA, FR 454:1642, 97; FR 454:1641; FR 453:1639.
59. VA, FR 454:1642; FR 454:1643, 128. Korpraali Pekka Sipinpojan leski.
60. VA, LT 1809:6998; FR 454:1643, 95–96; FR 454:1644, 91; FR 455:1647, 133. ”Nersio” (Norrsö).
61. KrA, KrKR 22.11.1645: Till A. Horn; Lappalainen 1989b, s. 140.
62. Ks. Pylkkänen (TuYHL) 1994, s. 136: Miehistön ratsutilojen jatkuvuudesta on saatavissa enemmän tietoa kuin päällystön vapaatiloista, koska joissakin rullissa ja etenkin pääkatselmusrullissa vahvistettiin miehistön osalta kulloisetkin ratsutilat; Vrt. Veijo Saloheimo, Savon historia II:2. Savo suurvallan valjaisissa 1617–1721. Jyväskylä 1990, s. 57: Ratsukon varustamisen jatkuvuudesta Savossa.

63. Esim. KrA, KrKR 10.7.1652. Helsinkiläisen porvari Hindrich Fredrichsonin vaimo ja lapset saivat luvan varustaa kelvollisen ratsukon aivan kuten kaikki muutkin ratsutilallisten vaimot ja lapset; KrKR 27.7.1652 Kristoffer Jaakonpoika Hämeestä sai pitää kaksi tilaa yhden ratsukon alla.
64. Tarkkaan ottaen sotilasmaakirjat laadittiin ja tarkastettiin maakirjanpitäjien ja provinsiaalikirjureiden toimesta joka vuosi uudestaan, mutta vuonna 1651 tarkastus tapahtui ilmeisesti keskushallinnon keskitetyn suunnitelman mukaan.
65. VA, ES 2372:7002–7003; KrA, KrKR 30.5.1643; Till Richz och Cammeråd. Ruotsissa etuustiloja jaettiin ratsuväelle jo kolmikymmenvuotisen sodan aikana.
66. VA, LT 1809:6998; Roos 1933, s. 20.
67. VA, LT 1809:6998; ES 2372:7002; FR 453–456; Vrt. Roos 1933, s. 18, 20 ja 26–27; Pylkkänen (TuYHL) 1994, s. 173.
68. Pylkkänen (TuYHL) 1994, s. 173, 175.
69. VA, ES 2372:7002, 293–396; FR 456:1651:II; KrA, KrKR 26.11.1651. Till Rijkz och Cammer Råd; Vrt. Viljanti 1935, s. 40.
70. KrA, KrKR 30.5.1644 (s. 123): ”Öppet breff för dhe gemene knechter i Åbo lähn att niuta efter H.K.M:tz nådige Resolution frijheet för boskapz och Mantalspenningarne, såsom och den ödesjordh dhe kunnas uptagit hafwa”; Pylkkänen (TuYHL) 1994, s. 201, 203.
71. Vrt. VA, LT 1809:6998; ES 2372:7002; Roos 1933, s. 20, 24–25.
72. Roos 1933, s. 27–28.
73. VA, ES 2372:7002, 218–, 240–, 243–, 250–. Vrt. m. s. 87 ”Expectanser” (varrontatiloja) mainintaan.
74. KrA, KBR II: 19.7.1654. 2. punkti.
75. Per Sonden, Nils Bielke och det svenska kavalleriet 1674–1679. Akademisk afhandling. Stockholm 1883, s. 167, 170–171, 185, 195.
76. KrA, KrKR 23.12.1643. April Zedlar: Aprillisetelillä (tai huhtikuun setelillä) tarkoitettiin sotakollegiolle osoitettuja vekseleitä, jotka luovutettiin sotakollegiosta rahojaan velkoviille. Tällaisen saaja joutui itse juoksemaan pitkin kaupunkia perimässä aiempia sotakollegion saatavia porvareilta itselleen.
77. Kustaa Vilkuna, Vuotuinen ajantieto. Keuruu 1984, s. 102–104. Vilkunan mukaan ensimmäiset kirjalliset tiedot aprillipilojen harrastamisesta löytyvät Ruotsista vuodelta 1677 ja Keski-Euroopasta vuodelta 1631 – tapa sinänsä lienee paljonkin vanhempi. Yksi aprillipilojen keskeinen piirre on juuri ollut ”uhrin” juoksuttaminen paikasta toiseen; Termin ”aprilliseteli” käyttö sotakollegion reistratuurassa osoittaa jonkun aprillanneen ruotsalaisia viimeistään kolmikymmenvuotisen sodan aikana!
78. SRA, M 904: Gustaf II Adolfs Krigsartiklar (renskrift 15.7.1621).
79. KrA, KrKR 19.8.1645: Till Riks och Cammer Råd. Valituksesta ei käy ilmi, koskiko se pelkästään kenttä- ja varuskuntajoukkojen kuu-kausipalkkoja vai vuosipalkkaa.
80. KrA, KrKR 1.2.1649. Kongl: Krigs Collegij förklaringh. Sotakollegio kirjoitti Per Brahelle, että koska hallitsija tai hallitus ei ole antanut mitään tällaista määräystä maaherroille tai kirjanpitäjille, oli sotaväen saatava lyhentämättömänä se, mikä heille oli menosäännössä säädetty.
81. Ägren 1922, s. 8.

82. KrA, KrKR 31.3.1647: Till Richz och Cama Råd. Sotakamreeri Abraham Steensson ihmettelikin, josko kuningatar löytäisi näiltä seuduilta sotilaksi halukkaita; KrKR 1.3.1648: Hämeen jalkaväkirykmentin kapteeni Julius Borgmeister oli valittanut, että hänellä oli saatavia rästissä kaikkiaan kahdeltatoista viime vuodelta.
83. VA, FR 454:1641, 156: Vuonna 1641 Hämeen-Uudenmaan ratsuväkirykmentin kaikki palkkasaatavat olivat 44 810 ja Hämeen kolmen jalkaväkirykmentin yhteensä 21 376 taalaria lisättynä avioituneille sotamiehille myönnettyillä henkirahavapauksilla ja sotamiehille sekä heidän vaimoillensa myönnettyillä karjaverohelpotuksella, jotka yhdessä tekivät 2 930 taalaria.
84. KrA, KrKR 31.3.1647. Till Richz och Cama Råd.
85. Karl K. Tigerstedt, Ur Per Brahes brevexling. Bref från och till Per Brahe. Pehr Brahe. Helsingfors 1880, s. 42–45. Viljan hinta kohosi jatkuvasti huonon sadon vuoksi; KrA, KrKR 13.10.1649. Hämeen-Uudenmaan ratsuväkirykmentin esimiesten varustamiskyky oli uhatuna maksamattomien palkkojen vuoksi rykmentin palattua kolmikymmenvuotisesta sodasta.
86. Tigerstedt 1880, s. 47–49; Petrus Nordmann, Per Brahe. Illustrerad lefnadsteckning. Skrifter utgifna af Svenska litteratursällskapet i Finland. LX. Helsingfors 1904, s. 176–177. Talvi 1648–1649 oli ankarra; KrA, KrKR 12.10.1650.
87. KrA, KrKR 22.2 ja 23.8.1650; Karl K. Tigerstedt, Bref från Generalguvernörer och Landshöfdingar i Finland, förnämligast under Drottning Kristinas tid. Åbo 1869, s. 140.
88. Tigerstedt 1880, s. 51–52 (Reval 2.5.1650).
89. Vrt. SRA, M 919: Till 1644 Ordinantien; VA, FR 453–456; Roos 1933, s. 4.
90. Vrt. VA, FR 453–456:1640–1651 sotilasmaakirjat; SRA, M 919: Till 1644 Ordinantien; Ks. m. KrA, KrKR 17.2.1646: Öppet bref; KrKR 8.11.1650. Fullmacht; Lars Tersmeden, Carl X Gustafs armé. (Red. Arne Stade). Carl X Gustaf studier 8. Stockholm 1979, s. 29.
91. Vrt. Klaus-Richard Böhme, Geld für die schwedischen Armeen nach 1640. Scandia – tidskrift för historisk forskning. Lund 1967, s. 56–60, 68–95; Sven Lundqvist, Svensk krigsfinansiering 1630–1635. Historisk tidskrift (86) 1966, s. 380–384, 386–417; Tersmeden 1979, s. 29–31.
92. Esim. KrA, KrKR 19.8.1645: Till Riks och Cammer Råd; Böhme 1967, s. 64: Hämeen-Uudenmaan ratsuväkirykmentin komentaja ja kenraalimajuri Torsten Stålhandske sai vuonna 1639 komentoonsa Ruotsin Slesian armeijan, joka asusteli seuraavat kaksi vuotta Brandenburgin ja Slesian alueilla saamatta mitään rahatai muonavustusta alueen ulkopuolelta.
93. Vrt. SRA, M 919: Till 1644 Ordinantien; VA, FR 453–456:1640–1651; Vrt. m. Tersmeden 1979, s. 29 ja Lundqvist 1966, s. 396.
94. SRA, M 919: Till 1644 Ordinantien.
95. Vrt. Wijkander 1866, s. 255; Nils Erik Villstrand, Anpassning eller protest. Lokalsamhället inför utskrivningarna av fotfolk till den svenska krigsmakten 1620–1679. Ekenäs 1992, s. 21.
96. Vrt. Lappalainen 1989b, s. 146.
97. Vrt. Wijkander 1866, s. 131; Ågren 1922, s. 57.
98. KrA, KrKR tammikuu 1650, kirje 6.
99. KrA, KrKR tammikuu 1650, kirje 9.

100. KrA, KBR I: Nyköping 26.2.1640.
101. Vrt. RAP IV, s. 310–311: 9.7.1650; SRA, M 919. Till 1644 Ordinantien.
102. Viljanti 1935, s. 8.
103. Vrt. Wijkander 1866, s. 131; Ågren 1922, s. 57.
104. Janne Backlund, *Rusthållarna i Fellingsbro 1684–1748. Indelningsverket och den sociala differentieringen av det svenska agrarsamhället*. Studia Historica Upsaliensia 173. Uppsala 1993, s. 20; Sven A. Nilsson, *På väg mot militärstaten. Krigsbefällets etablering i den äldre Vasatidens Sverige*. Opuscula Historica Upsaliensia 3. Uppsala 1989, s. 147–148.
105. Mauno Jokipii, *Suomi Euroopassa. 1600-luku – Ruotsi-Suomen kansainvälisin kausi*. Jyväskylä 1991, s. 63, 67–69.

Summary

THE OLDER MILITARY LEVY ESTABLISHMENT AND ARMY'S TERRITORIAL ARRANGEMENT – "THE HOME-MADE GREAT POWER MIRACLE OF SWEDEN"

Swedish great power structure was in all its duration threatened by an inside collapse. Home-bound Territorial Army detachments formed only a small portion of the Swedish field army waging the actual war during The Thirty Years' War.

While the principal part of the Royal Swedish Army was mainly composed of foreign mercenaries, the actual security of home land was ultimately resting upon Swedish and Finnish soldiers.

This research work explains how it was possible to arrange the scarce economic and manpower resources of a nation, deriving its living mainly out of subsistence agriculture, so that the maintenance of adequate Territorial Army was possible.

What were the arrangements by which it was possible to materialize this "home-made great power miracle"?

The solution was based on the pay decrees of Karl IX and Gustaf II Adolf given in the 1610–20's. The latter even endeavoured to organize the army and its replacement pool on the basis of regular provincial regiments and their regional systems.

In the first phase approximately every tenth man was recruited in general call ups. From the year 1642 onwards, the conscriptions were arranged on the basis of houses so that ten houses formed one file obliged to recruit one foot soldier. The ratio in enlistments concerning freeholders was one to twenty in both of these arrangements.

Companies were to organize and their personnel replacement arranged by using men living in the same administrative district or municipality. If the local manpower was not sufficient the

replenishment was to be taken from adjoining districts or communes.

The novelty of the pay decrees was that the tax yields paid by the farms were reserved to the needs of the army ['military levy estates'] were to form the permanent sources of pay for certain military offices. Thus, the farm did not any more form a source of pay depending on the person who occupied the office.

It has been customary to call this pay system 'the older military levy establishment' to distinguish it from the newer one or 'the military tenure establishment'.

The article deals mainly with the older military levy establishment in the Finnish Province of Häme from the year 1639 to 1651. In the article the following four questions endeavour to be answered:

1. When were the first military levy estate documents (militärjordebok) worked out in Finland in which the distribution of military levy estates were confirmed according to the older military levy establishment?

2. Did these estates remain as sources of pay for certain offices?

3. Did the officers get their pay from the same districts where regiments recruited their ranks and files from? Did the idea of regiments' and companies' regular pay and personnel replacement areas come true?

4. When did the foot soldiers receive their tiny military farms?

In the research work it is proved out that the first military levy estate documents were worked out in Finland simultaneously with the Swedish military levy estate documentation of 1636. This finding is contrary to the comprehensions produced by previous researches, according to which the distribution did not happen in Finland until in the years 1638-1639.

In Carelia, Savo and Bothnia the documents were obviously prepared during the spring 1637 referring to financial year 1636. The regimental estate catalogues were prepared also in Häme at the same time, but they were not the actual military levy estate documents.

The military levy estate distribution took place in Häme in 1639. The farms, exempt from other taxes, were certified for Häme-Uusimaa Cavalry Regiment as estates under obligation to furnish and equip cavalry-man, and to furnish an officer with a horse. Some farms were fixed for Häme Infantry Regiment as estates providing its officers with their annual pay.

The military levy distribution, the fixing of army upkeep in tax yields acquired from the farmland, was not complete. For instance, the annual pays of cavalry-men and foot soldiers as well as the extra wages paid for regimental officers as a compensation for staff duties were still to be paid by the government with its cash in hand.

The military levy estate distribution was to be permanent with the extension that the ruler had the right to cede the estate from

the use of the army. However, in such a case at least an equal estate had to be delivered to the disposal of that explicit office as a compensation.

Nevertheless, as seen in **table 1**, more than half of the 1639 'military levy estates' certified as sources of pay for the officers of Häme Infantry Regiment and Häme-Uusimaa Cavalry as well as nearly three fifths of estates, had vanished by 1645, when The Danish War ended.

By the end of the war in Germany in 1648, there were only one third left of those 'military levy estates' distributed to cavalry and some 37 ... 40 per cent of those certified for infantry.

The scrutiny of the 'military levy estates' produced the following findings:

1. The tax yields of Häme and Uusimaa 'military levy estates', certified for officers, could not be proved as permanent sources of pay neither for regiments nor for certain offices.

2. Even in those cases when the 'military levy estates' remained in regimental catalogues, the tax yields of estates did not all the time remain as permanent sources of pay for certain offices.

3. The estates that remained at the disposal of the army, with the extension of officers' own military levy estates, were often sources of pay not depending on the person in the office. In these cases the estates' tax yields were used to pay salaries to various office holders in different years.

4. A certain amount of the estates yet remained sources of pay for exactly the same persons irrespective of their rank of offices or without being owned by the officers. They thus resembled pay fiefs granted for one's tour of duty, the distribution of which had been forbidden since 1636.

Random samples give ground to presuppose that the estates under obligation to furnish and equip a cavalry-man [a man, a horse and the equipment] remained better at the disposal of the military levy establishment than those estates that only provided horses for officers.

The older military levy establishment was not sufficient by itself for covering the pays of the Territorial Army. For instance, the monthly pays of the domestic army, soldiering either in the field or in garrisons, were paid from funds outside the military levy establishment.

The extensive distribution of military crofts to foot soldiers occurred at the earliest when The Thirty Years War had ended or in connection with the renewal of the military levy establishment of 1651. However, uninhabited farms had in some extent been given to privates at least in the Province of Turku in 1643 or 1644 at the latest.

In 1651 the cavalry officers got hold of estates of advantage for the base of their annual pay. The regimental officers got in turn

additional pay estates to compensate their staff duties. The wages were more than ever earlier bound to the tax yields provided by farmland both in Häme-Uusimaa Cavalry Regiment and in Häme Infantry Regiment.

The weakness of the 1651 distribution was that the officers of Häme-Uusimaa Cavalry Regiment were given such estates which still were fiefs. A portion of cavalry's pays and riding-horse expenses had to be taken from other funds even in the years to come.

In 1639, some 99 per cent of the pay estates certified for Häme Infantry Regiment were situated in Hollola administrative area that had in 1632 been ordered to take care of regiment's upkeep. Every company had also given a primary pay municipality of its own.

This arrangement declined during the war in Germany. In 1651 still four estates out of five were situated in Hollola administrative area but the municipal pay estate areas partly overlapped each other.

The enlistment and personnel replenishment areas were also pretty distinct in 1639, but during the period of war they intermingled so that foot soldiers coming from various parts of Häme and Uusimaa could be found in all of the three regiments of these provinces.

Another point of view was, that it was not even sensible to preserve the territorial arrangement during the war. It was indeed necessary to disperse it in order to get the regiment's old battle experienced warriors placed in various companies.

Another point is that a lesson was learned to save the communities from the absolute destruction of their entire man-power. That was done by dispersing the manpower of a certain municipality to various companies.

After The Thirty Years War had ended, the replenishment pool areas of the companies were again organized so that they became administratively distinct. Development of the same kind took also place in Häme-Uusimaa Cavalry Regiment.

The focal point of Häme-Uusimaa Cavalry Regiment's officers' horse and military levy estates was in 1639 (with the exception of three companies out of eight in 1639 and one in 1651) and in 1651 in the same area where the estates providing, furnishing and equipping their cavalry-men were situated.

In 1639, the officers' military levy estate delivery in seven companies out of eight of Häme Infantry Regiment followed the manpower distribution of the companies.

In 1651 the connection between officers' military levy estates and privates' personnel replenishment areas had been loosened. Only 107 of regiment's altogether 157 military levy estates were situated in the same municipalities where regiment enlisted its foot soldiers.

Of those 107 estates only 30 officers' military levy estates, some 19 per cent, situated in the same area where the officer's own company had its replenishment pool.

That kind of the older military levy establishment was not commonly used in Europe although it was cheaper than the mercenary system. That was mainly because the tax yield of individual farms was not available there for the sake of feudalism and the different structure of economics.

J. E. O. Screen*

SUOMEN SOTAVÄKI 1881-1901

Suomen sotaväen historia vuosina 1881-1901 on yleensä jäänyt vaille huomiota. On helppo ymmärtää syyt tähän laiminlyöntiin. Sotaväen lyhyt toimintakausi ja sen vähäinen vahvuus, Venäjä liikkeellepanevana voimana sitä perustettaessa ja sen lakkauttamisessa sekä se tosiasia, että sotaväki ei osallistunut yhtenkään sotaan, ovat kaikki syitä, mitkä vähentävät sotahistorioitsijan mielenkiintoa. Verrattuna vuonna 1918 perustettuun armeijaan, joka aluksi vakiinnutti Suomen itsenäisyyden ja sitten menestyksellisesti puolusti sitä vuosina 1939-1945, 'vanhan väen' ajalla vuodesta 1881 vuoteen 1901 on vähäinen historiallinen merkitys, lukuunottamatta ehkä sen roolia perustuslaillisessa kriisissä vuonna 1899. Mutta tämä sotaväki on huomion arvoinen, koska sillä oli osansa Suomen kansallisuusaatteen kasvussa, ja vaikkakin vaatimatton, se kuitenkin oli suomalainen armeija.

'Vanhan väen' upseereilla oli erinomainen historian taju. Todisteena tästä on lainaus sotaväen päällikön, vapaaherra Georg Edward Ramsayn kiertokirjeestä tammikuun 3. päivältä 1891:

Kokemus on osoittanut, että kun on ryhdytty kirjoittamaan joukko-osaston historiaa, on ollut vaikeuksia saada sellaisia tietoja, mitkä kuvaavat joukko-osaston sisäistä elämää; monet asianhaarat ja yksityiskohdat, mitkä eivät tule esille joukko-osaston virallisista asiapapereista, ovat kuitenkin tulevaisuudessa ehdottoman välttämättömiä historiankirjoittajalle. Jotta sellaiset tapahtumat, mitkä saattavat monesti tuntua merkityksettömiltä, mutta siitä huolimatta voivat olla hyvin tärkeitä selvitettäessä joukko-osaston elämää, jotta ne eivät katoaisi jäljettömiin, kun sitä sukupolvea, joka ne koki, ei enää ole olemassa, määrään, että kaikissa pataljoonissa ja rakuunaryk-

* Ph.D., brittiläinen historiantutkija, syventynyt Suomen autonomian ajan sotaväen historiaan, kirjoittanut mm. teokset: Mannerheimin muukalaisvuodet (1972) ja The Helsinki Yunker School 1846-1879 (1987).

mentissä kulumassa olevan vuoden tammikuun 1. päivästä lähtien adjutantti pitääköön päiväkirjaa, mihin päivittäin merkitään muistiin, jos mitään huomionarvoista on tapahtunut joukko-osastossa; tapahtumat mitkä ovat löydettävissä päiväkäskyistä tai muista virallisista dokumenteista, mutta mitkä on tavallisesti kirjattu lyhyesti ja kuivaa, virallista kieltä käyttäen, kuvattakoon myös tarpeen mukaan päiväkirjassa täydellisemmin ja sellaisin lisäyksin varustettuina, mitä asian laadun vuoksi ei voida viralliseen asiakirjaan sisällyttää. Joukko-osaston komentaja tarkastakoon päiväkirjan vähintään kerran kuukaudessa, ja hänellä on oikeus tehdä siihen korjauksia, lisäyksiä tai poistoja tahtonsa mukaan.¹

Myöhempi kiertokirje velvoitti joukko-osastot kirjoittamaan historiikit ajalta ennen vuotta 1891. Päällikköhallitus (armeijan esikunta) tutki päiväkirjat säännöllisesti ja ohjeet niiden pitämistä varten määriteltiin tarkemmin vuonna 1900, jolloin myös päiväkirjat itse olivat yksityiskohtaisen kriittisen tutkimuksen kohteena.²

Tietenkään Ramsayn määräämät päiväkirjat eivät ole niin hyviä tiedonlähteitä kuin historiantutkija toivoisi – tosin siellä täällä on väläyksittäin hämmästyttävän suorasukaista tekstiä – mutta ne antavat vähän lisäväriä puiseville pataljoonien päiväkäskyille, vuosikertomuksille ja muille armeijan virallisille dokumenteille. Kun sotaväki lakkautettiin, joukko-osastojen oli lähetettävä nämä historiikit sotakomissariaatille. Sotaväen tärkeimpien arkistojen säilyttämisestä huolehdittiin tarkasti. Gustaf Adolf Gripenberg, Suomen armeijan upseeri ja kyvykäs sotahistorioitsija, sai sen tehtäväkseen ja jokainen, joka on käyttänyt tätä aineistoa Sota-arkistossa, on hyvin tietoinen, miten suurella taidolla hän tehtävänsä suoritti. Aineisto antaa erinomaisen pohjan sotaväen tutkimiselle ja sitä täydentää muu lähdeaineisto Kansallisarkistossa.

Sotaväen upseerit, kuten myös armeijan lääkärit ja virkailijat, olivat erinomaisia kirjoittajia. Heidän työnsä tulos, *Finsk Militär Tidskrift*, on korkeatasoinen aikakauskirja. Ammattitaidon ja suomalaisen isänmaallisuuden yhdistelmänä *Finsk Militär Tidskrift* tarjoaa lähdeaineiston, josta sotaväen historia voidaan kirjoittaa, kuten sen kirjoittajat jo omana aikanaan tajusivat.³ Jopa miehistön jäsenillä oli tilaisuus saada kirjoituksiaan julkaistuksi. *Lukemisia Suomen sotamiehille* (joka oli laadittu vastaavanlaisten venäläisten aikakauslehtien mallin mukaan) julkaisi aliupseerien ja miehistön kuvauksia elämästä sotaväessä. Vaikkakin pataljoonien upseerit

tarkastivat kirjoitukset ennen lehden lähettämistä, niistä saa mielenkiintoisia pilkahduksia miehistön näkökulmasta sellaisista aiheista kuten kenttämarssit, leirit ja sotaharjoitukset tai metsästysretket pataljoonien jääkärikomennuskuntien kanssa.⁴ Ja jos niiden kuva sotilaselämästä on jonkin verran ihannoitu, vastapainoa voi löytää kirjallisuudesta. Santeri Ivalon *Reservikasarmista* on muistutus siitä, että sotaväki oli raskas kokemus joillekin miehille, ja Ilmari Kiannon *Väärällä uralla* kuvaa intellektuellin kohtaamia vaikeuksia.⁵ Jos tämänkaltaiseen materiaaliin lisätään suuri määrä muistelmia, päiväkirjoja ja kirjeitä, lähdeaineisto sotaväen tutkimista varten on todella rikas.

Ikävä kyllä näitä rikkaita lähteitä on käytetty hyvin vähän. Viimeaikaisia julkaisuja sotaväestä on vain muutama. G. A. Gripenbergin teoksella *Finska kadettkåren och dess kamratskap* ei ole nykyaikaisia kilpailijoita vuoden 1835 jälkeiselle ajanjaksolle. Hänen toinen työnsä *Lifgardets 3 finska skarpskyttebataljon* on edelleen korvaamaton. Uudemmista töistä Eero-Eetu Saarinen on kirjoittanut erinomaisen tutkimuksen Hämeenlinnan tarkk'ampujapataljoonan reservipiirin reservikomppanioista ja Kari Vappula perinpohjaisen tutkielman sotilaspapeista. On myös joitakin hyviä tutkimuksia eri varuskunnista, jotka käsittelevät myös kysymyksessä olevaa ajanjaksoa sekä Jussi Kuusanmäen hyödyllinen yleiskatsaus Suomen varuskuntakaupungeista. Edelleen on pari lyhyttä rykmentin historiaa, joitakin töitä sotilaspuvuista ja sotavarusteista sekä jokunen artikkeli koulutuksesta. O. Seitkari on taitavasti esittänyt vuoden 1878 asevelvollisuuslain synnyn. Tämä kuvaus on ratkaisevan tärkeä sotaväen toimintaa käsiteltäessä, mutta ei ole olemassa yhtään huomattavaa yleisluonteista, julkaistua tutkimusta tuosta sotaväestä. Tilanne onkin se, että julkaistuja tutkimustöitä on riittämätön määrä, jotta olisi mahdollista kirjoittaa hyvä kokonaisteos sotaväestä. Ehkä paras yhteenveto sotaväen historiasta kerättiin *Finsk Militär Tidskriftin* artikkeleista ja julkaistiin vuonna 1901 otsikolla *Finska militären 1881–1901*.⁶ Nämä olosuhteet ovat syynä siihen, että tämä artikkeli sotaväestä on paikoin selvästi etsivää.

Sotaväkeä pitää tutkia venäläistä taustaa vasten. Tämä on luonnollinen seuraus Suomen asemasta osana Venäjän valtakuntaa. Armeija aloitti toimintansa keisarin päätöksestä saattaa yleinen asevelvollisuus voimaan kautta valtakunnan. Voimakkaan maan-

puolustuksen traditio puuttui Suomesta Ruotsi-Suomen armeijan hajottamisen jälkeen ja se monimutkaisti Suomen suhtautumista keisarilliseen käskyyn. Venäjän hellävaraisuus vastavallotetun maan taloutta kohtaan oli aiheuttanut sen, että Suomeen ei oltu koskaan muodostettu pysyviä sotajoukkoja, jotka olisivat olleet autonomian alussa suomalaisten valtiomiesten toivomuksien mukaiset vahvuudeltaan. Suomen sotavoima oli pieni ja tilapäinen, helppo kohde supistuksille vaikeissa taloudellisissa oloissa. Yrjö-Koskinen kirjoitti 1877, että se *'omituinen onni, että Suomi 70 vuoden ajan oli saanut olla melkein kaikkea sotalaitosta vailla, oli monessa synnyttänyt semmoisen käsityksen, että tällainen vapaus olisi kaikkien luonnollisin asia maailmassa'*.⁷ Tämä *'omituinen onni'* sai aikaan sen, että uusi armeija oli suhteellisen pieni, vain 9 pataljoonaa ja rakuunarykmentti, yhteensä 5 600 miestä.

Eräänlainen epätodellisuuden tunne leimaa keskusteluja sota-väen perustamisesta, koska Suomen puolustus oli Venäjän vastuulla. Olkoonpa Suomen osuus kuinka suuri tahansa, se ei muuttaisi tätä olennaista tosiasiaa. Huomattavan pitkän ajan Suomen puolustus oli uskottu lähes kokonaan Venäjän armeijan ja laivaston varaan. Suomalaiset sotajoukot olivat lisänä maan puolustuksessa, mutta ne eivät olleet välttämättömät. Tämä oli Venäjän muuttumaton mielipide. Yleisen asevelvollisuuden toteuttaminen Suomessa oli ollut periaatekysymys. Mutta kun kävi selväksi, että suomalaiset vastustivat realistisempaa arviointia siitä, mikä olisi heidän osuutensa valtakunnan puolustuksen raskaasta taakasta ja että suomalaisten asevelvollisten palvelus Venäjän armeijan joukko-osastoissa tulisi aiheuttamaan vakavia ongelmia, venäläiset romuttivat kokonaan ajatuksen suomalaisten yleisestä asevelvollisuudesta. Venäjä pystyi hyvin huolehtimaan Suomen puolustuksesta ilman suomalaisia joukko-osastoja tai suomalaisia sotilaita, jopa sellaisena ajankohtana, jolloin mahdollisen vihollisen maihinnousu Suomessa sekä sen uhka Pietarille oli kasvamassa.

Suomen perustuslaillinen, autonominen asema sekä sen Venäjän oloista poikkeavat olosuhteet aiheuttivat, että Suomen ja keisarikunnan asepalveluksien välillä oli huomattavia eroja. Suomessa aktiivipalvelus oli paljon lyhyempi, kolme vuotta, ja sen jälkeen kaksi vuotta reservissä, kun taas Venäjällä asepalvelus oli viisi vuotta aktiivipalveluksessa ja 13 vuotta reservissä. Asevelvollisten suomalaisten vuosittainen ikäluokka oli keskimäärin noin 20 000 ja

hämmästyttävästi 60 prosenttia tästä määrästä todettiin terveydeltään palvelukseen kelpaamattomiksi.⁸ Vuosittain kelpuutettiin palvelukseen keskimäärin 8 270 asevelvollista arvannoston perusteella. Heistä vain noin 1 800 joutui aktiivipalvelukseen, muita koulutettiin yhteensä 90 päivän ajan yli kolmen vuoden ajanjaksolla. Tätä varten perustettiin 32 reservikomppaniaa eri puolille maata. Suomen reservijärjestelmä oli ainutlaatuinen ja sen sotilaallinen tehokkuus oli kyseenalainen, varsinkin koska se veti kokoneita upseereita ja aliupseereita aktiivijoukoista juuri kun heitä olisi eniten tarvittu omissa joukko-osastoissaan kesäharjoitusten aikana. Reservipalveluksen päätyttyä reserviläiset kuuluivat nostoväkeen, kunnes he saavuttivat 40 vuoden iän. Palvelusajat vaihtelivat oudosti äärimmäisyydestä toiseen: liian lyhyt reservissä ja liian pitkä aktiivijoukoissa. Epäilemättä 1800-luvun lopulla armeijat pitivät pitempiä palvelusaikoja välttämättöminä sotilaskoulutuksen kannalta kuin nykyään. Tätä näkökantaa tukevia seikkoja Venäjällä olivat yleinen lukutaidottomuus, suhteellisen hidastahtinen koulutusjärjestelmä ja sotaväen säännöllinen käyttö ei-sotilaallisissa tehtävissä.

Lyhyempi palvelusaika ja pienet vuosittaiset ikäluokat myötävaikuttivat siihen, että Suomella oli sotaväestä suhteellisesti vähäisemmät menot henkeä kohti kuin keisarikunnalla Venäjän armeijasta. Suomessa ei myöskään ollut tykistöä ja vain suhteellisen pieni ratsuväki, molemmat kalliita aselajeja, myös insinöörijoukot puuttuivat. Venäläinen kenraali Viktor Dandevil' arvioi vuonna 1897, että keisarikunnan armeija maksoi 2,52 ruplaa henkeä kohti, kun taas Suomessa vastaavat menot olivat vain 0,72 ruplaa henkeä kohden. Siitä huolimatta Suomi kulutti enemmän rahaa sotilasta kohden kuin Venäjä. Kenraalikuvernööri Bobrikov arvioi vuonna 1901, että Suomi käytti 308,53 mk vuodessa jokaisen sotilaan varustukseen ja muonaan, kun taas Venäjä käytti vain 215,88 mk.⁹ Suomen sotaväki hyötyi selvästi tästä eroavuudesta.

Mutta vaikka Suomen ja Venäjän armeijoiden välillä oli selviä erilaisuuksia, oli myös merkittäviä samankaltaisuuksia. Joukko-osastot olivat vahvuudeltaan suunnilleen samansuuruiset (paitsi koulutushenkilöstöä oli vähän enemmän Suomessa reservin koulutusta varten) ja venäläiset komentosanat olivat käytössä (vaikka suomi ja ruotsi olivat koulutuskieliä). Kun vuosisadan lopulla suomalaiset ja venäläiset yksiköt joutuivat läheisempään kosketuk-

3. Vaasan tarkk'ampujapataljoona ylimenoharjoituksissa Nevalla Bogoslaiffkasta Slaviankaan suurten sotaharjoitusten aikana 17. elokuuta 1898. Keisari Nikolai II seurasi harjoituksia.

Kuva: Sotamuseo.

The 3rd Vaasa Sniper Battalion exercising landing operation across Neva from Bogoslaiffka over to Slavianka in a large-scale field manoeuvre on 17th August 1898. The manoeuvre was accompanied by Emperor Nikolai II.

seen sotaharjoitusten takia, venäläiset päälliköt arvostelivat suomalaisten aliupseerien ja jopa upseerien venäjän kielen puutteellisuutta ja pitivät sitä haitallisena sotatoimille.¹⁰ Venäjän armeijan ohjesäännöt (ne, mitkä oli käännetty suomeksi ja ruotsiksi) olivat käytössä Suomen sotaväessä ja koulutusjärjestelmä oli pääosiltaan täysin sama. Aseet, varusteet ja sotilaspuvut seurasivat Venäjän esikuvaa. Komentoaasioissa Suomen sotaväki oli normaalien venä-

läisten menettelytapojen alainen, vain taloudelliset kysymykset kulkivat erillistä vastuullisuuslinjaa seuraten, senaatin kautta keisarille Suomen hallitsijana.

Uutena yhteisenä Suomen sotaväellä oli etunaan uudet ajanmukaiset kasarmit, jotka oli rakennettu Suomen valtion kustannuksella. Tarkastettuaan sotajoukkoja Viipurissa ja Lappeenrannassa vuonna 1898 Bobrikov huomautti, että suomalaisten kasarmeihin verrattuna venäläisten kasarmit olivat ylikuormitettuja, pimeitä ja epämukavia.¹¹ Suomalaisissa kasarmeissa oli joitakin vikoja (esimerkiksi riittämättömästi asuntoja naimisissa oleville upseereille eikä erillisiä tiloja ollut aliupseerikoululle), mutta vieressä olevine paraatitenttineen ne olivat pohjimmiltaan sopiva ympäristö yksiköille ja niiden alkeiskoulutukselle ja sulkeisjärjestysharjoituksille. Suomen armeija välttyi niiltä joukkojen valvontaan ja koulutukseen vaikuttavilta vahingollisilta seurauksilta, jotka johtuivat joukkojen sijoituksesta vuokratiloihin tai majoituspaikkoihin. Tämä tilanne rasitti monien venäläisten yksikköjen toimintaa keisarikunnassa huolimatta laajenevasta kasarmien rakennusohjelmasta. On kyseenalaista, oliko järkevää sijoittaa kaikki suomalaiset joukko-osastot kaupunkiin, mutta sellainen kritiikki tuntuu jälkiviisaudelta. Tuolloin pidettiin varmasti helppoja huoltoyhteyksiä ja tarvikkeiden saantia tärkeämpinä kuin kaupungin haittoja koulutuksen suhteen, mitkä joka tapauksessa kävivät selvästi ilmi vasta kun edeltäjiään voimakkaampi 3:n linjan kivääri otettiin käyttöön 1890-luvun puolivälissä.

Suomalaisten pataljoonien sijainti kaupungeissa saattoi ne vartiopalvelun alaisiksi. Ylenmääräiset vartiopalvelukset olivat Venäjän sotalaitoksen kiusana ja 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa armeijan päälliköt ponnistelivat sitkeästi vähentääkseen armeijan käyttöä siviilikohteiden vartiointissa keisarikunnassa, missä oli kroonisesti liian pieni poliisikunta. Samanlainen oli tilanne Suomessa, varsinkin Helsingissä ja Viipurissa, missä vartioiden tarve oli suuri. Valitukset siitä, että vartiopalvelu häytti koulutusta, olivat lukuisat ja oikeutettuja. Vuonna 1884 Viipurin pataljoonan oli varustettava joka neljäs päivä vartio, johon kuului ordonnansien lisäksi 3 upseeria, 3 aliupseeria, 5 jefreitteriä (korpraalia), 1 signalisti ja 45 tarkk'ampujaa.¹² Vain Oulun pataljoona oli vapaa kaupunkivartiopalvelusta. Ajan mittaan vartiopalvelus kasarmien ulkopuolella väheni jonkin verran ja esimerkiksi eräät maakunta-

rahastot palkkasivat vartijoita armeijan helpotukseksi. Kasarmialueilla kuitenkin tarvittiin aina lukuisia vartioita. Markkinapäivinä, jolloin poliisin valvonta oli muuten riittämätöntä, armeija joutui toisinaan varustamaan kulkuvartion.

Suomen armeija käytti sotamiehiä joissakin töissä, kuten ampu-
maratojen raivauksessa ja kasarmialueiden siivoamisessa ja istu-
tustöissä. Sen ei kuitenkaan tarvinnut lähettää miehiä palkattuun
siviilityöhön, kuten Venäjän armeijan oli pakko tehdä kompensoi-
dakseen valtion riittämättömiä ylläpitomaksuja. Suomalaiset sota-
miehet saivat tehdä jonkin verran siviilitöitä vapaa-aikanaan. Tu-
run pataljoonan miehet auttoivat purkamistöissä satamassa, mutta
työstä saatu palkka talletettiin useimmiten heidän käytettäväk-
seen armeijasta vapauduttuaan.¹³ Suomen valtion myöntämät run-
saamat rahasummat koituivat sotamiehen hyödyksi niin, että
hän oli yleensä paremmin ravittu, varustettu ja majoitettu kuin
venäläinen vastineensa. Hän sai myös paljon enemmän lomaa. Ja
ennen kaikkea hänen palvelusaikansa voitiin käyttää hyödyllisem-
min sotilaallisessa mielessä.

Armeijan asiakirjojen valossa näyttää siltä ettei yleinen käsitys
Suomesta täysin luku- ja kirjoitustaitoisena maana 1800-luvulla
kestä armeijan asiakirjojen tutkimista. Suurin osa sotamiehistä
osasi lukea ja kirjoittaa, mutta vallankin armeijan alkuvuosina oli
muutamia, jotka eivät osanneet kumpaakaan, ja toisia, jotka pystyi-
vät lukemaan mekaanisesti ymmärtämättä lukemaansa. Sotaväki
teki paljon töitä opettaakseen sotamiehet lukemaan ja kirjoitta-
maan melko hyvin tuloksin. Joka tapauksessa lukutaitoisten pro-
senttimäärä oli huomattavasti suurempi kuin Venäjällä; tämä teki
opetustyön helpommaksi, koska miehet saattoivat itse lukea oppi-
kirjoja. Useita käsikirjoja julkaistiin sotamiesten ja reserviläisten
käyttöä varten.¹⁴ Laaja lukutaito myös lisäsi niiden miesten mää-
rää, joista armeija saattoi kouluttaa tarvitsemansa aliupseerit.

Sotaväki kärsi alkuaikoina aliupseeripulaa. Muutamia aliupsee-
reita oli saatavilla Henkivartiövän 3. Suomen tarkk'ampuja-
pataljoonasta, mutta pääosalta uusi armeija oli vuonna 1879 perus-
tetun Opetustarkk'ampujakomppanian kouluttamien aliupseerien
varassa. Vuonna 1881 sieltä siirtyi 177 aliupseeria pataljooniin.
Kokemusta saadakseen nämä miehet tarvitsivat aikaa. Armeija oli
hyvin paljon riippuvainen asevelvollisten keskuudesta valituista ja
koulutetuista nuorista aliupseereista, vaikka näillä ei useinkaan

ollut arvovaltaa miesten keskuudessa ja vaikka he palvelivat vain lyhyen ajan ennen armeijasta vapautumista. Parannetut palkat ja olot houkuttelivat vielä muutamia jäämään vakinaiseen väkeen; muutamia aliupseereita saatiin miehistä, jotka olivat tulleet tarjokkaina armeijaan. Siitä huolimatta hyvien aliupseerien jatkuva saanti oli ainainen huolen aihe.

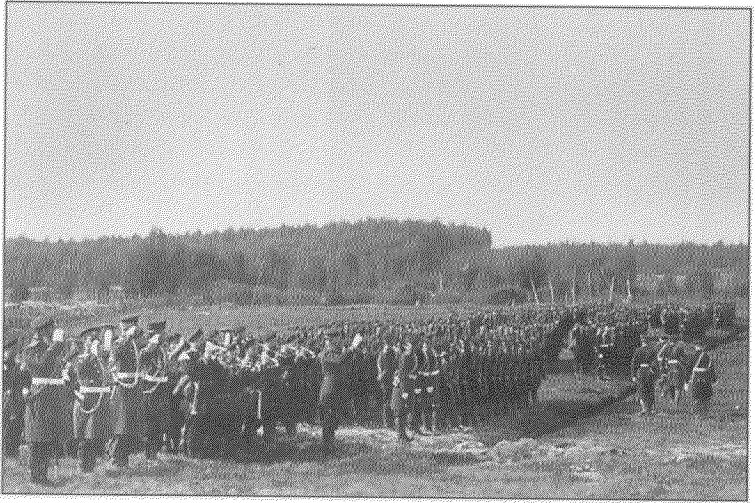
1880-luvulla oli vaikea löytää vuosittaisesta kutsuntaluokasta riittävästi sellaisia asevelvollisia, joilla oli tarvittava koulutustaso ja luonteenlaatu voidakseen suorittaa pataljoonan opetuskomennuskunnan kurssin. Tälle kurssille otettiin miehiä toisen palvelusvuoden aikana. Vuoteen 1900 mennessä armeijaan astui enemmän niitä asevelvollisia, joiden koulutustaso oikeutti heidät palvelemaan vain kaksi vuotta. Nämä olisivat olleet mahdollisia aliupseereita, mutta palvelusajan pituus vähensi sitä hyötyä, mitä armeija heistä sai koulutuksen jälkeen. Yksivuotiset vapaaehtoiset, jotka olivat joko suorittaneet oppikoulun tai läpäisseet määrätyn tutkinnon, voitiin nopeasti ylentää aliupseereiksi (yli määrävahvuuden), mutta heidän palvelusaikansa oli tietysti lyhyt, ja lukumäärät eivät riittäneet täyttämään 24 vapaaehtoisen määrävahvuutta pataljoonaa kohti: maakuntakaupunkien pataljoonissa oli vain yksi tai kaksi vapaaehtoista palvelemissa kerrallaan. Vuonna 1899 vapaaehtoisten määrä nousi poikkeuksellisen suureksi, koska pelättiin, että ehdotetun uuden asevelvollisuuslain voimaantultua palvelusehdot olisivat tuolloista ankarammat, vallankin venäjän kielen taidon suhteen. Suomen asevelvollisuuslaki vuodelta 1878 seurasi Venäjän esikuvaa siinä periaatteessa, että mitä korkeampi oli asevelvollisen koulutustaso, sitä lyhyempi oli hänen palvelusaikansa aktiivijoukoissa. Tämä ei edistänyt aliupseerien eikä reserviupseerien koulutusta. Sitä paitsi yksivuotinen vapaaehtoinen sananmukaisesti maksoi etuoikeudestaan, koska hän palveli omalla kustannuksellaan.

Sotaväellä ei koskaan ollut riittävästi yliupseereita. Tilanne parani vähitellen niin, että upseerien kokonaisvajausta tarkk'ampujapataljoonissa laski yli 70:stä 1880-luvun alussa noin kymmeneen 1900-luvun alussa. Esiupseereita saatiin helposti uuteen armeijaan Henkivartiövän Suomen tarkk'ampujapataljoonasta sekä Venäjän armeijassa palvelevista suomalaisista. Mutta vuoteen 1880 mennessä Venäjän sotapalvelukseen astuvien suomalaisten lukumäärä oli laskemassa, ja siitä seurauksena se lähde, joka olisi voinut tuot-

taa yliupseereita Suomen armeijalle, oli häviämässä. Venäjän laajat mahdollisuudet kiinnostivat muutamia enemmän kuin siirtymisen palvelukseen Suomessa, toiset eivät taas kyenneet osoittamaan vaadittua kielitaitoa sekä suomen että ruotsin kielessä.

Yliupseerien lukumäärän hidaskasvu johtui siitä, että lisääntyvä osa Suomen Kadettikoulun loppututkinnon suorittaneista astui palvelukseen Suomessa eikä Venäjällä. Siitä huolimatta Kadettikoulu, armeijan luonnollinen upseerilähde, ei voinut valmistaa kuin 11–12 upseeria vuodessa; näistä jotkut halusivat mennä venäläisiin joukko-osastoihin ja toisilla oli oikeus liittyä Henkivartioväkeen. Keskimäärin yksi uusi upseeri vuosittain linjapataljoonaa kohti (18 upseerin vahvuutta varten, lisäksi neljä upseeria reservin koulutukseen) oli tuskin riittävä määrä korvaamaan luonnollista poistumaa. Vuonna 1884 sovittiin erikoisjärjestelyistä, niin että vapaaehtoisia armeijasta otettiin Suomen Kadettikoulun ylimmille luokille koulutettavaksi vakinaisiksi upseereiksi.¹⁵ Huolimatta valtion antamasta osittaisesta taloudellisesta avusta vapaaehtoisia oli vähän. Vuonna 1886 tullut vaatimus, että suomalaisten yliupseerien oli vuoden palveluksen jälkeen palveltava kolme vuotta venäläisissä joukko-osastoissa keisarikunnassa parantaakseen venäjän kielen taitoa ja sotilastietoja, vähensi pataljoonissa käytettävissä olevien upseerien määrää juuri, kun todelliset määrät alkoivat nousta.¹⁶

Suomen sotaväen oli ponnisteltava sitä tosiasiaa vastaan, että upseerinura alkoi menettää vetovoimaansa 1800-luvun viimeisellä neljänneksellä. Perinteisten sotilassukujen pojat alkoivat etsiytyä ei-sotilaallisille urille – jotka olivat usein paremmin palkattuja – kun mahdollisuudet siihen lisääntyivät kaupan ja teollisuuden kasvaessa. Koulutettujen (ja erityisesti koulutettujen suomenkielisten) nuorten miesten määrä nousi, mutta sitä ei seurannut vastaava kasvu upseerinuralle hakeutuvien määrässä. Suomen Kadettikoululla oli vaikeuksia saada oppilaita jopa siitä huolimatta, että erityistä taloudellista apua annettiin ruotsinkielisille säätyläisperheille, mitkä olivat aina olleet koulun suosijoita. Riittämätön oppilasmäärä oli yksi niistä tekijöistä, mitkä johtivat ristiriitaan Venäjän kiihkokansallisten kanssa koulun tulevaisuudesta. Toinen ja ymmärrettävä syy venäläisten vastustukseen oli, että Kadettikoulu oli yhdistänyt poikien yleissivistävän kouluopetuksen ja nuorten miesten upseerikoulutuksen. Venäjällä ne oli jo kauan sitten erotettu toisistaan tehokkuuteen vetoamalla. Suomalaisten ehdotukset jär-

Suomen sotaväen päällikkö vapaaherra G. E. Ramsay tarkastamassa 5. Kuopion tarkk'ampujapataljoonan ammuntoja Hiltulanlahdessa. Kuva: Sotamuseo.

Commander-in-Chief of the Finnish Army, Baron G. E. Ramsay inspecting the live ammunition shooting exercise of the 5th Kuopio Sniper Battalion in Hiltulanlahti.

kiperäisemmästä upseerikoulutusjärjestelmästä uudessa suomalaisessa junkkarikoulussa (ja siten alemmalla oppitasolla kuin Kadettikoulu) olivat melko innottomia eivätkä johtaneet minnekään. Suomen Kadettikoulu ei kestänyt paljon pitempään kuin Suomen sota-ikä, se lakkautettiin vuonna 1903.¹⁷

Suomalaisten pataljoonien etuna oli suhteellisen nuori upseerikunta, joka oli keskitasoltaan paremmin koulutettu kuin Venäjän armeijan upseerit; se oli pääasiallisesti Suomen Kadettikoulun käyneiden upseerien suuren määrän ansiota. Kadettikoulun opetus oli voittopuolisesti teoreettista ja nuoret upseerit olivat huomattavasti valmiit joukko-osastopalvelukseen kuin junkkarikoulujen kasvatit. Kadettikoulun opetuksen oppinut luonne oli kuitenkin eduksi Venäjän armeijan jatko-opinto- ja erikoiskoulutuslaitoksiin

pyrittäessä. Oli harvinaista, että Venäjän yleisesikunta-akatemiassa ei ollut Suomen Kadettikoulun loppututkinnon suorittanutta. Rykmentinupseerit palvelivat Suomessa pitkään arvonylennyksetä ja samassa virassa, tosin eivät sen pitempään kuin venäläiset vastineensa. Ajan mittaan monet erilaiset taustakokemukset – armeijassa oli jopa tykistöupseereita – sulautuivat yleisen käytännön mukaisiksi. Pitkäaikaiseen komennukseen liittyvä vaara oli mielenkiinnon väljähtyminen. Armeijassa oli kuitenkin riittävästi aktiivisia, kyvykkäitä ja aatteellisia ammattilaisia, jotka pystyivät nostamaan *Finsk Militär Tidskriftin* sille korkealle tasolle, mistä on jo mainittu. Suomen sotaväellä oli upseerikunta, joka ylimalkaan oli tehokas ja omistautunut työlleen ja isänmaalleen.

Miten sotaväen upseerit, ja erityisesti sen päällikkö vapaaherra Ramsay, suhtautuivat elintärkeään koulutuskysymykseen eli kuinka saada armeija sotakelpoiseksi? Neuvostoliittolaiset historiantutkijat ovat melko osuvasti asettaneet vastakkain 'paraatitentättradition' ja 'venäläisen tradition'. Edellinen edusti Venäjän sotilaskoulutuksen suurta osaa ja se painotti ulkonaista esiintymistä jättäen sivulle sodanaikaiset olosuhteet. Jälkimmäinen kehitti yksilön tahtoa ja taitoja ja keskittyi pelkästään siihen, mikä oli välttämätöntä sodassa. Esimerkkinä 'paraatitentättradiotiosta' olisi keisarillisen perheen osallistuminen armeijan asioihin ja Krasnoje Selon leirin formaalisuus. Jälkimmäistä edustaisivat Turkin sodassa taistelleet kenraalit, kuten M. I. Dragomirov ja I. V. Gurko, jotka sotilaspiirin komentajina 1800-luvun lopulla painottivat aloitekyvyn arvoa ja ottivat käyttöön talvi- ja yösotharjoitukset.¹⁸

Voidaan kysyä, minkä verran Ramsay saattoi vaikuttaa Suomen sotaväen koulutuksen laatuun, vaikka hän suhtautui vakavasti ja tunnontarkasti vastuuseensa sen koulutuksesta ja tarkastustoimista. Ratkaiseva rooli Suomen sotilaskoulutusasioissa oli epäilemättä kenraalikuvernööreillä Suomen sotilaspiirin päällikköinä. Heilläkin oli suhteellisen vähän toimintavaltaa peruskoulutuksessa. Armeijan koulutuksen kierto oli ennalta määrätty. Alokkaat, jotka astuivat palvelukseen marraskuussa, saivat talven aikana alkeiskoulutusta ja siirtyivät komppania- ja pataljoonakoulutukseen keväällä ja alkukesästä, missä yhteydessä korostettiin vuosittaisen ampumaohjelman suorittamista. Kesän aikana piti olla myös joukko-osaston leiri tai mieluummin osallistuminen suureen leiriin, mihin liittyi kaikkien aselajien taisteluharjoitukset. Tämä kierto tois-

tui joka vuosi, 'vanhat sotamiehet' kertasivat peruskoulutusta talven aikana. Sotilaspiirien komentajien liikkuma-ala, jonka rajoissa he saattoivat vaikuttaa koulutukseen, oli pääasiassa leirien ja taisteluharjoitusten käytössä. Ramsay on voinut vaikuttaa kenraalikuvernööri Heidenin ja kenraali Gontšarovin (virkaa toimittava sotilaspiirin komentaja 1897–98) koulutusohjelmiin, mutta voidaan epäillä, oliko hänellä vaikutusvaltaa Bobrikoviin nähden.

Kesäkuussa 1884 kenraali Heidenin käskyä seuraten Ramsay lähetti kiertokirjeen, missä määrättiin pataljoonat tekemään 6–8 päivän kenttämarssseja kesäkatselmuksien jälkeen.¹⁹ Marsseihin piti sisältyä yksinkertaisia harjoituksia, yöleirejä ja etuvartiopalvelusta. Marssit veivät pataljoonat ulos kaupungeista, antoivat mielenvirkistystä ja vaihtelua miesten elämään ja samalla toivat armeijan ihmisten nähtäville. Talvella ulkoarjoitukset rajoittuivat vain harjoitusmarsseihin, joista oli määräys kiertokirjeessä helmikuussa 1894, paitsi vuonna 1887 kautta keisarikunnan muodostetuissa jääkärikomennuskunnissa, jotka tekivät pitkiä metsästysretkiä. Heiden oli urheilun kannalla, koska se edisti armeijan fyysisistä kuntoa, ja huhtikuussa 1883 antoi määräyksen, missä muun muassa suositeltiin hiihtoa vapaa-ajan toimintana. Hiihtoa pidettiin paremminkin urheilulajina kuin taktillisena liikkumistapana, vaikka jotkin pataljoonat suorittivat taktillisia harjoituksia käyttäen sukasia, mitkä oli ostettu rykmentin varoin.²⁰ Turun pataljoonan ensimmäiset harjoitukset, mihin joukot osallistuivat hiihtäen, järjestettiin kuitenkin vasta maaliskuussa 1900. Koska sukсийen taktillisesta käytöstä ei ollut mitään virallisia sääntöjä, ainakin Oulun pataljoona kehitti omansa siihen tarkoitukseen.²¹ Taktilliseen koulutukseen talviolloissa ei kiinnitetty huomiota, koska meren jäädyttyä hyökkäys mereltä olisi mahdoton.

Vuosittaisten leiriharjoitusten järjestäminen lähti hitaasti käyntiin linjatarkk'ampujapataljoonissa, tästä johtui 'kenttämarssien' käytäntöön ottaminen. Vuonna 1885 kaikki Suomen pataljoonat kuitenkin koottiin vastahankitulle leirialueelle Lappeenrantaan, missä pidettiin ensimmäinen Ramsayn johtamista kuudesta suuresta leiristä. Näiden leiriharjoitusten tarkoitus oli korostaa taktillista koulutusta ja eri aselajien yhteistoimintaa; venäläinen tykistö ja myöhemmin ensin venäläinen ja sitten suomalainen ratsuväki ottivat osaa niihin. Erityistä huomiota oli määrä kiinnittää metsäisessä maastossa liikkumiseen ja taisteluun. Leirillä oli myös run-

saasti paraatitentäharjoituksia, varsinkin vuosina 1885 ja 1891, jolloin keisari tarkasti leirin. Lappeenrannan leireillä oli myös mahdollisuus suorittaa kenttäammuntaa, joka oli usein mahdotonta pataljoonien lyhyillä, paikallisilla ampumaradoilla. Se oli vuodesta 1897 lähtien mahdollista myös armeijan ampumaradalla Vierumäellä. Kolmenlinjan kiväärin käyttöönotto 1896 alensi armeijan ammunnan tasoa, vaikka vuosina 1881–1896 käytetyllä Berdan-kiväärillä saaduissa tuloksissa on tiettyä keinotekoisuutta. Vuodesta 1886 lähtien kaksi suomalaista tarkk'ampujapataljoonaa lähetettiin tavallisesti Krasnoje Selon leirille Kaartin pataljoonan lisäksi. 1800-luvun lopulla pidettiin laajoja sotaharjoituksia. Neljä suomalaista pataljoonaa ja Suomen rakuunarykmentti ottivat osaa Pietarin sotilaspiirin sotaharjoituksiin vuonna 1898, kun taas Lappeenrannan leiriin vuonna 1899 sisältyi taisteluharjoitus, jonka opetustarkoituksena oli estää vihollisen maihinnousu rannikolle Haminan lähellä.

On helppo arvostella sitä formalismia, mikä kieltämättä oli luonteenomaista monille Lappeenrannan ja Krasnoje Selon harjoituksille. Joukko-osastot joutuivat kuitenkin kokemaan pitkäkestävien harjoitusten aiheuttaman ruumiillisen rasituksen, ne oppivat jotakin ratsuväen ja tykistön ominaisuuksista, ja mikä oli hyvin tärkeää, joukko-osastot osallistuivat muutamiin harjoituksiin sodanaikaisessa kokoonpanossaan. Saavuttaakseen sotavahvuuden tarkk'ampujapataljoonan oli nostettava miehistövahvuutensa yli kaksinkertaiseksi. Upseerit ja aliupseerit saivat tärkeää käytännön kokemusta, kun komppanioita ja pataljoonia yhdistettiin leirillä sodanaikaisten määrävahvuuksien mukaisiksi.

Lain mukaan sotaväki oli Suomen puolustamista varten, vaikka liikekannallepanosuunnitelmien mukaan Kaartin Suomen tarkk'ampujapataljoona liittyi sodan sattuessa venäläiseen kaartiin. Mobilisaatiota harkittiin ilmeisesti ensimmäisen kerran vakavasti vuonna 1887, jolloin se jo oli mahdollista käytettävissä olevien reserviläisten lukumäärän vuoksi. Tarkat mobilisaatiosuunnitelmat laadittiin silloin ja niitä tarkistettiin vuosittain, ja kutsuntapiirit pitivät luetteloa palvelukseen kutsuttavista miehistä. Armeijan täydentäminen sotavahvuuteen (päällikköhallitus esikuntana, tarkk'ampujapataljoonat ja rakuunarykmentti reservikomppanioiden sekä kenttäsairaalan varustaminen), vaati vuoteen 1901 mennessä 9 265 miestä.²² Aliupseereita ja miehiä olisi ollut riittävä

Suomen kaartin 3. komppania harjoittelee paraattia varten Kasarmintorilla Helsingissä. Komppanian edessä luutnantti Elis Hultin. Kuva: Sotamuseo.

3rd Coy, the Finnish Guard, exercising for a parade in Kasarmintori in Helsinki. Lt Elis Hultin in front of the company.

määrä, mutta loppuaikoina reserviläisten mobilisaatio olisi aiheuttanut ongelmia ei ainoastaan koulutuksen puutteellisuuden vuoksi, vaan myös koska reserviharjoituksissa ei ollut otettu käyttöön 3:n linjan kivääriä, vaan oli edelleen käytetty Berdan-kivääreitä: liikekannallepanon sattuessa nämä miehet eivät olisi olleet harjaantuneita aseidensa käyttöön.

1880-luvulla annettiin lukuisia ohjeita liikekannallepanosta, laajimmat vuonna 1889, mutta ajankohta, joka silloin määrättiin reserviläisten luettelun laatimiseksi ei ottanut riittävästi huomioon mobilisaatioon varustautumista marraskuun ja helmikuun välisenä aikana. Tämä vakava virhe korjattiin vasta vuonna 1897.²³ Eräiden välttämättömien varusteiden saanti eteni hitaasti muun suunnittelun perässä. Vasta vuonna 1888 saatiin pataljoonille ajoneuvot ja varat niiden ylläpitoon myönnettiin vasta 1896. Tehtiin suunnitelmia, että liikekannallepanon sattuessa joukko-osastot voisivat saada rahaa hevosien oston. Mutta vaikka senaatti ehdotti lakia

hevosten pakko-otosta, sitä ei koskaan hyväksytty huolimatta Venäjän ilmeisestä kannatuksesta sellaista menettelytapaa kohtaan.²⁴ Liikekannallepanon toteuttamisaika lyheni. Tarkk'ampujapataljoonat tarvitsivat 1880-luvulla 13–18 päivää mobilisaatiojulistuksesta varuskunnasta liikkeellelähtöön, vuoteen 1901 mennessä tämä aika oli lyhennetty 7–8 päivään. Liikekannallepanon jälkeen joukko-osastojen keskityspaikkoja olivat Tammisaaren–Mustion alue ja Kouvolan ja Kotkan välimaa, toisten yksikköjen ollessa Helsingissä ja reservissä Hyvinkäällä.²⁵

Lain mukaan nostoväki olisi voitu kutsua palvelukseen ainoastaan, jos Suomi olisi itse hyökkäyksen kohteena. Nostoväen varustuksen puute mainittiin vuonna 1887, mutta tiettävästi ei ollut mitään suunnitelmia asian korjaamiseksi tai niiden liikekannallepanoa varten, vaikka nostoväen pataljoonien miesvahvuudet oli määritetty niin varhain kuin vuonna 1882. Tammikuussa 1896 nostoväkeen kuului lähes 68 000 miestä ja 2 100 aliupseeria, mutta vain 25 upseeria.²⁶ Näihin olisi voitu lisätä ne 40 upseeria, jotka palvelivat reservin 'seisovassa päällikkökunnassa'. Olsi ollut mahdollista muodostaa vain neljä nostoväen pataljoonaa tämän upseerimäärän varaan.

Sotaväen mobilisaatiosuunnitelmien suurimpia heikkouksia oli kuitenkin se, että reserviupseerien tarve oli jäänyt vaille huomiota. Ennen vuotta 1884 ei ollut tehty minkäänlaisia järjestelyjä yksivuotisten vapaaehtoisten ylentämisestä upseereiksi, vaikka he muodostivat ilmeisen ja tarkoitukseen aiotun reserviupseerien lähde-ryhmän ja vaikka senaatti oli jo joulukuussa 1880 tehnyt esityksen vapaaehtoisten palvelukseen hyväksymisestä ja ylentämisestä. Suomen Kadettikouluun järjestettiin erityinen reserviupseerien koulutuskurssi alkaen vuodesta 1884, mutta siihen osallistuminen ei ollut pakollista ja vain hyvin harvat vapaaehtoiset pyrkivät sinne. Vain 118 miestä suoritti kurssin vuosina 1884–1902, heidän piti myös osallistua vuosittaisiin leiriharjoituksiin, ennen kuin heidät voitiin ylentää reservivänrikeiksi.²⁷ Reserviupseerit jäivät reserviin pakollisen palvelusajan päätyttyäkin (jolleivät he varta vasten eronneet), mutta upseerien lukumäärät eivät reservissä koskaan olleet suuret, eivät edes kun entiset aktiiviupseerit otettiin huomioon. Koko reservissä oli vain neljä upseeria tammikuussa 1887, 17 vuonna 1890, 44 vuonna 1893, 57 vuonna 1896 ja 59 vuonna 1899.²⁸

Tilanne oli epätydyttävä 1890-luvun puoliväliin asti, koska osa reserviupseereista olisi mobilisaation sattuessa ollut terveyssyistä palvelukseen kelpaamattomia. Se ei myöskään ollut tyydyttävä, kun otetaan huomioon yliupseerien korkea tappioprosentti sodan aikana.

Tyydyttävää ratkaisua riittävän upseerireservin luomiseen ei löydetty Suomessa eikä Venäjällä. Se, että Suomessa ei osattu realistisesti arvioida eikä varautua siihen, mikä olisi reserviupseerien tarve liikekannallepanon sattuessa, kuvaa erinomaisesti Suomen sotaväen paradoksia. Toisaalta Suomen valtio oli valmis käyttämään huomattavia rahamääriä ylläpitääkseen armeijaa, mikä osoittautui sotilaallisesti erinomaiseksi monessa suhteessa ja oli usein suoritusteholtaan parempi kuin Venäjän armeija, jonka normeja se seurasi. Toisaalta armeijan rakenteeseen vaikutti se kovin vastahankainen poliittinen suhtautuminen keisarin vaatimukseen pakollisen sotapalveluksen voimaan saattamisesta. Tämä asenne ei ainoastaan johtanut siihen, että sotaväki jäi kooltaan pieneksi ja oli vaarallisen avoin Venäjän kiihkokansallisten arvostelulle, vaan se myös heikensi keskittymistä sotapalveluksen todelliseen tarkoitukseen, joka oli tehokkaan, taistelukelpoisen armeijan luominen. Suomen sotaväellä oli enemmänkin poliittinen kuin sotilaallinen merkitys.

Ehkä tätä paradoksia ei voitu välttää autonomisen Suomen perustuslaillisesti ja poliittisesti pakonalaisessa asemassa. Kuinka realistinen saattoi Suomen puolustuskuntoisuus olla, kun maan linnoituksissa oli venäläisiä varuskuntia ja kun Venäjän laivasto valvoi rannikoita? Kuinka kansallinen, kuinka isänmaallinen tahansa Suomen sotaväki oli – ja tämä on kiistämätöntä – jo sen pelkkään olemassaoloon liittyi tiettyä keinoitekoisuutta. Vasta itsenäisyyden mukana tulisi puhtaasti kansallisen armeijan luomisesta ja ylläpidosta ehdoton välttämättömyys Suomen puolustukselle.

Lähdeviitteet

1. Päällikköhallitus, P1/2, 3.1.1891. Sota-arkisto (SArk).
2. P6/10, 32/1892, 4.6.1892; P1/2, 15.3.1900. SArk.
3. J. E. O. Screen, 'Finsk Militär Tidskrift, 1881–1882 and 1884–1901: Professionalism and Patriotism', *Miscellanea*, Helsinki, 1989, s. 181–202.

4. Lukemisia Suomen sotamiehille, 1888–1901; sama ruotsiksi *Läsning för den finske soldaten*, 1888–1901.
5. Santeri Ingman (Ivalo), Reservikasarmista. Muistoja sotamiesajoiltani, Porvoossa, 1892; Ilmari Calamnius (Kianto), Väärällä uralla, Porvoossa, 1896.
6. Esim. G. A. Gripenberg, *Finska kadettkåren och dess kamratskap*, Helsingfors, 1912 (SLS 108); G. A. Gripenberg, *Lifgardets 3 finska skarpskyttebataljon 1812–1905. Ett minnesblad*, Helsingfors, 1905; Keijo Elio, Suomen Kadettikoulun yhdenmukaistamiskausi 1821–1835, Tampere, 1976; Eero-Eetu Saarinen, Ensimmäiset asevelvolliset reservimiehet. Lammin, Urjalan, Oriveden ja Saarijärven reservikompaniat 1883–99, Helsinki, 1967; Kari Vappula, Sotilaspapinvirka Suomen asevelvollisessa sotaväessä 1881–1905, Helsinki, 1989 (SKHS 146); Stig Roudasmaa, Vaasan varuskunnan historia, Vaasa, 1991; Jussi Kuusanmäki, 'Den finska garnisonsstaden 1809–1917. Några aspekter', *Den Nordiska garnisonsstaden*, Helsinki, 1988 (HARK 92); O. Seitkari, Vuoden 1878 asevelvollisuuslain syntyvaiheet, Helsinki, 1951 (HTutk 36); *Finska militären 1881–1901*, Helsingfors, 1901.
7. Seitkari, s. 310–311.
8. T. E. Jokinen, *Zur Sanitätsstatistik der wehrpflichtigen Armee in Finnland während der Jahre 1881–1906*, Helsingfors, 1907, s. 13, 211.
9. Pertti Luntinen, 'Suomi Pietarin suojana ja uhkana', *Historiallinen Arkisto*, 79, 1983, s. 70, 77.
10. Esim. P8/10, 18/1899, *Otshet o bol'shih manevrah vojsk Finljandskago voennago Okrug a v 1899 godu*, s. 27–28. SARK.
11. P1/1, 5.1.1899. SARK.
12. P4/10, 19/1885, Viipurin pataljoonan vuosikertomus 1884. SARK.
13. Sotakomissariaatin arkisto, Turun pataljoonan historia, 1881–1891, f. 93v-94r. SARK.
14. Esim. V. Tuderus, *Käsikirja Suomen sotamiehille*, Mikkeliissä, 1889; Nikolai Alfthan, *Käsikirja aliupseereille*, Kuopiossa, 1888; A. Boxström, *Käsikirja Suomen reservimiehille*, Helsinki, 1885.
15. *Finlands författnings samling*, 1884, 6, s. 1–6.
16. P1/1, 23.6.1886. SARK.
17. Carl Enckell, *Finska Kadettkåren 1887–1903*. Utg. av J. E. O. Screen, Helsingfors, 1990 (SLS 567), s. 127–154, 185–193, 222.
18. P. A. Zajontshkovskij, *Samoderzhavie i russkaja armija na rubezhe XIX–XX stoletij 1881–1903*, Moskva, 1973, s. 253–270.
19. P4/10, 30/1884; P1/2, 16.2.1894. SARK.
20. P1/1, 26.4.1883. SARK.
21. Turun pataljoonan historia, 1900–, f. 7v. SARK. H. Frey, 'Elämäää vanhassa suomalaisessa tarkk'ampujapataljoonassa. Oulun 4:n suomalaisen tarkk'ampujapataljoona', *Suomen sotilas*, 1921, 9, s. 144, 146.
22. P3/6. SARK.
23. *Finlands författnings samling*, 1889, 11, s. 27–28; 1897, 12, s. 1–4; *Militieexpeditionens i Kejslerliga Senaten för Finland berättelse för åren 1897–1899*, Helsingfors, 1900, s. 5–6.
24. K. W. Rauhala, *Keisarillinen Suomen senaatti 1809–1909*, II, Helsingissä, 1921, s. 393.
25. P3/6–7. SARK.
26. *Militieexpeditionens i Kejslerliga Senaten för Finland berättelse ... åren 1894–1896*, Helsingfors, 1897, s. 23.

27. Suomalainen upseerikoulutus 200 vuotta 1779–1979, (Helsinki), 1978, s. 74; Enckell, Finska Kadettkåren 1887–1903, s. 219.
28. Berättelse af Militieexpeditionen i Kejslerliga Senaten för Finland 1885–1887, Helsingfors, 1888, s. 13; Militieexpeditionens i Kejslerliga Senaten för Finland berättelse. För åren 1888–1890, Helsingfors, 1891, s. 22; Militieexpeditionens i Kejslerliga Senaten för Finland berättelse. För åren 1891–1893, Helsingfors, 1894, s. 15; Militieexpeditionens ... berättelse ... åren 1894–1896, s. 23; Militieexpeditionens i Kejslerliga Senaten för Finland berättelse för åren 1897–1899, Helsingfors, 1900, s. 24.

Summary

THE FINNISH ARMY 1881–1901

The introduction of universal military service in the Russian Empire in 1874 was followed by its introduction in Finland which constituted an autonomous Grand Duchy within the Empire. In consequence a Finnish army, separate from the Russian, existed between 1881 and 1901, when Russian nationalist pressure caused its abolition. Excellent sources exist for the study of this army but its brief existence and Russian background have led to the undeserved neglect of its history.

At its peak the Finnish army comprised the Guards Finnish Sniper Battalion, eight rifle battalions, the Finnish Cavalry Regiment and thirty-two reserve companies. The strength of the active troops was 5 600, with an annual contingent of some 1 800 conscripts. The remainder of each annual contingent (some 6 500 men) received ninety days' basic training in the reserve companies, spread over three summers. The periods of service in Finland were shorter than in the Russian army (e.g. three years with the active troops instead of five) and the reserve training system was unique to Finland. Finland's military effort and expenditure were proportionately less than that of Russia's although Finland spent more on the maintenance of each soldier. Such differences caused criticism from the Russian side, as did the difficulties with the Russian language experienced by Finnish NCOs and some officers when working alongside Russian troops. Russia continued to keep troops in Finland and the Finnish army never formed more than a part of the Empire's defence of Finland.

Although the Finnish state maintained the Finnish army and only Finns could serve in it, the army came under Russian overall command and followed Russian norms in respect of training and equipment. Russian words of command were used but the soldiers received all instruction in Finnish or Swedish, the languages of

Finland. Despite problems in building up an experienced cadre of NCOs and a persistent, though diminishing, shortage of officers, the Finnish army produced good soldiers and its units performed effectively on exercises and manoeuvres. A high standard of shooting was attained. By modern standards winter training was neglected, a reflection of Russian practice and of the expectation that an enemy could reach Finland only by sea and not therefore during the winter when the coasts were ice-bound. Mobilization plans provided for the deployment of the Finnish army in the south of Finland in an anti-invasion role and around the turn of the century some manoeuvres were held based on the repulse of invading forces. Mobilization would, however, have revealed problems over the inadequacy of the training of the reserves as well as a probable shortage of reserve officers.

Finland's military effort, though national and patriotic, remained somewhat artificial while Russia retained responsibility for the defence of the country. The Finnish army for 1881-1901 constituted a token force, called forth - and eventually abolished - by imperial command rather than a response to the assessment of the essential requirements of Finland for national defence.

Markku Salomaa*

**PUNAUPSEERI TOIVO ANTIKAISEN TOIMINTA
AMMATTIVALLANKUMOUKSELLISENA VUOSINA
1918–1941**

Suomen kansalaissota käänsi monen punaisten puolella olleen elämänsä kaaren peruuttamattomasti, joista tunnetuimpia lienee punaupseeri Toivo Antikainen (1898–1941). Hänen aatteensa kylvövälineinä eivät olleet vain sana ja kynä, vaan myös venäläinen Maxim-konekivääri, millä hän soitti ”Kansainvälistä” muulle maailmalle.

Antikainen oli Otto Kuusiselle niin läheinen oppipoika, että hän oli oikeastaan Otto Willen ottopoika. Jos Antikainen olisi elänyt yhtä pitkään kuin ”Kremlin kuiskaaja” Kuusinen, olisi myös hän ylennyt mahtavaan asemaan. Niin Kuusisen kuin Antikaisenkin asiakirjajäämistö on ilmeisesti Kremlin arkistossa, joka on edelleen tutkijoilta suljettuna. Ainakaan Venäjän valtiollisesta sota-arkistosta (RGVA) ei Antikaisen nimeä löydy.

Antikainen ajautui lopulta niin äärivasemmistolaiseksi, että hän ohitti Kuusisenkin vasemmalta. Kuusinen joutui vielä vuonna 1934 kirjallisin ohjein korjaamaan Antikaisen oikealle tielle, kun tämä ei tahtonut hyväksyä ja omaksua Kominternin uusinta ”yhteisrintamaohjelmaa”, vaan piti kiinni siitä, että sosiaalidemokraatit (”sosiaali-fascistit”) lukeutuvat kommunistien päävihollisiin.¹ Antikainen oli neuvostovallan kasvatti ja bolshevikkien perillinen. Hän oli kaikessa Kremlin kiertolainen.

Pelätyn ammattivallankumouksellisen pidätys Suomessa saman vuoden 1934 marraskuussa olikin suunnaton sensaatio. Hänen oikeudenkäyntinsä oli myös maailmanlaajuinen uutinen. Tieto hä-

* (s. 1954) valtiotieteen tohtori, kirjoittanut teokset *Punaupseerit. SKP:n ja puna-armeijan sotilaallinen yhteistoiminta kansalaissodasta talvisotaan 1918–1940* (1992) ja *Teräksenkovaa politiikkaa. Läntisiä arvioita Venäjän sotilaspolitiikan suunnasta* (1995) sekä useita tieteellisiä artikkeleita suomalaisista Neuvostoliitossa ja tämän päivän turvallisuuspolitiikasta.

nen tapaturmaisesta kuolemastaan Neuvostoliitossa lokakuussa 1941 tavoitti vasta kahta vuotta myöhemmin Suomen.²

Antikaisessa henkilöityi sota ja politiikka pelottavalla tavalla. Hän oli puna-armeijan lahjakkaimpiin kuulunut kovaotteinen komentaja ja samalla kylmä, päättäväinen, uhkaileva sekä älykäs kommunismin levittäjä. Hän oli myös tuottelias kirjoittaja, loistava puhuja ja synnynnäinen johtaja.

Toivo Salomon Antikainen lukeutui niihin noin kymmenkuntaan suomalaiseseen, joiden nimet ylsivät 30-osaiseen **Suureen Neuvostoliiton tietosanakirjaan**. Hän ylsi myös laajaan **Neuvostoliiton historialliseen tietosanakirjaan**. Yhtenä aniharvoista hänen nimensä pääsi vielä 8-osaiseen **Neuvostoliiton sotilastietosanakirjaan**.³

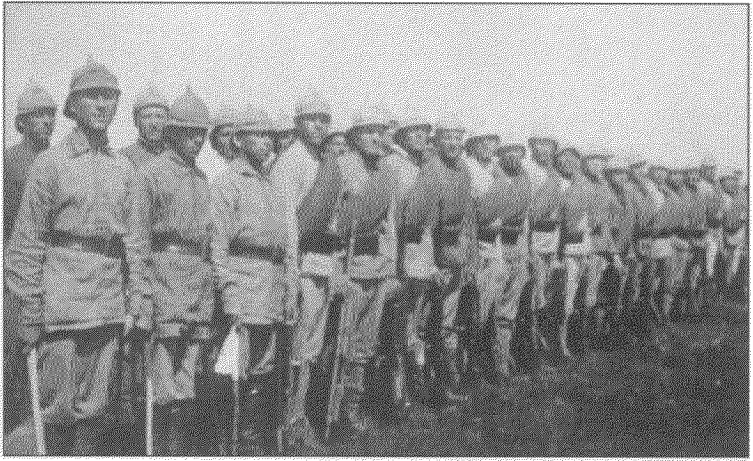
Ammattikumouksellinen

Helsingissä 28. kesäkuuta 1898 syntynyt verhoilijanoppilas ”Toiska” yritti aluksi seurata isänsä verhoilija Juho Henrik Antikaisen (1869–1929) esikuvaa, mutta tammikuun 27. päivä 1918 muutti kaiken.⁴

Toivo oli aktiivinen Sosialidemokraattisen Nuorisoliiton Sörnäisten osaston jäsen, mihin hän liittyi 1915. Helsingin Sörnäisten osasto oli myös yksi koko sosiaalidemokraattisen nuorisoliikkeen aktiivisimmista. Nuoriso-osaston viikkokokouksetkin keräsivät keskimäärin sata jäsentä, joka oli noin puolet osaston koko jäsenmäärästä.⁵

Monet osaston nuorista lähtivät punakaartiin, mutta koska Toivo oli yksi innokkaimmista työläisnuorten opintotilaisuuksissa kävijöistä ja hänet tunnettiin tiukkana antimilitaristina, hänet valittiin älykkönä nuoriso-osaston edustajaksi kapinatalvella 1918 Helsingin paikalliseen työväenneuvostoon, missä hän oli antamassa päivittäin kunnallisia julistuksia.

Kapinan lopun lähestyessä Toivo pakeni 6. huhtikuuta punaisen hallituksen (kansanvaltuuskunnan) matkassa junalla Viipuriin. Siellä hänen osallisuutensa Suomen punakaartissa palveluun rajoittui vain diktaattori Kullervo Mannerin lähettinä toimimiseen.⁶ Se soi hänelle tilaisuuden astua edelleen kansanvaltuutettujen mukana laivaan yöllä 25.–26. huhtikuuta⁷ ja pelastautua saarretusta

Punaupseerikurssilaisia vuonna 1919. Ensimmäisenä vasemmalta joukkueenjohtaja Toivo Antikainen. Kuva: Työväenատteen museo.

Participants of Red Officer Course in 1919. Far left platoon leader Toivo Antikainen.

Viipurista salaa Pietariin – epätoivoista taistelua käyville punakaartilaisille hyvästejä jättämättä.

Antikainen ei halunnut muiden pakolaisten mukana Buin siirtolaan, vaan iskeytyi Kullervo Mannerin ja Eino Rahjan seuraan. Venäjällä Antikainen liittyi ensin bolshevikkipuolueeseen 1. elokuuta 1918 ja pääsi sen jälkeen ilman erityistä valtakirjaa mukaan (SKP:n) perustavaan kokoukseen Moskovaan, missä hänestä tuli samalla puolueen jäsen 4. syyskuuta.⁸

Samalla Moskovassa perustettu Suomen Kommunistisen Puolueen sotilasjärjestö komensi Antikaisen Kremliin ensimmäisille konekiväärimieskurssille, jonka kurssilaiset ottivat samalla paikansa latvialaisen tarkka-ampujarykmentin tilalla Kremlin vartiostona.⁹ Kremlin kurssilla hän oli syys–marraskuun ajan kolmen suomenruotsalaisen ja kielitaitoisen ylioppilaan kanssa.

Muut kurssilaiset olivat Thure Waldemar Lehén, Eyolf Georg Mattsson ja Sven Viking Sevelius. He palasivat sittemmin marras–joulukuun vaihteessa Pietariin, missä heistä tuli 9. joulukuuta 1918

alkaneiden suomalaisten punaupseerikurssien ensimmäiset harjoitusupseerit.

Samalla Antikainen oli myös itse kurssilaisena seuraten entisten tsaarin kenraalien ja everstien opetusta. Kurkseista kehittyi sittemmin Pietarin Kansainvälinen Sotakoulu, mihin Kominternin jäsenpuolueet komensivat oppilaita.

Antikainen ylennettiin punaupseeriksi jo 25. huhtikuuta 1919.¹⁰ Hänet komennettiin suoraan Vienan-Karjalan rintamalle konekiväärikomppanian päälliköksi punaupseeri Alexander Wasténin johtamaan 164. suomalaiseseen rykmenttiin, joka taisteli englantilaisia vastaan.

Sittemmin Antikainen siirrettiin punaupseeri Mikko Kokon rajavartiopataljoonaan Valkeasaareen Suomen vastaiselle rajalle, jossa häntä ei tosin pidetty pitkään. Kokon joukon provokatiivinen käyttäytyminen oli monasti aiheuttaa avoimen laukaustenvaihdon Rajajoen yli, koska Maximin liipaisin oli herkässä molemmin puolin.¹¹

Kesällä 1919 Antikainen johti punaupseerien joukkoa, joka vaati toverinsa punaupseeri Arvi Pakarisen teloittamista siitä, että tämä oli avustanut inkeriläisiä Venäjältä salaa Suomeen. Vain Eino ja Jukka Rahjan puuttuminen tapaukseen pelasti Pakarisen hengen viime hetkellä.¹²

Punaisten suomalainen rajavartiopataljoona vedettiin rajalta vasta Tarton rauhansopimuksen jälkeen vuodenvaihteessa 1920–21, jolloin Antikainen puolestaan oli jo siirretty rintamalle. Rauhansopimuksen nojalla perustettu sekakomitea oli ryhtynyt valmistelemaan vielä erillistä rajarauhansopimusta, minkä 2. ja 5. artiklan veloitteen mukaan rajavyöhykkeeltä piti poistaa sellaiset toisen maan kansalaiset, jotka toimivat ”hyvien naapuruussuhteiden ja rajarauhan aseelliseksi häiritsemiseksi”.¹³

Antikainen osallistui Aunuksen valtakseen, minkä jälkeen hänestä tuli 6. (entinen 164.) suomalaisen rykmentin toisen pataljoonan komissaari ja hän joutui yhdessä pataljoonan komentaja Eyolf Mattssonin sekä divisioonan komissaari Eino Rahjan kanssa johtamaan vaikeaa Lizhman maihinnousutaistelua Äänisjärvellä syyskuussa 1919, mikä pelasti Petroskoin.

Antikainen johti myös kurssilaisista koottua iskujoukkoa Pietarin puolustustaistelussa 14. lokakuuta ja 10. marraskuuta välisenä aikana 1919. Suomalaiset kurssilaiset sulkiivat Pulkovan kukkuloilla valkokenraali Nikolai Judenitshin joukkojen kärjessä edenneiltä

panssareilta viime hetkellä tien kaupunkiin. Kurssilaisten rohkeus ja sisukkuus saivat sittemmin jopa runollisen erityismaininnan ylimmältä sodanjohdolta.¹⁴

Antikaisen sotilalliset kyvyt oli jo kuitenkin havaittu ja hänet irrotettiin kenttäpalveluksesta ja lähetettiin uudestaan vuoden 1920 alussa Kansainvälisen Sotakoulun jatkokursseille Pietariin, jossa hän toimi samalla koulun konekiväärikomppanian päällikönä.

Antikainen valittiin myös sotakoulun NKP:n puoluekomiteaan ja puheenjohtajaksi ns. mandaattikomiteaan,¹⁵ joka otti ja erotti kurssilaiset. Niinpä kursseille pääsivät kaikki Antikaisen veljet nuorimasta vanhimpaan; Sulo Mikael (s. 1903), Urho Aksel (s. 1901) ja Johan Villehard (s. 1892).

Syyskuussa 1920 Antikainen johti ns. Kuusisen klubin murhiin 31. elokuuta 1920 osallisiksi epäiltyjen pidätyksiä sotakoululla, missä hän joutui ensimmäisen kerran yhteistoimintaan Venäjän turvallisuuspalvelun (Tshekan) kanssa.

Bolshevikkien vastainen poliittinen kuohunta johti syksyllä 1920 Antikaisen kuitenkin vielä kurssilaisten mukana Pietarin tehdas- ja telakkatyöläisten lakkoja kukistamaan. Sotakoulun kurssilaisia käytettiin tähän tarkoitukseen, koska useimmat heistä eivät taitaneet venäjää tai taisivat sitä varsin heikosti, joten he eivät voineet antautua väittelyihin lakkolaisten kanssa ja joutua heidän vaikutukselleen alttiiksi toisin kuin venäläiset lakonkukistajat. Parin nolosti päättyneen yrityksen jälkeen kurssilaiset kukistivatkin lakot.

Bolshevikkien vastaiset levottomuudet levisivät seuraavana keväänä kuitenkin Kronstadtin merilinnoitukseen ja laivastotukikohtaan. Järeästi aseistetun Kronstadtin kukistaminen oli kokonaan toinen asia kuin aseettomien työläisten kurittaminen. Antikainen jo itse johti kurssilaispataljoonaa Kronstadtin sotilaskapinan kukistamisessa 7.–18. maaliskuuta 1921, mistä suomalaiset selvisivät vähin tappiopin, koska etenivät jään yli vasta toisessa portaassa.

Tällaista oli käytännön ”luokkataistelu”. Antikainen valmistui kurssinsa priimuksena joulukuussa 1921 ja ylennettiin luutnanttia vastaavaan arvoon.¹⁶

Tähti nousee

Bolshevikkien vastainen kapinointi oli levinnyt Karjalan talonpoikien keskuuteen ja näitä tukemaan oli saapunut suomalaisten valkoisten vapaaehtoisjoukko. Karjalan joukkojen komentaja Aleksander Sedjakin oli osoittautunut kyvyttömäksi eliminoimaan uhkaa, vaikka hänen joukkonsa olivat suomalaisiin nähden ylivoimaiset.

Kolmessa kolonnassa teiden suunnassa kohti Suomen rajaa edennyt puna-armeija oli juuttunut lumeen. Siellä seisoి hyödyttöminä 8 601 miestä, jotka kaikki olivat hiihtotaidottomia. Lopulta he eivät enää jaksaneet raahata raskasta kalustoa upottavassa lumessa mukanaan ja 166 konekivääriä sekä 22 tykkiä oli jätetty hankeen. Kaatuneita oli tammikuussa 1922 jo 145, haavoittuneita 471, sairastuneita 243 ja paleltuneita 257.

Vladimir Lenin oli hyvin huolestunut tilanteesta ja ulkoasiain kansankomissaari Georgi Tshitsherin ehdotti jopa avoimen rintaman avaamista Suomeen.¹⁷ Kansankomissaarien neuvostossa ja bolshevikkipuolueen keskuskomitean politbyroossa päätettiin "likvidoida" tämä uhka ja sota-asiaain kansankomissaari Lev Trotski käski Kansainvälisen Sotakoulun suorittamaan tehtävän.

Sotakoulun komissaari Kustaa Rovio uskoi tehtävän 23-vuotiaan Antikaisen johtoon ja yksin suomalaisten kurssilaisten suoritettavaksi. Puna-armeijan yleisestä käytännöstä poiketen Antikainen oli samalla sekä joukon komentaja että sen komissaari.¹⁸

Antikaisen johtama 136-miehininen hiihtopataljoona koostui 122 kurssilaisesta ja 14 punaupseerista. Joukko ajoikin suomalaiset vapaaehtoiset verisesti takaisin rajan taakse ja Tsheka puolestaan hoiti talonpoikaiskapinan perkaamisen.¹⁹ Antikaisen joukko menetti itse 11 kurssilaista kaatuneina ja lisäksi 10 haavoittui.

Varsinainen operaatio suoritettiin 11. tammikuuta ja 23. helmikuuta välisenä aikana. Hiihtomatkaa kertyi 980 kilometriä ja tiedustelijoille keskimäärin 1 100 kilometriä.

Joukko eteni koukkailien ja taistellen. Ratkaisutaistelunsa mukaan operaatiota on kutsuttu "Kiimasjärven retkeksi". Antikaisen joukko valtasi nopealla hyökkäyksellä aamuvarhaisella 20. tammikuuta suomalaisten esikunnan varastoineen hiihtämällä lumipuvuissa suoraan Kiimasjärven jään yli keskelle nukkuvaa vartiostoa ja varastoja.²⁰

Vapaaehtoisjoukkojen tappiot olivat 117 kaatunutta ja vangittua. Antikaisen retkikunnan sotaretki päättyi Petroskoihin 5. maaliskuuta.

Retkelle osallistuneista kurssilaisista ja punaupseereista 34 palkittiin Punaisen Lipun kunniamerkillä, joka oli kansalaissodan vuosien ylin mitali, ja 65 taskukellolla. Osallistujat saivat lisäksi ansiomerkin ”Karjalan rintaman rehdille sotilaille”. Antikainen sai vielä Karjalan tasavallan punaisen palkintolipun.²¹

Sotaretkellä olivat myös käänteiset seurauksensa. Bolshevikkeja vastustaneita Karjalan kapinallisia talonpoikia pakeni Suomeen suurin joukoin. Pakolaisten kokonaismäärä nousi 33 000:een. Lisäksi heimoaatteen pelastamiseksi Itä-Karjalan tappiosta huolimatta Suomessa perustettiin Akateeminen Karjala-Seura, mikä näki Neuvosto-Venäjän omaksuneen tsaarien imperialismin ja siksi tällainen kulttuurinen etuvartio kaikkea venäläistämistä vastaan oli tarpeen.²² Kiistatta olikin niin, että neuvostojohdon repressiiviset toimet loukkasivat Tarton rauhansopimuksen 10. ja 11. artiklassa karjalaisille suotua autonomiaa.

Silti myös Kansainvälinen Sotakoulu sai operaation ansiosta Punaisen Lipun kunniamerkin ja pääsi 300 ensimmäisen yksikön ja oppilaitoksen joukkoon, jotka on palkittu tällä kunniamerkillä. Se säilytettiin myös Kansainvälisen Sotakoulun toimintaa jatkaneen S. M. Kiroville nimetyn sotakorkeakoulun lipussa, missä näitä kunniamerkkejä oli aina neuvostovallan viimeisiin vuosiin asti kaksi. Niistä jälkimmäinen oli ansaittu Leningradin puolustuksesta vuonna 1941.²³

Kiimasjärven retkeen osallistujista kaksi yleni myöhemmin kenraalimajureiksi, nimittäin Akseli Anttila ja Emil Toikka, jotka säästyivät NKP:n puoluepuhdistuksista ollessaan ”ison vihan” kovimmat vuodet Espanjan sisällissodassa sotilasneuvonantajina. Espanjan sodan ansiosta säästyivät myös Thure Lehén.²⁴

Itse asiassa Toikan tie sotilaallisiin jatko-opintoihin vuonna 1928 aukesi Antikaisen suosituksella. Antikainen kirjoitti saatteeksi Toikalle: ”Meidän suomalaisten on koetettava saada kaikki mahdolliset voimat koulutetuksi niin pitkälle kuin edellytyksiä suinkin on”.²⁵

Häikäisevä menestys toi Antikaiselle henkilökohtaista karismaa ylimmän neuvostojohdon silmissä. Se toi Punaisen Lipun kunniamerkin lisäksi ylennyksen yliluutnanttia vastaavaan (pataljoonan-

Toivo Antikainen pataljoonankomentajana Kiimasjärven retken jälkeen maaliskuussa 1922. Kuva: Työväenaatteen museo.

Mr. Toivo Antikainen while serving as battalion commander after Kiimasjärvi Campaign in March 1922.

komentajan) arvoon²⁶ ja tietävästi komennuksen sota-akatemiaan kursseille.²⁷ Samalla hän oli muodollisesti Kansainvälisen Sotakoulun opetusupseerina.

Suomen Kommunistinen Puolue palkitsi hänet lisäksi valinnalla keskuskomiteaan vuonna 1923, jolloin hänestä tuli keskuskomitean nuorin jäsen. Puolueylennykset jatkuivat vielä valinnalla politbyroon jäseneksi 1925. Samalla hän nousi puolueen sotilasjärjestön johtomiehiin.

Antikainen oli yksi harvoista suomalaisista punaupseereista, jotka saivat kunnian olla kunniaavartiossa 27. tammikuuta 1924 järjestetyissä Leninin "hautajaisissa"²⁸, siis ennen ruumiin muumiointia ja näytteille asettamista.

Hotelli Lux

Oli luonnollista, että sotilaallisista opinnoista selvittyään 1924²⁹ Antikainen komennettiinkin kenttäpalvelun sijasta Kominternin ja Suomen Kommunistisen Puolueen sotilaslinjan käytettäväksi. Tuohon vuoteen päättyi virallisesti hänen palveluksensa puna-armeijassa, mutta sotilastehtävät silti jatkuivat ja siitä lähtien salaisina. Kominternissa hän toimi yhdysupseerina ja myös Otto Kuusisen sihteerinä.

Kominternin toimintaa valvoi Neuvostoliiton sisäasiain kansankomissariaatti (NKVD), ei siis ulkoasiain komissariaatti. Käytännössä Kominternin sotilaslinja toimi suoranaisena osana NKVD:n alaista "Valtion yhdistettyä poliittista hallintoa" eli OGPU:a (Obedijonnoje Gosudarstvennoje Polititsheskoje Upravlenije) eli entistä "Tshekaa". Yhteyttä Kominterniin piti OGPU:n ulkomaanosasto (Inostrannyj Otdel).

OGPU hoiti Kominternin erityistoimia vaativan yhteydenpidon ja suoritti kaikki vaativimmat ulkoiset operaatiot. OGPU:n elimenä Kominternin päämajassa toimi salainen erikoisosasto, "Osobyj Otdel" (OO).³⁰ Vastaavat OO-osastot toimivat ja valvoivat puna-armeijan omissa yhtymissä ja sotilaspiirien esikunnissa. Kominternin jäsenpuolueitten sotilasvakoilu kykeni tuottamaan sellaisia yleisiä tietoja strategisista kohteista, mitä saattoi kerätä huomiota herättämättä, mutta mitä tarvittaisiin syvien operaatioiden opin mukaisissa sodan ajan hyökkäysliikkeissä.³¹

Sotilasvakoilua harjoitettiin yhteistyössä puna-armeijan sotilas-tiedustelupalvelun RU:n (Razvedivatelnaja Upravlenije) kanssa. Toisaalta Komintern osallistui OGPU:n disinformaation levitysope-raatioihin Neuvostoliiton todellisten strategisten intressien salaamiseksi.³²

Kominternin sotilaallista toimintaa siirtyi vuodesta 1929 johta-maan pitkäaikainen OGPU:n apulaisjohtaja ja OGPU:n ulkomais-ten operaatioiden päällikkö, valtion turvallisuuden 1. luokan komissaari Mihail Trillisser (alias ”M. A. Moskvin”).³³ Hän tuli suo-raan Kominternin sihteeristön jäseneksi, missä hän edusti juuri OGPU:a. Vuosina 1935–38 hänelle kuuluivat lisäksi Suomen asiat.³⁴ Toisaalta OGPU:n päällikkönä vuosina 1926–34 toimineella pää-komissaari Vjatsheslav Menzhinskillä oli myös läheinen suhde SKP:n sotilaslinjan edustajiin.³⁵

Antikaisen toimisto oli sijoitettuna Moskovassa huomaamatto-masti lähellä Arbatin toria, Maatalous-Instituutin rakennukseen, jonka nimikilven varjossa toimi 1930-luvulla lukuisia Kominternin salaisia osastoja.³⁶

Antikainen asui puolisonsa punaupseeri Toini Maria Mäkelän (1895–1973) kanssa muiden Kominternin virkailijoiden tavoin Ho-telli Luxissa Moskovassa (sittemmin Inturistin hotelli Zentral), huoneistossa 382.³⁷ Myös Antikaisen puoliso toimi Kominternin so-tilaallisissa tehtävissä. Hän oli entinen lappeenrantalainen tarjoi-lija ja punakaartin naiskomppanian päällikkö Valkjärven rintamal-ta, joka loi upseerinuran myös puna-armeijassa ja OGPU:ssa.³⁸

Mäkelä suoritti Kansainvälisen sotakoulun nimellä ”Erna Met-her” vuosina 1919–20 ja jatkokurssit 1921–23. Hän lienee tavannut Antikaisen joko sotakoululla tai Wasténin rykmentissä Petroskois-sa, jossa Mäkelä toimi naisista kootun teloitusjoukkueen johtaja-na,³⁹ tai sitten Kokon rajavartiopataljoonassa Valkeasaassa, jossa hän myös oli joukkueenjohtajana.

Muita Kominternissa palvelleita suomalaisia punaupseereita oli-vat Juho Gustafsson, Isak Lundberg, Tuomas Mäkelä, Villehard (Ville) Ojanen, Kaarlo Oravi, Otto Pylkkänen, Väinö Rautio, Lauri Salo, Martti Toivonen, Alexander Wastén, Albert Vikström, Toivo Virta sekä entinen Saksan jääkäri Heikki Repo.

He hoitivat Kominternin, SKP:n sotilaslinjan, OGPU:n ja puna-armeijan yleisesikunnan tiedustelupalvelun (GRU) yhteyksiä ja toi-mivat kuriireina sekä saattoupseereina. Punaupseeri Martti Toivo-

Vuodelta 1919 olevassa kuvassa keskellä Toivo Antikainen ja oikealla Toini Mäkelä, tuleva Toivo Antikaisen puoliso.

Kuva: Työväenատteen museo.

A photo taken in 1919. In the middle Mr. Toivo Antikainen and on his right Ms. Toini Mäkelä, Antikainen's spouse to come.

nen toimi lisäksi Kominternin sihteeri Otto Kuusisen henkivartijana. Frunzen sota-akatemia suorittanut, lahjakas punaupseeri Väinö Rautio puolestaan toimi myös SKP:n puheenjohtaja Kullervo Mannerin sotilaallisena neuvonantajana.

OGPU:n palveluksessa

Aivan ilmeistä on, että Antikaisen palvelu asepuvussa ei päättynyt vuonna 1924, kuten hän oikeudessa väitti, koska hänen myöhempi toimintansa Kominternin puitteissa liittyi lähes yksinomaan sotilaspoliittisiin kysymyksiin, mihin ei Stalinin ajan neuvostovaltiossa ollut käytännön mahdollisuutta kuin OGPU:n verkoston puitteissa.

SKP:n piirissä vastaavaa pätevyyttä ei olisi myöskään ollut muilla kuin puna-armeijan poliittisessa hallinnossa armeijakunnan komissaariksi ylenneellä Eino Rahjalla (1885–1936), joka oli tosin erotettu SKP:stä jo talvella 1927.

Yleisesikunta-akatemiasta (vuodesta 1925 Frunzen akatemia) upseerit valmistuivat majuria vastaavaan sotilasarvoon, mutta siirtyessään OGPU:n palvelukseen tuli upseerille heti kaksi ylennystä ja kahden palkkaluokan palkankorotus. Vain etevimmät kelpasivat OGPU:lle.

Tässä tapauksessa kauluslaattoihin tuli armeijan majurin kahden punaisen suorakaiteen ("kirpitsan") sijaan yksi vinoneliö ("romba"), joka merkitsi puna-armeijassa prikaatinkomentajan sekä -komissaarin sotilasarvoa, mutta OGPU:ssa, jossa sotilasarvoja oli vähemmän, "valtion turvallisuuden majurin" sotilasarvoa ("major gosudarstvennyj bezopasnosti").⁴⁰

Näkyvin ulkoinen ero puna-armeijan ja OGPU:n upseerien virkapuvuissa oli vain siinä, että OGPU:n upseerien koppelakki ("furazhka") ja housut olivat siniset. Asetakki oli sama. Puseron kauluslaatat ja housujen reväärit olivat molemmilla myös viininpunaiset. Aselajimerkin sijalla OGPU:n upseereilla oli olkavarressa vanha Tshekan kilpimerkki miekkoineen ja hihan suussa lisäksi neuvostovallan emblemi; punainen tähti.⁴¹

Antikainen esiintyi ainakin vielä vuonna 1933 täydellisessä sotilaallisessa virkapuvussa ja "prikaatinkomentajan arvomerkeissä"⁴² jopa Moskovan kaduilla, yksityiselämässään, SKP:n tilaisuuksissa sekä joskus myös Lenin-koulun kursseilla, missä hän opetti sotilasaineita.⁴³ Antikainen käytti näillä puoluekursseilla peitenimeä "Kaira".

"Kairan" nimellä hän hoiti kurssilaisten etappiyhteydet ja antoi tarvittavat varat ja varusteet Suomeen menijöille, mitä toimintoja hoiti Kominternin salaisiin ja jopa Kominternin oman budjetin ulkopuolisiin toiminnallisiin osastoihin lukeutunut yhteyspalveluosasto (SS),⁴⁴ mikä oli oikeastaan vain osa OGPU:a.

Käytännön kapinantaitoa Lenin-kurssilaisille opetti Lehén, joka puolestaan käytti peitenimeä "Alfred Langer".⁴⁵ Ainoa omalla nimellään kurssilla esiintynyt opettaja oli majuri Toivo Tommola, myöhempi kenraalimajuri, joka tuolloin opiskeli itse samalla sotaakatemiassa Moskovassa.⁴⁶

Niinpä Antikainen saattoi myöhemmin oikeudenkäynnissään

kiistää arvojen sekaannusta hyväkseen käyttäen koskaan olleensa niin ”korkeassa arvossa” kuten syytettiin. Turvallisuusjoukoissa hänen tosiasiallinen asemansa oli silti ollut vieläkin merkittäväm-
pi, jota oikeus ei oivaltanut.

Oikeus oletti lopulta hänen ”ylenneen virka-asemassa prikaatin-
komentajaksi, joka lähinnä vastaa Suomen armeijan everstiluut-
nantin arvoa ja asemaa”.⁴⁷ Sinänsä oikeus ei arvioinut väärin.

Kun puna-armeija aloitti 22. syyskuuta 1935 siirtymisen tehtä-
vänmukaisista (pätevyyttä osoittavista) sotilasarvoista perinteisiin
henkilökohtaisiin arvoihin, saivat prikaatinkomentajan arvossa ol-
leet upseerit säännönmukaisesti everstin arvon.⁴⁸

Neuvosto-Suomi

Antikaisen lukuisat esiintymiset SKP:n elimissä liittyivät tyypilli-
sesti sotilaallisiin ja konspiratiivisiin valmisteluihin, jotka puoles-
taan olivat integroitu osa neuvostovallan turvallisuusverkostoa.
Antikainen piti myös niin pitkälle meneviä poliittisia käskynjako-
ja, ettei sellaisia voinut ajatellakaan muilta kuin täysin auktori-
soidulta turvallisuusvirkailijalta.

Miten muuten olisi selitettävissä esimerkiksi Antikaisen julkinen
lausunto heinäkuulta 1932, missä hän ennusti, että Suomen ja
Neuvostoliiton huhtikuuisella ”hyökkäämättömyyssopimuksella rat-
kaisevana hetkenä ei ole juuri muuta arvoa kuin sen paperin arvo,
jolle se on kirjoitettu”⁴⁹

Vaikka suomalaisia kommunisteja kismittivät tällaiset sopimuk-
set, jotka rajoittivat myös heidän poliittista sodankäyntiään, ei heil-
lä olisi ollut ilman neuvostojohdon siunausta uskallusta ryhtyä
hyökkäämään sentään valtioiden välisiä sopimuksia vastaan.

Jo Tarton rauhansopimus ja sitä seurannut rajarauhansopimus
olivat rajoittaneet kommunistien sotilaallista toimintaa. Myös
hyökkäämättömyyssopimuksen 3. artikla sitoi osapuolet olemaan
osallistumatta ”välipuheisiin, jotka ovat avoimesti vihamielisiä
toista osapuolta vastaan”.⁵⁰

Silti Antikainen kirjoitti toukokuussa 1932:

”Taistelu sotaväestä – se on ratkaiseva kysymys vallankumouk-
sellisessa joukkotaistelussamme ... Ilman vakavaa, tuloksellis-

ta joukkotyötä armeijassa ja armeijan ulkopuolella käytävää, mutta yhdenmukaista vallankumouksellista antimilitaristista joukkotyötä, emme pysty toteuttamaan tunnustamme: 'Imperialistisen sodan muuttaminen kansalaissodaksi?'.⁵¹

Antikaisen toiminnan tavoitteista ja laadusta antaa autenttisen kuvan myös hänen puheensa SKP:n keskuskomitean laajennetussa täysistunnossa kesäkuussa 1932.⁵²

"Miten on asetettava kysymys siirtymisestä puna-armeijan puolelle? Ei ole suinkaan kysymyksessä kommunistien yksittäinen loikkiminen puna-armeijan puolelle, vaan kysymyksessä tulee olla joukkojen, komppaniain, pataljoonien, vieläpä rykmenttien siirtyminen puna-armeijan puolelle, siirtyminen, jonka kommunistit ovat järjestäneet. Tätä ei tapahdu aivan sodan syttymisen alussa, mutta jo raskaiden tappioiden ja vastoin käymisten tultua herää tällaisia mielialoja sotilaiden keskuudessa."

Kominternin toimeenpanevan komitean XII pleenumille hän esitelmöi SKP:n keskuskomitean edustajana samana vuonna seuraavasti:⁵³

"Lähimpänä puolueemme päätehtävänä on asettaa työtätekevien joukkojen taistelu- ja liikehtimismuodot pitäen silmällä luokkavihollisen voittamista niissä ratkaisevissa vallankumoustaisteluissa, jotka nyt lähestyvät. Työtätekevien, riistettyjen joukkojen elävään tietoisuuteen on saatava, lausuu keskuskomitea, että pelastus on omassa joukkovoimassa, kun pidetään ohjeena varma päätös; kova kovaa vastaan; ja lujitetaan sorrettujen yhteisrintama porvaristoa vastaan. Puolueen päättunnuksena on: Työväen ja talonpoikain tasavalta, jonka puolesta taistellussa on kaikkialla selitettävä, että se merkitsee samaa kuin Neuvosto-Suomi."

Yrittäessään pitää SKP:n sotilasjärjestöä Suomen armeijan sisällä hengissä ja toimintakykyisenä Antikainen kävi komennuksilla Suomessa kolmasti. Etsivän keskuspoliisin tehokas toiminta oli romahduttanut SKP:n sotilasjärjestön salaisen organisaation Suomen armeijan sisällä.⁵⁴

Vasta neljännellä komennuksellaan Antikainen pidätettiin, kun hän oli täällä yhtäältä puna-armeijan yleisesikunnan vakoilutehtävissä ja toisaalta luomassa uudestaan SKP:n divisioonan tason eli-

miä, jollainen tuli olla kussakin Suomen armeijan neljästä divisioonasta.⁵⁵

Antikainen yritti johtaa puolue-emissaarin asemassa täällä myös muuta poliittista työtä ammattiyhdistysliikkeessä ja Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen liepeillä, koska soluttautumisen johtoon tarvittiin ehdottoman pätevä tekijämies.

Vuodesta 1930 SKP:n keskuskomitean poliittisen toimikunnan eli ”politbyroon” kotimaisista jäsenistä koottu ”Suomen byroo” oli saanut käytännön syistä laajat toimintaoikeudet ja se yritti viritellä toimintaa lähinnä Helsingissä, mutta sitä jarruttivat tehokkaasti vuosien 1933–34 lukuisat kiinnijäämiset.⁵⁶

Pidätys 1934

Antikainen tunsu Helsingin kuin omat taskunsa, eikä häntä kotikulmilta kiinni saatukaan. Hänet pidätettiin vihjeen ansiosta Kirkkonummella 6. marraskuuta 1934 maatalousteknikko Yrjö Leinon asunnosta.

Oikeudessa Antikainen ei osoittanut katuvansa mitään, kiisti kylmän rauhallisesti olevansa vastuullinen Suomen lain edessä ja yritti häikäilemättä sekoittaa oikeudenkäyntiä propagandalla.⁵⁷

”Olen bolshevikki, Kommunistiseen Internatsionaaleen kuuluvan puolueen vastuunalainen puolueyöntekijä. Olen pitänyt toimintaperusteinani Marxin ja Engelsin ja heidän uskollisempien oppilaittensa ... Leninin ja Stalinin opetuksia ja ohjeita; Kominternin ohjelmaa ja päätöksiä; Suomen Kommunistisen Puolueen päätöksiä ja ohjeita. Näihin perustuen on toimintani käsittänyt työväenluokan, jonka jäsen olen, ja köyhän talonpoikaiston jokapäiväisten elinetsujen puolustamista, työtätekevien vapauttamista kapitalismin riistosta ja sorrosta; työväen ja talonpoikien vallan, proletariaatin diktatuurin, neuvostovallan, sosialismin toteuttamista kapitalistisessa maailmassa ... Olen toiminnastani vastuussa Suomen Kommunistiselle Puolueelle, Kominternille ja Suomen proletaariatille.”

Oikeusprosessin aikana eduskunnan porvarillisissa ryhmissä yritettiin ajaa jopa lainmuutosta, joka mahdollistaisi Toivo Antikaisen tuomitsemisen kuolemaan. Oikeudenkäynti ja kaikki siihen liittyvä

Kiimasjärven retken jälkeen maaliskuussa 1922 Punaisen Lipun kunniamerkillä palkittuja suomalaisia 'kursantteja'. Edessä keskelä Kansainvälisen Sotakoulun johtaja Aleksander Inno (viikset) ja hänen oikealla puolellaan Toivo Antikainen.

Kuva: Työväenmuuseo.

The Finnish pupils of International Warschool, merited the Red Flag decorations, after Kiimasjärvi Campaign in March 1922. In the front-line middle, Mr Aleksander Inno, Commandant of the Warschool (with moustaches) and on his right side Mr. Toivo Antikainen.

julkisuus tuotti suurta tuskaa Antikaisen Helsingissä asuneelle leskiäidille, Otteliana Antikaiselle. Venäjällä sen sijaan Antikainen sai sädekehän "Pohjolan Dimitrovina".⁵⁸ Kotikommunistit rinnastivat Antikaisen puolestaan nuijasodan talonpoikaiskapinallisia johtaneeseen "Jaakko Ilkkaan".⁵⁹ Kominternin käynnistämä tukikampanja Antikaisen hengen pelastamiseksi sai suurta huomiota ulkomailla, mutta myös kotimaassa 120 000 ihmistä allekirjoitti adressin kuolemanrangaistusta vastaan.⁶⁰

Helsingin lääninvankilan kirkossa käydyn pitkän oikeusprosessin päätteeksi Antikainen tuomittiin kolmesta rikoksesta; viranomaisten erehdyttämisestä pidätyksen yhteydessä, valmisteilla ol-

leesta valtiopetoksesta ja vanhasta murhasta. Murhatuomio tuli nimittäin Kiimasjärven retken aikana 20. tammikuuta 1922 suoritetusta suomalaisen Antti Marjoniemen murhasta, jota Antikainen ei silti tehnyt itse, mutta antoi kyllä käskyn.

Itse asiassa Antikainen määräsi kurssilaisen Toivo Vähän (1901–84) murhaamaan kaikki kolme joukkojensa saamaa vankia, koska joukko oli lähdössä uudelleen liikkeelle eikä vankeja voitu ottaa mukaan eikä jättää jälkeen. Antikainen valitsi lujatahtoisena tunnetun Vähän, koska tällä ei myöskään ollut omaa perhettä eikä siis oman koston pelkoa ja toisaalta, koska hänen omaisiaan ei ollut ammuttu Suomessa vuonna 1918. Täten Antikainen oletti hänen tekevän likaisen työn kiduttamatta vankeja. Muun joukon poistuttua Vähä täytti annetun tehtävän viiltämällä sidotut vangit hengiltä suomalaisella puukolla.⁶¹

Oikeudenkäynnin kuluessa Antikaista saapui Neuvostoliitosta puolustamaan seitsemän retkelle osallistunutta punaupseeria, joilla ei ollut Suomessa selvittämättömiä asioita. Vähä ei lukeutunut joukkoon. Useimmille todistajista kuitenkin esiintyminen suomalaisessa oikeudessa oli kohtalokasta. Heidät pidätettiin heti Neuvostoliittoon palattuaan puna-armeijaa koskevien tietojen luovuttamisesta. Vähä itse yleni sittemmin KGB:n everstiksi ja sai monenlaisia kunnianosoituksia, vaikka hänelläkin oli vaihe elämässään Minskin tutkintavankilassa, jolloin hän odotti jo teloitustaan kuolemaantuomittujen sellissä. Vain Talvisodan syttyminen pelasti hänen henkensä.⁶²

Antikainen sai lopulta tuomionsa Turun hovioikeudessa: Kirkkonummen ja Siuntion kihlakunnanoikeus antoi hänelle ensin (28.5.1936) elinkautisen murhasta ja kuusi kuukautta viranomais-ten erehdyttämisestä sekä määräsi häneltä pois kansalaisluottamuksen ainiaaksi, mitkä tuomiot Turun hovioikeus vahvisti ensimmäisen kerran 1. heinäkuuta 1935, jolloin se lisäsi ”kakkua” vielä kahdeksalla vuodella kolmella kuukaudella kuritushuonetta valtiopetoksen valmistelusta.

Asian käsittely palautettiin kuitenkin Korkeimmasta oikeudesta uudelle kierrokselle, mikä kesti toista vuotta. Johtopäätökset olivat kihlakunnanoikeudessa (28.5.1936) ja hovioikeudessa (18.9.1936) kuitenkin käytännössä samat kuin ensimmäisellä kierroksella. Korkein oikeus puolestaan vahvisti lopullisesti Turun hovioikeuden päätöksen 12. toukokuuta 1937.

Antikainen istui myös vankeuttaan Helsingin lääninvankilassa pidätyksestään lähtien aina 11. lokakuuta 1939 asti, jolloin hänet siirrettiin Vaasan lääninvankilaan. Vankilan alueelle putosi Talvisodan aikana myös lentopommeja, mitkä eivät Antikaista järkyttäneet.⁶³

"Ohrana" pelasti

Antikainen vapautui Talvisodan rauhan jälkeen yhdessä Adolf Taimen kanssa Otto Kuusisen ansiosta. Karjalan tasavallan päämieheksi nimitetty Kuusinen pyysi 31. maaliskuuta 1940 suoraan Josif Stalinilta Antikaisen ja Taimen vapauttamista. Stalin soitti ulkoasiainkomissaari Vjatsheslav Molotoville, joka esitti vaatimuksen Suomen edustajille.

Lopulta presidentti Risto Ryti armahti Antikaisen ja Taimen 23. huhtikuuta 1940, kun Moskovaan lähettilääksi saapuneelle J. K. Paasikivelle oli vakuutettu, "etteivät mainitut henkilöt tulisi aiheuttamaan meille ikävyyksiä".⁶⁴

Antikainen ja Taimi luovutettiin rajan yli 3. toukokuuta 1940. Taimi on kirjassaan muistellut rajapuomilla käytyä keskustelua, joka kuvasi oivasti Antikaisen luonnetta.⁶⁵

- Meitä saatellut "ohranan" luutnantti sanoi "Näkemiin". Antikainen naurahti: Olisitte mieluummin sanonut "Hyvästi".
- Minkä tähden, ihmetteli luutnantti.
- Sen tähden, vastasi Antikainen, että jos me vielä kerran tavataan, niin silloin ette välttä hirsipuuta.

Antikainen menetti samalla Suomen kansalaisuuden, mutta muukalainen hän ei ehtinyt olla kahta viikkoa pitempään. Hänen käteensä lyötiin punakantinen neuvostopassi numero 697097 jo 17. toukokuuta.⁶⁶

Neuvostoliitossa Antikaista odotti kuitenkin suuri yllätys. Hän oli loikannut ojasta allikkoon, minkä tajuaminen tuotti hänelle hermoromahduksen.⁶⁷ Neuvostotodellisuus ei ollut taipunut teorian muotoon ja jälki oli hyytävän kammottavaa. NKP:n puoluepuhdistuksista oli selvinnyt vain kourallinen entisistä "Kiimasjärven san-

kareista". Lähes koko joukko oli ammuttu valtiollisista rikoksista tuomittuina.

Antikainen oli itse säästynyt sen ansiosta, että oli maannut nuo vuodet OGPU:lta turvassa Helsingin ja Vaasan lääninvankiloissa. Jopa neuvostosuomalaisten pariissa perustetut SKP:n tukiryhmät, jotka olivat puhtaasti suomalaisten omaa järjestötoimintaa, oli osoitettu neuvostovastaisiksi ja vastavallankumouksellisiksi.

Muun ohella nämä tukiryhmät hankkivat huomattavia rahasummia Antikaisen tueksi hänen oikeudenkäyntinsä valmisteluvaiheessa myymällä halukkaille Antikaisen valokuvia. Kontupohjassa varojen keruussa käytettiin hyväksi myös juhannusjuhlaa 24. kesäkuuta 1934.⁶⁸ Vuonna 1937 monet maksoivat osallistumisesta tähän "fasistiseen kirkollisjuhlaan" hengellään.

Kominternin tragedia alkoi vuonna 1935, kun NKP:n keskuskomitea asetti Nikolai Ivanovitsh Jezhovin Kominternin toimeenpanevaan komiteaan. Vuosina 1936–38 sama Jezhov toimi Neuvostoliiton sisäasiain kansankomissaarina ja OGPU:n päällikkönä. Jezhovin käskyjen tahdissa Komintern "puhdistettiin" rankalla punaisella luudalla. Vuodesta 1937 lukien Jezhov otti johtoonsa vielä koko sotilastiedustelun.⁶⁹ Vuoteen 1938 mennessä OGPU:n ulkomaanosasto oli alistanut käyttöönsä koko Kominternin salaisen ulkomaanverkoston.⁷⁰

Pidätetyt yksinkertaisesti vain katosivat. Heistä ei sen jälkeen kuultu. Suurin osa "puhdistetuista" tuomittiin väliaikaisissa 3-miehisissä (salaisissa) erityistuomioistuimissa, mitä instituutiota itse asiassa laki ei tuntenut, mutta joiden päätöksistä ei silti voinut valittaa. "Troikan" eli "kolmikon" muodostivat puolueen piirikomitean sihteeri, piirin toimeenpanevan komitean puheenjohtaja ja OGPU:n paikallispäällikkö, joista jälkimmäinen toimi myös syyttäjänä. Tapaukset käsiteltiin usein pelkkien tutkinta-asiakirjojen varassa.

Ylimpien toimihenkilöiden tapaukset menivät suoraan korkeimpaan oikeuteen ja asevoimissa palvelleiden tapaukset korkeimman oikeuden sotilaskollegioon.

Proletaarinen oikeus ei edellyttänyt tosiasia-aineistoa tuomion perusteeksi, vaan puuttuva näyttö korvattiin tuomariston ja syyttäjän "luokkavaistolla". Neuvostoliiton korkeimman oikeuden sotilaskollegion puheenjohtaja, armeijan sotilasjuristi Vasili Ulrich ja Neuvostoliiton valtiosyyttäjä Andrei Vyshinski uhrasivat käsitte-

Toivo Antikainen pidätettynä Etsiväsä Keskuspoliisissa vuoden 1934 lopulla. Kuva: Työväen-aatteen museo.

Toivo Antikainen as detainee in the Central Detective Constabulary at the end of 1934.

lyaikaa tapausta kohti 4–5 minuuttia. Tässä ajassa tutkinta-asiakirjoista luettiin vain päätösesitys läpi, mikä poikkeuksetta vahvistettiin.

Tuomitun kiistäminen ei auttanut, vaikka hän olisi väittänyt joutuneensa kidutuksen kohteeksi, vaan tuomio pantiin heti käytäntöön. Pääprokuraattorina Vyshinski valvoi myös teloitusten toimeenpanon.⁷¹

Hermot pettivät

Kuten Karjalassa ja Leningradissa myös Moskovassa ja Kominternissa oli punainen luuta tehnyt puhdasta jälkeä kaikkialla Antikaisen lähipiirissä.

Antikaisen vanhin veli Johan Villehard (Vilho) oli kuollut epäselvissä olosuhteissa syrjäytettynä, alkoholisoituneena ja suorastaan rappiolle joutuneena tammikuun lopussa vuonna 1935.⁷² Antikaisen nuorempi veli Sulo oli puolestaan menehtynyt paria vuotta myöhemmin Solovetskin vankileirillä. Vain hänen nuorin veljensä Urho selvisi jotenkin näiden vuosien yli.⁷³

Myös Antikaisen lähin sotilaallinen avustaja punaupseeri Tuomas Mäkelä oli vangittu ja teloitettu vuonna 1937. Hänet reabilitoitiin vasta vuonna 1958.

Antikaisen puoliso oli yhtenä harvoista Moskovan suomalaisista selvinnyt hengissä, minkä on täytynyt perustua jonkinlaiseen suosituimmuusasemaan turvallisuuselinten puitteissa. Sotien aikana Toini Mäkelä tuli tunnetuksi suomalaisille useimmin kuultuna Moskovan radion ”Tiltuista”.

Antikaisen kierrellessä pitkin Karjalaa, kaikkialla epätoivoiset suomalaiset naiset ja lapset kääntyivät hänen puoleensa pyytäen selvittämään kadonneitten miestensä kohtaloita. Varsinaisesti Antikaisen kierroksen tarkoituksena oli kertoa Suomen vankilaoiloista, mutta tulos oli päinvastainen. Petroskoin suomalaisissa, joista osa oli omakohtaisesti kokenut aidon neuvostovallan ”ohranan”, heräsikin Antikaisen kuvauksista kademieli suomalaisia poliittisia vankeja kohtaan.⁷⁴ Suomi oli periaatteiltaan sentään oikeusvaltio.

Antikainen kävikin kyselemässä ja kirjoitti pelottomasti selvityspyyntöjä aina Stalinille asti, mutta tuloksetta. Hänen sanotaan laittaneen erityisesti Kuusisen koville. Antikaisen tiedetään istuneen pitkään Kuusisen työhuoneessa ministerineuvoston rakennuksessa Kremlissä ja tankanneen läpi parin vuoden takaisia tapahtumia: ”Tiesitkö sinä? Miksi et auttanut? Miksi et puolustanut tovereita?”⁷⁵ Vastauksia noihin kysymyksiin ei ollut kukaan kuulemassa.

Erään kuvauksen mukaan Antikainen olisi alkanut pelätä omaa pidätystään, sortunut pitkään ryyppäyskierteeseen, menettänyt tasapainonsa ja yrittänyt itsemurhaa hotelli Luxissa, minne hän oli asettunut uudestaan.⁷⁶

Joka tapauksessa Kuusinen toimitti Antikaisen hoitoon. Saattajiksi laitettiin majuri Karl (Kalle) Ikonen (alias Ahonen) ja Kuusisen sihteeri Kominternista. Antikainen oli heidän seurassaan syyslokakuun 1940 Mishorin parantolassa Krimillä. Aluksi hän kykeni nukkumaan vuorokaudessa vain tunnin tai puolitoista 10–15 mi-

nuutin erin. Häntä häiritsi sekä auringon että lamppujen valo, mitkä aiheuttivat migreeniä. Hän kärsi näköharhoista ja muistinmenetyksestä.⁷⁷

Lopulta hän kuitenkin toipui hermoromahduksestaan. Olihan hänet itsensä sentään otettu vastaan Neuvostoliitossa suurena Kominternin sankarina, jonka sädekehä edellytti myös näkyvää asemaa neuvostovallan nimeklaturassa.

Hän ehti nousta neuvostovallan huipun tuntumaan ja hän olisi todennäköisesti noussut näkyvään poliittiseen asemaan, mikäli olisi elänyt pitempään. Hän oli myös selkeästi neuvostovallan omaa "kenraaliainesta".⁷⁸

Kenraaliksi häntä ei kuitenkaan ylennetty Neuvostoliiton ensimmäisessä kenraalien ylennyspäiväkäsäksessä 4. kesäkuuta 1940. Tällöin 982 upseeria sai henkilökohtaiset kenraalinarvonsa heidän joukossaan Akseli Anttila (kenraalimajuriksi) ja W. D. Gröndahl (kenraalieverstiksi).⁷⁸

J. K. Paasikivi on maininnut puolestaan, että Antikaiselle olisi vuonna 1941 myönnetty Leninin kunniamerkki,⁷⁹ mutta tästä ei ole tietoa virallisissa lähteissä.

Antikaisen loppuvaiheista **Suuri Neuvostoliiton tietosanakirja** kertoo.⁸⁰

"Kesäkuun 16. päivänä 1940 karjalais-suomalainen kansa valitsi uskollisen poikansa Antikaisen edustajakseen SNTL:n Korkeimman Neuvoston Kansallisuuksien Neuvostoon. 4. lokakuuta 1941 Antikainen menehtyi vastuullista puoluetehdävää suorittaessaan."

Toivo, totinen toveri

Vielä keväällä 1941 Antikainen yritti penkoa päivänvaloon suomalaisten kohtaloita Neuvostoliiton keskitysleirien saaristosta. Antikainen kirjelmöi syyttäjäviranomaisille 25. huhtikuuta 1941 kymmenliuskaisella selityksellä, minkä liitteenä oli Suomen Kommunistisen Puolueen asiakirjoja, ja selitti, että ne "SKP:n tukiryhmät", joita perustettiin vuosina 1932–35 Itä-Karjalaan Suomesta tulleita loikkareita auttamaan, eivät olleet vastavallankumouksellisia vaikoilurenkaita tai neuvostovastaisen toiminnan työssijoja. Näihin "järjestöihin" kuulumisen oli maksanut monille hengen, vaikka ne oli perustettu SKP:n keskuskomitean ulkomaanbyroon päätöksellä.⁸¹

Toivo Antikainen vapautumisensa jälkeen Moskovassa toukokuussa 1940. Kuva: Työväenaatteen museo.

Mr. Toivo Antikainen in Moscow in May 1940, after being released from prison.

Antikaisen päätyöksi nousi kuitenkin Suomen Kommunistisen Puolueen toiminnan elvyttäminen, mikä oli tullut mahdolliseksi Neuvostoliiton sisäasiain kansankomissariaatin (NKVD) uudelleenorganisoinnin tuloksena tammi-helmikuun vaihteessa 1941.

Entinen yhdistetty valtion poliittinen hallinto (OGPU) erotettiin omaksi (itsenäiseksi) valtion turvallisuuden kansankomissariaatiksi (NKGB). Myös sotilastiedustelu (GRU) aktivoitiin uudestaan. SKP:n aktivoimisesta Kominternin sihteeristö teki Kuusisen ja Antikaisen läsnäollessa päätöksen 1. maaliskuuta 1941.

Käytännössä Kuusinen ryhtyi esiintymään puoluejohtajana ja tämän lähimpänä miehenä Antikainen oli ikäänkuin puoluesihteeriksi. Puheenjohtaja Kullervo Mannerhan oli teloitettu ja pääsihteeriksi Arvo Tuominen puolestaan loikannut.

Antikainen yritti saada ohjaukseen myös puolueen sotilastyötä, mikä oli riistäytymässä puolueen käsistä anarkistisille teille. Va-

pun alla 1941 hän toimitti Suomeen ohjeet, joiden mukaan SKP:stä erillään harjoitettua, mutta puolueen nimissä tehtyä aseellista toimintaa ei tullut sallia.⁸²

Toisen maailmansodan alettua 22. kesäkuuta 1941 Antikainen joutui jättämään muut tehtävänsä ja hänet komennettiin Moskovan Rostokinon radioasemalle Kominternin suomenkielistä sotapropagandaa organisoimaan,⁸³ mikä edellytti korkeaa luottamusta neuvostojärjestelmän turvallisuuselementeilä.

Tässä hänen apunaan olivat myös majurit Armas Äikiä ja Antti Hyvönen sekä kapteeni Inkeri Lehtinen. Tässä toiminnassa hänen esimiehenään näyttää uusimman tiedon valossa olleen puna-armeijan poliittisen päähallinnon (GLAVPUR) päällikkö kenraalileversti Lev Mehlis.⁸⁴

Sodan syttyessä Antikainen oli tosin sattumalta Petroskoissa. Hän anoi siellä olleen everstiluutnantti Voldemar Virolaisen mukaan komentoonsa (suksi)pataljoonaa ja pääsyä rintamantakaisiin erikoistehtäviin, mutta pyyntö hylättiin.⁸⁵ Mielenkiintoinen on toinen dokumentoitu tieto, että Antikainen esitti anomuksensa vasta 23. syyskuuta 1941 Petroskoista Moskovaan suoraan asevoimien poliittisen päähallinnon päällikkö Mehlisille.⁸⁶

Joka tapauksessa Antikainen tiedotti Moskovasta radioaaltoja pitkin asialleen ja tyylilleen uskollisena esimerkiksi seuraavasti 13. heinäkuuta 1941.⁸⁷

”Suomalaiset rintaman takana. Jos haluatte rauhan palautumista ja Suomen kansan etujen turvaamista, niin nouse ase kädessä taisteluun noita vihollisia fascistisiä sodan aloittajia vastaan. Toimikaa kaikin keinoin saksalaisten joukkojen ja Suomen fascistien sodankäynnin vaikeuttamiseksi. Vaikeuttakaa kaikin keinoin sotatarviketeollisuutta ja sotatarpeiden kuljetusta.”

Karjalan puoluejohtaja ja rintaman sotaneuvoston jäsen, kenraaliluutnantti Gennadi Kuprijanov pyysi puoluekanavaa käyttäen kuitenkin Kominternin pääsihteerin Georgi Dimitrovilta Antikaista komennukselle, koska suurehko joukko suomalaisia SKP:läisiä, 70 miestä, oli loikannut ns. Pärmin pataljoonasta puna-armeijan puolelle 17. syyskuuta 1941.⁸⁸

Puna-armeija oli käynnistämässä syksyllä 1941 laajamittaista vakoiluverkoston luomista kaikkialle vihollisarmeijoiden selustaan.

Tässä toiminnassa yhdistettiin sekä sisäasiainkomissariaatin tiedustelukapasiteetti (NKGB) että sotilastiedustelun kapasiteetti (GRU). Käytännössä se merkitsi, että rintamien, armeijoiden ja divisioonien esikuntien 2. osastojen (RO) upseeristo ryhtyi organisoimaan ja johtamaan rintamantakaista tiedustelua yhdessä sisäistä valvontaa suorittavien (salaisten) erityisosastojen (OO) vasta-vakoilu-upseerien kanssa. Tiedot koottiin ja analysoitiin puolustus-asiain kansankomissariaatissa (NKO) ylijohdon käyttöön.⁸⁹

Dimitrovin käskystä Antikainen saapui Moskovasta 20. syyskuuta kuulustelemaan suomalaisia sotavankeja Karjalan armeijan esikuntaan Belomorskiin (Sorokkaan). Yrjö Leinon muistelmien mukaan Antikaisen ensikomentti antautuneille SKP:läisille oli murskaava.⁹⁰

– Piruakos, tänne tulitte, olisitte jääneet sinne, missä teidän paikkanne on, Antikainen tiuskaisi miehille kuin luokkapettureille.

Sen sijaan Kuusinen otti miehet vastaan avosylin kysyen, että ”Mitä ne toiset pojat meinaavat, kun jäivät sinne tapettaviksi”.⁹¹ Olihan SKP:n sotilastoiminnan ohjeissa nimenomaan neuvottu loikkaamaan puna-armeijan puolelle.

Antikainen viipyi Belomorskissa pari viikkoa, jona aikana hän kuulusteli loikkarit ja valikoi yhdessä kenraalimajuri Akseli Anttilan kanssa sotavangeista vakoilijoiksi koulutettavat. Osoittautui, että Antikainen tunsikin monet loikkareista omalta vankeusajaltaan Suomesta.⁹²

Ensimmäiset 18 ”Pärmin desanttia” pudotettiin Suomen armeijan selustaan jo kuukautta myöhemmin. Antikainen valikoi lisäksi loikkareista 12 entistä kuritushuonetoveriaan Moskovaan Kominternin erikoiskoulutukseen. Loput loikkareista passitettiin ”poliittiseen työhön” suomalaisten sotavankien pariin.

Lisäksi Antikainen järjesti Kuusisen kanssa Karjalan armeijan esikunnan poliittiseen hallintoon osaston, joka ryhtyi Petroskoin yliopiston rehtorin, everstiluutnantti Tuure Lehénin johdolla tekemään systemaattista propaganda- ja agitaatiotyötä suomeksi, saksaksi, ruotsiksi ja norjaksi. Lehénistä tehtiin ”Sotilaan ääni” -nimisen lentolehtisen päätoimittaja ja hän ryhtyi toimittamaan lisäksi radiolähetyksiä.

Toisin kuin saattajat ja desanttikursseille valitut 12 suomalaista loikkaria, Antikainen ei palannut Moskovaan junalla, vaan lähti matkaan rintamankomentajan luvalla lentokoneella. Mainittakoon, että NKP:n keskuskomitean ylimääräiseen täysistuntoon kiirehtineet Kuprijanov, Kuusinen ja Anttila saivat tyytyä vaatimattomammin saman illan Moskovan junaan, joten Antikaisen aseman on täytynyt olla tavallisuudesta poikkeava.

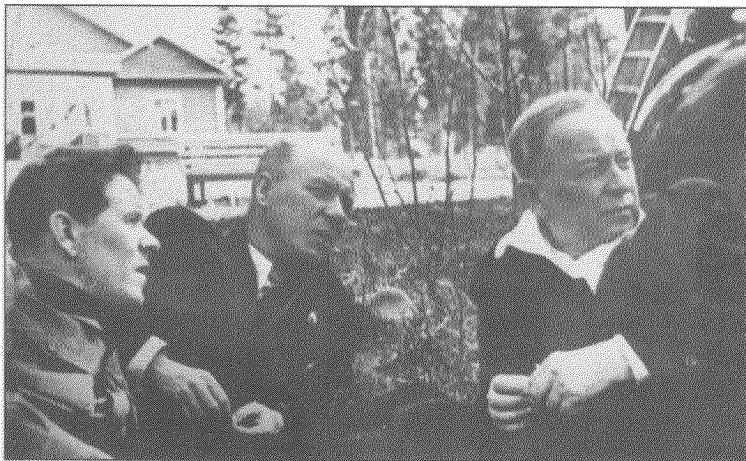
Hän lähti liikkeelle 5. lentorykmentin S-2 -hävittäjällä, joka teki välilaskun Arkangeliin. Täällä Antikainen vaihtoi vielä 4. lokakuuta sisäasiain kansankomissariaatin (NKVD) 3. erikoislähetdivisioonan kuriirikoneeseen PS-43 no. 3031. Huonon sään vuoksi koneen nousu Arkangelin Kegostrovin kentältä ei ottanut onnistuakseen.

Lennettyään 47 minuuttia kone ei ollut saanut tarpeeksi korkeutta, ja lentäjien yrittäessä 40-50 metrin korkeudessa kääntyä takaisin, kone kääntyikin ohjaajan virheen vuoksi ylösalaisin ja murskautui 20 kilometrin päähän kentästä, jolloin kaikki siinä olleet viisi henkilöä kuolivat. Antikaisen palaneen ruumiin vierestä löytyi konepistooli, jota hän oli aina pitänyt mukanaan "kaiken varalta".⁹³

Se on siivittänyt spekulatioita oletetuista tapahtumista koneessa. Erään oletuksen mukaan koneessa ollut toinen matkustaja, NKVD:n päämajan kuriiri A. I. Gerasimov olisi voinut yrittää pidättää Antikaisen joko yksin tai yhdessä kolmannen matkustajan kanssa, joka oli erikoisjoukkojen lääkintäpalvelun päällikkö K. A. Tereskovits. Mutta miksi koneessa? Miksi ei vasta perillä lentokentällä?⁹⁴

Joka tapauksessa Antikainen haudattiin sodan vuoksi vähin äänin, mutta sotilaallisin kunnianosoituksin jo 13. lokakuuta Arkangelin ikiroutaan, mikä puolestaan on synnyttänyt Antikaisen kuolintapaan liitetyn epävirallisen "myytin" Stalinin kannalta miehestä, joka olisi raivattu näin pois.⁹⁵ Ei Stalinin olisi tarvinnut tuhota lentokonetta miehistöineen yhden Antikaisen takia. Kyse oli onnettomuudesta.⁹⁶

Everstiluutnantti Lehén on myöhemmin hehkuttanut Antikaisen sädekehää kovilla ylisanoilla, joilla Lehén yritti sovittaa Antikaisen yksitotista, yksioikoista ja riidanhaluista persoonaa edes anti-teesein ymmärrettäväksi muotokuvaksi.⁹⁷

Kuvassa vasemmalta Neuvostoliiton Kommunistisen Puolueen Karjalan aluekomitean pääsihteeri Gennadi Kuprijanov, Sosialististen Neuvostotasavaltojen Liiton korkeimman neuvoston jäsen Toivo Antikainen ja Karjalan Autonomisen Sosialistisen Neuvostotasavallan korkeimman neuvoston puhemiehistön puheenjohtaja Otto Ville Kuusinen Petroskoin lähellä huvilalla kesällä 1940.

Kuva: Työväenmuiston museo.

From left to right: Mr. Gennadi Kuprijanov, Secretary General of CPSU Carelia Regional Committee; Mr. Toivo Antikainen, member of the Supreme Soviet of the Federation of Socialist Republics; and Mr. Otto Ville Kuusinen, Chairman of the Supreme Soviet of Carelian Autonomous Socialist Soviet Republic. The photo is taken in a villa near by Petroskoi in summer 1940.

”Harvoin lienee Suomenmaa synnyttänyt toista miestä, jossa todellisen kansanjohtajan ominaisuudet olisivat yhtyneet niin sopusointuisella tavalla kuin Antikaisessa. Väkevä, raisu temperamentti yhtyneenä ankaraan itsehillintään ja tyyneen harkintaan. Raudankova, lannistumaton tarmo yhtyneenä lämpimään inhimilliseen herkkyyteen. Railakas hurttihuumori ja repäisevä kansanomaisuus rinnan vakavan periaatteellisuuden kanssa. Järkähtämätön kiinnipitäminen asetetuista tavoitteista ja mitä suurin valppaus ja joustavuus keinojen valinnassa,

tilanteiden ja käänteiden nopeassa oivaltamisessa. Äärimmäisen vaatimattomuus omien henkilökohtaisten etujen suhteen, mutta reipas ujostelemattomuus ja vaateliaisuus silloin, kun ollaan yhteisellä asialla.”

Kuprijanov on puolestaan kirjoittanut ”uskovansa syvästi, että tulee vielä aika, jolloin jollekin Helsingin päätoreista pystytetään muistomerkki Toivo Antikaiselle, joka taisteli Suomen työväenluokan onnen puolesta”.⁹⁸ Patsasta Helsinkiin tuskin tulee, mutta Venäjällä hänen hautapaatensa Arkangelissa sekä muistolaattansa ja nimikkokatunsa Petroskoissa saanevat säilyä paikallaan.

Lähdeviitteet

1. Hodgson, John.: Otto Wille Kuusinen. Poliittinen elämäkerta. Helsinki 1975. Sivu 90.
2. ”Antikainen kuollut”. Suomen Sosialidemokraatti no. 144 30.5.1943.
3. Bolshaja sovetskaja entsiklopedija. Tom 2. Moskva 1950. Sivu 501. Sovetskaja istoritsheskaja entsiklopedija. Tom 1. Moskva 1961. Sivut 608–609 (hakusana: Antikainen, Toivo). Vastaavasti: Sovetskaja voennaja entsiklopedija. Tom 1. Moskva 1976. Sivu 208.
4. Antikainen, Toivo EK–VALPO hmp. 1523 a.
5. Kairamo, Aimo: Ponnistuksien kautta vapauteen. Sosialidemokraattisen nuorisoliikkeen historia 1906–1922. Osa 1. Joensuu 1986. Sivut 176–179.
6. Antikaista ei tosin mainita sen kokouksen pöytäkirjassa, jossa punaisten ylijohdo päätti Kullervo Mannerin asettamisesta sotilasdiktatuuriksi: Pöytäkirja. Tehty huhtik. 10 p:nä 1918 Viipurissa Rautatietäisten huoneustossa pidetyssä kokouksessa. Valtiorikos. Tiedusteluos. ark. No. 444. EK–VALPO hmp. 1525 Kallio Teemu (liite).
7. Esko Riekin muistio 26.11.1934 Antikaisen toiminnasta 1917–18: Antikainen, Toivo hmp. 1523 a.
8. Hyvönen, Antti: Suomen Kommunistinen Puolue 1918–1924. Helsinki 1968. Sivu 45.
9. Malkov, P.: Kremlin komendantin muistelmia. Moskova i.v. Sivut 160–161 (valokuva kurssilaisista) ja 167–168.
10. Vikstrem, Uljas: Toivo Antikainen. Dokumentalnaja povest. Petrozavodsk 1987. Sivut 37–38.
11. Koskimies, Tapio: Rajarauha Karjalan kannaksen maa- ja merirajoilla 1930-luvulla. Suomen historian pro gradu -tutkielma syksyllä 1984. Helsingin yliopisto. Sivu 57.
12. Pakarinen, Arvi Nikodemuksenpoika EK–VALPO:n henkilökortisto sarja 9 (2 korttia).
13. Tarton rauhansopimus 14.10.1920 Ask no. 21/1920. Rajarauhansopimus 1.6.1922 Ask no. 168/1922.
14. Podvoiski, N.: Kommunary zashtshishtshajut Krasnyi Petrograd. Moskva 1920. Sivut 58–59.

15. Vikstrem 1987. Sivu 51.
16. Vikstrem 1987. Sivu 55.
17. Afanasjeva, Aleksandra; Morozov, Konstantin: V. I. Lenin ja Neuvosto-Karjala. Petroskoi 1987. Sivut 91–92. Myös: Otsherkij istorii karelskoj organizatsija KPSS. Petrozavodsk 1974. Sivu 164.
18. Na Kimazzero! Vospominanija utshastnikov lyzhnogo rejda. Petrozavodsk 1971. Sivut 44–51 ja 98–103.
19. Tapaus jäi ilmeisesti jossain määrin vaivaamaan Antikaista, koska hän myöhemmin yritti etsiskellä syitä, miksi karjalaiset olivat jakautuneet kahteen joukkoon; neuvostovallan puolesta ja sitä vastaan: Muistelmia bandiittikapinan ajoilta Karjalassa. Punainen Karjala no. 72 27.3.1932.
20. Antikainen on muistellut Kiimasjärven retkeä ja sitä aiempia Venäjän kansalaissodan taisteluita kolmessakin teoksessa: Antikainen, Toivo: Neuvosto-Karjalan puolesta. Taistelukuvauksia pohjoiselta rintamalta. Leningrad 1927. Antikainen, T. ym. (toim.): Kansalaissodan rintamilta. Suomalaisien vallankumouksellisten muistelmia taistelusta neuvostovallan puolesta. Petroskoi 1930. Antikainen, Toivo: Kansalaissodasta Karjalassa. Teoksessa: Kymmenen vuotta Neuvosto-Karjalaa 1920–1930. Petroskoi 1930.
21. Toivo, Antikainen – Kommunisti ja taistelija. Neuvosto-Karjala no. 62 25.5.1983.
22. Kuusi, Matti; Aitola, Ville-Paavo: Neljätuhatta veljestä, sataneljä elämäntarinaa. AKS:läinen elämänkerrasto. Porvoo 1991. Sivut 14–15.
23. Vähä, Toivo: Suomalaiset punikit. Muistelmia. Petroskoi 1974. Sivu 98.
24. Tojikka, E. V.: Skvoz grozovyje gody. Vospominanija. Petrozavodsk 1980. Sivut 106–124.
25. Rugojev, Jaakko: Polkua pohjustamassa ... Tosipohjaisia kuvauksia ja kertoelmia. Petroskoi 1985. Sivu 154.
26. Vikstrem 1987. Sivu 53.
27. Punaisen Lipun kunniamerkin myötä sen haltija sai 20 ruplan ylimääräisen palkkion kuukausittain, kun vastavalmistuneen upseerin kuukausipalkka muuten oli 53–88 ruplaa kuukaudessa. Lisäksi kunniamerkki toi oikeuden yhteen vapaaseen edestakaiseen rautatie- tai laivamatkaan Neuvostoliiton sisällä vuodessa.
 Sotakoulun oppimäärän parhaimmilla arvosanoilla suorittaneet kurssilaiset, jotka taisivat hyvin venäjää ja olivat poliittisesti sopivia, komennettiin heti sotakoulun päätyttyä sota-akatemiaoihin, kuten Moskovaan V. I. Leninille nimettyyn sotilaspoliittiseen akatemiaan tai M. V. Frunzelle nimettyyn sota-akatemiaan taikka Leningradin sotilaspoliittiseen akatemiaan, mikä kesti 2–4 vuotta. Ne pätevoittivät pataljoonan, rykmentin ja jopa prikaatin tai divisioonan komissaarin tehtäviin.
 OGPU:n palvelukseen komennetut saivat lisäksi heti kaksi ylennystä ja vastaavat palkankorotukset.: Tiedustelija Juho Keräsen kertomaa 28.–31.8.1935 EK–VALPO amp. III E 5 e.
28. Vikstrem 1987. Sivu 94.
29. Tieto Antikaisen Moskovassa suorittamasta sota-akatemiasta perustuu Suomen yleisesikunnan os. 2:n tilastotoimiston tietoihin: Antikainen, Toivo hmp. 1523 a (kantatiedot).
30. Paras kuvaus Kominternin OO-osaston toiminnasta ja sen yhteyksis-

- tä: Rosenfeldt, Niels Erik: Stalin's secret chancellery and the Comintern: Evidence about the organizational patterns. Institute of Slavonic and East European Studies, University of Copenhagen. Paper prepared for the World Congress of Soviet and East European Studies, Harrogate, England 21.–26.7.1990. Esim. sivut 33–36. Puolan sotaretken yhteydessä 1920 puna-armeijan joukkoja komentanut Mihail Tuhatshovski ehdotti Kominternin johtajalle Grigorij Zinovjevälle, että järjestöstä luotaisiin ”kansainvälinen yleisesikunta”. Siitä: Erickson, John: The Soviet High Command. A Military-Political History 1918–1941. Boulder and London 1984. Sivut 118–119 ja 784–785.
31. Esimerkki näin kerätyistä tiedoista: Suomi. Marssiteiden kuvaus. Osat I ja II. Puna-armeijan viides osasto. Moskova 1939. Päämajan maavoimatoimisto. Saap. sal. kirjelmia 1939–1940. V B Tietoja venäläisten organisaatiosta ja taktiikasta I. Sota-arkisto 1587/23. Samat asiakirjat koottuna: Puna-armeijan marssiopas Suomeen 1939. Hämeenlinna 1989.
 32. Dailey, Brian D.; Parker, Patrick J.: Soviet Strategic Deception. Lexington, Massachusetts 1987. Sivu 5.
 33. Leggett, George: The Cheka; Lenin's Political Police. Oxford University Press, New York 1981. Sivu 458. Myös: Hodgson 1975. Sivut 91–92.
 34. Rentola, Kimmo: Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945. Juva 1994. Sivu 668.
 35. Sitä osoittaa erityisesti Eino Rahjan ja Menzhinskin kirjeenvaihto. Siitä ks. esim.: Salomaa, Markku: Punaupseerit. Juva 1992. Sivu 217.
 36. Front, Hjalmar: Kremlin kiertolaisia. Muistelmia monivaiheisen elämän varrelta. Forssa 1971. Sivu 180. Front oli itse Frunzen akatemian suorittanut yleisesikuntamajuri ja komissaari, eikä hänen tietoaan tästä yksityiskohdasta tarvitse juuri epäillä.
 37. Rugojev 1985. Sivu 155.
 38. Mäkelä, Toini Maria Danielintytär EK–VALPO hmp. 981.
 39. Em. Mäkelän mappiin sisältyvät Edvard Holtarin, Kerttu Kokkosen ja Juho Pasurisen kuulustelupöytäkirjat.
 40. Vrt. Gavrikov, F. K.; Lebedintsev, A. Z.: Voinskie zvanija, znaki razlitsshija i forma odezhdj litshnogo sostava krasnoj armii. Voennno-istoritsheskij zhurnal no. 9/1989. Sivut 63–66. Gavrikov, F. K.; Lebedintsev, A. Z.: O forme odezhdj i znakah razlitsshija (VMF, NKVD, KGB). Voennno-istoritsheskij zhurnal no. 12/1989. Sivut 63–64.
 41. Ibidem. Myös esim.: Puna-armeijan arvo- y.m. merkit. Päämajan Tiedusteluosaston julkaisu. Päämaja koul. 2/40 3.1.1940. Kuvastot I, 4, 5.
 42. Tietoja Antikaisen esiintymisestä ”prikaatinkomentajan” arvomerkeissä: Punaupseeriluettelot. YE:n tsto V:n tietoja EK:lle 23.3.1935 EK–VALPO III E 5 e 1 Ilm. no. 2136/17.9.1935. Myös esim.: Tuura, J. W.: Työkansan viholliset. Suomalaisten kommunistien toimintaa ja kohtaloita. Porvoo 1942. Sivut 197–198.
 43. Antikaisen (”Kairan”) esiintymisessä täydessä virkapuvussa: Yleisesikunnan osasto 2:n valvontatoimiston ilm. no. 1560/VI/henk. 16.11.1934 EK:lle sisältäen kuulustelutietoja vuodelta 1933. Antikainen, Toivo EK–VALPO hmp. 1523 a.
 44. Rentola 1994. Sivu 669.
 45. Tällä nimellä hän julkaisi saksaksi, venäjäksi ja suomeksi tunnetun kapinaoppaansa, missä hän istutti Clausewitzin sotateoriaa Leninin

tarkoituksperiin: Langer, A.: Voiton tie. Leningrad 1932. (92 sivua.) Teos löytyy ainakin Helsingin yliopiston pääkirjaston Neuvosto-Karjala -kokoelmista.

46. EK:n pääosaston kiertokirje alaosastoille 26.11.1935 no. 7076 sisältäen selostuksen Lenin-koulun suomalaisesta sektorista lukuvuonna 1934–35. EK–VALPO amp. III E 1.
47. Antikainen kiisti, että ”Punaisesta armeijasta erosin 1924 alussa vaatimattomalla vakanssilla, enkä halua ansiotonta arvon nousua prikaadinkomentajaksi”: Hmp. 1523 d ptk. no. 185/34 (Antikaisen selvitys Turun Hovioikeudelle 18.1.1935). Oikeuden johtopäätökset: Ibid. KKO:n kptk. no. 016/245 V.D. 1935 Ep. 645.
48. Vasilevski, A.: Elämäni työ. Moskova 1978. Sivu 89.
49. Antikaisen kirjoitus Suomen armeijan ”sotavalmistelujen tehostamisesta”: Vapaus no. 152 4.7.1932.
50. Sopimus hyökkäämättömyydestä, riitojen rauhanomaisesta ratkaisusta ja sovittelumenettelystä 22.4.1932 Ask no. 249/1932.
51. Proletaari no. 3(60) toukokuu 1932.
52. ”Ainehistoksi SKP:n KK:n v. 1932 pleenumin päätösten käsittelyä varten. Taistelu sotaa vastaan ja SKP:n valmistautuminen sodan varalle. Tov. Antikaisen alustus SKP:n KK:n pleenumissa kesällä v. 1932.” EK/KD no. 90/1248 EK–VALPO amp. III A 2 i.
53. Proletaari no. 5(62) syyskuu 1932.
54. Sotilastyö oli lamaanuoksissa lukuisten ”palojen” vuoksi. Käytännössä armeijan yksiköissä toimivat ”solut” olivat menettäneet merkityksensä ikäluokkien vaihtuessa. Organisaatio oli ”levällään”, eikä niilläkään, jotka vielä olivat vapaalla jalalla, ollut yhteyksiä tai toimintateemoja.: Hyvönen, Antti: SKP:n maanalaisuuden vuodet. Suomen työväenliikkeen historiaa 1920–1930 -luvuilla. Kuopio 1971. Sivut 209–213.
55. SKP:n johtomiehen Toivo Antikaisen luottamuksellisesti juttelemaa asioita EK–VALPO amp. III E 3 e ilm. no. 2173/15.11.1938.
56. Hyvönen, Antti: SKP:n maanalaisuuden vuodet. Kuopio 1971. Sivu 259. Tuominen, Arvo: Kremlin kellot. Muistelmia vuosilta 1933–39. Helsinki 1956. Sivut 264–270.
57. Antikainen, Toivo EK–VALPO hmp. 1523 b (vastine Turun Hovioikeudelle 8.3.1935).
58. Koronen, M. M.: Finskie internatsionalisty v borbe za vlast sovetov. Leningrad 1969. Sivu 209.
59. Lackman, Matti: Nuijasota kommunistien propagandassa ja symboliikassa maailmansotien välisenä aikana. Eripainos Scripta Historica VIII:sta. Oulu 1983. Sivu 171.
60. Esim. Rislakki, Jukka: Erittäin salainen. Vakoilu Suomessa. Vaasa 1982. Sivut 64–66.
61. Tihonov, Oleg: Svidetel. Dokumentalnjy roman. Petrozavodsk 1990. Sivut 224–225.
62. Tihonov 1990. Sivut 447–464.
63. Vikstrem 1987. Sivu 194.
64. Rentola 1994. Sivu 224.
65. Taimi, A.: Sivuja eletystä. Petroskoi 1954. Sivu 273.
66. Rentola 1994. Sivu 224.
67. Liite Asta Maria Koivusen kuulustelupöytäkirjaan no. 25/1940 Tampereella 26.11.–18.12.1940 EK–VALPO amp. XXXV A 1.

68. Takala, Irina: Suomen Kommunistinen Puolue ja Karjala 1930-luvulla. Carelia no. 9/1994. Sivu 140.
69. Rosenfeldt 1990. Sivu 32.
70. Rosenfeldt 1990. Sivu 22.
71. Morozov, Michael: Die Falken des Kreml. Die sowjetische Militärmacht von 1917 bis heute. München 1982. Sivut 128, 132, 236 ja 353.
72. Salmi, Väinö: Punaisen sirpin Karjala. Suomalaisten kommunistien kohtaloita Neuvostoliitossa. Jyväskylä 1976. Sivu 143.
73. Urho Antikainen oli osan aikaa syrjäytettynä, ehkä vangittunakin, mutta hänet vapautettiin viimeistään Talvisodan alla. Marraskuussa 1939 hänet määrättiin "kansanarmeijaan" kuuluneen suksipataljoonan komentajaksi. Jatkosodassa hän johti tiedustelupataljoonaa, toimi partisaanijoukoissa Sallan rintamalla ja oli myös NKVD:n joukoissa. Hän yleni majuriksi (1943) ja kuoli Petroskoissa 1953.
74. Rentola 1994. Sivu 225 ja 585 (lähdemerkintä).
75. Vikström, Terttu: Hankalat miehet korjattiin pois. Maailma ja me no. 3 maaliskuu 1989. Sivut 131–136.
76. von Mayenburg, Ruth: Hotelli Lux. Tampere 1979. Sivu 37.
77. Rugojev 1985. Sivut 178–179.
78. Kuznetsov, I. I.: Generaly 1940 goda. Voенно-istoritsjeskij zhurnal no. 10/1988. Sivut 29–37.
79. J. K. Paasikiven päiväkirjat 1944–1956. Toinen osa. Juva 1986. Sivut 440 ja 542.
80. Bolshaja sovetškaja ensiklopedija. Tom 2. Moskva 1950. Sivu 501.
81. Takala, Irina: Suomen Kommunistinen Puolue ja Karjala 1930-luvulla. Karjalan Sanomat no. 109 29.9.1994. Sivu 4.
82. Rentola 1994. Sivut 302, 305, 317 ja 350.
83. Rentola 1994. Sivu 351.
84. Rentola 1994. Sivu 357.
85. Virtanen, Voldemar: Vihreä valo. Petroskoi 1981. Sivu 111.
86. Rentola 1994. Sivut 361 ja 612 (lähdemerkintä).
87. Rentola 1994. Sivu 354.
88. Kuprijanov, G. N.: Jäämereltä Laatokalle. Taistelut Suomen rintamalla 1941–1944. Vaasa 1984. Sivu 62.
89. Glantz, David M.: The Fundamentals of Soviet Razvedka (intelligence/reconnaissance). Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth (Kansas). January 1989. Sivut 47–57.
90. Leino, Yrjö: Kommunisti sisäministerinä. Helsinki 1958 (uusintapainos 1991). Sivu 19.
91. Rislakki, Jukka: Maan alla. Vakoilua, vastarintaa ja urkintaa Suomessa 1941–44. Porvoo 1985. Sivu 175.
92. Antikainen elää muistissamme. Neuvosto-Karjala no. 118 4.10.1987.
93. Virolainen 1981. Sivu 113.
94. Petroskoissa sijaitsevassa entisessä Karjalan NKP:n arkistossa, nykyisessä Karjalan yhteiskunnallisten ja poliittisten liikkeiden ja järjestöjen valtionarkistossa (GAOPDF), säilytetään 1980-luvulla kerättyä kokoelmaa asiakirjoista, jotka liittyvät Antikaisen kuolemaan. Ne eivät tue väitteitä Antikaisen joutumisesta "puhdistetuksi". Aineistoihin sisältyvät Arkangelin NKVD:n aikoinaan onnettomuuden tapahtumapaikalta ottamat valokuvat osoittavat, että onnettomuus olisi ollut aito. Eräässä kuvassa on Antikaisen pahoin palanut ruumis, jonka vierellä on em. konepistooli. Antikaisen hautajaisista otetuista

- valokuvista voi tunnistaa ainakin kenraalimajuri Anttilan olleen läsnä.
95. Esim. Takala, Irina: Tajna gibeli Antikajnenä. Petrozavodsk no. 58 22.12.1991. Vikström, Uljas: 90 vuotta Toivo Antikaisen syntymästä ... Neuvosto-Karjala no. 69 8.6.1988. Zhlotshevski, Arkadi: Antikainen elää muistissamme. Neuvosto-Karjala no. 118 4.10.1987.
 96. Tähän johtopäätökseen on tullut myös uusin tutkimus: Rentola 1994. Sivu 365.
 97. Lehén, Tuure: Toivo Antikainen ja hänen oikeusjuttunsa. SKP taistelujen tiellä 1948. Vuosikirja IV. Suomen Kommunistisen Puolueen 30-vuotisjuhlajulkaisu. Helsinki 1948. Sivut 137–138.
 98. Kuprijanov 1984. Sivu 64.

Summary

THE ACTIVITIES OF RED OFFICER TOIVO ANTIKAINEN AS A PROFESSIONAL REVOLUTIONARY IN THE YEARS 1918–1941

The most famous Finnish red officer ever, Mr. Toivo Antikainen was originally an upholsterer in Helsinki. He was born on June 28th 1898 and was thus at the age of 36 in spring 1935 at which time his trial got plenty of publicity.

During the 1918 rebellion he was a delegate of Sörnäinen Social Democratic Youth Section to local Labour Council in Helsinki. In the course of war he retreated along with the reds to Viipuri where he served a short while as dictator Kullervo Manner's orderly. He then escaped with the Red Supreme Command from the besieged Viipuri to Sankt Petersburg at night on April 25th 1918.

Thereafter Toivo Antikainen first joined *the Communist Party of the Soviet Union [CPSU]* in August 1st 1918. He was also soon able to be admitted as a representative to the meeting in which *the Finnish Communist Party [FCP]* was established, held August 29th – September 5th 1918. The membership of FCP was granted him on September 4th 1918.

The Military Organization of FCP then commanded Antikainen to a short course arranged in Moscow where he spent September and October 1918. After that he continued at Sankt Petersburg International Warschool first as a pupil and then as an instructor in 1918–1919. Antikainen got his red officer commission on April 25th 1919.

In August and September 1920 red officer Antikainen was in charge of detaining those who executed the murders of Kuusinen Club. Before that he had taken part in battles fought in Viena as the CO of Machine Gun Coy in 164 Infantry Regiment (later renamed as

6 IR). After the seizure of Aunus he even served as the commander of the regiment's 2nd Battalion.

Antikainen also participated in the defensive battles of Sankt Petersburg in the Heights of Pulkova from October 14th to November 10th 1919 as the CO of a Detachment composed of the International Warschool pupils.

Besides all that he even served for some time in Mikko Kokko's Frontier Battalion in Valkeasaari in summer 1919 and commanded a Detachment of the International Warschool at the time when the mutiny of Kronstadt was suppressed.

Antikainen graduated from Warschool's extension course as top of the class in December 1921 and was granted the rank of battalion commander. He was then immediately ordered to command a battalion made up of the Warschool pupils in so called Kiimasjärvi campaign from January 4th to March 3rd 1922.

It was this operation in which the decisive battles were fought against rebellious Carelian peasants and their Finnish volunteer supporters in the remote wildernesses of Carelia.

After this successful operation Toivo Antikainen was commanded to the War Academy in Moscow for 1922-1924. At the same time he also served at Sankt Petersburg Warschool performing various instructor and other tasks until 1925.

Besides all his military activities, Toivo Antikainen was also active in politics. In 1923 he was elected as member of FCP's Central Committee and in 1925 as member of its Politburo. He was even ordered to honour-guard duties in V. I. Lenin's funerals on January 27th 1924.

Antikainen also served *OGPU (Obedijonnoje Gosudarstvennoje Polititsheskoje Upravlenije)* as the liaison officer to FCP's Military Organization and to Komintern's Military Organization. Additionally, he even served O. W. Kuusinen as his secretary in Komintern.

Toivo Antikainen was detained while clandestinely visiting Finland on behalf of FCP's Military Organization. The arrest was made in Kirkkonummi in a farm owned by agricultural technician Yrjö Leino on November 6th 1934. At that time Leino was reorganizing the Finnish Communist underground Military Organization.

Toivo Antikainen was later convicted of murder in Turku Court of Appeal and the Supreme Court and sentenced to lifelong imprisonment. Separately from these convictions he was also sentenced of high treason preparations to eight years imprisonment and to six months imprisonment of deceiving the authorities.

He was only released from prison in accordance with the 1940 Moscow Peace Agreement by the Presidential pardon on April 23rd. After having been handed over to the Soviet Union on May 3rd 1940 he also forfeited his Finnish citizenship. After a short while he was granted the citizenship of the Soviet Union on May 17th 1940.

Back in the Soviet Union Toivo Antikainen immediately faced a mental nervous breakdown because he noticed that all his fellow 'Heroes of Kiimasjärvi' had been convicted of crimes against the State and executed. The treatment he received in a Crimean sanatorium in September and October 1941 yet ameliorated him relatively quickly.

In the Soviet Union Antikainen continued his political activities. He was first elected as a delegate of Carelia to the Supreme Council of the Soviet Union [Council of the Nationalities].

From January–February 1941 onwards he again partook the revitalization of FCP's Military Organization, but now on behalf of the reorganized *Ministry of Interior of the Soviet Union [NKVD]*. The revitalization was decided in a meeting of Komintern's Secretariat in which also Kuusinen and Antikainen had been present.

When the World War II had broken out Antikainen again served OGPU. On September 20th 1941 he arrived in Carelian Army Headquarters at Belomorsk from Moscow with the task of questioning Finnish POWs.

After three days he applied the Chief of Political Section [Directorate], Lev Mehlis for disposition to front-line duties. He asked for a battalion and access to special duties in enemy rear, but his application was rejected.

Red officer Toivo Antikainen died in an air crash in Archangels when returning from Moscow on October 4th 1941. During his career Antikainen was merited the decoration of Red Flag in 1922 and the decoration of Lenin in 1941, but was unable to receive the latter because of his death.

To crown the lot, Antikainen was also an editor. In 1927 he edited the collection of reminiscence short stories "For the sake of Soviet Carelia – Battle Presentations from the Northern Front" (Leningrad 1927) all by himself.

With Kaarlo Pietarinen and Teemu Törmälä he edited the collection "From the Fronts of Civil War – Reminiscences of Finnish Revolutionaries of Battles in Favour of Soviet Rule" (Kustannusosuuskunta Kirja; Leningrad, Petroskoi 1930).

8. ARMEIJAN TOIMINTA NEUVOSTOLIITON-SUOMEN SODAN 1939–1940 ALKUVAIHEESSA

Talvisodassa Etelä- ja Keski-Karjalassa toimineen Neuvostoliiton 8. Armeijan piti taistelusuunnitelman mukaan viidennestä seitsemänten sotatoimipäivään mennessä vallata Sortavala. Myöhemmässä vaiheessa sen oli määrä auttaa 7. Armeijan joukkoja etene-mällä Karjalan kannasta puolustaneiden vihollisjoukkojen selus-taan. Leningradin sotilaspiirin johto suunnitteli, että operaation tärkein osa – Suomen armeijan pääjoukkojen nujertaminen Karja-lan kannaksella ja Karjalassa – vie korkeintaan 10–12 päivää ja kuluttaa noin 3–5 tulliannosta.¹

Lukijalle on syytä täsmentää 8. Armeijan joukkojen kokoonpa-noa, sillä näihin aikoihin asti on esiintynyt virheellisiä arvioita niiden vahvuudesta. Esimerkiksi venäläinen M. I. Semirjaga ilmoit-taa teoksessaan, että 8. Armeija käsitti kaikkiaan neljä jalkaväki-divisioonaa.² Tämä lausuma on helppo kumota Venäjän valtiollisen sota-arkiston asiakirjojen avulla. Niiden mukaan armeija jo sodan ensimmäisinä päivinä käsitti viisi jalkaväkidivisioonaa (18., 56., 139., 155. ja 168.) ja 34. Panssariprikaatin yhdistettynä kahteen jalkaväkiarmeijakuntaan (I ja LVI). Joulukuun 13. päivästä 1939 taistelutoimiin liittyi myös 75. Jalkaväkidivisioona (JvD). Ilmasta niiden toimia tuki sodan ensi päivistä lähtien neljä lentorykment-tiä. Kaikkiaan armeijaan kuului noin 100 000 miestä, noin 700 tykkiä ja kranaatinheitintä, noin 300 panssarivaunua ja yli 200 lentokonetta.³

Sellaisenaan armeijan johdon päätös iskeä Sortavalan, Loimolan ja Joensuun suuntaan oli oikea, mutta tämän suunnitelman toteut-taminen osoittautui erittäin vaikeaksi.

* (s. 1968) venäläinen historioitsija, työskentelee Venäjän valtiollisessa sota-arkistossa, kirjoittanut vuosina 1992–1995 useita tieteellisiä artikkeleita Neuvostoliiton ja Suomen välisestä sodasta 1939–1940.

Sodan ensimmäisinä päivinä armeijan yhtymät kohtasivat etene-
mistiellään vain räjäytettyjä siltoja ja murroksia suojaamassa ollei-
ta rajavartio-osastojen sekä erillisten partisaani- ja polkupyöräpa-
talojen muodostamia suojajoukkoja. Kuitenkin jo ensimmäiset
taistelut osoittivat, että pienikin yksikkö suomalaisia jääkäreitä
pystyi menestyksellisesti viivyttämään neuvostorykmentin hyök-
käyksiä, sillä rykmentin taistelijat eivät suksien puuttuessa ja met-
sässä liikkumaan tottumattomina uskaltaneet poistua tieltä.

Seuraavaksi tarkastellaan 8. Armeijan jalkaväkidivisioonien toi-
mia, alkaen pohjoisen sivustan 155. JvD:sta.

155. Divisioonaa saapui Neuvostoliiton ja Suomen väliselle rajalle
lokakuussa 1939 läntiseltä Valko-Venäjältä (*toim. huomautus: itä-
sestä Puolasta*) suoritettuaan niin sanotun ”vapautusmarssin”. Yh-
tymä oli muodostettu elokuussa 1939 ”suuren kertausharjoituksen”
piteissa. Suurin osa sen miehistöstä ja päällystöstä oli reserviläi-
siä, eikä osa näistä vuoteen 1938 asti voimassaolleen alueellisen
täydennysjärjestelmän johdosta ollut lainkaan palvelleet vakinaisis-
sa joukoissa. Divisioonan komentajan raportin mukaan monet eivät
osanneet ampuu tai heittää käsikranaattia eikä valtavalla enem-
mistöllä miehistöstä ja päällystöstä ollut mitään käsitystä hiihtä-
misestä. Taistelulakaluston ja kuljetusvälineiden tila ei sekään ollut
loistava: pääosassa divisioonan panssaripataljoonan vaunuista oli
moottori kulunut loppuun, ja jo pienelläkin pakkasella kaasugene-
raattorimoottoriautoja ei saatu käynnistymään. Lisäksi ennen tais-
telutoimien alkua rykmenttien ja pataljoonien varusteista puuttui-
vat kypärät, lumipuvut ja lämmin vaatetus.⁴

Mainittujen syiden takia rykmenttien ja pataljoonien esikunnat
pyrkivät välttämään toimimista vihollisen sivustoilla, ja vasta divi-
sioonan komentajan erityisen käskyn jälkeen 436. ja 659. Jalkavä-
kirykmenteissä (JR) muodostettiin osastot, joiden tarkoituksena oli
kiertää 1. ja 2. Lapualaispataljoonan puolustusasemat Koitajokea
pitkin. Huolimatta kiertävien joukkojen toiminnan hitaudesta ja
huonosta koordinaatiosta vihollinen alkoi saartoa peläten vetäytyä
länteen.⁵

Suomen armeijan johto oli huolestunut neuvostodivisioonien tun-
keutumisesta syvälle oman maansa alueelle ja aloitti apujoukkojen
siirron 8. Armeijan ja niiden joukkojen lohkoille, jotka olivat 155.
JvD:aa vastassa. Vasta myöhemmin divisioonan tiedusteluosaston
onnistui saada selville, että joulukuun 12. päivään mennessä divi-

sioonaa vastassa olivat jo mainittujen 1. ja 2. Lapualaispataljoonan lisäksi 3. Lapualaispataljoona, 5. ja 11. Reservipataljoona, 3. Erillinen polkupyöräkomppania, 4. Erillinen kranaatinheitinkomppania ja 3. Erillinen konekiväärikomppania, joissa oli noin 4 500 miestä, 13 tykkiä ja 16 kranaatinheitintä.

Nämä yksiköt olivat huolehtimassa puolustuksesta Koitajoki-linjalla, kun 155. JvD:n osastot tekivät 12. joulukuuta ensimmäisen yrityksen ylittää joki. Ensimmäiset hyökkäykset epäonnistuivat, ja divisioonan komentaja kokosi vihollisen sivustoilla toimimista varten vahvennetun pataljoonan vahvuisen osaston. Kun kuitenkin sivustahyökkäystä tehneen joukon toimia ei ollut sovitettu yhteen muiden osastojen kanssa, pataljoona joutui suomalaisten yksikköjen voimakkaiden vastahyökkäysten kohteeksi ja joutui palaamaan lähtöasemaan.⁶

Divisioonan esikunnan antamien tietojen mukaan sen osastot kärsivät marraskuun 30. päivän ja joulukuun 15. päivän välisenä aikana seuraavat tappiot: 336 kaatunutta, 926 haavoittunutta ja 251 kadonnutta, lisäksi menetettiin yli 500 kivääriä, 67 konekivääriä, 8 panssarivaunua ja 2 panssariautoa.⁷

Viikon kuluttua suomalaiset yrittivät tehdä vastaiskun 786. Rykmenttiä vastaan, mutta heidät torjuttiin kaikkien aseiden tulitukella. Tätä seurannut vastahyökkäys pakotti suomalaiset perääntymään. He jättivät jälkeensä kolme vangiksi joutunutta ja pienen määrän ampumatarvikkeita sekä lisäksi suuren määrän suksia, jotka heti jaettiin tiedustelijoille.⁸

Tämän jälkeen aktiivinen toiminta divisioonan loholla tosiasiallisesti taukosi.

Pohjoisella sivustalla toimi myös 139. JvD, joka sekin oli tullut Valko-Venäjältä. Sen rykmentit oli muodostettu Smolenskin alueen kolmesta piiristä kotoisin olevista. Ensimmäisen taistelunsa vihollisen kanssa yhtymä kävi Aittojoen ylityspaikan luona 4. joulukuuta 1939, kun suomalaiset suojaosastot viivyttivät noin kahdeksan tunnin ajan etumaisen JR 609:n rynnäköä ja perääntyivät todettuaan sivustahyökkäyksen vaaran. Suomalaisia ei kuitenkaan onnistuttu nujertamaan, koska heidän asemiansa selustaan lähetetty JR 718:n pataljoona eteni suksien puuttuessa äärettömän hitaasti.⁹

Joulukuun 7. päivän iltaan mennessä JR 364 ja JR 609 tulivat Ala-Tolvajärven itärannalle tunkeuduttuaan noin sadan kilometrin verran Suomen alueelle. Joulukuun 8. päivän vastaisena yönä JR

364:n pataljoona ylitti jäätä pitkin järven ja valtasi Tolvajärven kylän pohjoislaidan, mutta vihollisen paikalle saapuneet apujoukot löivät pataljoonan vastahyökkäyksellä ja se perääntyi itärannalle. Divisioonan komentaja prikaatinkomentaja N. I. Beljajev muodosti vihollisen sivustaan ja selustaan etenemistä varten kaksi osastoa, joista toiseen kuului kaksi ja toiseen yksi pataljoona. Mutta JR 609:n pataljoona eksi kuitenkin suunnasta ja palasi takaisin 10. joulukuuta jätettyään tehtävänsä täyttämättä. JR 718:n pataljoonat saapuivat puolestaan 9. joulukuuta Hautavaaraan, mutta samana päivänä I Jalkaväkierimeijakunnan (JvAK) komentaja antoi käskyn rintamahyökkäyksen aloittamisesta vasta siinä vaiheessa, kun sivustahyökkäysryhmä saavuttaa sille asetetun tavoitteen.¹⁰

Joulukuun 10. päivänä JR 364 valtasi Tolvajärven pohjoislaidan ja kaksi patoa (*toim. huomautus: alkuperäisen ilmoituksen laatija on tulkinnut tiepenkereet padoiksi*) järvellä, mutta yritykset vallata kylä kokonaan eivät onnistuneet. Joulukuun 11. päivänä divisioonan johto päätti tehdä ratkaisevan hyökkäyksen tehokkaan tykistön ja ilmavoimien tulivalmistelun jälkeen, mutta huono sää esti ilmavoimien toiminnan ja alensi huomattavasti tykistötulen tarkkuutta. Tämä ei kuitenkaan ollut pääasiallinen syy 139. JvD:n tappioon seuraavissa taisteluissa, vaan divisioonan miehistön ja päällystön äärimmäinen väsymys. Kahden viikon taistelujen ja marskien aikana lämmintä ruokaa ei ollut saatu joka päivä, koska kenttäkeittiöt eivät olleet tiellä olleiden ruuhkien vuoksi pysyneet rykmenttien perässä, ja sotilaat olivat uupuneet siinä määrin, että nukkuivat läpi yön eikä edes tykistövalmistelu pystynyt herättämään heitä.¹¹ Tietystikään tämän jälkeen, kun heidät oli herätetty, hyökkäys ei voinut onnistua. Vihollisen tulen alla pataljoonat heittäytyivät maahan. Kun suomalaisten JR 16:n yksiköt lähtivät kiertämään sivustoista, alkoi järjestäytymätön perääntyminen. Joukkojen johtaminen oli vaikeutunut siksi, että osastot perääntyivät rantapadoille (*harjuteille*) ja sekaantuivat siellä viimeinkin paikalle saapuneiden kuormastojen kanssa. Koska joukot eivät olleet enää hallinnassa, pakokauhu syntyi rykmenttien joukoissa vihollisen nopeasti seuranneiden hyökkäysten aikana. Miehet lähtivät karkuun heittäen pois aseensa ja varusteensa. Vasta järviolueen itärannalla divisioonan komentaja sai pysäytetyksi karkurit ja toi selustan yksiköistä eteen kaikki kivääriä kantamaan kykenevät. Sulkutulen suojassa järjestettiin puolustus. Tuona päivänä divisioonan osastot

jättivät taistelukentälle kuusi rykmenttitykistön 76 mm:n kanuunaa, neljä 45 mm:n panssarintorjuntakanuunaa ja yli 60 konekivääriä.¹²

Seuraavana päivänä eversti P. Talvelan ryhmän hyökkäykset jatkuivat ja päivä olisi saattanut päättyä 139. JvD:n täydelliseen tuhoon, mutta joulukuun 14. keskipäivällä taisteluun yhtyivät rintamalle saapuneen 75. JvD:n ensimmäiset yksiköt. 75. Divisioonan kuuluneen JR 28:n pataljoona antoi 139. JvD:n osastoille mahdollisuuden irtautua taistelusta. Seuraavana päivänä pataljoona lähetettiin hyökkäykseen. Sillä välin 139. JvD jatkoi vetäytymistään, ja yksi pataljoona joutui saarroksiin. Suomalaiset olivat vallanneet Ristisalmen Majatalon alueen, missä 75. JvD:n oli määrä ryhmittyä taisteluun, mutta paikalle saapuneiden ja yhteistyössä panssarivaunujen kanssa toimineiden JR 28:n kahden pataljoonan painostamina suomalaisten oli pakko luopua näistä asutuskeskuksista. Illalla 16. joulukuuta JR 28 vetäytyi divisioonan komentajan käskystä kapulatielle kilometrin verran näistä kylistä itään.¹³

Samana päivänä I JvAK:n komentaja antoi käskyn prikaatinkomentaja Beljajevin ja divisioonan esikuntapäällikön majuri Zaalšvilin virasta syrjäyttämistä. Heidän paikkansa ottivat prikaatinkomentaja P. G. Ponedelin ja eversti Gluškov. Uusi divisioonan komentaja perusti eräällä ensimmäisistä käskyistään erityisen pelkureista koostuvan komennuskunnan.

Muutaman seuraavan vuorokauden kuluessa 75. JvD:n osastot ja sille alistettu JR 364 vetäytyivät vähitellen linjalle Ägläjärvi–Särkijärvi–Karkkovaara. Joulukuun 21. päivään mennessä jotkut 139. JvD:n yksiköistä oli saatettu taistelukykyisiksi, mistä todistaa JR 718:n menestyksellinen erillisoperaatio Ojaselän ja Lampivaaran kylien (*toim. huomautus: Kitilänselän kylän talojen*) valtaamiseksi. Tämän jälkeen I JvAK:n komentaja antoi käskyn divisioonan siirtämisestä Viitavaaran–Aittokosken alueelle taisteluryhmitysten tiivistämiseksi ja Viitavaaran alueella olevan tienristeyksen varmistamiseksi.¹⁴

Joulukuun 22.–24. päivinä 75. JvD vetäytyi Aittojoen itärannalle ja luopui länsirannan sillanpääasemasta. Divisioonan esikunnan mukaan sen tappiot 14.–24. joulukuuta olivat 954 kaatunutta, 1 529 haavoittunutta ja 1 619 kadonnutta. Hajonneina ja hylättyinä jäi taistelukentälle noin 1 200 kivääriä, 240 konekivääriä, 8 kappaletta

45 mm:n ja 5 kappaletta 76 mm:n kanuunaa, 12 kranaatinheitintä, 12 panssarivaunua ja 2 panssariautoa.¹⁵

139. Jalkaväkidivisioona menetti esikuntansa tietojen mukaan 718 henkilöä kaatuneina, 1 570 haavoittuneina ja 1 089 kadonneina, lisäksi yli 2 200 kivääriä, yli 400 konekivääriä, 13 kappaletta 45 mm:n ja 8 kappaletta 76 mm:n kanuunaa ja yhden 122 mm:n haupitsin. Tiedot henkilöstötappioista vaikuttavat kuitenkin tämän kirjoittajasta vähätellyiltä, kun kerran Viitavaaran taisteluissa vuoden 1940 alussa JR 609:n komppanioissa oli kussakin 30–50 miestä eikä tilanne ollut paljoo parempi muissakaan osastoissa.¹⁶

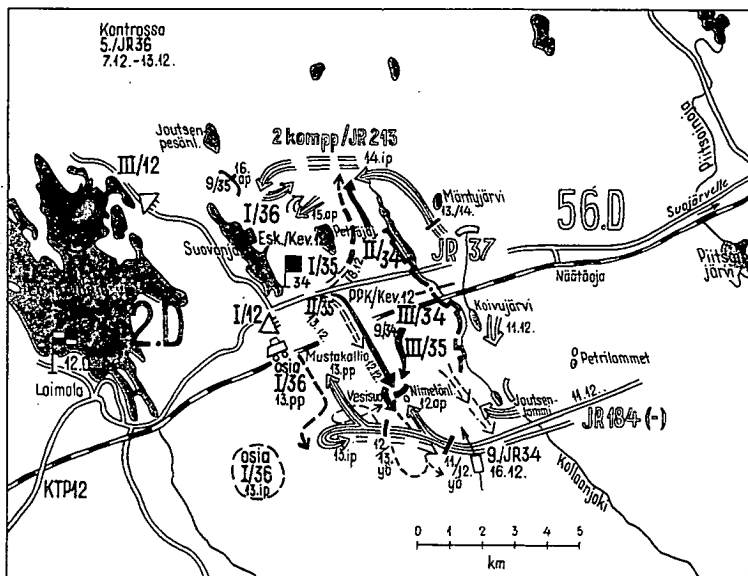
Joulukuun 13. ja 25. päivien välisenä aikana 139. ja 75. JvD vetäytyivät Tolvajärveltä itään 50 km:n matkan. Ei voi kuitenkaan puhua, kuten M. I. Semirjaga, näiden kahden divisioonan ”lähes täydellisestä tuhoutumisesta”¹⁷, säästyihän suuri osa niiden henkilöstöä, aseistusta ja taistelukulustoa.

56. Jalkaväkidivisioona hyökkäsi Loimolan suunnalla. Joulukuun 5. päivään asti divisioona oli edennyt Loimolaa kohti maantietä ja rautatietä pitkin kohtaamatta tuskin ollenkaan vastarintaa. Ensimmäinen taistelu käytiin 5. joulukuuta Näätäojan seisakkeen luona. Seisake vallattiin, mutta armeijan ja armeijakunnan esikuntiin saapui sähkösanoma Pitsijoen (*Piitsoinoja*) aseman valtaamisesta. Vasta seuraavana päivänä divisioonan johto tajusi virheensä ja vielä yhden taistelun jälkeen, joka käytiin suomalaiselta panssarijunalta tulitukea saavaa jääkäripataljoonaa vastaan, Pitsijoki tuli vallatuksi.¹⁸

JR 184 valtasi 8. joulukuuta linjan 4,5 km Loimolasta kaakkoon (*toim. huomautus: kyseessä on Vesisoiden alue*), mutta siihen mennessä oli Loimolan suuntaan saapunut Suomen armeijan JR 35. Joulukuun 12. päivä 56. JvD:n esikunta ilmoitti armeijan esikuntaan miehistön liikarasituksesta.

Seuraavana päivänä JR 37:n pataljoona ryhtyi kuitenkin yritykseen kiertää suomalaisten puolustusasemat pohjoisesta, mutta metsään naamioituneiden tarkka-ampujien ja konepistoolimiesten tulitus antoi vaikutelman saarrostuksesta ja pataljoonan oli vetäydyttävä lähtöasemiinsa. Myös JR 184:n ja JR 213:n 13.–16. joulukuuta tekemät hyökkäykset epäonnistuivat.¹⁹

Joulukuun 17. päivänä suomalaiset yksiköt siirtyivät aktiivisiin toimiin ja pakottivat 19. joulukuuta mennessä neuvostorykmentit perääntymään 8–10 km itään päin (*toim. huomautus: eli Kollaarjo-*

Talvisodan historian 3. osan kartassa (s. 66) on esitettyä suomalaisten käsitys taisteluista Kollaalla ja sen rintaman sivustoilla. Oheisen venäläisen tutkijan artikkelin perusteella on helppo ymmärtää, miksi neuvostojoukkojen paine maantien suunnassa helpottui ensimmäisten taistelujen jälkeen. Suomalaisista lähteistä ei ole löydettävissä tietoja yhden neuvostopataljoonan jäämisestä Vesisuoille aina joulupäivään asti.

In *The History of the Winter War*, vol. 3, map on page 66, is depicted the Finnish notion of the battles fought in Kollaa and on the flanks of that front. With the help of the attached article written by a Russian researcher it is easy to understand why the pressure of the Soviet troops was easing off in the direction of the main road after the first battles. There is no information to be found in the Finnish sources about one Soviet battalion having got stuck in Vesisuot until the Christmas Day.

ki-linjalle). Vain JR 184:n pataljoona säilytti edelleen asemansa Loimolan alueella.²⁰ Seuraavina päivinä vihollisen hiihtäen liikku-

neet taistelupartiot häiritsivät toistuvasti divisioonan huoltoteitä ja 23. joulukuuta niiden onnistui keskeyttää täysin ampuma- ja elintarvikkeiden kuljetukset, joskin neuvosto-osastojen ylivoima mahdollisti suomalaisten hiihtäjien lyömisen harjuilta. Lopulta, 24. joulukuuta suomalaisten onnistui eristää JR 184:n pataljoona, joka oli ollut asemissa lähellä Loimolaa, mutta operaatio sen tuhoamiseksi ei onnistunut ja joulukuun 25. päivään mennessä pataljoona oli murtautunut ulos divisioonan päävoimien luo.²¹

Joulukuun 26. päivästä lähtien divisioonan rintamalle laskeutui hiljaisuus, jonka vain silloin tällöin rikkoi tiedustelu- ja taistelupartioiden toiminta.

8. Armeijan vasemman sivustan yhtymät, 18. ja 168. JvD sekä 34. Kevyt Panssarivaunuprikaati (Kev.Psv.Pr.), eivät käyneet sodan ensimmäisinä päivinä vakavia taisteluja, sillä vihollisella oli tällä lohkolla kaikkiaan vain neljä pataljoonaa.

18. Divisioona oli ollut pitkään Karjalassa, mutta komentajien jatkuva vaihtuminen ei ollut antanut divisioonan osastoille mahdollisuutta huolehtia suunnitelmallisesti taistelukulutuksesta.

168. Jalkaväkidivisioona muodostettiin elokuussa 1939 pääasiasa Vologdan alueen reserviläisistä. Divisioona ei saanut haupit-sitykistörykmenttiä eikä ilmatorjuntatykistöpatteristoa. Kuten muissakin ”suuren kertausharjoituksen” kaudella muodostetuissa divisioonissa, miehistö ampui huonosti. Tosin Vologdan alueen asukkaat osasivat kuitenkin hiihtää, suksia vain oli hyvin vähän.²²

Kun rykmenteiltä ja pataljoonilta puuttui kyky liikkua metsässä, hyökkäys supistui suomalaisten suojaosastojen rintamasuuntaiseen poistyöntämiseen asemistaan tuhottujen siltojen ja harjujen luona. 168. JvD eteni varovaisemmin varmistaen takanaan sivustat, kun taas 18. JvD ja 34. Kev.Psv.Pr. eivät huolehtineet niiden suojaamisesta.

168. Jalkaväkidivisioonan JR 402 valtasi 5. joulukuuta Uomaan ja 10. joulukuuta se valtasi JR 367:n avulla Pitkärannan kaupungin. Siihen mennessä 18. JvD ja 34. Kev.Psv.Pr. olivat lähteneet kohti Lemettä, missä niiden eteneminen hidastui, sillä suomalaisen 13. Divisioonan osastot olivat saapuneet rintamalle.

Täytyy todeta, että on epäselvää, missä tarkoituksessa Karjalaan oli heitetty 34. Kev.Psv.Pr. Se oli näet varustettu nopeakulkuisilla BT-5 -panssarivaunuilla, jotka oli suunniteltu toimintaan hyvillä teillä tai lakeuksilla, ei suinkaan metsä- ja suomaastossa. Prikaati

toimi pääasiassa selustassa hyökkäävän 18. JvD:n yhteydessä, jolla oli sitäpaitsi oma panssarivaunupataljoona; vain harvoin prikaatin komppaniat tukivat jalkaväkirykmenttien hyökkäystä. Yksi komppania oli otettu LVI AK:n reserviin ja se suojasi esikuntaa ja lentokenttää.

Sitkeät taistelut jatkuivat aina joulukuun 20. päivään asti vaihtelevalla menestyksellä. 8. Armeijan osastojen viimeinen menestys tällä suunnalla oli tienhaaran valtaus Vuorilammen luona 18. joulukuuta.²³

Paikalle saapuneet suomalaiset osastot eivät lähteneet vasta-hyökkäykseen rintamasuunnassa, vaan tunkeutuivat taisteluasemissa olevia aukkoja hyväksikäyttäen osastojemme selustoihin ja hyökkäsivät yhteysteillemme. Taistelupaljonpuutteen suomalaiset kompensoivat yllin kyllin erinomaisella hiihtokoulutuksella. Metsissä liikkuen he kiersivät ja saarsivat neuvostojoukot, jotka eivät ollenkaan poistuneet tieltä. Vuoden 1939 joulukuun 25. päivänä 18. Jalkaväkidivisioonan komentaja prikaatinkomentaja G. F. Kondrašev irrotti yhteyksien suojaamiseksi JR 97:n, johon liitettiin kaksi komppaniaa 83. Panssarivaunupataljoonasta.²⁴

Suomalaisten onnistui katkaista tieyhteys Lemettiin Uomaan alueella 28. joulukuuta. Vaikka suomalaisten hyökkäykset JR 316:n asemiin eivät onnistuneetkaan, 18. JvD:n tilanne vaikeutui suuresti.²⁵

Tässä vaiheessa vihollinen saartoi myös 168. JvD:n, joka piti hallussaan sivustoistaan Laatokkaan tukeutuvia asemia. Sittenkin ampuvatarvikkeet ja elintarvikkeet tuotiinkin sen osastoille Laatokan kautta. Divisioonan komentaja eversti A. L. Bondarev osasi ryhmittää yhtymänsä sellaisille maastolinjoille, jotka yhtäältä takasivat puolustusasemien riittävän tiiviyn ja toisaalta osastoille mahdollisuuden normaaleihin toimintoihin, sikäli kuin vallalla alueella oli vihollisen tähytykseltä salassa olevia rintamanosia.²⁶

18. Jalkaväkidivisioonan ja 34. Kev.Psv.Pr.:n osastot olivat paljon vaikeammassa tilanteessa, sikäli että maantiekuljetusten puuttuessa ne saattoivat toivoa apua vain ilmateitse.

Tämän ymmärtäen 8. Armeijan johto yritti murtaa näiden yhtymien saarron. Muutamien päivien ajan 179. Moottoroidun jalkaväkipataljoonan ja 34. Kev.Psv.Pr.:n 82. Panssarivaunupataljoonan yksiköt yrittivät murtaa suomalaisten puolustuksen Uomaan

alueella. Niiden oli kuitenkin tappioita kärsittyään pakko palata lähtöasemiinsa.²⁷

18. Jalkaväkidivisioonalle ja suurimmalle osalle 34. Kevyttä Panssarivaunuprikaatia alkoivat taistelut saarrettuina.

Täten voi väittää, että neuvostojohdon suunnitelmat Suomen armeijan murskaamiseksi Etelä- ja Keski-Karjalassa kärsivät täydellisen romahduksen. Joukkojen taitamattomuus toimia metsä- ja suomaastossa, joukkojen huono johtaminen sekä Suomen armeijan voimien ja sen taistelukyvyn aliarviointi aiheuttivat hyökkäyksen pysähtymisen huolimatta huomattavasta mies- ja kalustoylivoi-
masta viholliseen nähden.

8. Armeijan komentaja divisioonankomentaja I. N. Habarov syrjäytettiin virastaan 22. joulukuuta 1939 vastuulleen uskottujen joukkojen epäonnistumisen vuoksi ja hänen tilalleen tuli kaksinker-
tainen Neuvostoliiton sankari, II luokan armeijankomentaja G. M. Štern.

Kenraali Hägglundin armeijakunnan joukot saivat tilaisuuden sekä puolustautua menestyksellisesti että suorittaa hyökkäysope-
raatioita saarroksen joutuneita puna-armeijan osastoja vastaan.

Lähdeviitteet

1. Venäjän valtiollinen sota-arkisto (VVSA), kokoelma.
2. M. I. Semirjaga "Sovetsko-finljandskaja vojna"; Znanien sarjassa "Zawtwita Otetwestva" 1990/3, s. 19.
3. VVSA, kokoelma.
4. VVSA, Fondi 34980, luettelo 10, nippu 2990 l. 3-4.
5. sama l. 12.
6. sama nippu 2935 l. numeroimaton.
7. sama nippu 2990 l. 14.
8. sama l. 19.
9. sama nippu 2592 l. 5-7.
10. sama l. 12.
11. sama l. 15.
12. sama l. 16.
13. sama nippu 1238 l. 8.
14. sama nippu 2592 l. 18.
15. sama nippu 1242 l. 25.
16. sama nippu 2592 l. 63.
17. M. I. Semirjaga main. teos, s. 26.
18. VVSA, Fondi 34980, luettelo 10, nippu 951 l. 43-44, 54.
19. sama l. 19.
20. sama l. 117.

21. sama 1. 135.
22. sama nippu 3260 1. numeroimaton, luettelo 11, nippu 210 1. 9.
23. sama luettelo 11, nippu 210 1. 10.
24. sama 1. 12.
25. sama luettelo 11, nippu 210 1. 14.
26. sama luettelo 10, nippu 3260 1. numeroimaton.
27. sama luettelo 11, nippu 210 1. 15.

Suomentajan huomautus: Terminologia on säilytetty venäläisperäisenä. Kirjoittajan puhuessa erillisistä partisaanipataljoonista hän tarkoittaa rajaseudulta muodostettuja erillisiä pataljoonia.

Venäjistä suomeksi kääntänyt filosofian maisteri Leena Kanninen.

Teuvo Rönkkönen*

LINNOITUSTYKISTÖ – aselaji välirauhan alkamisesta jatkosodan loppuun

Linnoitustykistö-nimitys viittaa entisiin linnoituksiin ja niiden aseistuksena olleisiin vanhoihin tykkeihin. Nämä ovat varmaan olleetkin mielessä, kun Päämaja Talvisodan päätyttyä varustamattomaksi jääneen itärajan puolustusta järjestäessään perusti linnoitustykistön. Sota oli kuluttanut voimavaroja, joten vanhatkin aseet oli otettava käyttöön aikansa taktisiin periaatteisiin, juuri saatuihin vereksiin kokemuksiin ja omiin mahdollisuuksiin sovellettuna.

Puolustuksen järjestelyssä oli yleisesti päädytty puolustuslinjoinhin, joiden tukena oli linnoitettuja tykistöasemia. Päämajassa johdotehtävissä olleet upseerit olivat mm. ulkomailla perehtyneet näihin ratkaisuihin. Talvisodan aikana rannikkotykistön monet linnakkeet olivat osallistuneet menestyksellisesti torjuntataisteluihin. Vallinneessa tilanteessa joukot oli varustettava sillä välineistöllä, mitä oli käytettävissä.

Talvisodan kokemuksia

Talvisodassa Järisevän ja Kaarnajoen linnakkeet tukivat Laatokalla III Armeijakunnan puolustusaseman takaa Taipaleen suunnan puolustusta. Salmin rannikolla Mantsin linnake jäi IV Armeijakunnan vetäytyessä hyökkääjän sivustaan ja se kävi kolme kuukautta tykistö- ja partiotaisteluja motitettuja vihollisia avustamaan pyrkiä joukkoja vastaan. Kannaksen länsirannikolla Humaljoen linnake pääaseman takana sekä myöhemmin Koiviston saarten lin-

* (s. 1933) everstiluutnantti, kirjoittanut muun muassa teokset: Rannikkotykistöröykmentti 2 1918–1940 (1988), Talvisodan kenttäposti ja postisen-suuri (1989), Talvisodan kenttäposti. Maavoimien osoitejärjestelmä (1990) ja Jatkosodan historia 6. osaan (1994) rannikkojoukkoja koskevan osuuden.

nakkeet sivustassa osallistuivat menestyksellisesti II Armeijakunnan torjuntataisteluun.

Laatokkaa puolustanut Laatokan Meripuolustus (rauhanaikainen Rannikkotykistörykmentti 3) aseisti III Armeijakunnan puolustuksen tueksi Suvannon pohjoisrannalle jo aikaisemmin kantalinoitettuja tykkikorsuja kevyin rannikkotykein ja miehitti ne. Nämä *sulkulinnakkeiksi* sanotut tykkipesäkkeet oli alistettu etulinjan jalkaväelle.

Talvisodan alkaessa vanhoja tsaarinvallan aikaisia jäykkälavettisia tykkejä oli yhä käytössä, niistä suurin osa rannikkotykistöjoukoissa kiinteää pääaseistusta täydentävinä kaksitykkisinä lähipuolustuspatteireina. Pääosa jäykkälavettisista tykeistä oli vaihtelevassa kunnossa varastoissa.

Rannikkotykistöjoukoista eniten jäykkälavettisia tykkejä oli Laatokan Meripuolustuksella, kaksi 2/152 K/04 (kaksi kappaletta 152 mm:n kanuunaa vuosimallia 1904)- ja yhdeksän 2/87 K/95-patteria. Muilla joukko-osastoilla oli pari kevyttä jäykkälavettista patteria kullakin.

Talvisodan aikana venäläisiä jäykkälavettisia tykkejä otettiin käyttöön lisää, vaikka niiden käyttöarvoa pidettiinkin vähäisenä. Sodan loppuvaiheessa myös Ranskasta hankittuja jäykkälavettisia, vastaavanmallisia "de Bange" -tykkejä ehti kenttä- ja rannikkotykistön käyttöön ja olivat toiminnassa 7.3.1940 alkaen. Rauhan tuloon mennessä viidesosa ranskalaisista 232 tykistä ehti maahan, sitten niiden tulo toistaiseksi tyrehtyi matkan varrelle.

Rauhan tullessa kenttätykistön tykkikalusto oli kulunutta ja ampumatarvikkeet vähissä. Jäykkälavettisia tykkejä tarvittiin siten edelleenkin, olihan niistä osa jo maassa ja lisää odotettiin saapuvaksi. Itärajan puolustusta järjestettäessä jäykkälavettisen tykistön miehittäminen ja linnoitustykistöjoukkojen perustaminen tuli Rannikkotykistörykmentti 3:sta muodostetun Laatokan Meripuolustuksen tehtäväksi.

Tässä rajoitutaan tarkastelemaan varsinaisia linnoitustykistöjoukkoja. Jäykkälavettisia tykkejä oli niiden lisäksi vuoden 1941 loppupuoliskolla Hangon Ryhmän käytössä sekä asemasodan aikana muutamia patteireita rannikkojoukkojen aseistuksena ja kenttätykistön lisäaseina.

Linnoitustykistöjoukot välirauhan aikana

Laatokalta maarintamalle

Talvisodan aikana Laatokan Meripuolustus jakaantui Kannaksen, Kurkijoen, Jaakkiman, Sortavalan, Salmin ja Valamon lohkokoihin. Tämä lohkokokoonpano säilyi myös linnoitustykistöjoukkoja perustettaessa ja niiden myöhemmässä toiminnassa.

Laatokan puolustajat poistuivat alueeltaan 22.3.1940 mennessä ja siirtyivät Savonlinnan seudulle. Käytännöllisesti katsoen kaikki materiaali saatiin evakuoituksi, muutama raskaan rannikkotykin putki jäi kuljetusvälineiden puuttuessa kaukaisimmille linnakkeille ja alukset sijoituspaikoilleen.

Rannikkotykistörykmentti 3:n komentaja eversti Eino Iisakki Järvinen sai 21.3. Päämajassa käydessään tietoa joukko-osastoaan koskevista suunnitelmista. Käsitykset tulevasta tehtävästä poikkesivat eri johtoportaisissa toisistaan. Päämajan operatiivinen johto aikoi sijoittaa rykmentin valtakunnan uuden rajan taakse järvialueen puolustukseen, kun taas Merivoimien komentajan tarkoituksena oli jakaa joukko-osaston henkilöstö ja aseistus rannikolle muiden rannikkotykistöjoukkojen vahventamiseksi. Eversti Järvinen toivoi hengeltään yhtenäisen rykmenttinsä pysymistä koossa ”muodossa tai toisessa”.

Päämaja antoi 30.3. Maavoimien esikunnalle käskyn suunnitella Laatokan Meripuolustuksen käytön Saimaan järvialueen puolustuksen vahvistamiseksi. Lohkojen komentajat saivat tällöin ensimmäiset maastontiedustelutehtävänsä. Suunnittelu jatkui karttatutkimuksen perusteella yhteistoiminnassa Maavoimien esikunnan ja Laatokan Meripuolustuksen esikunnan kesken.

Laatokan Meripuolustuksen esikunta sai 25.4. valmiiksi alustavan suunnitelman käytettävissä olleen jäykkälavettisen tykistön jakautumisesta I, III ja IV Armeijakuntien alueille sekä patterien sijoituksesta. Tämän perusteella lohkot aloittivat siirtymisen tuleville toiminta-alueilleen. Laatokan Meripuolustuksen esikunta muutti 28.4. Savonlinnasta Varkauteen.

Päämaja määräsi 8.5. käskyssään, että Laatokan Meripuolustus alistetaan Maavoimien komentajalle liitettäväksi linnoitustykistönä maarintaman puolustusjoukkoihin. Näin jäykkälavettinen tykistö oli virallisesti nimetty *linnoitustykistöksi*.

Itärajan puolustukseen tarvittiin kaikki saatavissa olleet voimat, myös yksi kiinteään tykistöön ja merelliseen ympäristöön tottunut rannikkotykistön joukko-osasto. Ratkaisuun on voinut olla vaikuttamassa sekin, että asiaa Päämajassa valmistelleet upseerit siirtyivät itse tuolloin perustettujen ja itärajan puolustuksesta vastanneiden Maavoimien johtoon.

Laatokan Meripuolustuksen joukkojen käytössä, lohkojen toiminta-alueissa, yksiköiden määrässä, tykkikalustossa ja joukkojen nimissä tapahtui vielä monia muutoksia, ennenkuin rannikkotykkimiehet jäykkälavettisine tykkeineen olivat lopullisilla sijoituspaikoillaan. Toiminta eteni kuitenkin alkuun päästyään ripeästi, ja heinäkuun puolivälissä viimeisetkin joukot olivat tulevilla alueillaan.

Linnoitustykistöjoukot muodostetaan

Maavoimien komentaja antoi 15.5.1940 käskyn linnoitustykistöjoukkojen järjestelystä. Käskyssä määrättiin:

- Kurkijoen lohko alistetaan I Armeijakunnalle.
- Kannaksen lohko ja Sortavalan lohko yhdistetään, komentajana Kannaksen lohkon komentaja, ja alistetaan III Armeijakunnalle.
- Valamon lohko ja Salmin lohko yhdistetään, komentajana Valamon lohkon komentaja, ja alistetaan IV Armeijakunnalle.
- Jaakkiman lohko, Laatokan laivasto-osasto ja rautatiepatteri yhdistetään, komentajana laivasto-osaston päällikkö, muodostetaan Varkauden tukikohdaksi ja alistetaan linnoitustykistön komentajalle.
- Joukot ovat erillisen patteriston asemassa.

Laatokan Meripuolustuksen komentaja antoi joukoilleen samansisältöisen käskyn. Joukkojen tuli olla ryhmitysalueillaan Pielisen ja Kivijärven välillä toukokuun loppuun mennessä.

Eversti Järvinen määrättiin Maavoimien esikuntaan linnoitustykistön komentajaksi. Kun tämä esikunta elokuussa 1940 lakkautettiin, tehtävä muuttui Päämajassa - 16.9. alkaen Puolustusvoimien Pääesikunta - linnoitustykistön ja vielä talvella 1941 linnoitusjoukkojen tarkastajan tehtäväksi.

Raskaista jäykkälavettisista tykeistä eniten käytetty 120 K/78 viennankarjalaisessa maastossa. Pyörien takana ja edessä olevien kiilojen sekä pyörälevyjen ansiosta tykki ammuttaessa palautui paikoilleen. Putken päällä on nostorengas, kuten 155 K/77 -tykissäkin. SA-kuva.

The most utilized heavy cannons without recoil system, 120 K/78 in typical Onets Karelian terrain. The wedges fixed in front and at the back of the wheels as well as the wheel plates, restored the cannon to its former position after each shot. Above the barrel can be seen a lifting ring that was also in 155 K/77 cannon.

Laatokan Meripuolustuksen esikunnan toiminta päättyi toukokuun 1940 lopussa. Sen henkilöstöstä perustettiin Varkauden tukikohdan esikunta, osa siirrettiin eri lohkoihin sekä muodostettiin esikuntapäällikön majuri T. Reposen johtama, 5–6 henkilöä käsittänyt linnoitustykistön komentajan toimisto.

Järvialueelta itärajalle

Päämajan tykistökomentaja ilmoitti 22.5.1940 tarkistetut tiedot linnoitustykistön käyttöön tulevasta tykkikalustosta. Touko-kesäkuun vaihteessa Maavoimien komentaja päätti laajentaa linnoitustykistöjoukkojen ryhmitystä järvialueelta koko itärajan pituudelle. Myös tulevien patterien sijoituksia voitiin kesäoloissa tarkistaa. Muutosten johdosta linnoitustykistön komentaja esitti 11.6. uusitun suunnitelmansa linnoitustykistön sijoituksesta ja rakennustöiden aloittamisesta. Suunnitelmassa esitettiin linnoitustykkikaluston käyttöperiaatteet ja patterien rakentamistapa sekä I-V Armeijakuntien alueille rakennettavat patterit tehtävineen.

Periaatteena oli, että linnoitustykistön käyttöön varattu tykkikalusto oli sijoitettava pääpuolustusaseman ja puolustuskeskusten vahventamiseksi rakennettaviin linnakkeisiin, sulkulinnakkeisiin ja tykistöasemiin. Patteriasemien nimeksi tuli täten vanhastaan tunnetut ja rannikko-tykistöjoukkojen käyttämät linnakkeet sekä Suvannolla ansioituneet sulkulinnakkeet.

Linnoitustykistön komentaja käski 14.6. Maavoimien komentajan päättämät muutokset linnoitustykistöpatteristojen aikaisempiin johtosuhteisiin ja ryhmityksiin. Jaakkiman lohko siirrettiin Varkauden tukikohdasta Kivijärven ja Virolahden välille II Armeijakunnan alueelle sekä Salmin lohko irrotettiin IV Armeijakunnan alueelta Valamon lohkosta ja määrättiin V Armeijakunnan alueelle Kuhmosta pohjoiseen. Jaakkiman ja Salmin lohkot tulivat uusilla alueillaan myös erillisiksi patteristoiksi, joita tässä vaiheessa oli viisi.

Maavoimien komentaja jakoi vielä 23.6. puolustuksen uudelleenjärjestelykäskyssään III Armeijakunnan leveällä alueella olleen, Kannaksen ja Sortavalan lohkoista yhdistetyn linnoitustykistöpatteriston lohkoittain omiksi patteristoikseen. Näin oli päästy lopulliseen kokoonpanoon ja ryhmitykseen, jossa kukin Laatokan Meripuolustuksen lohko muodosti oman erillisen linnoitustykistöpatteriston Virolahden ja Savukosken välillä.

Maavoimien komentaja selvitti 26.6. antamassaan käskyssä tulevan pääaseman rakennetta ja taistelutapaa: *"Itärajan puolustamiseksi muodostetaan pääaseman runko, johon tulee keskimäärin 5 kk. ja 2 pst. tykkiä etelässä rintamakilometriä ja pohjoisessa puolustuskeskuksen juoksukilometriä kohti. Lisäksi määräpaikkoihin perustetaan sulkutykistöä ja pitkin rintamaa linnoitustykistöä.*

Linnoitustykistöpatteristojen linnakkeet ja sulkulinnakkeet

Armeijakunta ja linnoitus- tykistö- patteristo	Linnakkeet ja sulkulinnakkeet sekä niiden tykkien lukumäärä			
	Käsketty 8.7.1940		Tilanne 31.5.1941	
	Lkeet/ tykit	S-lkeet/ tykit	Lkeet/ tykit	S-lkeet/ tykit
I AK Lt.Psto 1	5/16	11/22	5/18	6/14
II AK Lt.Psto 2	5/18		5/20	
III AK Lt.Psto 3	6/16	7/14	6/22	5/12
	5/10	15/34	6/19	16/48
IV AK Lt.Psto 5	10/28	20/40	10/39	11/43
V AK Lt.Psto 6	4/16	8/16	6/20	8/16
Yhteensä	35/104	61/126	38/138	46/133

Taulukossa on 31.5.1941 sulkulinnakkeista ne, jotka olivat edelleen linnoitustykistöpatteristojen kokoonpanossa.

Kaikki muodostavat rintaman kiinteän puolustuksen, johon nojaten takaa keskitettävät liikkuvat voimat suorittavat liikkuvia operaatioita tai sulautuvat siihen tilanteen mukaan.”

Kiinteän puolustuksen joukkoina olivat linnoitustykistö ja liikennällepänsä perustettava linnoitusjalkaväki, joita kutsuttiin yhteisesti *linnoitusjoukoiksi*.

Päätellen myöhemmistä monista muutosesityksistä jäykkälavetisen tykkikaluston käyttö pääaseman kiinteässä puolustuksessa ei ollut helposti omaksuttavissa.

Maavoimien komentaja antoi 8.7. käskyn linnoitustykistön järjestelystä armeijakuntien alueella. Linnoitustykistöpatteristojen kokoonpanoon kuului esikunta sekä kullakin alueella nimetty määrä linnakkeita ja sulkulinnakkeita. Linnakkeet ja sulkulinnakkeet olivat linnoitustykistön komentajan viimeksi tekemän suunnitelman mukaiset. Käskyssä määrättiin linnoitustykistöpatteristojen esikuntien sijoitus, miehittetyt ja miehittämättömät linnakkeet sekä miehitettyjen linnakkeiden hoidettavaksi määrätty sulkulinnakkeet kalustoineen ja sijainteineen.

Linnoitustykistöpatteristoissa oli kaksi miehitettyä linnaketta, jotka olivat koulutuslinnakkeita. Esikunnan yhteyteen muodostettiin toimitusosastoksi sanottu huoltoyksikkö.

Linnakkeet ja sulkulinnakkeet oli yleisesti sijoitettu järviolueella saariin ja länsirannikon niemiin sekä muualla tienhaaramaastojen länsipuolelle, järvikannaksille sekä vaarojen itärinteille.

Käskyssä nimettyihin esikuntien sijoituspaikkakuntiin sekä linnakkeiden ja sulkulinnakkeiden määrään, sijaintiin ja aseistukseen tehtiin myöhemmin paljon muutoksia. Armeijakunnat esittivät ryhmittymismuutoksia aluksi pääaseman suunnitellun sijainnin muuttuessa sekä myöhemmin prikaatien puolustusjärjestelyjen perusteella. Linnakkeiden pieniä sijaintimuutoksia tehtiin yksityiskohtaisen maastontiedustelun selvitettyä rakentamismahdollisuudet. Tykkikalusto vaihtui pääasiassa ranskalaisiksi "de Bange"-tykeiksi.

N i m e t m u u t t u v a t

Savonlinnan seudulla joukot käyttivät entisiä lohko- ja linnakkeenimiään (esimerkiksi Kurkijoen lohko, Mökerikön linnake). Kun joukot aloittivat siirtymisen tuleville toiminta-alueilleen, ne nimettiin osastoiksi lohkon komentajan ja linnakkeen päällikön nimen mukaan (esimerkiksi Os. Vanhatalo, Os. Heikkilä). Lohkoista tuli Maavoimien komentajan 15.5. antaman käskyn perusteella kunkin komentajan nimen mukaisia erillisiä linnoitustykistöpatteristoja (esimerkiksi Er.Lt.Psto Rikama).

Kun erilliset linnoitustykistöpatteristot ulottuivat Virolahdelta Savukoskelle, linnoitustykistön komentaja numeroi ne 14.6. etelästä pohjoiseen sijaintijärjestyksen mukaan (I–V Er.Lt.Psto). Kun kaikki kuusi lohkoa muodostivat oman linnoitustykistöpatteriston, numerointi muuttui 28.6. tämän mukaiseksi (I–VI Er.Lt.Psto). Nyt eteläisimmille patteristoille annettiin sama numero kuin armeijakunnillakin oli. IV Erillisestä Linnoitustykistöpatteristosta alkaen numerointi oli armeijakunnan numeroa yhtä suurempi. Päiväkäskyissäkään ei aina pysytty nimenmuutosten mukana.

Lopullisiksi nimiksi tulivat Maavoimien komentajan 8.7. linnoitustykistön järjestelykäskyssä määräämät Linnoitustykistöpatteristo 1–6.

Tässä käskyssä linnakkeet ja sulkulinnakkeet oli numeroitu molemmat erikseen juoksevilla numeroilla (esimerkiksi Lke 1, S-lke 5). III Armeijakunnan alueelle ensin käsketyin yhden linnoitustykistö-patteriston linnakkeet oli numeroitu yhteisesti. Kun alue jakaantui kahteen patteristoon, numerot säilyivät ennallaan joulukuuhun, jolloin kummankin patteriston linnakkeet ja sulkulinnakkeet saivat oman numerointinsa.

Joukot käyttivät asiakirjoissaan linnakkeiden numeroa, mutta käytännössä yleisesti sijaintipaikan mukaista nimeä (Kuusamon lke). Maavoimien komentajan käskyssä nämä nimet oli annettu pienimittakaavaisen kartan mukaan, joten maastossa linnakkeen sijainti voi poiketa muutamia kilometrejäkin nimestään.

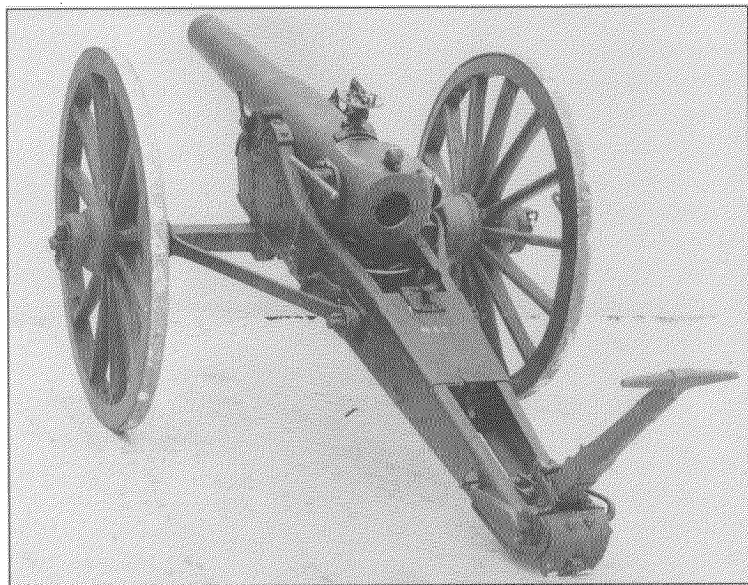
Linnoitustoimisto totesi kirjeessään 29.11. paikannimien aiheuttavan epäselvyyksiä ja ilmoitti linnakkeiden ja sulkulinnakkeiden uuden numeroinnin, jota työpiirustuksia tehtäessä käytettiin. Numeron sataluku osoitti linnoitustykistöpatteriston numeroa ja linnakkeet oli numeroitu yhdestä sekä sulkulinnakkeet 31:stä alkaen. Tähän liitettiin vielä linnakkeen tykin järjestysnumero (301/4, 531/2). Tätä numerointia joukot käyttivät vain linnoitustoimiston kanssa käymässä kirjeenvaihdossa. Numerointiin tehtiin muutoksia linnakkeiden määrän muuttuessa, tai kun sijaintijärjestyksessä niitä edeltäviä linnakkeita valmistui.

Uusissakin olosuhteissa pyrittiin jossain määrin ylläpitämään Laatokalta peräisin olevia nimiä. Tällainen oli Uusi Kaarnajoki Savonlinnan kaakkoispuolella.

H e n k i l ö s t ö

Linnoitustykistöä perustettaessa vakinaisessa palveluksessa olevaa henkilökuntaa oli eniten Varkauden tukikohdassa sekä lohkoilla, joiden runkona olivat Rannikkotykistörykmentti 3:n rauhan-aikaiset patteristot.

Reserviläisten lomauttaminen – käytännössä kotiuttaminen – alkoi Savonlinnan seudulla. Reserviläisten pääosa lomautettiin useissa erissä toukokuun aikana. Maavoimien esikunta määräsi lomauttamaan miehistöön kuuluvat reserviläiset kesäkuun loppuun mennessä. Tämän jälkeen vielä pieni määrä reservin päällystää ja ali-päällystää jäi palvelukseen. Helmikuussa 1939 palvelukseen tulleet

Venäläistä 107 K/77 -tykkiä pidettiin käyttöarvoltaan heikoimpana jäykkälavettisena tykkinä. Kuvassa patteritykkimalli. Saman tykin piirityksessä putki oli nostettu kannattimissaan pyörien yläreunan tasalle. SA-kuva.

Russian 107 K/77 canon was regarded as least usable of the cannons without recoil system. In the picture is shown the battery-gun model. In the siege-gun model the barrel and its props had been mounted up to the level of the upper edge of the wheels.

varusmiehet tuli kotiuttaa 18 kuukautta palveltuaan eli heinäkuun lopussa 1940.

Linnoitustykistön komentaja määräsi toukokuussa jakamaan helmikuussa 1940 palvelukseen tulleet 292 alokasta lohkojen kesken siten, että kukin sai koulutettavakseen 30–70 alokasta. Edelleen hän antoi 14.6. käskyn kantahenkilökunnan ja 29.6. palveluksessa vielä olleiden reserviläisten ja nostomiesten sekä varusmiesten tasaussiiirroista.

Kesäkuun lopussa linnoitustykistöjoukot saivat ensimmäisen rauhanajan määrävahvuutensa.

Linnoitustykistöpatteristojen henkilötilanne oli kotiuttamisten päätyttyä keskikesällä heikoimmillaan, mutta alkoi elokuun alusta lähtien jälleen kohentua asevelvollisten täydennyssiirtojen sekä henkilöstön palkkauksen ansiosta.

Armeijakunnat siirsivät joukoistaan heinä–elokuussa sekä seuraavana keväänä linnoitustykistöpatteristoihin kotiutettujen asevelvollisten tilalle peruskoulutuksen jo saaneita varusmiehiä.

Puolustusministeriö myönsi 7.7. luvan palkata asevelvollisina palvelevien reservin upseerien ja aliupseerien lomauttamiseksi ylimääräistä henkilöstöä, jonka palvelukseenotto alkoi elokuun alussa. Edelleen syksyllä linnoitustykistöjoukot saivat palkata kiintiöiden mukaan aliupseereita ja miehiä linnakkeidensa runkomiehistöksi.

Vuoden 1940 loppuun mennessä henkilöstötilanne vakiintui. Linnoitustykistöpatteristoissa keskimääräinen vahvuus oli 200–300 henkilöä, joista 30–50 palkattuja. Henkilöstö oli sijoitettu esikuntaan sekä koulutuslinnakeille. Muilla linnakeilla oli miehitystötöiden ja vartiointitarpeen mukaan.

Joulukuussa henkilöstöstä oli vakinaisessa palveluksessa olevia Varkauden tukikohdassa 8 upseeria, 5 sotilasvirkamiestä ja 30 aliupseeria sekä linnoitustykistöpatteristoissa kussakin 3–4 upseeria, 1–2 sotilasvirkamiestä ja 4–14 aliupseeria. Muu sotilashenkilöstö oli ylimääräisesti palkattuja reserviläisiä, runkohenkilöstöksi värvättyjä sekä asevelvollisia. Lisäksi kussakin patteristossa oli siviilihenkilöstöä, lottia ja sotilaskotisisaria 5–10 henkilöä.

Linnoitustykistön komentajan (tarkastajan) toimiston henkilöstö, pääosa Varkauden tukikohdan henkilöstöä sekä linnoitustykistöpatteristojen runkohenkilöstö oli Rannikkotykistörykmentti 3:ssa ja Laatokan Meripuolustuksessa palvelleita. Patteristoissa komentaja, suurin osa esikunnan henkilöstöstä sekä koulutuslinnakeiden päälliköt ja muutamat aliupseerit olivat alkuperäisiä Rannikkotykistörykmentti 3:n miehiä.

Vuoden 1941 alussa vahvistettiin uudet virat ja toimet, joihin henkilöstö 1.3. sijoitettiin.

Pääosa välirauhan aikana linnoitustykistöjoukoissa palveluksessa olleista asevelvollisista oli vuosina 1918–21 syntyneitä. Maaliskuussa 1941 kotiutettiin juuri ennen Talvisodan päättymistä palve-

lukseen kutsutut, rauhan aikana palveluksesta vapautetut II lk:n nostomiehet ja vielä toukokuun puolivälissä YH:n aikana palvelukseen tulleet alokkaat. Patteristoihin tuli huhtikuun alussa palvelukseen noin 40 alokasta.

Ty k k i k a l u s t o

Linnoitustykistöpatteristoille 8.7.1940 määrätty tykkikalusto oli valtaosaltaan venäläisiä jäykkälavettisia tykkejä. Niiden täydennyksenä ja vahvennuksena oli kahdella linnakkeella järeä mörssärikalusto, jollaisia rannikkotykistöjoukkojen ensimmäisinä toimintavuosina oli poistettu linnakkeilta auttamattomasti vanhentuneina, sekä kolmella linnakkeella rannikkotykistön tehokkaimpiin aseisiin kuuluneet raskaat rannikkotykit. Yhdeksän linnakkeen aseistukseksi oli suunniteltu vasta hankintaohjelmassa olleet englantilaiset raskaat rannikkotykit. Sulkulinnakkeiden aseistuksena oli kevyitä venäläisiä ja maahan jo saatuja ranskalaisia jäykkälavettisia tykkejä sekä kevyitä rannikkotykkejä.

Linnoitustykistöpatteristojen tykkikalustoon tuli syksyn kuluessa monia muutoksia. Loputkin ranskalaiset "de Bange" -tykit saatiin maahan, jolloin niillä voitiin korvata käyttöarvoltaan heikompia venäläisiä tykkejä ja yhdenmukaistaa patteristojen tykkimalleja.

Venäläiset 152 K/77-190 ja 120 puudan tykit korvattiin 155 K/77 dB-tykeillä. Kun tuli selväksi, että englantilaisia 130/55 Vickers-rannikkotykkejä ei siinä vaiheessa saada, niiden tilalle tuli jäykkälavettiset 155 K/77 dB- tai 120 K/78 dB-tykit. Käyttöarvoltaan heikoimpana pidetyt venäläiset 107 K/77-tykit saatiin suurimaksi osaksi vaihdetuksi 120 K/78 dB-tykeiksi.

Sulkulinnakkeiden tykeiksi oli määrätty jäykkälavettisia venäläisiä 107 K/77-, 90 K/77- ja 87 K/95-tykkejä, ranskalaisia 90 K/77 dB- ja 80 K/77 dB-tykkejä sekä 57/48 N-rannikkotykkejä ja 57/26 Cap(onnier)-linnoitustykkejä. Tykkimallit vähenivät kevääseen 1941 mennessä 90 K/77-, 80 K/77-, 57/48 N- ja 57/26 Cap-tykeiksi. Joustolavettiset 75 K/97- ja 75 K/17-tykit tulivat poistetun tykkikaluston tilalle.

Linnakkeiden aseistus vakiintui vuoden 1940 loppuun ja sulkulinnakkeiden seuraavaan kevääseen mennessä. Sulkulinnakkeista

osa pysyi linnoitustykistöpatteristojen kokoonpanossa, osa kevyimmän aseiden varustettuja sulkulinnakkeita siirtyi vuoden 1941 alussa prikaatien hoitoon.

Raskaiden jäykkälavettisten tykkien ampumaetäisyys oli 10–14, kevyiden 6–8 sekä mörssärien 7–8 kilometriä. Canet-rannikkotykkien kantama oli 18 kilometriä.

Raskaat jäykkälavettiset tykit sijoitettiin tuliasemassa tasaiselle veistetyistä parruista tehdyille alustalle. Kevyiden tykkien alustaa voitiin ampumaetäisyyden lisäämiseksi korottaa ja sijoittaa kannuskaarevaksi kaivettuun uraan.

Jäykkälavettisella tykillä ammuttaessa tykki perääntyi 1–1,5 metriä. Raskaiden tykkien peräytymisliike pysäytettiin kannuslevyn, pyörien päälle kiinnitettyjen pyörälevyjen ja pyörien taakse sijoitettujen kiilojen sekä 152 K/04-tykeillä alustaan kiinnitetyn jarrulaitteen ja kitkalevyn avulla. Kiiloja pitkin tykki palautui entiseen paikkaansa, missä pyörien etupuolelle asetetut pienet kiilat pysäyttivät liikkeen. Kevyillä tykeillä käytettiin joustimena myös kannuksen taakse sijoitettuja risukimppuja.

Ampumatarvikkeita oli kohtalaisen runsaasti. Lukuisten laukausyhdistelmien käsittely oli hankalaa eikä aluksi ollut kaikkia vastaavia ampumataulukoita. Tykkien korotus asetettiin kulmatasaimella kuten kenttätykistön tykeilläkin. Sivusuuntausvarustuksena oli goniometrilaitteet, jotka havaittiin käytössä hankaliksi ja hitaiksi, erityisesti pimeällä.

Linnoitustykistöpatteristo 2 toivoi 155 K/77-tykkien varustamista samanlaisella perustaan kiinnitettävällä jarrulaitteella kuin 152 K/04-tykeissäkin oli.

IV Armeijakunnan esikunta esitti vuoden 1941 talvella linnoitustykkien liikkuvuuden parantamista suurentamalla pyöriä. Linnoitusjoukkojen tarkastaja viittasi lausunnossaan linnoitustykistön puolustukselliseen käyttöön ja jäykkälavettisten tykkien lavetin heikkouteen.

Linnoitusjoukkojen tarkastaja puolestaan ehdotti kiinteän betonisen perustan rakentamista tykeille ja tykkien varustamista joustolaitteella. Tällöin tykkien kapea ampumasektori olisi rannikkotykkistön tykkien tavoin laajentunut täydeksi ympyräksi ja korotusta olisi saatu lisää eli tykkien käyttöteho olisi laskelmien mukaan lisääntynyt moninkertaiseksi.

Pääesikunnan taisteluvälineosasto vastasi 9.5.1941 rakenteelli-

siin muutosesityksiin, että tutkittavana oli 57/48 N-tykin kaltaisen joustolaitteen asentaminen jäykkälavettisiin tykkeihin.

Vastoin kahden kuukauden takaista kantaansa linnoitusjoukkojen tarkastaja esitti toukokuussa tykistön komentajalle 155 K/77- ja pienipyöräisten eli hevosvetoisten 120 K/78-tykkien pyörien suurentamista moottorivetoa kestäväksi.

Koulutus

Linnoitustykistöpatteristojen koulutusyksikköinä olivat koulutuslinnakkeet.

Patteristoissa alkoi kalustoon perehtyminen, kun ensimmäiset tykit joukkojen ryhmittäessä oli saatu. Ampumatoiminnassa oli paineuduttava kenttätykistön käyttämiin menetelmiin. Asevelvollisille oli lisäksi annettava koulutusvaiheensa mukaista koulutusta.

Asevelvollisten koulutuksen perusteena oli Maavoimien komentajan käsky "Koulutuksen suuntaviivat maavoimissa", johon linnoitustykistön komentaja antoi lisäohjeita. Patteristojen komentajat tekivät kutakin kuukautta varten koulutussuunnitelman, jonka perusteella palvelus linnakkeilla järjestettiin. Ryhmänjohtajat koulutettiin prikaatien ja kunkin erikoisalan aliupseerikouluissa.

Koulutuksen ohella joukkojen tehtäviin kuuluivat tietyt, parakien rakentaminen, tykkikaluston siirrot, materiaalin varastointi ja linnoitustyöt. Pyrkimyksenä oli järjestää palvelus siten, että viikossa 2-3 päivänä oli töitä ja 3-4 päivänä koulutusta.

21. Prikaatin patteristossa Utissa pidettiin 5.-10.8.1940 linnoitustykistön upseereille ja aliupseereille kurssi, jolle komennettiin 1-2 upseeria ja 2 aliupseeria kustakin linnoitustykistöpatteristosta. Upseereita perehdytettiin kenttätykistön käyttöperiaatteisiin, tulenjohdon järjestelyyn ja viestiyhteyksiin sekä patteristo- ja patteriupseerin tehtäviin. Aliupseereille opetettiin jaoksen ja tykinjohtajan tehtäviä, tykkikalustoa sekä ampumatarvikkeita. Lopuksi oli lyhyt esitys kaksipatterisen patteriston toiminnasta. Linnoitustykistön upseereita oli vuorotellen komennettuna kenttätykistöjoukkoihin.

Kantahenkilökunnalle oli asetettu tavoitteeksi hallita oman patteristonsa tykkikalusto vuoden 1940 loppuun mennessä toiminta- valmiuden ja edessä olevien kertausharjoitusten takia.

Linnoitustykistöpatteristoissa pidettiin talvella 1941 kuusi päivää kestäneet kertausharjoitukset samoihin aikoihin linnoitusjalkaväen kertausharjoitusten kanssa. Kertausharjoitukset järjestettiin 2-3 koulutusryhmässä. Harjoitukset päättyivät tykki- tai jaoskohtaisiin amuntoihin. Linnoitustykistön ja -jalkaväen kertausharjoitukset olivat samasta harjoitusajasta huolimatta erillisiä koulustilaisuuksia, joissa keskityttiin ennestään tuntemattoman kaluston opettamiseen.

Reserviläisten havaittiin osallistuvan innostuneesti kertausharjoituksiin. Upseereista suurin osa oli kenttätykistö-koulutuksen saaneita, aliupseereista ja miehistä kolmasosa oli rannikko- tai kenttätykkimiehiä.

Kertausharjoitusten lisäksi, juuri ennen jatkosodan alkamista, olivat upseereille 3.3.-31.5. pidetty Linnoitustykistön kurssi 1, aliupseereille samoin 3.3. alkanut ja neljän kuukauden pituiseksi aiottu tykistökurssi sekä Linnoitustykistöpatteristo 4:ssä 23.-31.5. pidetty koulustilaisuus, johon osallistui 11 linnoitustykistöön sijoitettua suojeluskuntajärjestön aluepäällikköä.

Linnoitus- ja rakennustyöt

Maavoimien esikunta komensi 17.6.1940 everstiluutnantti L. Rainion linnoitustykistön komentajan toimistosta linnoitustoimistoon hoitamaan linnoitustykistön asemien rakentamiseen kuuluvia asioita. Periaatteena oli, että linnoitustykistöjoukot rakentavat itse raskailla jäykkälavettisilla tykeillä aseistettujen linnakkeiden kenttävarustetut asemat ja linnoitustoimiston johdossa oleva palkattu työvoima raskailla rannikkotykeillä ja mörssäreillä aseistettujen linnakkeiden betoniset asemat sekä sulkulinnakkeiden kallioon louhitut tai betoniset tykkiasemat. Käytännössä myös patteristot tekivät sulkulinnakkeiden tilapäisiä asemia sekä rakentajajoukot eräiden linnakkeiden tykki-asemat.

Kenttävarustetut asemat rakennettiin tykkikalusto huomioonottaen samankaltaisiksi kuin kenttätykistöpatterienkin asemat. Raskaiden rannikkotykistöpatterien tykkiasemat olivat aikansa viimeistä mallia olevia pyöröasemia. Linnoitustoimisto teki kaikkien asematöiden työpiirustukset.

Linnakkeiden rakennusohjelmaan kuului 10 majoitus- ja ampu-
matarvikekorsua. Nämä valmistuivat useimmille linnakkeille.

Koulutuslinnakeille rakennettiin parakkiryhmä, jossa oli toi-
misto, majoitusparakit, ruokala, sotilaskoti, sairastupa, sauna,
talli, varastot ja asuinrakennuksia. Kantahenkilökunta vuokrasi
asuntoja lisäksi lähiseudulta. Varastoparakeja oli myös vartiolin-
nakeilla.

Välirauhan päättyessä kaksi kolmasosaa linnakkeista sekä kol-
masosa sulkulinnakkeista oli asematöiden puolesta käyttökun-
nossa.

M u u t o s e s i t y k s i ä

Yleisenä toivomuksena oli paremman tykkikaluston ja järvalueella
erityisesti rannikkotykistön tykkikaluston saaminen, mutta näitä
ei ollut. III, IV ja V Armeijakunta tekivät aloitteita, joissa haluttiin
muutoksia Päämajan ja Maavoimien komentajan käskemiin jäyk-
kälavettisen tykistön käyttöperiaatteisiin.

IV Armeijakunta esitti elokuussa 1940 muodostettavaksi jäykkä-
lavettisista tykeistä 4-tykkisiä liikkuvia pattereita ja niiden kokoa-
mista määräpaikkoihin, joista patterit "heitettäisiin" pitkin vesistö-
linjaa tehtyihin aseisiin. Päämaja totesi vastauksessaan, ettei sillä
hetkellä ollut syytä ryhtyä perusteellisiin linnoitustykistön uudel-
leenjärjestelyihin, kun sitä ei vielä ollut saatu käsketyssä muodos-
sakaan sellaiseen asteeseen, että siitä olisi käytännön kokemuksia.

Perustamisjärjestelyjen tarkastamisen yhteydessä vuoden 1941
tammikuussa havaittiin, että IV Armeijakunnan aikomuksena oli
liikekannallepanossa muodostaa kevyestä jäykkälavettisesta tykki-
kalustosta sulkulinnakkeiden asemesta 10 kenttäpatteria. Pääesi-
kunta käski 22.4. kirjeessään armeijakuntaa viipymättä järjestä-
mään sulkulinnakkeiden tykistö toimintavalmiiksi aiemmin käs-
kettyjä periaatteita noudattaen. Se lisäsi, että *"tällä hetkellä ei ole
mahdollista eikä ensisijaisen kiireellistäkään saada sulkutykistöä
liikkuvaksi tykistöksi, mutta on sen toiminta siitä huolimatta järjes-
tettävä muuten niin tykistölliseksi kuin mahdollista"*.

III Armeijakunta ilmoitti helmikuussa muodostaneensa käytös-
sään olleista 16:sta 90 K/77-tykistä 4-tykkisiä kenttäpattereita.
Tätä tykkimallia pidettiin joukoissa korsuaseeksi soveltumattoma-

na. Armeijakunta sai tilalle Puruveden alueen sulkulinnakkeita varten joustolavettisia 75 K/97-tykkejä.

IV Armeijakunnan esikunta esitti edelleen huhtikuussa Linnoitustykistöpatteristo 5:n esikunnan ja kummankin koulutuslinnakkeen keskittämistä Ylämyllylle 8. Prikaatin patteriston yhteyteen. Linnoitusjoukkojen tarkastaja ilmoitti lausuntonaan, että *”liiallisella keskittämisellä on paljon haittoja, joista viime sota antoi raskaita pettymyksiä ainakin rannikkotykistössä”*, eikä esitys johtanut – tai ehtinyt johtaa – muutoksiin.

Linnoitustykistön (linnoitusjoukkojen) tarkastajan toimisto

Linnoitustykistön komentajan toimisto kuului Maavoimien esikuntaan. Kun esikunta elokuussa 1940 lakkautettiin ja komentajan tehtävä muuttui tarkastajan tehtäväksi, toimisto siirtyi Päämajan ja syyskuussa tämän tilalle perustetun Puolustusvoimien Pääesikunnan yhteyteen.

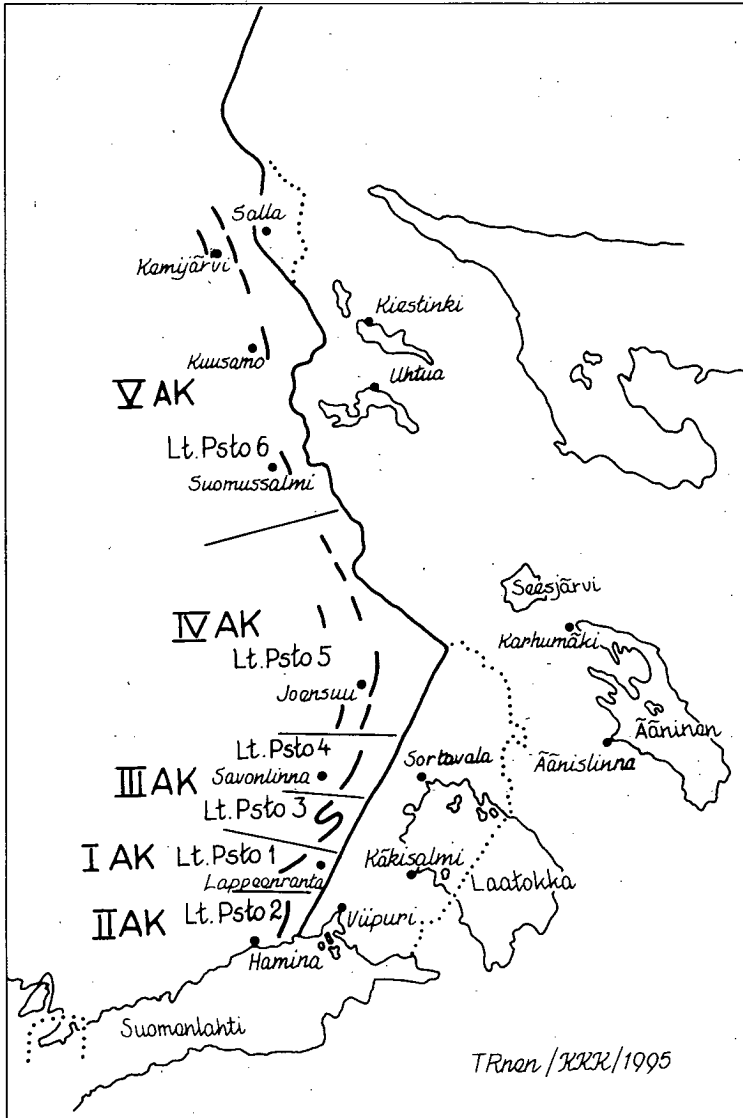
Toimistopäällikkönä oli majuri T. Reponen kevääseen 1941 ja sitten everstiluutnantti L. Rainio. Toimistoon kuului kolme upseeria, yksi aliupseeri ja toimistoapulainen.

Linnoitustykistön ja vuoden 1941 talvesta linnoitusjoukkojen tarkastajalle kuuluivat aselajin henkilöasiat, koulutus, linnoitustöiden valvonta sekä kehittämisen johtaminen.

Varkauden tukikohta

Varkauden tukikohdan päällikkönä oli aluksi Jaakkiman lohkon komentaja kapteeni K. Koski, 15.5.1940 alkaen Laatokan laivasto-osaston päällikkö komentajakapteeni E. Koponen ja 14.6. lähtien Laatokan Meripuolustuksen huoltopäällikkö majuri R. Porthin.

Kun Jaakkiman lohko kesäkuun puolivälissä sai uuden tehtävän, tukikohdan joukoiksi jäivät esikunta, toimituskomppania, alusyksiköt, varikkokomppania, rautatiepatteri ja sairaala. Linnoitustykistön tykkikalusto huollettiin varikkokomppaniaan kuuluneessa korjauspajassa.

Linnoitustykistöjoukot välirauhan aikana 1940–1941.

Fortress Artillery units during the Interim Peace 1940–1941.

Varkauden tukikohdan tehtävänä oli linnoitustykistön erikoiskaluston huolto, Saimaan sisävesilaivaston alusten ja henkilöstön varaus, koulutus sekä rautatiepatterin tuliasema- ja tulenjohtovalmistelut itärajalle suuntautuvilla rataosilla. Tukikohdasta komennettiin työosastoja myös linnoitustykistöpatteristoihin linnoitustöihin.

Sisävesilaivastolle hankittiin ensimmäiset alukset vuokraamalla kaksi tykkiveneiksi varustettua hinaajaa, kuljetusalus ja moottori-veneitä. Aluskaluston lisääntyttyä Sisävesilaivasto hoiti Saimaan vesistön saariin sijoitettujen linnoitustykistöpatterien kuljetukset sekä vesitiekuljetuksia I, III ja IV Armeijakuntien alueilla.

Joulukuussa 1940 Varkauden tukikohta alistettiin III Armeijakunnalle, ja tammikuussa 1941 rautatiepatteri siirrettiin Raskas Patteristo 2:n yhteyteen Mikkeliin.

Tukikohdan toiminta painottui vuoden 1940 loppupuolella järvi-alueelle ja sen kokoonpano kehittyi näiden tehtävien mukaiseksi. Pääesikunta vahvisti 10.2.1941 uuden kokoonpanon ja muutti Varkauden tukikohdan nimen Sisävesilaivueeksi. Sen päällikkönä oli komentajakapteeni Koponen.

Linnoitustykistöpatteristo 2

Jaakkiman lohko sai kesäkuun puolivälissä 1940 käskyn siirtyä eteläisimmäksi linnoitustykistöpatteristoksi Kivijärven ja Virolahden välille, jossa pääaseman linnoitustyöt juuri olivat alkaneet. II Armeijakunnalle alistettu lohko sai tällöin nimekseen I Erillinen Linnoitustykistöpatteristo, joka muuttui joukon saapuessa kesä-heinäkuun vaihteessa perille II Erilliseksi Linnoitustykistöpatteristoksi ja 8.7. Linnoitustykistöpatteristo 2:ksi. Patteriston komentajaksi määrättiin Laatokan Meripuolustuksen esikunnan sotatöiden osaston päällikkö majuri T. Haaranen.

Patteriston esikunta sijoittui Haminan pohjoispuolelle Vehkajärven kylään. Ensimmäiset patterit siirrettiin Kalliokoskelle ja Pätärilään. Linnoitustykistöpatteristo 2 oli ainoa patteristo, jonka kokoonpanossa ei ollut sulkulinnakkeita.

Patteriston koulutuslinnakkeet olivat Linnake 2 Kalliokoskella ja Linnake 5 Pätärilässä. Edellisen päällikkönä oli kapteeni V. Ruuskanen ja jälkimmäisen reservin luutnantti V. Tikka sekä

Linnoitustykistöpatteristo 2:n linnakkeet keväällä 1941

Linnake	Tykkikalusto	Sijainti	Nimi jatkosodan alkaessa
Lke 1	4/155 K/77	Säkäjärvi (Säkäjärven kylästä 5 km länsiluoteeseen)	16.Lin.Ptri
Lke 2	4/155 K/77	Kalliokoski (Kotijärven ja Syväjärven välissä)	17.Lin.Ptri
Lke 3	4/155 K/77	Pekkola (kylän pohjoisreunassa)	18.Lin.Ptri
Lke 4	4/155 K/77	Aittokoski (Aittokoskesta 1 km itään)	19.Lin.Ptri
Lke 5	4/155 K/77	Pätäriä (kylästä 1 km koilliseen)	21.Lin.Ptri

keväällä 1941 myös luutnantti U. Karhunen. Koulutuslinnakeilla 3.–8.3.1941 pidetyissä kertausharjoituksissa koulutettiin 230 reserviläistä.

Välirauhan päättyessä linnakkeiden tykkiasemat ja korsut olivat valmiit lukuunottamatta Pekkolan linnaketta, jossa kahta tykki-asemaa vielä viimeisteltiin. Tykit olivat asemissa tai linnakkeiden alueella.

Linnoitustykistöpatteristo 1

Kurkijoen lohko sai komentajansa majuri M. Vanhatalon mukaan linnoitustykistöjoukkojen perustamisen yhteydessä Erillinen Linnoitustykistöpatteristo Vanhatalo -nimen. Patteristo alistettiin I Armeijakunnalle ja se ryhmittyi Kyläniemen (pl.) ja Kivijärven välille. Patteristo sai 14.6.1940 nimekseen II Erillinen Linnoitustykistöpatteristo, 28.6. I Erillinen Linnoitustykistöpatteristo ja 8.7. Linnoitustykistöpatteristo 1.

Patteriston linnakkeet oli sijoitettu ryhmitysalueella sijaitsevan vesistöreitän pohjoispuolelle sekä Suur-Saimaan lounaisosan rannikolle ja saariin. Esikunta oli ryhmittymisvaiheessa lyhyen ajan Savitaipaleella ja Taipalsaarella, mistä se muutti syyskuussa ryh-

Linnaitustykistö patteristo 1:n linnakkeet keväällä 1941

Linnake	Tykkikalusto	Sijainti	Nimi jatkosodan alkaessa
Lke 1	4/155 K/77	Uiminniemi (Peräkylä)	7.Lin.Ptri
Lke 2	2/152/45 C	Kärmeniemi	3.Lin.Ptri
Lke 3	4/280 M/77	Juvola (Kotajärven kaakkoispuoli)	2.Lin.Ptri
Lke 4	4/152 K/04	Jauhiala	6.Lin.Ptri
Lke 5	4/120 K/78	(Saimaanharjun eteläpää) Pakkala (niemi Pieni Jänkäsalon kohdalla) – Kuikkala (koillisranta)	5.Lin.Ptri
S-lke 133	2/75 K/97 jl.	Yläkartano, Merenlahti (koillisniemi)	12.Lin.Ptri
S-lke 136	2/75 K/97 jl.	Jauhiala (saari 1 km Saimaanharjun kaakkoispäästä)	14.Lin.Ptri
S-lke 143	2/75 K/97 jl.	Kattelussaari	11.Lin.Ptri
S-lke 144	4/75 K/97 jl.	Kilpiänsaari	8.Lin.Ptri
S-lke 145	2/75 K/97 jl.	Suuri Jänkäsalo	10.Lin.Ptri
S-lke 146	2/75 K/97 jl.	Pieni Vitsasaari	9.Lin.Ptri

mityksensä etupuolelle Lappeenrantaan. Ryhmittymisvaiheessa patteristolla oli patteri Myntti Lemillä, patteri Heikkilä Suuressa Jänkäsalossa sekä patteri Ilpo Pakkalassa.

Kärmeniemen koulutuslinnakeen päällikkönä oli luutnantti P. Heikkilä. Linnakkeen 152/45 C-rannikkotykit oli evakuoitu Laatokalta Vahtiniemen linnakkeelta. Toinen koulutuslinnake oli Pakkalassa reservin luutnantti S. Ilpon päällikkyydessä. Lisäksi armeijakunnan komentajan käskystä pidettiin valmiussyistä miehitettynä Jauhialan linnake ja Kilpiänsaaren sulkulinnake.

Vuoden 1940 päättyessä Kärmeniemen betoniset tykkiasemat olivat valmiit ja rannikkotykit ampumakunnossa. Myös Pakkalan kenttävarusteiset sekä Jauhialan ja Kilpiänsaaren tilapäiset tykkiasemat olivat valmiit. Mörssäripatterin betonisten tykkiasemien teko oli käynnissä. Vesistöreitien varrelle sijoitetuista sulkulinnakkeista puolet oli valmiina.

Sulkulinnakkeiden aseistukseen kuulunut 80 K/77 -tykki. SA-kuva.

The 80 K/77 cannon, belonged to the armoury of blocking forts.

Parakkeja rakennettiin esikunnan lähistölle sekä kaikille linnakkeille ja Kilpiänsaareen.

Pakkalan koulutuslinnakkeelle valmistunut patteri päätettiin siirtää Kuikkalaan sen tulen ulottamiseksi kauemmaksi uhanalaisena pidettyyn suuntaan.

Linnoitustöiden johtaja hyväksyi helmikuun 1941 alussa aloitettavaksi rakentajajoukkojen työnä tykkiasemien ja 2–4 korsun rakentamisen Uimin ja Jauhialan linnakkeille, Kuikkalaan sekä saarissa oleville patteriston sulkulinnakkeille. Työt käynnistyivät kevättalven aikana.

Kertausharjoitukset olivat kahdessa jaksossa helmikuun ja huhtikuun aikana 1941. Kummassakin jaksossa oli neljä peräkkäisinä aikoina pidettyä kertausharjoitusta, joihin osallistui 330 reserviläistä. Järjestely johtui samoista koulutuspaikoista ja kouluttajista. Kunkin linnakkeen miehet koulutettiin omana ryhmänään ja kuuden sulkulinnakkeen miehistö kolmessa ryhmässä. Koulutuspaikoina helmikuussa olivat Kärmeniemi, Jauhiala, Kilpiänsaari ja Pakkala sekä huhtikuussa Kärmeniemi ja kahdessa harjoituksessa Pakkala ja Juvola. Uimin linnakkeen reserviläiset saivat koulutuksensa omalla tykkikalustollaan Kärmeniemessä. Kahden sulkulinnakkeen miehet koulutettiin Kilpiänsaarella ja muut Pakkalassa.

Jurolan linnakkeen miehet saivat koulutusta myös raskaalla rannikkotykistöpatterilla, sillä mörssärit eivät varustuksensa puolesta olleet ampumakunnossa.

Kertausharjoituksissa ammuttiin Kärmeniemen rannikkotykeillä Kivijärven selälle, 120 K/78-tykeillä Pakkalasta sekä 75 K/97-tykeillä Pakkalasta ja Kilpiänsaaresta.

Keväällä tykkiasemien teko Uimissa ja Kuikkalassa sekä patteriston sulkulinnakkeilla oli kesken. Mörssäreitä ei ehditty saada ampumakuntoon.

Linnoitustykistöpatteristo 3

Sortavalan lohkon komentajana oli kapteeni V. Ojanne. Kun lohko toukokuun puolivälissä 1940 liitettiin Kannaksen lohkoon, näiden yhteiseksi nimeksi tuli Erillinen Linnoitustykistöpatteristo Rikama. Patteristo alistettiin III Armeijakunnalle. Kannaksen lohkon komentajan johdossa olleen yhdistetyn patteriston alueena oli järvi-alueen keski- ja eteläosa. Ryhmityksessä Sortavalan lohko määrättiin eteläiselle Saimaalle, Sulkavan-Särkilahden tasalta Kyläniemeen (ml.).

Yhdistetty patteristo sai kesäkuun puolivälissä nimekseen III Erillinen Linnoitustykistöpatteristo. Alueen laajuuden vuoksi kumpikin lohko nimettiin kesäkuun lopussa omaksi erilliseksi linnoitustykistöpatteristokseen, jolloin käytössä ollut nimi jäi Sortavalan lohkolle. Sen lopulliseksi nimeksi tuli 8.7. Linnoitustykistöpatteristo 3.

Armeijakunnan komentaja alisti patteriston järjestely- ja teknisissä asioissa Kannaksen lohkon perustamalle patteristolle. Tässä vaiheessa Linnoitustykistöpatteristo 3:n esikunnan hoitoon kuuluivat komento-, koulutus- ja huoltoasiat. Tällaisena toiminta jatkui vuoden 1941 tammikuuhun, jolloin Linnoitustykistöpatteristo 3:n esikunta sai henkilötäydennystä itsenäistä toimintaa varten.

Patteriston esikunta oli lohkon tullessa alueelle Kutvelessa, mistä se muutti elo-syyskuun vaihteessa 1940 Puumalaan. Ensimmäiset patterit sijoitettiin Äitsaaren, Vahjärvelle ja Kyläniemeen.

Koulutus aloitettiin Kyläniemessä sekä Äitsaaren – siirtyi Salosaaren – ja Vahjärven miehitetyillä pattereilla. Lopullisiksi koulu-

Linnoitustykistöpatteristo 3:n kokoonpano keväällä 1941

Linnake	Tykkikalusto	Sijainti	Nimi jatkosodan alkaessa
Lke 1	4/120 K/78	Kyläniemi (etelärannan keskiosa)	23.Lin.Ptri
Lke 2	4/155 K/77	Vahjärvi (Vahjärven pohjoispuoli)	24.Lin.Ptri
Lke 3	4/155 K/77	Eräjärvi (Vääräjärven pohjoispuoli)	26.Lin.Ptri
Lke 4	4/155 K/77	Likaistensalo (Likaistenlahdesta 2 km luoteeseen)	27.Lin.Ptri
Lke 5	4/120 K/78	Puumala (keskustasta 5 km pohjoiseen, Pirttimäki)	29.Lin.Ptri
Lke 6	2/152/45 C	Ylisenautila (Partalansaari, Sarsuimäki)	30.Lin.Ptri
S-lke 331	4/75 K/97 jl.	Karvasalo	32.Lin.Ptri
S-lke 332	2/75 K/97 jl.	Utula	33.Lin.Ptri ¹⁾
S-lke 333	2/75 K/97 jl.	Kutvele	35.Lin.Ptri ²⁾
S-lke 336	2/75 K/97 jl.	(Lamposaari-Kyläniemi) - Kutvele	36.Lin.Ptri ²⁾
S-lke 337	2/75 K/97 jl.	(Hyvärinsaari) - Utula	37.Lin.Ptri ¹⁾

1) yhdistettiin
2) yhdistettiin

Linnoitustykistöpatteristo 3:n ja 4:n linnakkeet ja sulkulinnakkeet oli 8.7.1940 annettussa käskyssä numeroitu yhdessä, joten aluksi niiden numerot eivät olleet peräkkäisiä. Numerointi uusittiin joulukuussa. Puumalaan aiottiin ensin rakentaa mörssäripatteri, mutta se siirrettiin Linnoitustykistöpatteristo 4:n alueelle ja tilalle tuli 120 K/78-patteri.

Eräjärven ja Likaistensalon linnakkeiden lopulliset paikat määrättiin vuoden 1940 lopussa puolustusaseman kulun mukaan.

tuslinnakkeiksi valmistuivat vuoden lopulla Kyläniemen ja Ylisenautilan linnakkeet. Kyläniemessä päällikkönä oli Järisevän linnakkeen päällikkö kapteeni N. Kosma ja Ylisenautilassa reservin luutnantti V. Veijalainen. Jälkimmäisen sijaisena keväällä 1941 oli luutnantti T. Ollila.

Kesän ja syksyn 1940 kuluessa patterityöt käynnistyivät useimilla linnakkeilla. Ylisenauvilaan rakennettiin kuusituumaisen rannikkotykistöpatterin betoniset tykkiasemat, ja vuoden lopussa oli patterin ammunnat. Tykit oli tuotu Mökerikön linnakkeelta. Sulkulinnakkeista puolet oli vuodenvaihteessa rakenteilla. Talvella 1941 linnoitustoimisto käynnisti työt myös Eräjärvellä ja Likaistensalossa.

Kertausharjoitukset pidettiin 3.–8.2. Vahjärven linnakkeella, 10.–15.2. Kyläniemessä ja sulkulinnakkeiden miehistölle Kutvelessa, 17.–22.2. Puumalan sekä 3.–8.3.1941 Eräjärven ja Likaistensalon linnakkeilla. Koulutettavana oli 370 reserviläistä. Ammuntoja oli 120 K/78-tykeillä Kyläniemessä, 155 K/77-tykeillä Vahjärvellä sekä 75 K/97-tykeillä Kutvelessa.

Kyläniemeen valmistui parakkikylä, Ylisenauvilaan parakkeja ja asuinrakennuksia sekä useimmille linnakkeille korsuja. Tykkiasemat Kyläniemen, Eräjärven ja Likaistensalon linnakkeilla sekä patteriston sulkulinnakkeilla jäivät puoleksi kesken.

Linnoitustykistöpatteristo 4

Everstiluutnantti J. Rikaman komentama Kannaksen lohko oli tulevan alueensa pohjoisosassa Kerimäellä. Lohkon esikunta muutti sieltä 26.4.1940 Savonlinnaan, josta Laatokan Meripuolustuksen esikunta poistui. Toukokuun puolivälissä Kannaksen ja Sortavalan lohkoista yhdistetty Erillinen Linnoitustykistöpatteristo Rikama alistettiin III Armeijakunnalle. Kannaksen lohkon alueeksi tuli järvialue Savonrannasta Sulkavan–Särkilahden tasalle. Patteriston yhteisenä nimenä oli kesäkuun puolivälistä lähtien III Erillinen Linnoitustykistöpatteristo. Kun lohkot kesäkuussa erotettiin, Kannaksen lohkon muodostaman patteriston nimeksi tuli kuukauden lopussa IV Erillinen Linnoitustykistöpatteristo sekä 8.7. Linnoitustykistöpatteristo 4.

Koulutus aloitettiin 90 K/77- ja 87 K/95-tykeillä Moinsalmessa ja Hälvässä. Koulutusyksiköitä kutsuttiin muista linnoitustykistöpatteristoista poiketen koulutuskeskuksiksi. Koulutuskeskus 1 valmistui Moinsalmen Särkijärvelle. Sen päällikkönä oli Kaarnajoen linnakkeen päällikkö kapteeni V. Kettunen ja tammikuusta 1941 lähtien reservin luutnantti T. Maunu. Koulutuskeskus 1:n yhteyteen

Linnoitustykistöpatteristo 4:n linnakkeet keväällä 1941

Linnake	Tykkikalusto	Sijainti	Nimi jatkosodan alkaessa
Lke 2	2/152/45 C	Särkijärvi (Moinniemi, Purnunmäki)	47.Lin.Ptri
Lke 4	4/120 K/78	Kongonsaari, eteläosa	45.Lin.Ptri
Lke 5	4/120 K/78	Rauvanniemi, kaakkois- niemi	44.Lin.Ptri
Lke 6	4/229 M/77	Raikuu (Raikuusta 4 km lou- naaseen)	41.Lin.Ptri
Lke 9	4/155 K/77	Paasniemi (Raikuusta 8 km luoteeseen)	42.Lin.Ptri
Lke 11	1/105 KH/36	Pihlajaniemi, kaak- koisosa	48.Lin.Ptri
4 s-lkettä	13/57/26 Cap	Moinniemen eteläranta	Tykit varastoon
S-lke 11	2/75 K/17 jl.	Hevossalo	15./III/KTR 15
S-lke –	2/75 K/17 jl.	Mäkra	15./III/KTR 15
S-lke 12	4/90 K/77	Vehkasalo, pohjoinen	Lin.Psto 4
	4/75 K/17 jl.	Vehkasalo, kaakkois- kannas	2/13./I/KTR 15
S-lke 13	4/90 K/77	Hälvänsaari, niementyvi	Lin.Psto 4
	2/75 K/17 jl.	Hälvänsaari, etelä- kärki	13./I/KTR 15
S-lke –	4/75 K/17 jl.	Patasalo	17.Er.Lin.Ptri
S-lke 14	4/90 K/77	Vasatar, pohjoinen	Lin.Psto 4
S-lke 15	4/90 K/77	Vaahersalo, pohjoinen	Lin.Psto 4
S-lke 16	4/75 K/97 jl.	Vaahersalo, etelä	13./III/KTR 12
S-lke 17	2/75 K/97 jl.	Väistönsaari, pohjoinen	Lin.Psto 4
S-lke 18	2/75 K/97 jl.	Väistönsaari, etelä	Lin.Psto 4
S-lke 19	4/75 K/97 jl.	Saukonsaari, koillis- ranta	2/Lin.Psto 4
S-lke 20	2/75 K/17 jl.	Rauvanniemi, itäranta	2/Lin.Psto 3:een
S-lke 21	2/75 K/17 jl.	Rauvanniemi, pohjois- lahti	13./I/KTR 15
			14./II/KTR 15

Patteriston linnakkeiden numerot pysyivät alkuperäisinä Sortavalan lohkon erottamisen jälkeenkin.

Linnakkeiden paikoista puolet muuttui syksyn 1940 kuluessa puolustus-
aseman kulun perusteella. Alueen pohjoisosassa Villalaan suunniteltu linna-
ke sijoitettiin länнемmäksi Raikuun luoteispuolelle, Puhossalon linnake jäi
pois ja eteläosaan myöhemmin lisätty linnake sijoitettiin eri vaihtoehtojen
jälkeen Kongonsaareen. Linnoitustykistöpatteristo 3:n alueelle Puumalaan
käsketty mörssäripatteri siirrettiin Raikuun lounaispuolelle.

Mörssäriasema Raikuun lounaispuolella. Kuva: T. Rönkkönen.

An artillery mortar position southwest of Raikuu.

rakennetun linnakkeen runkohenkilöstö ja raskaat rannikkotykit olivat Kaarnajoelta ja linnaketta kutsuttiinkin "Uudeksi Kaarna-joeksi".

Järisevän linnakkeen henkilöstö jäi Kerimäelle. Sen pohjoispuolelle Hautaniemeen rakennettiin Koulutuskeskus 2 päällikkönään Konevitsan linnakkeen päällikkö kapteeni J. Härmänsuo ja sijaisena keväällä 1941 kapteeni O. Palmu.

Linnoitustykistöpatteristo 4:n hoitoon kuuluivat armeijakunnan alueella olevien molempien patteristojen linnoitustykistön kehittämistyöt vuoden 1941 alkuun. Tällöin mm. kapteeni Kettunen siirrettiin naapuripatteriston esikuntaan.

Särkijärven ja Raikuun linnakkeille rakennettiin betoniset tykkiasemat. Vuoden 1940 lopussa rannikkotykkistöpatteri oli ampumakunnossa ja mörssäripatterin asematyöt käynnissä. Tilapäiset tykkiasemat oli saatu valmiiksi kahdeksalla sulkulinnakkeella Punkaharjun molemmin puolin, ja tykit olivat niissä paikalla.

Everstiluutnantti Rikama oli vuoden 1941 helmikuun aikana Linnoitustykistöpatteristo 4:n alueella pidettyjen linnoitusjoukkojen kertausharjoitusten johtajana. Patteriston kertausharjoituksissa koulutettiin 340 reserviläistä kahdessa koulutusryhmässä, joista ensimmäinen 3.–8.2. Koulutuskeskus 2:ssa ja toinen 10.–15.2. Koulutuskeskus 1:ssä. Mörssäripatterin miehet olivat koulutettavina Särkijärven linnakkeella yhdessä raskaan rannikkotykistöpatterin reserviläisten kanssa. Tykkiammuntoja oli Rauvanniemessä 120 K/78- ja 155 K/77-tykeillä, Kongonsaassa 120 K/78- ja Särkijärven linnakkeella 152/45 C-tykillä. Raskaalla rannikkotykillä ammuttiin Savonlinnan eteläpuoliselle selälle.

Kevääseen mennessä myös Rauvanniemen ja Pihlajaniemen linnakkeilla tykkiasemat olivat valmiina ja tykit asemassa. Raikuussa betoniasemat olivat valmiit ja yksi tykki asennettu. Tykkiasematyöt olivat kesken Kongonsaaren ja Paasniemen linnakkeilla. Jatkosodan alkaessa linnoitustykistön käyttöön jääneillä seitsemällä sulkulinnakkeella varsinaisten tykkiasemien rakentaminen oli käynnissä. Linnoitusjalkaväen miehittämillä muilla sulkulinnakkeilla työt olivat enimmäkseen aloittamatta.

Linnoitustykistöpatteristo 5

Valamon lohko siirtyi komentajansa majuri A. Korvenheimon johdolla huhtikuun loppupuolella 1940 Savonlinnan pohjoispuolelta Liperiin ja Savonrantaan. Lohkon esikunta muutti Liperin Kolehmaltaan. Linnakkeiden muodostamat osastot sijoituivat Tutjunniemeen (Niikkana), Kaskesniemeen (Rautaveräjä), Kunnasniemeen (Ristisaari), Oravisaloon (kenttäpatteri) ja Savonrannan Hankaavaaraan (Mökerikkö).

Salmin lohko muutti samaan aikaan Juukaan. Molemmat lohkot yhdistettiin toukokuun puolivälissä Erillinen Linnoitustykistöpatteristo Korvenheimoksi, joka alistettiin IV Armeijakunnalle. Kotiuttamisen alettua yhdistettyyn patteristoon kuului toukokuun lopusta lähtien Kolehmalassa ollut esikunta, Simananniemen, Tutjunniemen ja Juuan koulutuskeskukset sekä Nunnanlahden osasto. Koulutus aloitettiin jäykkälavettisilla tykeillä.

Patteriston nimeksi tuli 14.6. IV Erillinen Linnoitustykistöpatteristo. Kesäkuun lopussa Salmin lohko erotettiin patteristosta ja

Linnoitustykistöpatteristo 5:n linnakkeet keväällä 1941

Linnake	Tykkikalusto	Sijainti	Nimi jatkosodan alkaessa
Lke 1	4/120 K/78	Savonranta, Ollila ¹⁾ (Hankavaara, Kalattoma)	51.Lin.Ptri
Lke 2	4/155 K/77	Rääkkylä, Oravisalo ¹⁾ (itäinen saari, keskellä)	56.Lin.Ptri
Lke 3	4/120 K/78	Liperi, Tutjunniemi ²⁾ (Kotkavuori)	52.Lin.Ptri
Lke 4	4/120 K/78	Liperi, Kaskesniemi (niemen keskellä)	53.Lin.Ptri
Lke 5	4/107 K/77	Kontiolahi, Jakokoski ³⁾ (Kalliovaara)	(57.Lin.Ptri) ⁷⁾
Lke 6	4/107 K/77	Eno, Kaltimo ³⁾ (Tannilanvaara)	(59.Lin.Ptri) ⁷⁾
Lke 7	3/120 K/78	Kontiolahi, Kunnasniemi ⁴⁾ (pohjoisosa, lahden pohjukka)	55.Lin.Ptri
Lke 8	4/107 K/77	Liekksa, Pankakoski (Sikovaara)	(60.Lin.Ptri) ⁸⁾
Lke 9	4/107 K/77	Nurmes, Kynsiniemi ⁵⁾ (Louhilampi)	(61.Lin.Ptri) ⁸⁾
Lke 10	2/107 K/77 2/107 K/77	Kuhmo, Kangasjärvi Kuhmo, Ikola	(63.Lin.Ptri) ⁸⁾
S-lke 531	4/90 K/77	Savonranta, Iijalanniemi ¹⁾	7) Tykit jää
S-lke 532	4/90 K/77	Savonranta, Vehmaisniemi ¹⁾	8) Perustetaan
S-lke 533	4/90 K/77	Savonranta, Rönkönvaara ¹⁾ (Kirvesmäki)	myöhemmin
S-lke 534	4/75 K/17 jl.	Rääkkylä, Varpasalo ¹⁾ (kaakkoisosa-Reposaari)	
S-lke 535	4/75 K/17 jl.	Rääkkylä, Oravisalo ¹⁾ (Tappuniemi)	
S-lke 536	3/75 K/17 jl.	Liperi, Tutjunniemi ²⁾ (Tuliniemi)	
S-lke 537	4/90 K/77	Liperi, Piitsamoniemi ²⁾	
S-lke 538	4/90 K/77	Kontiolahi, Puntarikoski ⁴⁾	
S-lke 539	4/90 K/77	Kontiolahi, Jakokoski ³⁾	
S-lke 540	4/90 K/77	Eno, Kaltimo ³⁾ (Nilasvaara)	
S-lke -	4/75 K/17 jl.	Ilomantsi, Hiiskoski (Koitere, Tyrjänsaari)	

1) Orivesi 2) Pyhäselkä 3) Pielisjoki 4) Höytiäinen 5) Pielinen 6) Koitere.
Suurin osa Pielisjoki-linjalle sekä Pielisen ja Höytiäisen järvialueille suunnitelluista asemista jäi pois. Samalla myös sukulinna keita sijoitettiin järvi-alueen länsirannikolle.

siirrettiin V Armeijakunnan alueelle. Patteristojen numeroinnin samaan aikaan muuttuessa Valamon lohko sai nimekseen V Erillinen Linnoitustykistöpatteristo ja edelleen 8.7. Linnoitustykistöpatteristo 5.

Patteriston esikunta muutti heinäkuussa Joensuuhun. Kaskesniemeen tulleen koulutuslinnakkeen päällikkönä oli Mantsin linnakkeen päällikkö kapteeni J. Latikka ja Nurmeksen Kynsiniemeen määrätyn toisen koulutuslinnakkeen päällikkönä kapteeni P. Autio. Viimeksi mainittu oli toiminut Talvisodassa kevyistä jäykkälavettisista tykeistä muodostetun patterin päällikkönä Petsamossa sekä sodan loppuvaiheessa patterin päällikkönä Mantissa.

Patteristo esitti joulukuussa Nurmeksen koulutuslinnakkeen paikaksi Kunnasniemeä, koska sulkulinnakkeiden vähentämisen jälkeen Kynsiniemi oli kaukana pattereista eikä siellä rakennustöitä ollut aloitettu. Koulutuslinnake pysyi kuitenkin Nurmeksen eteläpuolella.

Asemien rakentaminen alkoi Pielisjoki-varren sulkulinnakkeilla sekä koulutuslinnakkeilla. Vuoden 1941 alkaessa patteriston työosastot olivat töissä myös Ollilan, Kalliovaaran ja Tannilanvaaran linnakkeilla.

Kertausharjoitukset olivat helmikuun 1941 aikana kahdessa jaksossa. Ensimmäisessä erässä 15.–20.2. koulutettiin kahden 107 K/77-patterin reserviläiset Kaltimon suojeluskuntatalon alueella sekä 155 K/77-patterin ja kolmen 75 K/17-patterin reserviläiset Varpasalon pohjoisosassa. Toisen erän koulutus pidettiin 23.–28.2. neljän 120 K/78-patterin miehille samoin Varpasalon pohjoisosassa ja seitsemän 90 K/77-patterin miehille Liperin suojeluskuntatalon seudulla. Tykkiammunnat olivat 120 K/78-tykeillä Varpasalossa, 107 K/77-tykeillä Tannilanvaarassa sekä sulkulinnakkeiden aseilla Liperin Onkisalmessa olevasta saaresta. Kertausharjoituksiin osallistui 440 linnoitustykistön ja 120 sulkulinnakkeiden reserviläistä.

Linnoitustykistöpatteristo 6

Salmin lohko alistettiin huhtikuun puolivälissä 1940 tulevaan toimintaan valmistauduttaessa Valamon lohkolle. Salmin lohkon ko-

mentajana oli kapteeni T. Mäkeläinen. Lohkon joukot saapuivat huhtikuun loppupuolella Juukaan.

Kun Salmin lohko kesäkuun puolivälissä sai uuden tehtävän ja alistettiin V Armeijakunnalle, lohko nimettiin V Erilliseksi Linnoitustykistöpatteristoksi. Nimi muuttui liikkeellelähtövaiheessa kesäkuun lopussa VI Erilliseksi Linnoitustykistöpatteristoksi ja siirtymisen jo alettua 8.7. Linnoitustykistöpatteristo 6:ksi.

Maavoimien komentaja oli käskyssään määrännyt patteriston esikunnan paikaksi Kemijärven. Patteriston ja armeijakunnan komentajien yhteisestä esityksestä esikunta sijoitettiin armeijakunnan esikunnan lähistölle Ouluun, mihin sen henkilöstö saapui 17.7.

Lohkon joukoista muodostettiin tulevien koulutuslinnakkeiden sijainnin mukaan kaksi osastoa. Kapteeni J. Niemen johtama ja Mantsin linnakkeen henkilöstön muodostama Suomussalmen osasto saapui 9.7. ja kapteeni V. Myntin päällikkyydessä ollut Kemijärven osasto 17.7. alueilleen. Osastot miehittivät Suomussalmelle sijoitetun Linnake 1:n ja Kemijärvellä Linnake 3:n.

Linnake 1:n yhden jaoksen sekä henkilöstön sijoituspaikaksi tuli Saukonkangas Haukipерän lossilta neljä kilometriä länteen. Linnake 3 rakennettiin Kemijärven luoteispuolelle Peltojärven kaakkoisosaan. Kemijärven Alakylästä vuokrattiin majoitus- ja varastotiloja.

Patteristo sai heinä–elokuun vaihteessa 1940 ensimmäiset koulutustykkinsä. Elokuun alkupuolella valmistuivat jaoksen asemat koulutuslinnakeille. Miespuola viivytti töiden käynnistymistä muualla. Elo–syyskuun vaihteessa Linnake 1 aloitti asematyöt myös Märkäjärvellä ja Joutsijärvellä.

Vuoden 1940 päättyessä linnakkeiden tykkiasemat olivat valmiina Suomussalmen Pöykankaalla, Kuusamon Sänkikankaalla ja Petäjälammella, Märkäjärvellä, Karhujärvellä sekä Kemijärven Peltojärvellä. Asemien rakentaminen oli kesken Savukoskella sekä tällöin vielä linnakkeen paikkana olleessa Joutsijärven Aapavaarassa. Suomussalmella Saukonkankaalla sekä Kemijärven Kotivaarassa töitä ei ollut aloitettu. Tykit olivat asemissaan Pöykankaalla ja Peltojärvellä. Kaikkien muiden linnakkeiden tykit olivat Kemijärvellä varastossa.

Vuoden vaihteessa sulkulinnakkeista Märkäjärven Uutelassa tykkiasemat olivat valmiina. Muilla sulkulinnakkeilla töitä ei saatu käyntiin työvoiman puutteen vuoksi. Suomussalmen Niskaselän

Linnoitustykkistöpatteristo 6:n linnakkeet keväällä 1941

Linnake	Tykkikalusto	Sijainti	Nimi jatkosodan alkaessa
Lke 1	2/120 K/78	Suomussalmi, Saukonkangas (läntinen jaos)	73.Lin.Ptri
	2/120 K/78	Suomussalmi, Pölykangas (itäinen jaos)	
Lke 2	4/120 K/78	Kuusamo, Sänkikangas (eteläinen patteri)	75.Lin.Ptri
Lke 3	4/120 K/78	Kuusamo, Petäjälampi (pohjoinen patteri)	
Lke 4	2/120 K/78	Karhujärvi	76.Lin.Ptri
Lke 5	4/120 K/78	Märkäjärvi ("Dyrssenin" kukkula)	74.Lin.Ptri
Lke 6	2/120 K/78	Savukoski (lossista 4 km luoteeseen)	78.Lin.Ptri
S-lke 631	2/80 K/77	Suomussalmi, Niskaselkä (1)	
	2/80 K/77	Suomussalmi, Niskaselkä (2)	
S-lke 632	2/90 K/77	Kuusamo, Mustaniemi	
S-lke 633	2/90 K/77	Kuusamo, Kuuselanniemi	
S-lke 634	2/80 K/77	Ylä-Alakitka, kannas	
S-lke 635	2/80 K/77	Märkäjärvi, Uutela	
S-lke 636	2/80 K/77	Kemijärvi, Lammasniemi	
S-lke 637	2/80 K/77	Savukoski	
Lisäksi	4/90 K/77	Petsamon suuntaa varten	Petsamon ptri

Puolustusjärjestelyjen vakiinnuttua Kemijärven tasalle ryhmittymisen jälkeä rakennetut linnakkeet olivat taempaan asemaan kuuluvia vaihtosemia.

Patteristolla oli varattuna 4/90 K/77-tykkiä myös Petsamon suuntaa varten.

etelärannan kahden sulkulinnakkeen tykit olivat paikalla, muiden sulkulinnakkeiden aseet olivat myös Kemijärvellä.

Vuoden 1941 alkaessa Linnake 1:n alueella Saukonkankaalla, Kuusamossa Petäjälammen miehitetyn vartiolinnakkeen sekä Linnake 3:n toimintapaikoissa Peltojärvellä ja Särkikankaalla oli kussakin kymmenkunta parakkia.

Armeijakunnan linnoitusjoukkojen kertausharjoitukset olivat helmi-maaliskuun aikana. Kertausharjoitusten johtajina olivat prikaatien komentajat, joskin koulutuslinnakkeiden päälliköt johtivat

*Sulkavan Ylisenaupilassa kesällä 1994 museotykiä pystytetty 152/45 C -rannikkotykki välirauhan aikaisessa asemassa.
Kuva: T. Rönkkönen.*

A 152/45 C coastal artillery piece in its position during the Interim Peace. The gun was later in 1994 positioned at Ylisenauvila in Sulkava as a museum piece.

patteriston 300 reserviläisen koulutuksen. Lisäksi neljän sulkulinna-
nakkeen henkilöstöä oli liitetty linnakkeiden koulutusryhmiin.

12. Prikaatin alueella patteriston kertausharjoitukset pidettiin
15.–22.2. Karhujärven linnakkeen henkilöstölle Märkäjärvellä,
22.2.–1.3. Savukoskella ja 1.–8.3. linnakkeen omalle miehistölle
Märkäjärvellä. 11. Prikaatin alueen linnoitustykistön koulustilai-
suudet olivat 8.–15.3. Pöykankaalla ja 24.–31.3. Petäjälammella.
Tykkiammunnat olivat Märkäjärvellä ja Suomussalmella.

Kemijärven koulutuslinnakkeen nimi muuttui huhtikuun alussa
Linnake 5:ksi, koska Märkäjärvelle valmistuneen linnakkeen vaih-
toasemat olivat Kemijärvellä. Samaan aikaan uuden Linnake 5:n
patterialue siirtyi Särkikankaalle ja Peltojärvi jäi majoitusalueeksi.

Suomussalmella Linnake 1:n majoitusalueelle Saukonkankaalle suunniteltu jaos päätettiin keväällä rakentaa Pölykankaalla jo olleen jaoksen yhteyteen.

V Armeijakunnan komentaja antoi 25.1.1941 käskyn Linnoitustykistöpatteristo 6:n lakkauttamisesta ja sen patterien samoinkuin sulkulinnakkeisiin varattujen tykkien liittämistä prikaatien kenttätykistön täydennykseksi. Patteriston komentaja määrättiin armeijakunnan esikuntaan aselajikomentajaksi, linnakkeiden päälliköt prikaatiensa esikuntaan sekä linnakkeiden muu henkilökunta samoin alueensa prikaatiin.

Majuri Mäkeläinen muutti muutaman patteriston esikunnan henkilön kanssa maaliskuun puolivälissä armeijakunnan esikuntaan. Huhtikuun alussa linnakkeiden päälliköt olivat osaksi vastahakoisesti uusissa tehtävissään.

Toiminta jatkui kuitenkin ennallaan linnoitustykistöpatteristona. Jatkosodan alkaessa linnakkeiden päälliköt palasivat entisiin tehtäviinsä. Kiinteään puolustukseen määrättyä linnoitustykistöä samoinkuin linnoitusjalkaväkeä tarvittiin edelleenkin omina aselajeinaan tulevaisakin sotatoimissa.

Linnoitustykiestöpatteristojen tykkikalusto keväällä 1941

Linnoitus- tykiestö- patteristo	Linnakkeiden tykkikalusto						Sulkulinnakkeiden tykkikalusto ¹⁾				
	152/45 C	280 M/77	229 M/77	155 K/ 77 dB	152 K/04	120 K/ 78 dB	107 K/77	90 K/ 77 dB	80 K/ 77 dB	75 K/17 j.l.	75 K/97 j.l.
Lt.Psto 1	2	4		4	4	4					14
Lt.Psto 2				20							12
Lt.Psto 3	2			12							12
Lt.Psto 4 ²⁾	2		4	4				16		18	12
Lt.Psto 5				4			20	28		15	
Lt.Psto 6 ³⁾								4	12		
Yhteensä	6	4	4	44	4	55	20	48	12	33	38

1) Väliirauhan päättyessä linnoitustykiestöpatteristojen kokoonpanossa olleet sulkulinnakkeet.

2) Lisäksi 1 / 105 KH / 36.

3) Lisäksi 4 / 90 K / 77 Petsamon suuntaa varten.

Linnoitustykistöjoukot jatkosodassa

Runkomiehityksestä hyökkäykseen

Linnoitustykistöjoukkojen reserviläiset käskettiin 10.6.1941 ylimääräisiin harjoituksiin, jolloin sodan ajan kokoonpanossa olevat linnoituspatteristot perustettiin. Yksiköt olivat 3–4 päivän kuluessa määrävahvuisia.

Linnoitustykistöpatteristot muuttuivat *linnoituspatteristoiksi* numeron, komentajansa nimen tai alueen mukaan (Lin.Psto 2, Lin.Psto Niemi, Syv.Lin.Psto 3) sekä linnakkeet *linnoituspattereiksi* ja *pattereiksi* uusine numeroineen (45.Lin.Ptri, 3.Ptri/Lin.Psto Ojanne).

Linnoitustykistöjoukot olivat armeijakuntansa tykistökomentajan johdossa. Linnoituspatteristot tai niiden pattereita alistettiin edelleen divisioonien ja prikaatien tykistökomentajille.

Ensimmäisenä tehtävänä oli alkuperäisen toimintaperiaatteen mukaisesti yhdessä linnoitusjalkaväen kanssa suojata puolustukseen ryhmittyviä päävoimia sekä vihollisen mahdollisesti hyökätessä valmistautua tukemaan rajalta pääasemaan viivyttäviä suojajoukkoja. Myöhemmin sekä linnoitustykistö- että linnoitusjalkaväkijoukot saivat omat tehtävänsä.

Jatkosodan hyökkäysvaiheeseen valmistauduttaessa useimmista linnoitustykistöpatteristoista muodostettiin kaksi tai kolme linnoituspatteristoa. Neljästä linnoitustykistöpatteristosta muodostetut joukot etenivät lohkojen lähtöalueelle Laatokalle. Jatkosodan aikana linnoitustykistöjoukkoja oli taisteluissa ja itärajan puolustuksessa Sallassa, Kiestingissä, Uhtualla, Maaselän kannaksella ja Syvärillä.

Linnoituspatteristojen kokoonpanona oli esikunta ja sen vahvuuteen kuulunut esikuntapatteri sekä 2–6 linnoituspatteria. Kunkin patterin lähipuolustusaseina olleet konekiväärit miehistöineen koottiin tavallisesti patteristojen torjuntaosastoksi. Linnoituspatteristojen vahvuus oli 15–20 upseeria, 50–80 aliupseeria ja 250–350 miestä sekä 3–4 lottaa. Linnoituspattereihin kuului 2–4 upseeria, 10–15 aliupseeria ja 40–70 miestä.

Linnoituspatterien kokoonpanoon kuului yksi tulenjohtoryhmä. Patterit olivat nyt yleensä nelitykkisiä. Kunkin patterin kuljetusvälineinä oli neljä kuorma-autoa ja muutamia hevosia, mutta patterin

siirtämiseen kerrallaan tarvittiin tykkimallin sekä mukana kuljettavien ampumatarvikkeiden ja varusteiden määrästä riippuen 7–15 autoa. Raskaiden linnoituspatterien käytössä oli yleensä traktori tykkien liikuttelua varten tuliasemassa.

Varustus oli jatkosodan alkaessa puutteellinen, mutta pahimmat epäkohdat saatiin hyökkäyksen alkamisen mennessä poistetuiksi.

Linnoituspatteristojen tulenjohto-, viesti- ja tuliasematoiminta oli samanlaista kuin kenttätykistönkin. Jatkosodan alun puolustusvaihe käytettiin koulutukseen, ja sotatoimien alkaessa myös linnoi-

Linnoitustykistöjoukot jatkosodan alkaessa

Välirauhan aikainen joukko	Muodostetut joukot		Huomautuksia
	Joukko	Tykkikalusto	
Lt.Psto 1	Lin.Psto 1	2/152/45 C 4/155 K/77 4/152 K/04 4/120 K/78 4/280 M/77	Tykit jäävät
	Lin.Psto 10 Kt:n lisäptri	12/75 K/97 4/75 K/17	
Lt.Psto 2	Lin.Psto 2	20/155 K/77	
Lt.Psto 3	30.Lin.Ptri Psto Ojanne Psto Kettunen	2/152/45 C 16/155 K/77 16/120 K/78 4/75 K/97	MI. ptri/Lin.Psto 4 MI. 2 ptria/Lin.Psto 4
	Kt:n lisäptreita	10/75 K/97	MI. jaos/Lin.Psto 4
Lt.Psto 4	47.Lin.Ptri 48.Lin.Ptri Psto Koski Ptri Maunu Kt:n lisäptreita	2/152/45 C 1/105 KH/36 16/90 K/77 6/75 K/97 18/75 K/17 4/229 M/77	Aluksi s-lkeiden tykit jäävät IV/KTR 15
	41.Lin.Ptri		MI. 17.Er.Lin.Ptri Tykit jäävät
Lt.Psto 5	Lin.Psto 5	4/155 K/77 16/120 K/78 8/75 K/17	Myöhemmin Psto Elomaa Aluksi 8/107 K/77, 28/90 K/77 ja 7/75 K/17 jäävät
	3 erill. ptria	12/107 K/77	
Lt.Psto 6	Lin.Psto 6 Lin.Psto Mynntti Lin.Psto Niemi	7/120 K/78 8/120 K/78 4/120 K/78 4/90 K/77	Aluksi s-lkeiden tykit jäävät

Elokuusta 1941 vuoden loppuun Patteristo Ojanteen yhden linnoituspatterin ja 17.Er.Lin.Ptrin henkilöstö miehitti kranaatinheitinpatteriston.

tustykistöjoukot olivat käytännöllisesti katsoen valmiina osallistumaan tehtäviensä puitteissa taistelutoimintaan.

Linnoituspatteristot aloittivat ampumatoiminnan puolustusvaiheessa tai viimeistään hyökkäyksen tulivalmistelun aikana. Tilapäisiä taistelujaotuksia muodostettaessa linnoituspattereita liitettiin kenttätykistöjoukkoihin samoin kuin kenttätykistöpattereita linnoituspatteristojen komentajien johtoon.

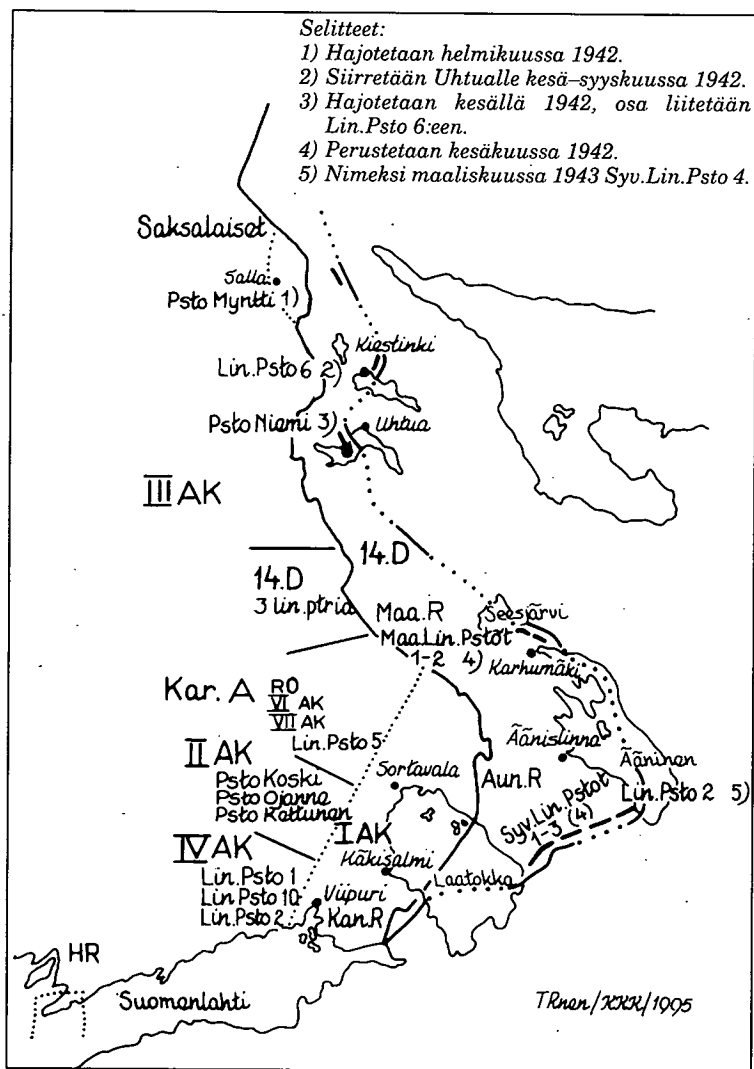
Raskaat jäykkälavettiset tykit siirrettiin joko kokonaisena auton perässä tai lavetista irrotettu putki nostettiin lavalle. Patterin varustukseen kuului putken käsittelyä varten nostopukki, vajereita ja köysiä sekä tuliasemassa tarvittavat kiilat. Kevyet tykit kuljetettiin auton lavalla. Linnoituspatteristot saivat asemasota-vaiheen aikana käyttöönsä myös joustolavettista tykkikalustoa, joka yleensä oli hevოსvetoista.

Linnoitustykistöjoukkojen lyhyessä ajassa saavuttamasta tasosta ja tuloksista on esimerkkinä Kenttätykistörykmentti 16:n komentajan 27.9.1941 Uhtuan suunnalta antama lausunto: *"Vaikka 3-patterinen linnoituspatteristo on mitä vanhanaikaisemmalla ja kuluneella kalustolla varustettu, on se saattanut merkitä tililleen varsin huomattavan, jopa monesti ratkaisevan osan taistelussa. Patteriston komentaja kapteeni J. Niemi on yksityiskohtaisella asiantuntemuksella kouluttanut patteristonsa. Tulinopeuden lisäämiseksi on kapteeni Niemi keksinyt ja ottanut käytäntöön monia erikoisia parannuksia. Miehistön tahto ja taito on pitkin sotaa kohonnut jopa niin, että 120 K/78-patterissa tällä jäykkälavettisella tykillä ovat päässeet tulinopeuteen 40 sekuntia laukausta kohti huolellisesti tähdättyä tulta."*

K o h t i K a n n a s t a

IV Armeijakunnan linnoitusjoukot yhdistettiin heinäkuun alkupuolella everstiluutnantti V. Räsäsen komentamaksi Linnoitusprikaatiksi. Linnoitustykistön kannalta Linnoitusprikaatin merkitys jäi vähäiseksi, koska Kannaksen suuntaan edenneet Linnoitustykistöpatteristo 1:stä ja 2:sta muodostetut linnoituspatteristot alistettiin yhtymille.

Linnoituspatteristo 2:n ensimmäiset patterit aloittivat 14.7. tulituksen. Armeijakunnan hyökkäyksen edettyä Viipurin tuntumaan

Linnoitustykistöjoukot jatkosodan alkaessa sekä itärajalla asemasodan aikana.

Fortress Artillery units at the beginning of the Continuation War and along Finnish eastern border during the war.

8. Divisioonan tykistöä vahventaneet kolme patteria osallistuivat kaupungin alueella olleiden kohteiden tulittamiseen.

Viipurin valtauksen jälkeen 18. ja 19. Linnoituspatteri siirrettiin Laatokan itäpuolelle ja liitettiin VI Armeijakunnan tykistöön. Patterit osallistuivat taisteluihin Tuuloksessa ja edelleen Lotinapellossa. Täällä patterit liitettiin lokakuun alussa muodostettuun Syvärin Patteristo 1:een.

Linnoituspatteristo 2:n pääosa kuljetettiin syyskuun alussa Viipurinlahden yli Koivistolle ja alistettiin 8. Divisioonan siirtyessä Aunukseen 8. Rannikkoprikaatille. Patteristo tulitti 11.9. lähtien marraskuun alkuun päivittäin Koiviston saaria. Vihollisen poistuttua saarilta patteristo kuljetettiin Viipurista junalla Äänislinnaan ja edelleen autoilla Syvärinniskaan.

Patteristo ampui Kannaksen suunnalla ollessaan 6 349 kranaattia, joista 2 356 Koiviston saaria tulittaessaan.

Linnoitustykistöpatteristo 1:n perustamien linnakkeiden johtosuhteet vaihtelivat puolustusvaiheessa alueella olleiden yhtymien järjestelyjen mukaan.

V Armeijakunnan ollessa lyhyen aikaa alueella patteristo jaettiin kahteen osaan entisten prikaatien alueiden mukaan. Joukkojen poistuttua pääasemasta linnoitusjoukot jäivät sen miehitykseen entisessä kokoonpanossaan.

IV Armeijakunnan saatua rintamavastuun myös Kivijärven koillispuolella patteristo jaettiin Linnoitusprikaatin 17.7. antaman käskyn perusteella uudelleen kahdeksi linnoituspatteristoksi. Majuri Vanhatalon johtoon tuli nyt raskaista pattereista muodostettu Linnoituspatteristo 1. Kapteeni L. Laurila sai komentoonsa Linnoituspatteristo 10:n, johon kuului neljä patteriston sulkulinnakkeilta koottua kevyttä joustolavettista patteria.

Linnoituspatteristo 1:n kolme patteria siirrettiin Lappeenrantaan Viipuriin johtavan tien varteen. Mörssarit jäivät lopullisesti asemaansa. Elokuun alussa 6. Linnoituspatteri kuljetettiin Laatokalle Pukinniemen tukemaan Kilpolan mottitaistelua.

Patteriston esikunta sai jo ennen IV Armeijakunnan hyökkäyksen alkamista käskyn siirtyä Sortavalaan. Esikunta saapui 21.8. perille ja oli runkona Laatokan Puolustuksen esikuntaa koottaessa. Samaan aikaan 5. Linnoituspatteri kuljetettiin Syvärille ja liitettiin Syvärin Patteristo 1:een. 3. Linnoituspatteri – Canet-patteri – pääsi elo-syyskuun vaihteessa entisiin asemiinsa Laatokalla. Viipurin

suuntaan edennyt 7. Linnoituspatteri kuljetettiin syyskuun alussa Hangon rintaman taisteluihin sekä niiden päätyttyä joulukuussa Äänislinnan kautta Syvärille, missä liitettiin Syvärin Patteristo 2:een.

Linnoituspatteristo 10 koottiin koulutukseen Lappeenrannan lentokentän maastoon. Elokuun alkupäivinä 11. Linnoituspatterin tykit luovutettiin kenttätykistölle. Kolmepatterinen patteristo kuljetettiin Läskelään, jossa se alistettiin 9.8. Osasto Korvenheimolle.

P a l u u L a a t o k a l l e

Linnoitustykistöpatteristo 3:sta, 4:stä ja 5:stä muodostetut joukot osallistuivat kohti Laatokkaa hyökkäävien yhtymiensä taisteluun.

Linnoitustykistöpatteristo 3 perusti kaksi linnoituspatteristoa. Patteristo Ojanteeseen kuului neljä 155 K/77-patteria, joista yksi oli siirretty Linnoitustykistöpatteristo 4:stä. Kapteeni V. Kettusen komentamaan Patteristo Kettuseen kuului kaksi omaa ja kaksi Linnoitustykistöpatteristo 4:n 120 K/78-patteria sekä kevyt joustolavettinen 32. Linnoituspatteri.

Patteristo Kettunen koottiin Immolan itäpuolella ja 2.7. se ampui ensimmäiset kranaattinsa. Patteristo osallistui Enson ja Jääsken taisteluihin ja jatkoi niiden päätyttyä tulitoimintaa Vuoksella.

Patteristo Ojanne ryhmittyi Miettälän seudulle, aloitti 12.7. taistelunsa ja eteni Ilmeen valtauksen jälkeen Kirvuun. Patteristo siirrettiin tukemaan Hiitolan seudun sotatoimia. Elokuussa yhden patterin tykit siirrettiin Hangon Ryhmään ja yhden Patteristo Niemelle.

Molemmat patteristot käskettiin elokuun loppupuolella Laatokan puolustukseen ja ne ryhmitettiin rantaviivan tuntumaan Käksälmen ja Taipaleen välille. Majuri Ojanne määrättiin Kannaksen lohkon komentajaksi, jolloin Patteristo Ojanteen esikunnasta tuli lohkon esikunta. Patteriston komentajaksi tuli nyt patteristoupseeri kapteeni P. Suominen ja sen uudeksi esikunnaksi Patteristo Kettusen esikunta. Kannaksen rannikolle saapuneet patterit tukivat Taipaleenvirran ylitystä sekä tulittivat Konevitsassa esiintyneitä maaleja. Patteristo Suominen määrättiin lokakuun alussa Syvärille, jossa sen nimenä oli Syvärin Patteristo 2.

Neljästä sulkulinnakkeesta sekä Linnoitustykistöpatteristo 4:n yhdestä jaoksesta koottiin kesäkuun lopussa 1941 kaksi kevyttä

joustolavettista patteria, jotka olivat hyökkäyksen ensimmäisessä vaiheessa Kenttätykistörykmentti 19:n lisäpattereina.

Ylisenautilan raskas rannikkotykistöpatteri siirrettiin Rautjärvelle ja se osallistui 12.7. alkaen taisteluihin. Seuraavana tehtävänä patterilla oli tukea Kaukolassa I Armeijakunnan sotatoimia Laatokan rannikolla. Elokuun lopussa patteri siirrettiin Laatokan puolustukseen, ensin päiväksi Vahtiniemeen ja sieltä Ylläppähän.

Linnoitustykistöpatteristo 4 jakaantui puolustusvaiheessa vassemmalta lukien Ryhmä Palmuun, Ryhmä Koskeen ja Ryhmä Maunuun. Kapteeni Kosken ryhmään kuuluivat Punkaharjun molemmiin puoliin olleet 90 K/77-tykein aseistetut sulkulinnakkeet sekä 44. Linnoituspatteri. Kapteeni Kosken johdossa olleet kevyet patterit nimettiin 25.6. Kenttätykistörykmentti 15:n IV Patteristoksi. Siihen kuului aluksi kolme patteria, joissa kahdessa oli viisi ja yhdessä kuusi tykkiä.

Yksitykkinen 48. Linnoituspatteri siirrettiin kesäkuun lopussa Saarelle rajan tuntumaan. Patteri aloitti 30.6. ammunnat, osallistui sotatoimiin Tyrjän ja Lahdenpohjan suunnassa sekä Laatokan saaristossa. Laatokalla patteri jäi länsirannikon puolustukseen ja päättyi Kaarnajoen linnakkeelle, jossa sama tykki oli ollut Talvisodan aikanakin.

Heinäkuun alussa luovutettiin Linnoitustykistöpatteristo 3:sta muodostetuille patteristoille kolme raskasta jäykkälavettista patteria ja yksi kevyt jaos.

II Armeijakunnan linnoitusjoukkoja järjestettäessä sulkulinnakkeiden joustolavettisista tykeistä muodostetut neljä patteria liitettiin divisioonien kenttätykistörykmenttien lisäpattereiksi sekä muodostettiin yksi erillinen joustolavettinen kevyt patteri.

Patteristo Koskeen liitettiin vielä kevyt joustolavettinen ja kuusitykkinen patteri Maunu. Patteriston taistelutoiminta alkoi 4.7. Tyrjällä. Patteristo Koski osallistui 2. Divisioonan taisteluihin Lahdenpohjan valtauksen asti elokuun puolivälissä. Patteriston pattereita oli tukemassa myös kauppalan edustan saarien miehitystä. Patteri Maunu siirrettiin syyskuun lopussa kuukaudeksi Valamoon.

Särkijärven linnakkeen Canet-patteri kuljetettiin elokuun puolivälissä Laatokalle. Siellä sen ensimmäinen sijoituspaikka oli Honkasalo.

Raikuun mörssäripatterin miehet jaettiin muihin yksiköihin. Yksi mörssäri siirrettiin asemasodan aikana Syvärille.

Kaakkoisrajalta Viipurin edustalle edennyttä 155 K/77 -tykkiä kangeetaan asemaansa. Tykin kokonaispaino oli 6 500 kiloa, kranaatin paino 40,5–43,5 kiloa ja ampumaetäisyys 12 kilometriä. SA-kuva.

A 155 K/77 cannon, moved on from Finnish south-eastern border up to the environs of Viipuri, being placed at its position with bars. The total weight of the cannon was 6 500 kilograms, one shell weighed 40,5–43,5 kilograms and the range of fire was 12 kilometres.

Linnoituspatteristo 5 toimi joukkojen perustamisen jälkeen edelleen yhtenä patteristona. Siihen kuului yksi 155 K/77-patteri, kolme viisitykkistä 120 K/78-patteria, yksi kevyt joustolavettinen patteri sekä kolme komppaniaa. Varusteiltaan puutteelliset 107 K/77- ja 90 K/77-patterit jäivät tässä vaiheessa asemiinsa.

Linnoituspatteristo 5 sijoitettiin Karjalan Armeijan alkuryhmityksessä VI ja VII Armeijakuntien saumaan. Patteristo, jolle alistettiin Linnoituspataljoona 13 ja Rajakomppania 14, sai ensimmäiseksi tehtäväkseen Värtsilän valtaamisen. Patteristo jatkoi VII Armeijakunnan 7. Divisioonalle alistettuna vaihtelevassa ko-

koonpanossa Matkaselän–Ruskealan kautta hyökkäystä. Patteriston 155 K/77-patteri oli erillisenä 19. Divisioonan hyökkäyssuunnassa. Linnoituspatteristo 5 sai elokuun alussa nimekseen Osasto Korvenheimo, kun raskaat patterit irrotettiin kapteeni E. Elomaan johtoon. Patteristo Elomaa osallistui I Armeijakunnan muodostamisen jälkeen entisen divisioonansa tykistön mukana Sortavalan valtaukseseen. Armeijakunnan siirryttyä Vuokselle patteristo jäi Laatokan puolustukseen.

Osasto Korvenheimo saapui Impilahden rannikolle heinäkuun loppupuolella. Majuri Korvenheimo määrättiin Laatokan pohjoisosaan ja Aunuksen rannikolle siirrettyjen joukkojen komentajaksi.

Linnoituspatteristo 5:n kolme pohjoisinta 107 K/77-patteria saatiin kapteeni Aution johdolla taisteluelukelpoisiksi 14. Divisioonan hyökkäyksen alkuun mennessä. 61. Linnoituspatteri kuljetettiin Kynsiniemestä Nurmijärvelle ja 63. Linnoituspatteri Kuhmosta Saunajärvelle kenttätykistön vahvennuksiksi. Kapteeni Autio sai Pankakoskelta Inarin tien varteen siirretyn 60. Linnoituspatterin ja yhden kenttätykistöpatterin johtoonsa. Rajaa heinäkuun alkupäivinä ylitettäessä 60. Linnoituspatteri tulitti viholliskohteita. Muut linnoituspatterit eivät omissa suunnissaan päässeet eteenpäin. Vaikeakulkuisen korpimaan ja kuljetuskaluston puutteen johdosta näiden kolmen linnoituspatterin sotatoimet päättyivät jo omalla puolella rajaa. Linnoitustykistö ampui tällä suunnalla 1 140 laukausta.

Ylipäällikkö antoi Sortavalan valtauspäivänä 15.8. – joka oli myös Rannikkotykistörykmentti 3:n vuosipäivä – käskyn Laatokan puolustuksen järjestämisestä. Eversti Järvinen palasi entiseen tehtäväänsä Laatokan Puolustuksen komentajaksi. Hänen johtoonsa alistettiin Laatokalle saapuneet linnoitustykistöjoukot, linnoitusjalkaväkeä, kenttätykistön lisäpattereina olleet kenttäpatterit, selustaan jäänyttä sulkulinnakkeiden aseistusta sekä Varkaudesta Laatokalle siirretty Sisävesilaivasto. Näistä joukoista muodostettiin tulevan Laatokan Rannikkoprikaatin Kannaksen puoleiselle rannikolle ensin I Linnakkeisto ja Laatokan pohjoisosasta Aunuksen rannikolle ulottunut II Linnakkeisto sekä Laatokan laivasto. Linnakkeistoista muodostettiin myöhemmin Rannikkotykistörykmentti 3 ja 13.

Syyskuussa 1941 Laatokalla oli huomattava määrä jäykkälavetista tykistöä. Lokakuusta lähtien alkoi joukkojen ja kaluston siirto Laatokalta Syvärille ja Ääniselle.

Patteristo Elomaan esikunta sekä osa patteriston henkilöstöä määrättiin Syvärin linnoitustykistöön. Esikunnan ollessa Mätyssovassa yksinäinen viholliskone pudotti kolme pommia esikunnan alueelle tuhoisin seurauksin, jolloin myös komentaja kaatui. Syvärin Patteristo 3:n komentajaksi määrättiin kapteeni T. Ollila.

Lokakuun lopussa Patteristo Koski sai käskyn siirtyä Ääniselle. Lähtöparaati pidettiin 7.11. Lahdenpohjassa. Äänislinnaan 12.11. saapunut patteristo sai nimekseen Äänisjärven Rannikkopatteristo. Äänisen rannikkopuolustusta järjestettäessä patteristo oli Äänisen Rannikkoprikaatin I Linnakkeiston runkona Vepsän rannikolla. Siihen kuului jäykkälavettisia tykkejä kolme 90 K/77-patteria. Ne korvattiin vuoden 1942 alussa joustolavettisilla tykeillä. Linnakkeisto laajeni myöhemmin Rannikkotykistörykmentti 4:ksi.

Sotatoimien alkamisesta taistelujen päättymiseen Laatokalla Linnoitustykistöpatteristoista 1, 3 ja 4 muodostettu linnoitustykistö ampui 24 382 kranaattia ja Linnoituspatteristo 5 puolestaan 7 380 kranaattia. Lisäksi pääasiassa Laatokan Puolustuksen saaristo-taisteluissa sekä myöhemmin Laatokan Rannikkoprikaatin puolustuksessa linnoitustykistö käytti yhteensä 3 244 kranaattia.

Asemasodan aikana Laatokan Rannikkoprikaatiin kuului jäykkälavettisia tykistöä enää kaksi 152 K/04-jaosta. Näistä toinen menetettiin kesäkuussa 1944 Tuuloksen maihinnousun yhteydessä.

V i e n a n K a r j a l a a n

Linnoitustykistöpatteristo 6 jaettiin perustamisen päätyttyä kolmeen osaan. Kuljetusavun varassa olevien patterien eteenpäin pääseminen erämaassa tuotti varsinkin Sallan suunnalla suuria vaikeuksia. Pääosa sulkulinnakkeiden tykeistä jäi aluksi asemiinsa tai varastoon.

Savukoskella perustettu 78. Linnoituspatteri osallistui saksalaisille alistettuna heinäkuun ensimmäisen viikon aikana 1941 Sallan valtaukseseen. Patterin tarkka tulitus herätti saksalaisissa suurta huomiota.

Märkäjärven ja Karhujärven 120 K/78-pattereista muodostettiin kapteeni V. Myntin komentama Patteristo Myntti, joka alistettiin saksalaisten johdossa olleelle 6. Divisioonalle. Patteristo osallistui Liikasenvaarassa tulitoimintaan divisioonan hyökkäyksen alkaes-

sa, mutta jäi sitten paikoilleen. Miehiä tarvittiin korprien halki koukkaavan divisioonan tarvikkeiden kantoon, minkä vuoksi vain 74. Linnoituspatteri oli miehitettyinä. Heinäkuun puolivälissä patteristo siirrettiin Sallaan. Se sai takaisin 78. Linnoituspatterin, jolla oli nyt saksalaisten antama, Sallasta sotasaaliiksi saatu raskas haupitsikalusto. Tässä vaiheessa 76. ja 78. Linnoituspatterin toisen jaoksen tykit varastoitiin miesten puuttuessa.

Patteristo Myntti, josta käytettiin myös nimeä Kenttätykistörykmentti 14:n IV Patteristo, siirrettiin 23.7. Kuolajärven länsipuolelle saksalaisten sekä 6. Divisioonan tueksi.

Patteristo Myntin miehistä muodostettu kanto-osasto sai heinäkuun alussa käskyn miehittää kevyen sotasaalispatterin. Patterin miehistö vaihtui moneen kertaan, patteri saatiin ampumakuntoiseksi ja liitettiin heinäkuun lopussa 10. Patterina Kenttätykistörykmentti 14:n I Patteristoon. Patteri pääsi korprien halki Alakurtin tielle, missä se aloitti 19.8. taistelunsa. Tykistöä järjesteltäessä patteri sai miehistökseen jälleen linnoitustykistön miehet, nimekseen 78. Linnoituspatteri ja siirrettiin lokakuussa 1941 Uhtualle.

6. Divisioonan alistuksen saksalaisille päättyessä Patteristo Myntti hajotettiin helmikuun 1942 alussa kotiuttamisten yhteydessä. Linnoitustykistö tuki divisioonan taistelua sotatoimien alkamisesta lähtien 4 147 kranaatilla.

Majuri T. Mäkeläisen johtoon tuli Kuusamossa ollut 75. Linnoituspatteri, johon kuuluivat nelitykkiset Sänkikankaan ja Petäjälammen patterit. Tämä osa patteristoa jatkoi edelleen Linnoituspatteristo 6 -nimisenä ja alistettiin Ryhmä J:lle. Patteristo eteni Kuusamosta kohti Kiestinkiä. Sen tulta tarvittiin ensimmäisen kerran 18.7. Kananaisissa. Elokuun alkupuolella patteristoon perustettiin sulkulinnakkeiden henkilöstöstä kaksi kevyttä patteria, joista toisella oli kenttätykistön ja toisella 90 K/77-tykit. Elokuun puolivälissä kuukauden loppuun patteristo taisteli Osasto Mäkeläinen -nimisenä jalkaväkiosastona Kiestingin itäpuolella, jossa oma rykmentti oli motissa. Kahden viikon kuluttua patteriston miehet irrotettiin taistelusta ja selustasta Kiestinkiin siirretyt tykit miehitetiin jälleen.

Linnoituspatteristo 6 osallistui tämän jälkeen taistelujen tukemiseen Kiestingistä itään johtavan rautatien suunnassa ja sivustoilla kenttätykistön sekä saksalaisen tykistön kanssa. Yhdellä patterilla oli välillä kenttätykistön tykit, yksi patteri sai talvella

Armeijan kaikki neljä 152 K/04 -tykkiä palvelivat Talvi- ja jatkosodan aikana Laatokalla. Ainoan patterin käyttöä puolsi 14 kilometrin ampumaväky. Jauhialasta jatkosotaan lähtenyt tykki asemassaan Vitelessä. Tykkiasema on tavantomaista laajempi ampumaväkyalaa lisäämiseksi. Lavetin alapuolella ollut jarrulaite kiinnitettiin tasaiseen parrualustaan. Tykin kannuksen alla oli metallinen kitkalevy.

Kesäkuussa 1944 Vitelessä ollut jaos jäi Tuuloksen maihinnousun jalkoihin. Vahtiniemeen sijoitettu jaos siirrettiin sodan päätyttyä Puumalassa olleisiin aseisiin. SA-kuva.

All four 152 K/04 cannons of the Army served at Ladoga during the Winter War and the Continuation War. The use of this one and only battery was favoured by its shooting range of 14 kilometres. This cannon begun its tour of duty in the Continuation War in Jauhiala. In the photo the cannon is at its position in Vitele. The gun pit is larger than usual in order to widen the space of fire. The brake below the gun mount was fixed into an even log basement. Below the trail spade there was an iron friction plate. In June 1944 the section positioned in Vitele was overrun by the Soviet landing operation. The section placed at Vahtiniemi was transferred to positions in Puumala after the war.

1942 kahdeksi kuukaudeksi 107 K/77-tykit ja maaliskuussa yksi patteri sai uudet 120 K/78-tykit. Linnoituspatteristo 6 irrotettiin kesäkuun lopussa 1942 selustaan, yksi patteri siirrettiin Uhtuan suunnalle ja kaksi hajotettiin. Syyskuun loppupuolella majuri Mäkeläinen ja patteriston esikunta siirrettiin myös Uhtualle.

Suomussalmella ollut 73. Linnoituspattereri ja kahdesta 90 K/77-sulkujaoksesta muodostettu patteri koottiin perustamisen päätyttyä kapteeni J. Niemen johtoon Patteristo Niemeksi, joka alistettiin kohti Uhtuaa hyökkäävälle Ryhmä F:lle. Varustuksesta puuttuvat kartat, radiot, tuliaseamasot, ampumataulukot ja kenttäkeittimet saatiin juuri ennen liikkeellelähtöä.

Patteristo eteni ryhmän joukkojen tuntumassa Raatteen tietä Latvajärven länsipuolelle ja ampui 1.7. ensimmäiset laukauksensa. Eteneminen jatkui Vuokkiniemen kautta Vuonnisiin, missä patteristo oli heinäkuun puolivälistä alkaen mukana tukemassa ryhmän hyökkäystä kohti Uhtuaa. Heinäkuun lopussa patteristo saapui Eldankajärven seudulle. Ryhmä F sai Uhtuan edustalla takaisin 3. Divisioonan nimen.

Elokuun puolivälissä 120 K/78-pattereri siirrettiin Keski-Kuittijärven länsirannalle Jyvälahden kylän itäpuolelle, mistä se tulitti Uhtuaa.

Elokuussa patteristo sai kolme Patteristo Ojanteesta siirrettyä 155 K/77-tykkiä, jotka miehitettiin kolmantena patterina. Kevyen jäykkälavettisen patterin tykit evakuoitiin syyskuussa loppuun käytettyinä. Pattereri sai tilalle kevyet kenttätykistön tykit, ja myös ne vaihdettiin kohta toiseen tykkimalliin. Lokakuussa Sallasta saapunut 78. Linnoituspattereri toimi kenttätykistön yhteydessä.

Vihollisosasto pääsi joulukuun lopussa suomalaisten harvan puolustuksen läpi Jyvälahden itäpuoliseen niemeen. Linnoituspattereri menetti taistelussa kaatuneina kaksi miestä ja kaksi jäi haavoittuneena vangiksi. Vihollinen sai tykit haltuunsa ja vei kaksi Uhtualle. Tämän jälkeen kevyt joustolavettinen pattereri oli vuoden 1942 tammi-kuusta heinäkuun puoliväliin Jyvälahden niemessä. Tykkinsä menettänyt pattereri sai uudeksi kalustukseen ensin heikkokuntoiset kevyet kenttätykistön tykit, sitten haupitsit ja maaliskuussa jälleen 120 K/78-tykit.

Huhtikuussa saksalaisia joukkoja saapui myös Uhtuan suunnalle. Patteristo Niemi toimi saksalaisen taisteluryhmän tukipattererina.

Kesä–heinäkuun aikana Patteristo Niemen toiminta päättyi. Jäykkälavettinen 120 K/78-patteri jäi alueelle saapuvan Linnoituspatteristo 6:n johtoon ja kahden muun patterin tykit luovutettiin heinäkuun puolivälissä varastoitavaksi ja miehistö siirrettiin alueelle jäävään linnoituspattertiin.

Heinäkuun lopussa kapteeni Niemi siirtyi Jyväskylässä olleen taisteluosaston tykistökomentajaksi. Hän hukkui 29.8.1942 syöksyveneen upottua myrskyisellä Ylä-Kuittijärvellä matkalla Jyväskylästä Vuonniseen.

Uhtuan luoteispuolelle syyskuussa 1942 esikuntansa kanssa saapunut Linnoituspatteristo 6:n komentaja sai johtoonsa jo aikaisemmin tänne siirretyn 120 K/78-patterinsa sekä Patteristo Niemen 120 K/78-patterin. Syyskuussa 1943 patteristoon perustettiin kolmanneksi rykmentinkanuunapatteri, joka sijoitettiin Jyväskyläen. Joulukuussa patteristoon liitettiin Petsamossa Luttojoella ollut kevyt joustolavettinen erillinen patteri, joka yhdistettiin 3. Patterin kanssa tykkeinään rykmentinkanuunat.

Tammikuun 1944 alussa Linnoituspatteristo 6 lakkautettiin ja siitä muodostettiin Kevyt Patteristo 17. Se sai kolmelle patterilleen 122 H/10–30-tykit. Tammikuun lopussa evakuoitiin tämän suunnan viimeisen jäykkälavettisen 120 K/78-patterin tykit.

III Armeijakunnan linnoitustykistö käytti Kiestingin ja Uhtuan suunnissa yhteensä 72 441 jäykkälavettisten tykkien kranaattia, joista Patteristo Niemen osuus Uhtuan suunnassa oli 22 598 kranaattia.

Maaliskuussa Kevyt Patteristo 17 alistettiin 7. Vuoristodivisioonalle. Saksalaisten joukkojen kanssa paljon yhteistoiminnassa ollut majuri Mäkeläinen kuoli 18.4.1944 loukkaannuttuaan kahta viikkoa aikaisemmin taistelualueella ratsastustapaturmassa. Hänet ylennettiin 11.4. everstiluutnantiksi.

Kevyt Patteristo 17 irrotettiin heinäkuun alussa Uhtuan rintamalta ja siirrettiin Laatokan Karjalaan. Väli rauhan tultua voimaan kantahenkilökunta ja varusmiehet määrättiin Raskas Patteristo 14:ään ja Kenttätykistörykmentti 1:n I Patteristoon. Muu henkilöstö kotiutettiin 19.11.1944 Paltamossa.

Syvärin linnoitustykistö

Syvärin rintamalle muodostettiin lokakuun 1941 alussa linnoitustykistöjoukot, joiden nimenä oli perustamisvaiheessa Syvärin Patteristo 1–3.

Päämaja antoi marraskuussa 1941 käskyn Syvärin linnoitustykistön järjestelystä ja tykkikalustosta. Äänisen ja Laatokan välille jo ryhmittyneet kolme patteristoa oli aikomus järjestää kahdeksi patteristoksi ja siirtää kolmanneksi Koivistolta juuri vapautunut linnoituspatteristo. Syvärin Patteristot 1–3 säilyivät kuitenkin pienin muutoksin ennallaan. Syvärin Patteristo 3 luovutti aluettaan Äänisen rannikon tuntumasta Linnoituspatteristo 2:lle, joka siirrettiin sinne Koivistolta neljänneksi patteristoksi.

Syvärin Patteristot 1–3 muuttuivat maaliskuussa 1942 nimeltään Syvärin Linnoituspatteristo 1–3:ksi ja Linnoituspatteristo 2 maaliskuussa 1943 Syvärin Linnoituspatteristo 4:ksi.

Syvärin linnoitustykistön pääosa oli ryhmitetty virran pohjoisrannikolle runkotykistöksi. Patterien pääkalustona oli 120 K/78- ja 155 K/77-tykit. Patteristoilla, kuten muillakin joukoilla, oli lisäksi sulkutykkeitä.

Syvärin kannaksen länsiosassa etulinjassa ollut linnoitustykistö tuki asemasodan aikana puolustusta tulittaen lähes päivittäin viholliskohteita. Kiihvimmat taistelut käytiin huhtikuussa 1942. Syvärin itäosassa linnoitustykistö oli etulinjasta katsoen selustassa. Ampumatehtäviä oli alkuvaiheessa Äänisen Rannikkoprikaatin puolustaman Äänisjärven suunnalla.

Syvärin Patteristo 1 ryhmitettiin lähimmäksi Laatokkaa Lotinpellon molemmin puolin. Patteriston runkona oli kenttätykistön Patteristo Lagerroos, johon jäi yksi 152 H/38-patteri. Patteristoon liitettiin kaksi Linnoituspatteristo 2:sta siirrettyä patteria sekä yksi Linnoituspatteristo 1:n ja Patteristo Ojanteen patteri. Joulukuusta lähtien oli vähän aikaa käytössä myös 152 K/77–120 puudan kalustoa. Vuoden 1942 alussa patteristoon perustettiin vielä kuudes patteri. Lopulliseksi tykkikalustoksi patteriston 11.–16. Pattereille tuli ajankohdasta riippuen 4–5 patterille 120 K/78-tykit ja 1–2 patterille 155 K/77-tykit.

Raikuusta siirrettiin yksi 229/77-mörssäri heinäkuussa 1942 rautateitse Syvärin asemalle ja edelleen autoilla patteriston alueelle. Tykin kenttäasema oli rakennettu 14. Patterin tuntumaan. Aikan-

sa tunnetun sarjakuvahahmon mukaan "Rymy-Eetuksi" ristitty tykki oli koottu elokuun lopussa. Muutamalla miehellä miehitetty mörssäri tulitti harvaksen viholliskohteita.

Syvärin Linnoituspatteristo 1:n suomenkielinen henkilöstö vaihdettiin maaliskuussa 1943 Maaselän linnoitustykistöstä siirrettyihin ruotsinkielisiin. Huhtikuussa 1944 patteriston yksiköitä poistettiin etulinjasta ja henkilöstöä siirrettiin kenttätykistöön. Suurhyökkäyksen alkaessa edessä olleet patterit yhdistettiin kolmeksi kuusitykkiseksi patteriksi, joista kahdella oli 120 K/78- ja yhdellä 155 K/77-tykit. Myös muut patterit saivat jälleen miehistönsä.

Patteriston komentajina olivat: kapteeni O. Lagerroos, majuri U. Lepikkö, majuri P. Suominen, kapteeni C. Spåre ja kapteeni E. Korpikoski.

Syvärin Patteristo 2:n runkona oli Taipaleelta siirretty Patteristo Suominen. Syvärinkaupungin seudulle ryhmitettyyn patteristoon kuului aluksi kolme patteria ja joulukuusta 1941 lähtien neljäntenä Hankoniemeltä saapunut, Uiminniemestä lähtöisin ollut patteri. Perustamisvaiheessa kahdella patterilla oli 155 K/77- ja yhdellä 90 K/77-tykit. Välillä yhden patterin kalustona oli raskaat haupitit. Asemasodan loppupuolella patteriston 21.–24. Pattereilla oli 155 K/77-tykit.

Syvärin Linnoituspatteristo 2 muutettiin lokakuussa 1942 myös ruotsinkieliseksi reservistä palvelukseen määrättyjen vanhempien miesten palvelukseen tulon yhteydessä. Tämän jälkeen patteriston komentajina olivat kapteeni Å. Winqvist ja majuri L. Carlsson.

Syvärin Patteristo 3:n alueeksi oli käsketty Syvärin pohjoisrannikon itäosa ja yksiköiksi viisi Laatokalta siirrettyä 90 K/77-patteria ja yksi 120 K/78-patteria. Raskas patteri jäi kuitenkin Syvärin Patteristoon 1:een ja Linnoituspatteristo 2 miehitti Äänisen rannikon. Patteristoon jäivät 31.–33. Patterit, joista kahdella oli 90 K/77-tykit. Tykkikalustoa järjesteltäessä kolmas patteri sai tammikuussa 1942 Syvärin Patteristo 1:ltä 155 K/77-tykit.

Syvärin Linnoituspatteristo 3:n komentajina olivat: kapteeni T. Ollila, majuri H. Nyman, majuri V. Ruuskanen ja majuri H. Heinänen.

Patteristo määrättiin keväällä 1944 jo lopetettavaksi, mutta kesäkuun puolivälissä muihin joukkoihin sijoitettu henkilöstö käskettiin takaisin pattereilleen. Ne olivat 18.6. jälleen ampumavalmiina.

Linnoituspatteristo 2 saapui marraskuun loppupuolella 1941 Äänisen rannalle Syvärinniskaan. Majuri Haarasen komentamaan patteristoon kuului kolme 155 K/77-patteria, joiden numeroiksi tuli 34.–36.

Kaksi patteria oli aluksi rannikon puolustuksessa. Yksi patteri kävi Syvärin eteläpuolella. Sieltä se tammikuussa 1942 siirrettiin virran pohjoisrannalle Syvärinniskasta länteen. Äänisen Rannikkoprikaatin puolustuksen vahvennuttua myös muut patterit siirrettiin kauemmas rannikosta.

Selustassa olleesta patteristosta siirrettiin jo vuosien 1941 ja 1942 vaihteessa henkilöstöä Syvärin Patteristo 3:een. Maaliskuussa 1943 patteriston henkilöstön pääosa siirrettiin Syvärin eteläpuolella olleiden kenttätykistöjoukkojen lisähenkilöstöksi ja täydennykseksi. Patteristoon jäi komentajan lisäksi vartio- ja huoltohenkilöstö, suorasuuntaustykkiä miehistö, lotat sekä ajoneuvot.

Neuvostojoukot aloittivat 21.6.1944 hyökkäyksen Syvärin rintamalla, ja Tuuloksessa 23.6. aamuyöllä tehdyn maihinnousun seurauksena rantatien käyttö katkesi. Jäykkälavettisen tykkikaluston siirto ei ollut siinä tilanteessa etusijalla, ja Syvärin Linnoituspatteristo 1:n kalusto jäi sillanpään eteläpuolelle Lotinapellon alueelle.

Vain kannaksen keskustassa olleen Syvärin Linnoituspatteristo 2:n 12/155 K/77-tykkiä saatiin kuljetetuksi U-aseman tykistön vahvennuksiksi. Patteristo sai kuljetusvälineitä, ja siirto suoritettiin ennen maihinnousua. Yksi patteri oli 17.6. alkaen asemassa Kuujärvellä, mistä sekin jo 21.6. kuljetettiin Pitkärantaan patteristonsa yhteyteen. Pitkärannassa patteristo sai nimekseen Syvärin Linnoituspatteristo 1.

Kuujärveltä saapunut 22. Linnoituspatteristi sai 23.6. käskyn siirtä Viteleen maihinnousun torjuntaan. Kuljetusongelmien vuoksi vain yksi tykki saatiin suorasuuntausasemaan Ukonniemeen, mistä se tulitti 26.6. aluksia. Vielä samana päivänä tykki kuljetettiin takaisin Pitkärantaan.

Syvärin Linnoituspatteristo 1:n tulitoiminta jatkui 10.7. Koirinojalla. Heinäkuun puolivälissä jäykkälavettiset tykit evakuoitiin ja henkilöstö sijoitettiin Kevyt Patteristo 18:aan. Jäykkälavettisen tykistön viimeiset taistelut käytiin Koirinojalla.

Syvärin Linnoituspatteristo 3 sai 22.6. käskyn irtaantua, ja tuolin ammuttiin loput kranaatit ja tykit tuhottiin. Patteriston yksi-

Linnoitustykkistöjoukot ja niiden tykkikalusto 20.6.1942 sekä linnoitustykkistöjoukkojen kesäkuussa 1944 menettämät tykit

Yhtymä 1942	Linnoitus-patteristo	Tykkikalusto 20.6.1942	Linnoitustykkistö-joukkojen kesäkuussa 1944 menettämät tykit
III AK	Lin.Psto Niemi	3/155 K/77 4/122 H/10-30 4/76 K/02-30	
	Lin.Psto 6	8/120 K/78 4/122 H/10-30	
Maa.R	Maa.Lin.Psto 1	8/120 K/78 8/90 K/77	
	Maa.Lin.Psto 2	8/120 K/78 8/90 K/77	
VI AK	Syv.Lin.Psto 1	20/120 K/78 4/155 K/77 15/57/26 Cap 11/76 LK/13	16/120 K/78 7/155 K/77 15/57/26 Cap 7/76 LK/13 1/229 M/77
	Syv.Lin.Psto 2	12/155 K/77 4/152 H/37	
V AK	Syv.Lin.Psto 3	12/76 LK/13 4/155 K/77 8/90 K/77 6/76 LK/13	8/76 LK/13 4/155 K/77 8/90 K/77
	Lin.Psto 2	12/155 K/77 4/105 VH/22 6/76 LK/13	12/155 K/77 4/76 K/27 2/76 RK/27

Rannikkojoukoilla oli lisäksi 20.6.1942 käytössä 1/87 K/95-, 10/90 K/77-, 6/107 K/77 ptri-, 4/152 K/04- ja 6/155 K/77-tykkiä. Suurin osa armeijan jäykkälavettisesta tykkikalustosta oli tuolloin varastoissa.

köt koottiin Tarsepoliin, sieltä osa kuljetettiin 25./26.6. yön aikana autoilla Koirinojalle. Polkupyöräosasto saapui perille vuorokauden ja hevosajoneuvo-osasto kolmen vuorokauden kuluttua.

Patteriston henkilöstö miehitti yhden rykmentinkanuunapatterin. Aikomukset aseistaa patteristo joustolavettisin tykein ei ehtinyt toteutua. Päätehtäväksi tuli ampuma-alan raivaus Nietjärvellä. Patteriston henkilöstö määrättiin 6.7. Kitilään, siellä se jaettiin muihin joukkoihin.

Syvärin Linnoituspatteristo 4 sai 17.6. muualla lainassa olleet miehensä takaisin, ja patterit miehittiin. Patterien tulenjohtajat sijoittuivat paikoilleen virran pohjoisrannalle, mihin sijoitettiin myös kolme kenttätykistöltä juuri saatua rykmentinkanuunajaosta.

Patteristo kävi torjuntataistelut 21.6. aikana. Jäykkälavettiset patterit sekä kanuunajaokset tulittivat virran yli yrittäviä lauttoja, joista osa tuhoutui ja osa kääntyi takaisin. Myös vastarannan kohteita tulitettiin. Kun Kenttätykistörykmentti 2:n III Patteristo irtaantui, linnoituspatteriston aseet jatkoivat vihollisen tulitusta. Linnoituspatterien tykkejä ei voinut lyhyessä ajassa siirtää ajotien varteen ja joukkojen irtaantuessa tykit tuhottiin. Mukaan otettiin kaksi rykmentinkanuunajaosta.

Patteriston henkilöstö saapui Äänislinnan kautta 25.6. Koirin-
ojalle, siellä rykmentinkanuunat luovutettiin Syvärin Linnoitus-
patteristo 1:lle. Henkilöstö jaettiin 1.7. kolmeen kenttätykistöpatteristoon sekä linnoituspatteristoon.

Syvärin rintaman linnoitustykistö ampui syksyn 1941 Tuuloksen taistelusta toimintansa lopettamiseen 53 116 laukausta. Mörssäri-
lä ammuttiin 241 kranaattia.

Maaselän linnoitustykistö

Päämaja määräsi toukokuussa 1942 perustamaan linnoitustykistöjoukot myös Maaselän kannakselle. Maaselän Ryhmän esikuntaan muodostettiin valmisteluja varten linnoitustykistötoimisto, jonka päälliköksi määrättiin Sallan rintamalta saapunut majuri Myntti. Maaselän linnoitustykistöjoukot saivat henkilöstönsä ryhmän henkilötäydennyskeskuksesta ja joukoista sekä tykkikalustonsa kenttätykistön lisäpattereina olleesta ja alueelle siirretystä jäykkälavettisesta tykkikalustosta. Toimisto päätti kesäkuun lopussa tehtävänsä suoritettuaan toimintansa.

Maaselän Linnoituspatteristo 1 perustettiin kesäkuun puolivälissä 1942 Pintuisissa Paksulan kylässä. Patterien numerot olivat 1.-4., kahdella niistä oli 120 K/78- ja kahdella 90 K/77-tykit. Kolmen koulutusviikon jälkeen patteristo siirrettiin junalla Karhu-
mäestä Maluun. Aluetta puolusti tuolloin 3. Prikaati.

Jäykkälavettisten tykkien tilalle tuli vuoden 1943 aikana kenttä-

tykistön tykit. Kevyet tykit vaihdettiin toukokuussa kevyihin kaunuoihin ja raskaat marraskuussa haupitseihin.

Toukokuun puolivälissä 1944 patteriston pääosa siirrettiin Seesjärven tuntumaan Suurlahden lohkolle ja 4. Patteri Paateneeseen.

Patteriston komentajina olivat majuri Myntti, kapteeni M. Koponen ja hänen sijaisenaan kaksi kuukautta kapteeni W. Landtman sekä kapteeni E. Alopaeus. Majuri Myntti siirrettiin kesällä 1943 rannikkojoukkoihin. Hän osallistui linnakkeiston komentajana taisteluihin Kannaksen etelärannikolla ja Viipurinlahdella ja kaatui 5.7.1944 Teikarsaassa. Majuri Koponen määrättiin kesäkuun loppupuolella Kenttätykistörykmentti 15:n III Patteriston komentajaksi Kannakselle ja hän kaatui Vuosalmen taisteluissa samaan aikaan Myntin kanssa.

Maaselän Linnoituspatteristo 2 perustettiin Karjalan Maaselän kylässä samoin vuoden 1942 kesäkuun puolivälissä. Patteristoon kuului 5.–8. Patterit, joista kahdella oli 120 K/78- ja kahdella 90 K 77-tykit. Patteristo ryhmitettiin 4. Divisioonan alueelle Krivin luoteispuolelle. Lokakuussa se siirrettiin Karhumäen itäpuolelle 1. Divisioonan tykistöön Hiisjärven Ryhmään Salmen lohkolle.

Kahden patterin samaan aikaan saama ruotsinkielinen täydennysmiehistö vaihdettiin maaliskuussa 1943 Syvärin Linnoituspatteristo 1:stä saatuihin suomenkielisiin miehiin.

Marraskuussa 1943 patteristo sai kolmelle patterilleen 120 H/13- ja yhdelle 76 K/09-tykit, jolloin jäykkälavettinen tykkikalusto evakuoitiin.

Toukokuussa 1944 patteristo siirrettiin Karjalan Maaselkään. Kesäkuun alkupuolella patteristo luovutti henkilöstöä kenttätykistöön.

Patteriston komentajana olivat kapteeni E. Sävy ja kapteeni P. Suominen.

Asemasodan aikana Karhumäen eteläpuolella oli myös Erillinen Linnoituspatteri. Sen kalustona oli kevyet joustolavettiset tykit.

Maaselän kannaksella alkoi 20.6.1944 joukkojen vetäytyminen. Maaselän linnoituspatteristot irrotettiin 18.6. rintamasta lukuunottamatta Paateneessa ollutta patteria. Kummankin patteriston tykit kuljetettiin Käppäselkään ja siellä ne kuormattiin junaan ja evakuoitiin.

Maaselän linnoituspatteristojen henkilöstö oli tykkien luovutuksen jälkeen taisteluvälinemateriaalin evakuointitehtävissä sekä sen jälkeen Porajärvellä kenttävarustelutehtävissä. Paateneessa ollut

Maaselän Linnoituspatteristo 1:n upseerit Malussa syksyllä 1942. Eturivissä keskellä on patteriston komentaja majuri Viljo Myntti. Kuvan takana ovat nimet: Myntti, Näräkkä, Laine (patteristoupseeri), Ristolainen, Kimanen, Lampi, Holopainen, Lindqvist, Nikolajeff, Karjalainen, Mäkitie, Granholm, Syrjänen, Ylitalo, Liuhto, Lilius, Palmu ja Puponen. Kuva: A. Palmu.

The officers of Maaselkä Fortress Artillery Battalion 1 in Malu in autumn 1942. In front middle is Major Viljo Myntti, the commander of The Battalion.

patteri saapui kuukauden lopussa myös Porajärvelle. Maaselän Linnoituspatteristo 1:n henkilöstö kuljetettiin 6.7. autoilla edelleen Suojärvelle Leppäniemeen. Täällä patteriston henkilöstö jaettiin Kannaksen, Maaselän ja Rukajärven suunnan henkilötäydennyskeskuksiin. Maaselän Linnoituspatteristo 2:n henkilöstö siirrettiin Suojärvelle Naistenjärven asemalle, missä se 5.7. jaettiin eri henkilötäydennyskeskuksiin.

Maaselän linnoitustykistö ampui yhteensä 30 033 kranaattia.

Linnoitustykistöjoukkojen merkitys

Laatokan Meripuolustukseen kuuluneet lohkot saivat pääaseman puolustamiseen tarkoitetut linnoitustykistöpatteristonsa vuoden kuluessa toimintakykyisiksi joukoiksi. Tykistölinen ampumavalmius kohentui koulutuksen ja välirauhan loppuvaiheessa pidettyjen kertausharjoitusten ansiosta. Pääesikunta piti kevääseen 1941 asti kiinni linnoitustykistön puolustuksellisesta tehtävästä, mitä tykkikaluston rakenne, huono maastoliikuteltavuus ja kuljetuskaluston puute tukivat.

Jatkosotaan valmistauduttaessa linnoitustykistön katsottiin kykenevän myös liikkuviin sotatoimiin. Linnoituspatteristot osallistuivat alusta alkaen taisteluihin kenttätykistön rinnalla. Taidoltaan heikompi linnoitustykistö olisi siirretty vasta myöhemmin saatutelle tasalle runkotykistöksi.

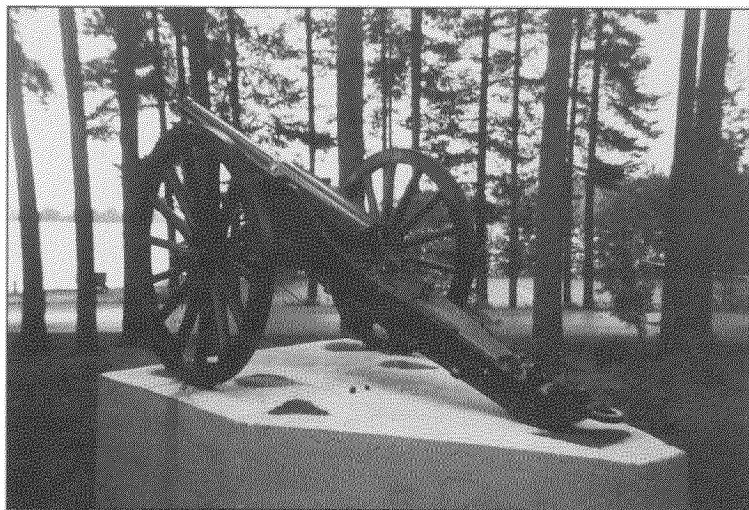
Linnoitustykistö vahvensi merkittävästi kenttätykistön tulta ja samalla sen tykkikalustoa ja ampumatarvikkeita voitiin säästää. Linnoituspatteristojen jäykkälavettisilla tykeillä ammuttiin jatkosodan aikana 198 988 kranaattia, mikä on 4,5 % kenttätykistön käyttämästä laukauserästä. Lisäksi Hangon Ryhmän ja rannikkojoukkojen jäykkälavettisten tykkien yhteinen ampumatarvikekulutus pääasiassa Hangon rintamalla oli lähes yhtä suuri kuin linnoituspatteristojenkin.

Kuljetusavun varassa olevat linnoitustykistöt olivat parhaimmillaan asemasodan puolustustaisteluissa sekä tuettaessa irtaantuvia joukkoja.

Asetilanteen parantuessa linnoitustykistö sai asemasodan aikana vähitellen myös joustolavettista kalustoa. Keväällä 1944 enää Syvärin linnoituspatteristoilla oli jäykkälavettiset tykit. Suurin osa vanhoista linnoitustykeistä oli jo varastoitu.

Itärajan linnoitustykistöstä irrotettiin puolet asemistaan jo ennen vetäytymistäistelujen alkamista. Yhden linnoituspatteriston jäykkälavettisten tykkien kuljettamisella Syväriltä U-asemaan ei ollut merkitystä. Asemissaan ollut linnoitustykistö pystyi tulellaan tuottamaan viholliselle tappioita ja hidastamaan hyökkäystä. Kolmen linnoituspatteriston tykit jäivät kuljetusmahdollisuuksien puuttuessa Syvärille.

Vanhaa tykkikalustoa tarvittiin sotatoimien monissa vaiheissa, mutta myötätuntoa ja kuljetuskalustoa ei enää Syväriltä vetäydyt-

Jäykkälavettinen linnoitustykki on saanut ansaitsemansa paikan jalustalla Kerimäellä Herttuansaarella. Kuva: T. Rönkkönen.

A fortification cannon without recoil system has got the place it deserves on a pedestal in Herttuansaari in Kerimäki.

täessä kolmen linnoituspatteriston jäykkälavettisille tykeille riittänyt, varsinkin kun vihollinen Tuuloksessa pahasti sekoitti suunnitelmia. Parhaan hyödyn sotatoimille samoinkuin kuljetuksille auttamattomasti vanhentunut ja aikansa jo palvelut jäykkälavettinen tykkikalusto olisikin tuottanut, mikäli se alkuperäisen käyttöperiaatteensa mukaisesti olisi pidetty asemissaan runkotykistönä kunniakkaaseen loppuun asti.

Linnoitustykistöjoukoissa palveli vahvuuksien mukaan laskettuna välirauhan aikana noin 3 000 ja jatkosodassa noin 7 000 miestä.

Syksyllä 1944 Talvisodan jälkeiset ratkaisut toistuivat, joskin eri muodossa. Laatokkaa puolustanut Laatokan Rannikkoprikaati siirrettiin välirauhan solmimisen jälkeen myös itärajan puolustukseen, mutta nyt yhtymänä Höytiäisen ja Kivijärven välille. Tällöin Salpaasemaan tuli enää kaksi jäykkälavettista 152 K/04-tykkiä.

Lähteet

Arkistolähteet

Sota-arkisto (SArk), Helsinki.

II AKE:n tyk.tston salaista kirjeistöä 1941, T 3816/1.

III AKE:n tyk. 2:n salaista kirjeistöä 1941–1944, T 9018/22–26.

IV AKE:n tyk.os:n salaista kirjeistöä 1941, T 13596.

Aun.R:n tyk.os:n salaista kirjeistöä 1942–1944, T 2252/3, T 5001 ja T 5005/14.

Kar.A:n tyk.os:n salaista kirjeistöä 1941, T 2263/9 ja T 5001/1.

Laat.MeP:n esikunnan salaista kirjeistöä 1939–1940, P 2749/5–12.

Laat.MeP:n esikunnan sotapäiväkirja 6.10.1939–1.4.1940, Spk 2281–6.

Linnoitustykistön komentajan – tarkastajan toimiston salaista kirjeistöä 1940, T 8040/1–8 (ml. Päämajan, Puolustusvoimien Pääesikunnan, Maa-voimien esikunnan ja Puolustusministeriön salaista kirjeistöä).

Linnoitustykistön – linnoitusjoukkojen tarkastajan toimiston salaista kirjeistöä 1941, T 8042/1–8 (ml. Puolustusvoimien Pääesikunnan salaista kirjeistöä).

Lt.Psto 1:n esikunnan salaista kirjeistöä 1940–1941, P 6002.

Lt.Psto 2:n esikunnan salaista kirjeistöä 1940–1941, P 6760.

Lt.Psto 3:n esikunnan salaista kirjeistöä 1940–1941, P 10608.

Lt.Psto 4:n esikunnan salaista kirjeistöä 1940–1941, P 10135.

Lt.Psto 5:n esikunnan salaista kirjeistöä 1940–1941, T 6294.

Lt.Psto 6:n esikunnan salaista kirjeistöä 1940–1941, P 10072.

Maa.R:n tyk.tston – tyk.os:n salaista kirjeistöä 1942–1943, T 3815/2–3 ja T 5062/1–2.

Päämajan ase-esikunnan salaista kirjeistöä 1944, T 19040/13.

Päämajan op. 1:n salaista kirjeistöä 1941, T 15713/12.

Päämajan tyk. 1:n salaista kirjeistöä 1942, T 19045/22.

VTK:n salaista kirjeistöä 1940, T 9590/6.

Laat.MeP:n päiväkäskyt 1940.

Lin.Psto 1:n päiväkäskyt 1941.

Lin.Psto 2:n – Syv.Lin.Psto 4:n päiväkäskyt 1941–1944.

Lin.Psto 5:n päiväkäskyt 1941.

Lin.Psto 6:n päiväkäskyt 1941–1944.

Lin.Psto Kettusen päiväkäskyt 1941.

Lin.Psto Kosken (IV/KTR 15) päiväkäskyt 1941.

Lin.Psto Niemen päiväkäskyt 1941–1942.

Lin.Psto Ojanteen päiväkäskyt 1941.

Lt.Psto 1:n päiväkäskyt 1940–1941.

Lt.Psto 2:n päiväkäskyt 1940–1941.

Lt.Psto 3:n päiväkäskyt 1940–1941.

Lt.Psto 4:n päiväkäskyt 1940–1941.

Lt.Psto 5:n päiväkäskyt 1940–1941.

Lt.Psto 6:n päiväkäskyt 1940–1941.

Maa.Lin.Psto 1:n päiväkäskyt 1942–1943.

Maa.Lin.Psto 2:n päiväkäskyt 1943–1944.

Syv.Lin.Psto 1:n päiväkäskyt 1941–1942.

Syv.Lin.Psto 2:n päiväkäskyt 1941–1942.

Syv.Lin.Psto 3:n päiväkäskyt 1942–1944.

VTK:n päiväkäskyt 1940–1941.

Kev.Psto 17:n sotapäiväkirja 5.1.–19.11.1944, Spk 17301–4.

Lin.Psto 1:n toimintakertomus 10.6.–21.8.1941, Spk 18251.

Lin.Psto 2:n – Syv.Lin.Psto 4:n sotapäiväkirja 6.7.1941–21.6.1944,
Spk 18253–4 ja Spk 23507–9.

Lin.Psto 4:n (Lin.Psto Koski) toimintakertomus 10.6.–21.8.1941, Spk 21526.

Lin.Psto 5:n sotapäiväkirja 10.6.–3.11.1941, Spk 18264.

Lin.Psto 6:n sotapäiväkirja 10.6.1941–1.2.1944, Spk 18269–76.

Lin.Psto 10:n sotapäiväkirja 30.6.–18.8.1941, Spk 18299–18300.

Lin.Psto Kettusen sotapäiväkirja 26.6.–30.8.1941, Spk 19247.

Lin.Psto Niemen sotapäiväkirja 10.6.1941–23.7.1942, Spk 18303–4.

Lin.Psto Ojanteen sotapäiväkirja 10.6.–24.8.1941, Spk 18258.

Maa.Lin.Psto 1:n sotapäiväkirja 21.5.1942–6.7.1944, Spk 18575–7.

Maa.Lin.Psto 2:n sotapäiväkirja 8.6.1942–3.7.1944, Spk 18593–7.

Psto Metson (Jyvä) sotapäiväkirja 6.7.1942–18.12.1943, Spk 19249–50.

Rask.Psto Myntin (IV/KTR 14) toimintakertomus 10.6.–25.11.1941, T 15694.

Syv.Lin.Psto 1:n sotapäiväkirja 6.10.1941–20.4.1944, Spk 23456–72.

Syv.Lin.Psto 2:n sotapäiväkirja 29.9.1942–10.7.1944, Spk 23478–84 ja
Spk 23487–9.

Syv.Lin.Psto 3:n sotapäiväkirja 6.10.1941–7.7.1944, Spk 23505–6.

Kirjallisuus

Osmo Hyvönen: Tutkimus Talvi- ja jatkosodan tykkikalustosta ja ampumar-
tarvikekulutuksesta 1983, julkaisematon. SÄrk.

Jatkosodan historia 1–6, Porvoo 1988–1994.

Jyri Paulaharju – Martti Sinerma – Matti Koskimaa: Suomen kenttätykis-
tön historia, II osa 1939–1945, Pieksämäki 1994.

Summary

FORTRESS ARTILLERY; A BRANCH OF ITS OWN FROM THE BEGINNING OF THE INTERIM PEACE UNTIL THE END OF THE CONTINUATION WAR

The name 'Fortress Artillery' refers to one-time fortresses and old guns that their armaments were composed of. Finnish General Headquarters certainly shared this image when establishing the fortress artillery as part of unfortified eastern border's defence after the 1939–1940 Winter War.

War had depleted Finnish resources so that even old artillery pieces had to be utilized. The usage of them was only to be adapted,

firstly to the tactical principles of that time, secondly to the newly acquired fresh experiences, and thirdly to one's own potentiality.

Finnish defence arrangements were mainly based on defensive lines strengthened by fortified artillery positions. The highest brass of General Headquarters had familiarized itself with solutions of that type e.g. while visiting abroad. During the Winter War, even many coastal artillery forts had successfully taken part in interception battles.

When the Winter War broke out in 1939, the Finnish Army still utilized cannons without recoil system, dating back to the era of the Czars. Most of those artillery pieces were used by coastal artillery as twin gun close defence batteries, supplementary to the fixed main armament. The bulk of cannons without recoil system lay in warehouses and their condition varied a lot.

More Soviet cannons without recoil system were employed during the Winter War although their usefulness was regarded as small. At the end of the war, even some French old fashioned "de Bange" artillery pieces of same kind reached front lines.

The first "de Bange" cannons arrived on March 7th 1940. They were given at the disposal of Viipuri Sector [Coastal Artillery Regiment 2] in Muhuniemi situating on the west coast of the Bay of Viipuri.

One fifth of the obtained 243 French artillery pieces arrived in Finland by the beginning of the Interim Peace. After that the entry was checked on the way for the time being.

When the peace was reached in 1940, the artillery pieces of field artillery were worn out and there was little ammunition left. Thus, guns without recoil system were still needed because there were many of those ones in the country and more were expected to arrive.

The Ladoga Sea Defence, made up of Coastal Artillery Regiment 3, was assigned the mission of establishing the fortress artillery. It had to man the artillery formations using guns without recoil system when the defence of Finnish eastern border was rearranged.

In his article, the writer restricts himself to examining the actual fortress artillery formations. Besides that there were also guns without recoil system at the disposal of The Hanko Front at the end of the year 1941. Coastal artillery had some batteries equipped with these cannons as well and even field artillery used some of them as supplementary guns during the 'Static Warfare Phase'.

The fortress artillery battalions were initially meant for the defence of the Salpa line. Now attached to the Ladoga Sea Defence, it was able to lift those artillery battalions to operational level in one year. Gunnery was enhanced thanks to daily training and refresher training courses held at the end of the Interim Peace of 1940-1941.

Until spring 1941, General Headquarters held on to the idea that fortress artillery's tasks were merely of defensive nature. That

notion was supported by three facts: the construction of the artillery pieces, their poor cross-country mobility and the lack of gun haulers.

However, when the Finnish Army was making preparations in case of the Continuation War, fought 1941–1944, fortress artillery was regarded capable even for manoeuvrable operations.

Fortress artillery battalions thus took part in battles alongside field artillery from the very beginning on. The aim was to transfer the less skilled fortress artillery only later as the trunk of artillery on the lines achieved by the operations.

Fortress artillery strengthened field artillery fire power significantly and saved up its artillery pieces as well as ammunition. During the Continuation War some 204 350 shells were delivered by fortification artillery battalions' cannons without recoil system. That was some 4.5 per cent of the grand total fired by the whole field artillery.

The fortress artillery pieces were heavily depending on hauling assistance. Therefore, they were at their best in the defensive battles on 'The Static Warfare Phase' and when supporting disengaging units at the end of the war.

Fortress artillery got also gradually hold of artillery pieces with recoil systems as the armament improved during 'The Static Warfare Phase'. In spring 1944 only the fortress artillery battalion of the Swir had artillery pieces without recoil system at its disposal. Main part of old fortress guns had already been stored up.

The bulk of fortress artillery on Finnish eastern border was disengaged from its positions already before the retreat battles broke out. The transportation of one fortress artillery battalion's cannons without recoil system from the Swir to the fortified U-Position at Pitkäjärvi–Syskyjärvi line in Olonets was comparatively meaningless.

Stationary fortress artillery was able to cause heavy losses to the enemy and slow down its onslaught with its fire. In Swir, the artillery pieces of three fortress artillery battalions had to be abandoned because there were no means of transportation available.

The fortress artillery's guns without recoil system were hopelessly oldfashioned from the standpoint of operations and transportation, and in addition to that, they had already served their time. However, they could have produced their best had they only been kept in positions as trunk artillery up to their glorious final end. That had even been their initial idea of employment.

According to morning reports, fortress artillery employed altogether some 3 000 men during The Interim Peace and some 7 000 during the Continuation War respectively.

Decisions concerning fortress artillery made after the Winter War were again repeated in autumn 1944 although they now had another form. The Ladoga Coastal Brigade, having defended the

lake Ladoga, was transferred to the defence of Finnish eastern border even after the conclusion of the 1944 interim peace.

The Ladoga Coastal Brigade was then deployed between the lakes Höytiäinen and Kivijärvi. But only two 152 K/04 artillery pieces without recoil system were at that very moment positioned at the Salpa line.

Martti Peltonen*

KAUKOPARTIOIDEN LENTOKULJETUKSET JATKOSODASSA JA LAPIN SODASSA

Kaukopartioiden mahdollisuudet sodanjohtoa palvelevana kaukotiedusteluvälineenä lentotiedustelun rinnalla havaittiin jo Talvisodassa. Partion hankkimien tietojen välitykseen soveltuva kevyt radio valmistui jatkosodan alussa.¹ Radion ohella tehokkaan kaukopartioiden edellytyksenä oli toiminta-alueelle kuljettamiseen soveltuva lentokalusto. Partioiden tuli päästä vihollisen puolelle ja takaisin nopeasti ja mikäli mahdollista myös huomaamatta. Näin voitiin vähentää meno- ja paluumatkan rasituksia sekä jatkaa varsinaiseen tiedusteluun käytettävää aikaa. Kesäaikana kyseeseen tulivat riittävän kuljetuskapasiteetin omaavat vesikoneet. Talvella tilanne oli vaikeampi, koska kokonaisen partion perillevientiin tarvittavaan lentokoneeseen ei ollut käyttökelpoista suksilaskutelintä. Partioiden lentokuljetukset rajoittuivatkin avovesikauteen.²

Päämajalla ja ilmavoimilla ei ollut sodan alkaessa minkäänlaista suunnitelmaa kaukopartioiden lentokuljetuksista, vaan partiot siirtyivät vihollisalueelle jalkaisin. Tilannetta voi pitää jossain määrin outona, sillä hyökkäyssota oli käynyt ilmeiseksi jo toukokuun lopussa 1941. Ilmavoimilla oli ainoastaan yksi kaukopartioiden kuljetukseen melko hyvin soveltuva vesikone, kesäkuussa 1940 internoitu norjalainen Heinkel He 115 A-2. Vuosina 1930–1931 hankitut Junkers W 34 ja kuusi K 43f -konetta sopivat tarkoitukseen erittäin huonosti.³

Saksan hyökkäyksen Neuvostoliittoon alettua 22. kesäkuuta 1941 vietiin saman päivän iltana kahdella saksalaisella Heinkel He 115 -koneella 16 Osasto Marttinan vapaaehtoista sissiä Oulujärven Paltaniemestä Vienankanavan itäpuolelle Konjärvelle. Vaikka sota

* (synt. 1940) majuri, filosofian lisensiaatti, kirjoittanut muun muassa teoksen Ilmasotakoulun historia 1918–1980 (1993) sekä useita sotahistoriaan liittyviä tieteellisiä artikkeleita.

Suomen osalta ei ollut vielä alkanut, Lentolaivue 24 sai tehtäväkseen suojata sisseejä kuljettaneiden koneiden paluulennon 22. ja 23. päivän välisenä yönä. Luutnantti Pehr Erik Soveliuksen johtama neljän Brewster-hävittäjän parvi lähti matkaan Vesivehmaalta 22.6. iltapäivällä kohti Joensuuta, missä koneet tankattiin. Seuraavana yönä osasto oli määräaikaan klo 01.35 kohtaamisalueella Tuulijärvellä yli sata kilometriä Neuvostoliiton puolella. Viivytystä siellä toista tuntia näkemättä suojattavia saksalaisia koneita parvi palasi takaisin Joensuuhun. Reitiltä harhautuneet saksalaiskoneet palasivat varhain aamulla Paltaniemeen.⁴ Onnistuneesta kaukopartion lentokuljetuksesta saatiin tarvittava käytännön kokemus.

Kuljetuksiin käytetyt lentoyksiköt

Jatkosodan alettua Päämajan tiedusteluosastoon kuuluneen tiedustelutoimiston, Tied. 1:n ilmavoimajaos ryhtyi päällikkönsä majuri Otto Rantasen johdolla suunnittelemaan kaukopartioiden lentokuljetuksia. Tiedusteluosasto käski myös elokuun 1. päivänä 1941 käynnistyneet lentokuljetukset vuoden 1943 kesään saakka. Lentojen suunnittelu- ja valmisteluvastuu taas oli kuljetuksista huolehtineen lento-osaston johtajalla. Tied. 1:n alaisuuteen perustettiin Erillinen Pataljoona 4 heinäkuussa 1943. Pataljoonan komentajaksi ja samalla tiedusteluosaston ilmakomentajaksi määrättiin everstiluutnantti Johan Sovio. Hänet oli siirretty jo edellisen vuoden syksyllä Tied. 1:n ilmavoimajaokseen Lentosotakoulun täydennyskurssien johtajan paikalta. Sovion tehtävänä oli kaukopartioiden lentokuljetusten suunnittelu ja käskytykset, ja hänelle alistettiin myös kuljetuksista vastaava lentoyksikkö. Toiminta muuttui nyt entistä määrätietoisemmaksi, mikä näkyi selkeästi kesän 1944 ja Lapin sodan kaukopartioiden lentokuljetuksissa.⁵

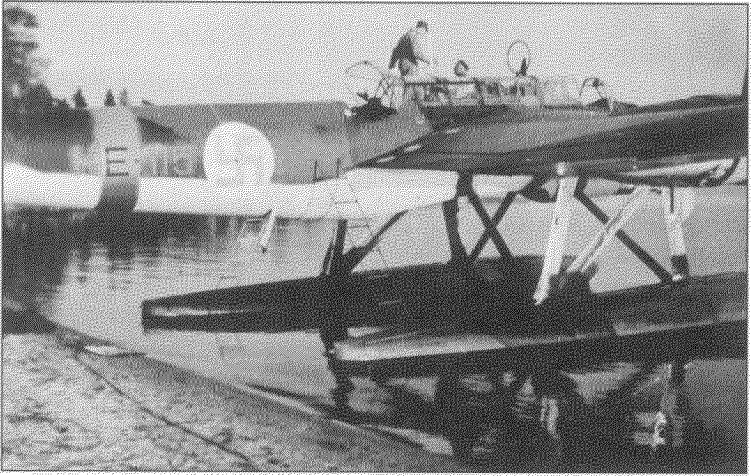
Kaksi päivää ennen em. saksalaisten tekemää ensimmäistä suomalaisen partion vientiä eli 20.6.1941 kapteeni Osmo Malinen sai tehtävän perustaa Vaasaan Lentue X. Sen kalustoksi osoitettiin kaksi merivartiolaitoksen Junkers-konetta (W 34 ja K 43f), joiden tunnuksivat sodan alkaessa LK-6 ja LK-7, sekä norjalaisilta saatu Heinkel He 115, HE-115, lempinimeltään Jenny. Junkersit saivat myöhemmin elo- ja syyskuussa perushuoltojen yhteydessä

uudet tunnuksset JU-128 ja JU-122. Lentueen tehtävänä oli Pohjanlahden meritiedustelu.

Kesäkuun 29. päivänä annetulla Ilmavoimien esikunnan käskylä lentueesta tuli Lentolaivue 15, johon kuului aluksi kaksi lentuetta. Kolmas lentue perustettiin elokuun alussa. Laivue alistettiin hyökkäysvaiheen alkaessa Karjalan Armeijan ilmakomentajalle. Aiemman lentokaluston lisäksi sille annettiin kaksi Junkers K 43f, JU-124 ja JU-127, sekä neljä Blackburn Ripon IIF -vesikonetta. Myöhemmin kesällä lentokalustoa lisättiin neljällä Riponilla, kahdella M.F. 11 ja kahdella Beriev MRB-2bis -koneella. Meritiedustelu Pohjanlahdella lopetettiin 5. heinäkuuta, ja laivue sai käskyn siirtyä Kontiolahdelle Höytiäisen Hirvirantaan. Kolme päivää aikaisemmin Ilmavoimien esikunta oli määrännyt lähetettäväksi kaksi Junkers-konetta miehistöineen Kajaanin lähelle Paltaniemen tehtävänä evakuoitinkuljetukset.⁶

Lentolaivue 15:n komentajaksi määrättiin Lentue X:n päällikkö kapteeni Osmo Malinen, ja sen tehtäväksi tuli lähialueiden tiedustelu sekä yhteys- ja kuljetustehtävät maavoimien hyväksi. Viimeksi mainittuun tehtävään voidaan katsoa kuuluneen myös kaukopartioiden lentokuljetukset. Laivueen henkilöstön rungon muodosti Lentue X, ja tarvittava lisäys saatiin ilmavoimien muista lentoyksiköistä. Kokonaisvahvuus oli perustamisen jälkeen 15 päällystään, 33 alipäällystään ja 14 miehistöön kuuluvaa. Lentävää henkilökuntaa, ohjaajia, tähystäjiä ja konekivääriampujia oli yhteensä 29. Lokaan puoliväliin tultaessa kokonaisvahvuus oli supistunut 44:ään: 8 päällystään, 24 alipäällystään ja 12 miehistöön kuuluvaa. Lentävän henkilökunnan vahvuus sen sijaan oli pysynyt jotakuinkin entisellään, sillä vähennys oli ainoastaan yksi ohjaaja ja kolme konekivääriampujaa.

Lentolaivue 15:n kolmesta lentueesta vain 1. ja 3. lentue kuljettivat kaukopartioita edellinen Heinkel- ja jälkimmäinen Junkers-koneilla. Laivueen komentajan ohella HE-115:n ohjaajana toimi 1. lentueen päällikkö luutnantti Erkki Jauri. Paltaniemeen Kajaanin lähelle sijoitetun kapteeni Kosti Lehmuksen johtaman Junkers-lentueen toisena kaukopartioiden kuljetuksesta vastaavana ohjaajana oli lentomestari Elias Rautio. Muina ohjaajina olivat lentomestari Viljo Nuutio ja Martti Paasonen. Lentueen päätehtävänä oli haavoittuneiden evakuointi ja materiaalikuljetukset taistelujoukoille.

*Heinkel He 115 A-2, HE-115 "Jenny" Kontiolahden Hirvirannassa.
Kuva: Keski-Suomen Ilmailumuseo.*

Heinkel He 115 A-2, the HE-115 "Jenny" in Kontiolahti's Hirviranta.

Heinkelin lentotekniseen huoltohenkilökuntaan kuuluivat sotilasalivirkamiehet V. Korkea-Aho ja Martti Kauko, joka oli samalla laivueen päämekaanikko. Junkers-lentueen mekaanikkoina olivat sotilasalivirkamiehet Gunnar Eskelin, T. Hautanen ja K. Toivola sekä mekaanikko V. Töyli. Kauko, Eskelin ja Hautanen olivat myös mukana partioiden kuljetuslennoilla. Sen sijaan kaikki laivueen vahvuuteen kuuluneet tähytäjät ja konekivääriampujat palvelivat Ripon-lentueessa eivätkä osallistuneet lainkaan kaukopartioiden kuljetuslennoille.⁷

Lentolaivue 15 lakkautettiin 28.2.1942, ja sen kalusto ja henkilöstö siirrettiin muihin lentoyksiköihin. Kaukopartioiden kuljetusta varten perustettiin 28.6.1942 erillinen lento-osasto, Osasto Rätty, joka alistettiin operatiivisesti Päämajan tiedusteluosastolle. Lentoteknisen huollon osalta se kuului Lentorykmentti 4:ään. Osaston johtajaksi määrättiin kapteeni Jussi Rätty Pommituslentolaivue 46:sta. Koneiksi osasto sai HE-115:n lisäksi kaksi Junkersia,

JU-124 ja JU-127, jotka olivat evakuoitukuljetusten osalta Lentorykmentti 4:n alaisia. Partiokuljetuksiin käytettiin Heinkeliä, jonka ohjaajana toimi Rädyn ohella myös Pommituslentolaivue 46:sta osastoon komennettu lentomestari Toivo Parikka. Junkers-koneiden ohjaajina olivat lentomestarit Martti Paasonen, Elias Rautio ja Viljo Nuutio.⁸

Osaston päämekaanikoksi tuli sotilasalivirkamies Martti Kauko. Lentävään henkilökuntaan kuului niin ikään Pommituslentolaivue 46:sta komennettu konekivääriampuja alikersantti Vaito Simanainen.⁹ Osasto Rädyn toiminta lopetettiin avovesikauden päätyttyä lokakuun 23. päivänä 1942, ja sen henkilöstö komennettiin takaisin entisiin yksiköihinsä.

Kaukopartioiden lentokuljetuksista saatujen positiivisten kokemusten perusteella päätettiin toimintaa laajentaa seuraavana kesänä. Ongelmaksi nousi kuitenkin sopivan lentokaluston vähyys, sillä ilmavoimilla oli vain yksi Heinkel He 115. Saksalaisten kanssa alkuvuodesta 1943 käytyjen neuvottelujen tuloksena saatiin käyttöoikeus kahteen Heinkel He 115 ja kahteen He 59 -koneeseen. Koneet lennettiin Hirvirantaan touko-kesäkuussa 1943. Syyskuussa saatiin vielä Arado Ar 196 ja Focke-Wulf Fw 58, viimeksi mainitun saksalaiset lahjoittivat ilmavoimille. Koneet toimivat koko ajan saksalaisin tunnuksin (6H+BK ja 6H+CK, SD+EE ja PP+AO, GA+DO, NH+OI). Toukokuun 8. päivänä 1943 Ilmavoimien esikunta käski perustaa Osasto Malisen, jolle saksalaiset koneet annettiin. Heinkel He 59 -koneiden piti tehdyn sopimuksen perusteella jäädä yliluutnantti Queens'in johtamaan Osasto Queens'iin ja lentää saksalaisilla miehistöillä.¹⁰ Näin ei kuitenkaan tapahtunut, vaan koneet tulivat suoraan Osasto Malisen käyttöön.

Osaston päälliköksi ilmavoimien komentaja määräsi Täydennyslentolaivue 17:n komentajan majuri Osmo Malisen ja tukikohdaksi, kuten edellisinä vuosinakin, Kontiolahden Hirvirannan. Osasto alistettiin operatiivisesti Päämajan tiedusteluosastolle, mutta komento- ja huoltoasioissa se kuului Lentorykmentti 4:ään kuitenkin siten, että lainakoneiden huolloista vastasivat ensisijaisesti saksalaiset. Malinen toimi osaston johtajana syyskuun 20. päivään 1943 asti, jolloin hänestä tuli Lentovarikko 3:n päällikkö. Hänen jälkeensä tehtävään määrättiin heinäkuun 27. päivänä Lentorykmentti 1:stä siirretty kapteeni Erkki Jauri. Osaston lentävä- ja tekninen henkilöstö varapäällikkö luutnantti Yrjö Lemminkiä lukuunotta-

matta oli palvellut aiemmin Lentolaivue 15:ssä tai Osasto Rädysssä ja omasi näin erittäin hyvän kokemuksen. Lentomestarista luutnantiksi ylennetyllä Lemmingillä oli takanaan myös vankka kaksimoottori- ja vesikonekokemus. Lentomestari Martti Paasonen, Toivo Parikka ja Elias Rautio lensivät Malisen, Jaurin ja Lemmingin lisäksi Heinkel He 115 ja He 59 -koneilla. Luutnantti Lemminki joutui sotavangiksi partion hakulennolla 4. heinäkuuta, ja Jauri tuli alunperin hänen tilalleen. Myös Rautio oli siirretty osastoon vasta heinäkuun lopulla.

Partioiden kuljetuslennoilla alettiin nyt käyttää myös tähystäjiä, jotka pyydettiin jokaista lentoa varten erikseen Lentorykmentti 4:n laivueista. Ensimmäisen kerran tähystäjä, vänrikki Lång oli mukana heinäkuun viimeisenä päivänä alkaneella lennolla. Muina tähystäjinä osastossa "vierailivat" luutnantti Georg-Erik Strömberg, joka oli toimistoupseerina ilmavoimajaoksessa, sekä vänrikit Osmo Vornanen, Niilo Kaila ja Martti Uotinen. Kaukopartioita kuljetta- neella Heinkel-lentueella oli vahvuudessaan myös kolme koneki- vääriampujaa, kersantit Onni Karvinen, Veikko Rinne ja Vaito Si- manainen.

Teknillistä ryhmää johti, kuten edellisinä vuosinakin, sotilasali- virkamies Kauko. Muina mekaanikkoina olivat sotilasalivirkamie- het Gunnar Eskelin, T. Hautanen, Leo Tuominen ja V. Töyli. Loka- kuun puolivälissä osastoon siirrettiin vielä sotilasalivirkamies Mik- ko Hirvi. Heidän apunaan oli kahdeksan apumekaanikkaa: aliker- santit Aurell, Kärkkäinen ja Leo Vuokko, korpraalit Armand Hall- din, Ahti Kujanpää ja Armas Väistö sekä sotamiehet Elo ja Norola. Kesällä 1943 kapteeniksi ylennetyn Queens'in johdolla Hirviran- nassa oli myös 25-miehininen saksalainen lentotekninen huolto-osas- to, 1. Seekommando. Hirvirannan tukikohdan vartiointista ja yleis- huollosta vastasi vänrikki Boris Juntsonin johtama kentänhoito- joukkue.¹¹

Osasto Malinen lakkautettiin marraskuun alussa 1943, ja seuraa- vana keväänä 23. toukokuuta vastaavaan tehtävään perustettiin Osasto Jauri. Osaston päälliköksi määrättiin kapteeni Erkki Jauri, lentokalustoksi saksalaiset kuljetuskoneet ja tukikohdaksi Rissa- lan lentokenttä. Jauri palasi Lentorykmentti 1:n tiedustelu-upsee- rin paikalta hänelle jo ennestään hyvin tuttuun tehtävään. Aikai- semmasta poiketen osasto oli kaikissa suhteissa alistettu Päämajan tiedusteluosaston ilmakomentajalle everstiluutnantti Johan Saviol-

le, joka oli myös kaukopartiotoiminnasta vastaavan Erillinen Pataljoona 4:n komentaja. Osasto Jaurin lentävällä henkilökunnalla, lukuunottamatta varapäälliköksi määrättyä luutnantti Olavi Kepsua, oli myös runsaasti aiempaa kokemusta.

Jaurin ja Kepsun ohella ohjaajina olivat lentomestarit Martti Paasonen, Torsti Raitio ja Heikki Vepsäläinen sekä vääpeli Paavo Torkkola. Vepsäläinen ei kuitenkaan sairastumisensa vuoksi kyennyt osallistumaan lentopalvelukseen, ja lentomestari Viljo Nuutio siirrettiin hänen tilalleen heinäkuun puolivälissä 1944. Nuutio taas kaatui elokuun 13. päivänä suomalaisen kenttävartion tulituksessa ollessaan palaamassa pakkolaskun jälkeen omalle puolelle. Osasto sai vakinaiseen henkilöstöönä nyt myös tähystäjät, joita kuului vahvuuteen perustamisvaiheessa kaksi, vänrikit Niilo Kaila ja Osmo Vornanen. Myös heille kaukopartioiden kuljetuslennot olivat tuttuja jo edelliseltä kesältä. Kolmas tähystäjä, luutnantti Eelis Bränfors siirrettiin osastoon elokuun 23. päivänä. Konekivääriampuja-lentosähköttäjiä kuului vahvuuteen alussa kolme, alikersantit Toivo Hallaperä, Matti Kaukoranta ja ”vanha konkari” kersantti Vaito Simanainen. Heinäkuussa osasto sai kaksi miestä lisää, jo Osasto Malisessa palvelleen kersantti Onni Karvisen ja uutena mukaan tulleen alikersantti Tauno Kuittisen.

Teknillisen ryhmän johtajaksi määrättiin vääpeli Viljo Tammi. Mekaanikkoina olivat sotilaslivirkamiehet Martti Kauko, Leo Tuominen, Mikko Hirvi ja Esko Lyykorpi. Apumekaanikkoja oli kaikkiaan 12. Heistä alikersanteilla Armand Halldinilla ja Leo Vuokolla sekä korp-raali Ahti Kujanpäällä oli aiempaa kokemusta kaukopartioiden kuljetuksista. Ensimmäistä kertaa mukana olivat alikersantit Veikko Kohtamäki, Usko Salminen ja Kauko Särisalmi, korp-raali Aulis Pakarinen sekä sotamiehet Sulo Härkönen, Voitto Koskinen, Reino Ollikainen, Martti Salakari ja Arvo Veteläsuo. Viestikeskuksessa työskentelivät lotat Elina Hiltunen, Sirkka Jäntti, Vuokko Mankinen ja Hilma Rissanen. Osaston adjutanttina ja huoltopäällikkönä oli luutnantiksi ylennetty Boris Juntson.¹²

Vuoden 1944 elokuussa Muuratjärvelle siirtynyt Osasto Jauri oli Lapin sodan alkaessa edelleen suoraan everstiluutnantti Sovion alaisena. Lokakuun 2. päivänä sen uudeksi tukikohdaksi määrättiin Pyykösjärvi lähellä Oulua. Viisi päivää myöhemmin osasto alistettiin Lapin sotaa varten perustetulle Lentoryhmä Sarkolle, samassa yhteydessä sitä vahvennettiin Pommituslentolaivue 6:n vesi-

konelentueella, Lentue Forstenilla. Kaukopartioiden kuljetustehtävät Jauri sai edelleen suoraan Soviolt. Toisena tehtävänä oli kuljetus- ja evakuointilennot maavoimien hyväksi.

Lokakuun alussa Osasto Jaurin kaukopartiokuljetuksista vastaanottanut lentävä- ja tekninen henkilöstö oli jonkin verran pienentynyt kesästä, tosin koneitakin oli enää kaksi, Heinkel He 115 ja Arado Ar 196. Rivistä olivat poissa lentomestari Viljo Nuution lisäksi, vääpeli Viljo Tammi, sotilasalivirkamies Esko Lyykorpi, alikersantti Kauko Särisalmi, korpraali Ahti Kujanpää sekä sotamiehet Reino Ollikainen ja Martti Salakari. Poissiirrettyjä mekaanikkoja korvasi sotilasalivirkamies Tapio Nurmi. Evakuointi- ja kuljetustehtävistä vastaanottanut Lentue Forsten oli lähes täysivahvuinen henkilöstönsä puolesta. Koneina sillä oli yksi Junkers W 34, kaksi Dornier Do 22 sekä M.F. 11 -vesikonetta. Myöhemmin osasto sai vielä lisää neljä Junkers-konetta.¹³

Kun valittiin ohjaajat kaukopartioiden kuljetuksista vastaaviin lento-osastoihin, valintakriteerinä oli riittävä lentokokemus yleensä sekä sen ohessa vesikone- ja kaksimoottorikokemus. Näin meneteltiin sen vuoksi, että annetut lentotehtävät vaativat ohjaajilta erittäin paljon. Ei riittänyt, että osasi suunnistaa hyvin ja laskeutua usein vaikeissa olosuhteissa täysin tuntemattomalle järvelle kaukana rintamalinjojen takana. Piti myös tarvittaessa kyetä tekemään nopeita ratkaisuja tilanteen niin vaatiessa. Ohjaajien valinnoissa onnistuttiinkin varsin hyvin. Ainoastaan Osasto Jaurin varapäälliköltä puuttui tarvittava vesilentokokemus, tosin hänen muukin lentokokemuksensa oli selvästi vähäisempi kuin muilla osaston ohjaajilla. Luutnantti Olavi Kepsu osoittautui kuitenkin hänelle annettujen tehtävien mittaiseksi ja selvisi niistä kohtuullisesti.

Henkilököysymyksissä ongelmallisimmaksi muodostuikin tähystäjien puuttuminen lento-osaston vahvuudesta vuoden 1943 kesällä. Muista laivueista komennetuilla tähystäjillä toimittaessa koneen miehistö ei aina tuntenut toisiaan lennolle lähdeettäessä. Tämä aiheutti joskus erimielisyyttä ohjaajan ja tähystäjän välillä. Kokenut ohjaaja ei välttämättä luottanut nuoren tähystäjäupseerin kykyyn vastata usein erittäin vaativasta suunnistustehtävästä kaukana vihollisen puolella. Osasto Malisen päällikkö kapteeni Erkki Jauri pyrkikin saamaan joka kerta samat upseerit, sillä hyvä ja kokenut tähystäjä antoi ohjaajalle mahdollisuuden keskittyä

omaan tehtäväänsä, koneen ohjaamiseen. Pommituslaivueet taas vastustivat tätä käytäntöä vedoten kokemuksen hankkimiseen uusille miehille. Asia ratkesi kaukopartiokuljetusten kannalta myönteisesti, kun Osasto Jaurin vahvuuteen liitettiin kaksi tähtistäjää.

Lento-osastojen toimintakertomusten perusteella myös lentosähköttäjä-konekivääriampujien ja teknisen henkilökunnan valinta onnistui hyvin. Tehtäviin määrätty aliupseerit ja miehistöön kuuluneet olivat ammattitaitoisia ja vastuuntuntoisia. Lennoilla mukanaolleina he huolehtivat koneen tarkastuksista ja tankkauksesta usein hyvinkin hankalissa oloissa.¹⁴

Kaukopartioiden lentokuljetukset vuosina 1941–1944

Lentolaivue 15 1.8.–15.10.1941

Lentolaivue 15 siirtyi saamansa käskyn mukaan Vaasasta Kontiolahden Hirvirantaan heinäkuun alussa 1941. Karjalan Armeijan ilmakomentajalle alistetun laivueen tehtävänä oli, kuten jo aiemmin kerrottiin, lähitiedustelu ilmatilanteen sallimissa rajoissa, haavoittuneiden evakuointi, lentolehtisten pudotus (propagandalennot) sekä kuljetus- ja huoltolennot maavoimien hyväksi. Viimeksi mainittu tehtävä piti sisällään myös 1. elokuuta aloitetut kaukopartioiden lentokuljetukset. Elokuun lopulla laivue siirtyi takaisin ilmavoimien komentajan alaisuuteen ja sen päätukikohdaksi määrättiin Sortavalan Kasinhäntä. Evakuointilennoista vastaava Junkers-lentue jäi edelleen Kajaanin lähelle Paltaniemeen, ja Hirviranta säilytettiin yhtenä Heinkel He 115:n työkenttänä.¹⁵

Saksalaisten kahdella Heinkel He 115-koneella tekemästä Osasto Marttinan kaukopartion viennistä ehti kulua yli kuukausi ennen Lentolaivue 15:n ensimmäistä kuljetustehtävää. Laivueen komentaja kapteeni Osmo Malinen sai 30.7. illansuussa käskyn lentää HE-115:llä Paltaniemeen ja ottaa siellä yhteys kapteeni Marttinaan. Seuraavan päivän aikana Malinen ja Marttina laativat suunnitelman yhdeksänmiehisen kaukopartion lentokuljetuksesta Paltaniemestä Ontajärven itärannalle. Partion tehtävänä oli Muurmannin radan katkaiseminen ja liikenteen seuraaminen Sekeen pohjoispuolella. Malisen ohjaama HE-115 lähti Paltaniemestä 1.8.

klo 16.20 ja laskeutui Ontajärvelle lähes puolentoista tunnin lennon jälkeen. Lentomatkaa kertyi harhautukset mukaanottaen reilut 300 kilometriä. Paluulento Paltaniemeen kesti 20 minuuttia kauemmin kuin meno. Lennolla oli mukana myös laivueen päämekaanikko Martti Kauko.¹⁶

Ensimmäistä onnistunutta kaukopartion vientiä seurasi puolentoista kuukauden tauko ennen kuin seuraavaan yritykseen ryhdyttiin. Yhtenä syynä saattoi olla suomalaisten hyökkäyksen nopea eteneminen, mutta myös HE-115 joutuminen huoltoon Tampereelle lähes kuukauden ajaksi 27.8.–24.9. vaikutti varmasti asiaan. Syyskuun puolivälissä laivue sai käskyn Osasto Marttinan kahden kaukopartion viennistä vihollisen puolelle. Heinkelin ollessa Tampereella tehtävä annettiin kapteeni Kosti Lehmuksen Junkers-lentueelle.

Syyskuun 15. päivän aamulla lähtivät Paltaniemestä JU-128 ohjaajanaan Lehmus ja mekaanikkona Gunnar Eskelin sekä LK-7 lentomestari Torsti Rautio ja mekaanikko T. Hautanen Tiiksjärvelle, missä partiomiehet heitä odottivat. Molempiin koneisiin nousi neljä sissiä, ja startti tapahtui iltapäivän alussa. Määränpäähän Kutsjärvelle saavuttiin 50 minuutin lennon jälkeen. Paluu Tiiksjärvelle sujui ongelmitta. Kolme päivää myöhemmin koneet olivat jälleen valmiina lähtöön. Toisessa oli viisi ja toisessa neljä sissiä. Viisi miestä varusteineen oli kuitenkin liikaa Junkersille, ja yhden täytyi jäädä pois. Kohteeseen Medvesjärvelle noin 7 kilometriä Muurmanin radasta länteen laskeuduttiin klo 16.00. Nämä Osasto Marttinan kaksi kaukopartiota, 17/3 ja 18/3, olivat ainoat Junkers-koneilla perille viedyt partiot. Saressalo tosin kertoo kirjassaan **Päämajan kaukopartiot jatkosodassa**, että Osasto Marttinan partion 16/3 viisi sissiä olisi noudettu lentokoneella 4.9. Laivueen sotapäiväkirjassa ja starttikirjassa ei kuitenkaan ole mitään mainintaa tällaisesta lennosta.¹⁷ Partioiden kuljetukset Junkerseilla teki mahdolliseksi Tiiksjärvelle elokuun puolivälissä perustettu Lentolaiivue 10:n tukikohta¹⁸, missä koneet voitiin tankata ennen lähtöä. Lisäksi lentomatka kohteelle oli harhautuksetkin mukaan ottaen varsin lyhyt ja mahdollisesti näin Junkersin käytön.

Kaukopartiokuljetukset Heinkelillä alkoivat uudelleen 6. loka-kuuta, kun kapteeni Malinen mukanaan mekaanikko Kauko starttasi Kasinhännästä kohti Hietajärveä. Osasto Marttinan partio 19/3, kahdeksan sissiä vietiin onnistuneesti Seesjärven pohjoisran-

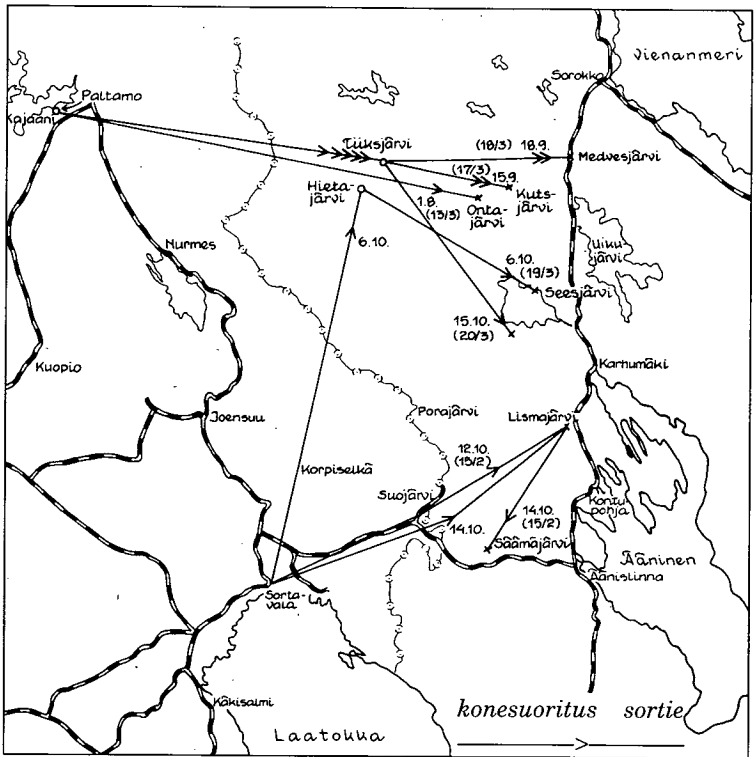

Osasto Marttinan partio 13/3 Osasto Lehmuksen JU-127:n vieressä 1.8.1941 ennen partion lähtöä. Vasemmalla ovat Emmanuel Leppänen ja Heikki Melentjeff, kolmas oikealta on Pekka Mämmi ja oikealla Väinö Nyyssönen. Partion lentokuljetus tapahtui HE-115 -koneella. Kuva: Keski-Suomen Ilmailumuseo.

Detachment Martina's patrol 13/3 beside the JU-127 of Detachment Lehmus prior to the departure of patrol on August 1st 1941. On the left Emmanuel Leppänen and Heikki Melentjeff, third from right is Pekka Mämmi and far right stands Väinö Nyyssönen. The patrol was airlifted by the HE-115 aircraft.

taan. Kone palasi Tiiksjärvelle ja vei kapteeni Marttinan Paltaniemeen. Takaisin Kasinhäntään saavuttiin illansuussa 7.10.

Etelämpänä Laatokan Karjalassa toiminut Osasto Kuismanen halusi myös kokeilla kaukopartion lentokuljetusta saadakseen kokemuksia tämänkaltaisesta toiminnasta. Lokakuun 12. päivänä kapteeni Erkki Jaurin ohjaama HE-115 laskeutui Lohijärvelle ja vei sieltä viisimiehisen sissiryhmän Karhumäen lounaispuolelle pienelle Lismajärvelle. Vastasananut lumi esti kuitenkin partion liikkumisen, ja Jauri nouti sen takaisin Osasto Kuismanen tukikohtaan Säämäjärvelle kaksi päivää myöhemmin.

Lentolaivue 15:n vuoden 1941 kaukopartiokuljetukset (suluissa partionumero).

The long range patrol transports of 15 Squadron in 1941. (The figure of patrol in parenthesis.)

Viimeinen syksyn 1941 kaukopartiokuljetuksista toteutettiin 15. lokakuuta, kun kapteeni Malisen ohjaama HE-115 laskeutui Tiuksjärvelle. Malinen ja mukana ollut mekaanikko Kauko veivät Osasto Marttinan nelimiehisen partion Seesjärven eteläpuolelle pienelle järvelle. Paluulento tapahtui Kajaanin kautta Tampereelle, mistä kone palasi takaisin Kasinhäntään 22.10. Talven tulo keskeytti tämän jälkeen sissien lentokuljetukset linjojen taakse, ja

lentomestari Toivo Parikka lensi Heinkelin Lentovarikolle Tampe-
reelle 1. päivänä marraskuuta.

Elokuun 1. päivän ja lokakuun 15. päivän 1941 välisenä aikana
Lentolaivue 15 kuljetti viisi Osasto Marttinan ja yhden Osasto
Kuismasen kaukopartion yhteensä 42 sissii vihollisen puolelle.
Lennot sissien lähtötukikohdista määränpäähän vaativat yhteensä
kahdeksan konesuoritusta. Kuljetustehtäviin liittyi usein vielä len-
to koneen sijoituspaikkakunnalta sissiosaston komentopaikalle ja
vasta sen jälkeen partion lähtöjärvelle. Koneen miehistön muodosti-
vat joka kerta ohjaaja ja mekaanikko. Tähytäjän puuttuminen
lisäsi huomattavasti ohjaajan vastuuta tehtävän onnistumisessa.
Hänen täytyi yksin huolehtia varsinaisen matalalla lentämisen
ohella suunnistamisesta laskupaikaksi valitulle usein pienelle erä-
maajärvelle. Tästä syystä lennot tehtiinkin iltapäivällä valoisana
aikana, jolloin hämärää ei voitu käyttää hyväksi. Vaikeuksista hu-
olimatta jokainen vieni onnistui. Omaa hävittäjäsuojaa ei käytetty,
sillä kuljetuslennot haluttiin tehdä mahdollisimman huomaamatto-
masti.

Kaukopartioiden lentokuljetukset olivat ainoastaan pieni osa
Lentolaivue 15:n toimintaa. Laivueen päätehtävähän oli lähialueen
tiedustelu ja evakuointikuljetukset maavoimien hyväksi. Lokakuun
puoliväliin mennessä se evakuoii rintamalta kaikkiaan 1 196 haa-
voittunutta. Tätä on pidettävä erittäin hyvänä saavutuksena, sillä
Paltaniemessä ollut kapteeni Kosti Lehmuksen Junkers-lentue,
neljä konetta, teki työn lähes kokonaan yksin. Suurin osa Heinkel
He 115 -koneen sotalennoista oli taas lentolehtisten pudottamista
vihollisen puolelle tai pelkkiä tiedustelulentoja.¹⁹ Partioiden tarvi-
ketäydennyksistä huolehtivat pääasiassa Lentolaivueet 12 ja 16
sekä Lentorykmentti 4.

O s a s t o R ä t y 28.6. - 23.10.1942

Kesäkuun 19. päivänä 1942 Pommituslentolaivue 46:n lentueen-
päällikkö kapteeni Jussi Rätty sai rykmentin komentajaltaan evers-
tiluutnantti Olavi Sarkolta suullisen käskyn lähteä Päämajaan
Mikkeliin. Rätty palasi komennukseltaan viisi päivää myöhemmin
ja ryhtyi valmistelemaan kaukopartioiden lentokuljetuksiin tarkoi-
tetun lento-osaston, Osasto Rädyn perustamista. Lentokalustoksi

saatiin Heinkel He 115 ja kaksi Junkers K 43f -konetta. Osaston tukikohdaksi määrättiin Kontiolahden Hirviranta. Lentorykmentti 4 oli siirtänyt Junkersit sinne kesäkuun alkuun mennessä evakuointi- ja huoltolentoja varten. Osasto Rädyn toiminta käynnistyi 28. päivänä kesäkuuta 1942.²⁰

Hirvirannan tukikohta sijaitsi noin kahdeksan kilometriä Kontiolahden kylästä etelään. Paikka oli erittäin sopiva vesikoneiden tukikohdaksi, sillä se oli riittävän syvä ja pohja oli hienoa hiekkaa. Huonona puolena taas oli rannan avoimuus länsi- ja pohjoistuulille. Koneiden suojaaminen kovalta aallokolta myrskyjen aikana olikin erittäin hankalaa. Niiden kiinnittäminen poijuihin ei ollut mahdollista, koska poijuja ei saatu pitävästi ankkuroitua järven pohjaan. Koneet olikin tuulisella säällä vedettävä mahdollisimman ylös rannalle, jolloin niiden veteentyöntämisessä tarvittiin usein lisävoimaa. Osaston henkilökunta oli majoitettu Joensuun Rintamamieskodin päärakennukseen ja sen ilman lämmityslaitteita oleviin kesämajoihin sekä tohtori Oksasen huvilaan. Majoitustilat olivat lämpimänä aikana hyvät, mutta syksyn tultua kesämajat olivat jo varsin kylmiä. Miesten olikin yön aikana noustava ylös voimistelemaan pysyäkseen lämpiminä.²¹

Osasto Rätty aloitti partioiden kuljetuslennot heinäkuun alussa. Kapteeni Jussi Rädyn ohjaama HE-115 matkustajana lentomestari Toivo Parikka saapui Hirvirannasta Osasto Marttinan tukikohtaan Päljärvelle Hirvaksen lentokentän pohjoispuolelle 2. päivänä heinäkuuta. Hirvaksessa oli tuolloin Hävittäjälentolaivue 24. Tulopäivänä suoritettiin Osasto Marttinan ensimmäisen kesäkauden partion 37/3 lastausharjoitukset, sillä suuri partio piti kuljettaa kohteeseensa kahdella eri lennolla. Ensimmäinen kuljetuserä, kahdeksan sissia varusteineen lähti liikkeelle 2.-3.7. yöllä. Parikka ei halunnut matkalle hävittäjälaivueen tarjoamaa suojausta, vaan suuntasi Heinkelin pintalennossa Äänisen pohjoispään yli. Harhautuksen jälkeen kone kääntyi kohti Sunajärveä, minne se laskeutui tyhjäkäynnillä. Vuorokauden kuluttua kapteeni Jussi Rädyn ohjaama HE-115 saapui samalle järvelle. Koneen molemmat kellukkeet vaurioituivat laskussa ja toinen niistä alkoi täyttyä vedellä. Rätty teki nopean tilanteenarvion ja kiihdytti koneen välittömään starttiin. Näin partion 37/3 toinen osa joutui palaamaan takaisin Päljärvelle, minne lasku tehtiin rannan suuntaisena kääntäen kone nopeaan liukuun hiekalle. Kellukevauriot olivat niin pahoja, että kone oli

vietävä lentokonetehtaalle. Tampereella Heinkel korjattiin väliaikaisesti, sillä suunnitellut partiokuljetukset olivat pahasti kesken. Partio 37/3 noudettiin kuukauden kuluttua Sunajärven lähellä olevalta pieneltä Tyhjäjärveltä 3.8. yöllä. Lentomestari Parikan tehtävänä oli hakea Osasto Hartikaisen 3. ilmavalvontapartio, mutta kun sovittua merkkiä ei Sunajärvellä näkynyt Parikka sai radiolla uudet ohjeet laskeutua Tyhjäjärvelle, mistä hän lensi takaisin Päljärvelle.²²

Vajaa viikko edellisestä viennistä Heinkel oli jälleen kunnossa ja laskeutui 10.7. lentomestari Parikan ohjaamana Päljärvelle. Koneeseen nousseet Osasto Hartikaisen ilmavalvontapartiot 2 ja 3 yhteensä kahdeksan ilmavalvontakoulutuksen saanutta sissiä vietiin seuraavana yönä Sunajärvelle. Paluulento suuntautui Osasto Kuismasen tukikohtaan Kossalmelle, mistä noudettiin osaston ensimmäinen kesäkauden partio 26/2 jo vilkkaaksi muodostuneelle Sunajärvelle. Laskeutumisen varmistivat Osasto Hartikaisen miehet.

Heinäkuun 14. päivänä kapteeni Rätty ja lentomestari Parikka saapuivat jälleen Päljärvelle. Kun lentosuunnitelma oli valmis, Parikka lähti matkaan keskiyöllä mukanaan Osasto Hartikaisen ilmavalvontapartiot 4 ja 5. Lento suuntautui kohti Leberjärveä noin 40 kilometriä Sorokasta länteen. Maihin lasketut partiot varmistivat järven ja sen lähiympäristön. Seuraavana yönä Parikka toi sinne vielä kaksi ns. A-miestä, venäläisiin asepukeihin pukeutunutta vakoilijaa. Tämän jälkeen Rätty vei HE-115:n lentokonetehtaalle huoltoon. Takaisin Hirvirantaan hän lensi runsaan viikon kuluttua.

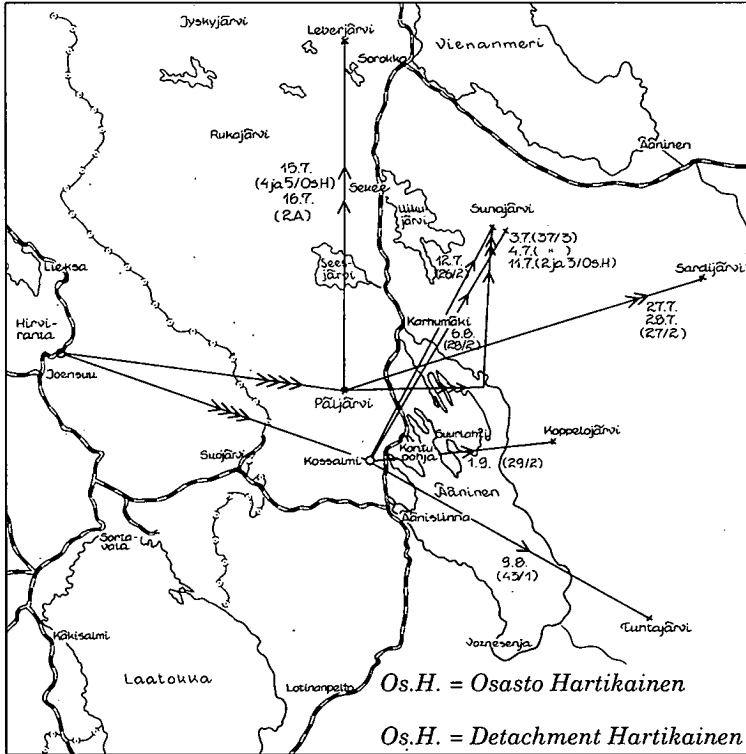
Kaukopartioiden lentokuljetusten painopiste siirtyi heinäkuun lopulla etelämmäksi Laatokan pohjoispuolella toimineen Osasto Kuismasen alueelle. Seuraava partio 27/2, ns. Arkangelin partio piti viedä kahdessa erässä Sardijärvelle noin 80 kilometriä itään tavoitteena olleesta rautatiestä. Sen tehtävänä oli Vienanmeren etelärannalla olevasta Onegasta Obozerskajan kautta etelään suuntautuneen rautatieliikenteen määrän laskeminen. Päämajan tiedusteluosasto halusi konkreettista tietoa pohjoista reittiä kulkeneesta länsiliittoutuneiden sotilasavun määrästä. Rädyn ja Parikan saatua lentosuunnitelmat valmiiksi Parikan ohjaama HE-115 starttasi Päljärveltä, jonne sissit oli kuljetettu, reitille 26. päivän iltana klo 23.30. Vajaan puolentoista tunnin lennon jälkeen saavuttiin suun-

nitellulle laskeutumisjärvelle. Seitsemän miehinen partio siirtyi kumiveneellä rantaan, ja kone palasi takaisin Päljjärvelle. Seuraavana yönä sama toistui. Sissit olivat odotellessaan tiedustelleet koneelle vapaan rantakaistan, jonne toinen kuuden miehen osasto pääsi helposti rantautumaan. Partion ensimmäinen noutoyritys 9. päivänä syyskuuta ei onnistunut, ja miehet tuotiin Sardijärveltä Kossalmelle seuraavana yönä. Kaikki 14 sissiä nousivat koneeseen ja reput pakattiin pommikuiluun. Lasti oli kuitenkin liian suuri. HE-115 nousi vasta kolmannella yrityksellä ilmaan, kun pommi- luukut muka vahingossa aukesivat startin aikana ja sissien varus- teet putosivat järveen.

Elokuun 5. päivänä Rätyn ja Parikka saapuivat jälleen Kossalmel- le. Tehtävänä oli osasto Kuismasen nelimiehisestä etsintäpartion 28/2 kuljetus Sunajärven lähellä olevalle Mätäsjärvelle. Parikan ohjaama kone nousi ilmaan seuraavana yönä klo 01.30. Määrän- päässä odotti paluukuljetusta myös lähes kuukautta aikaisemmin alueelle viety partio 26/2. Kaksi päivää myöhemmin Parikka toi Voshjärveltä etsintäpartion ja löydetyn 3. ilmavalvontapartion.

Eteläisiin kaukopartio-osasto, Osasto Vehniäinen oli saanut elo- kuun alussa tehtävän lähettää partio 43/1 Äänisen itäpuolelle hä- vittämään mm. Marian kanavan kautta kulkevaa liikennettä. Kap- teeni Jussi Rätyn laati lentosuunnitelman yhdessä kapteeni Vehniäi- sen ja lentomestari Parikan kanssa. Elokuun 9. päivän iltana klo 21.50 Parikan ohjaama Heinkel nousi ilmaan Osasto Kuismasen tukikohdasta Kossalmelta ja suuntasi kohti Vytegran kaupungin itäpuolista aluetta. Yhdeksän miehen sissiosasto vietiin Tuhtajär- velle noin 40 kilometriä Vytegrasta itään.

Seuraavaksi Äänisen itäpuolelle kuljetettiin Osasto Kuismasen partio 29/2. Rädyn ohjaama HE-115 laskeutui Uksjärvelle 31.8. puolen päivän aikaan. Reitin suunnittelun jälkeen Parikka vei iltayöllä kymmenen sissiä suoraan Äänisen yli Koppeljärvelle noin 40 kilometriä Puutoisten pohjoispuolelle. Äänisen itäpuolelle viedyt partiot noudettiin syyskuun alkupäivinä. Osasto Vehniäisen par- tion 43/1 Parikka haki iltayöllä 2.9. Tungasjärveltä Kossalmelle. Osasto Kuismasen partion hän nouti iltapäivällä 28.9. Hakojärveltä hävittäjien suojaamana. Tämä oli myös ensimmäinen kerta, kun omaa hävittäjäsuojaa käytettiin kaukopartiolennoilla. Lentomesta- ri Parikka nouti vielä Osasto Marttinan partion 46/3 Uikujärven itäpuolelta 22. päivänä lokakuuta.

Osasto Rädyn kaukopartiokuljetukset 1942.

Detachment Rätý's long range patrol transports in 1942.

Osasto Rädyn ohella myös saksalaiset koneet kuljettivat kesällä 1942 kolme suomalaista kaukopartiota. Osasto Vehniäiseen koulutukseen saapuneista virolaisista vapaaehtoisista muodostettiin elokuussa 13 miehen vahvuinen laskuvarjopartio 46/1. Saksalainen Junkers Ju 52 -kuljetuskone vei sen kahdessa erässä Arkangel-Vologda -radan varteen Konošan alueelle elo-syyskuun vaihteessa. Miesten pudotus oli jatkosodan ensimmäinen sotatilanteeseen liittynyt laskuvarjomaahanlasku. Partio joutui myöhemmin vangiksi, ja sitä noutamaan lähetetty saksalainen kone ei palannut takaisin.

Pohjoisella rintamalla toimineen Osasto Paatsalon kaksi kuusi- miehistä partiota, 28/4 ja 29/4, kuljetettiin myös saksalaisilla koneilla. Syyskuun 6. päivänä starttasi Rovaniemen pohjoispuolelta Olkkajärveltä kaksi Arado Ar 196 -koneita vieden ensimmäisen partion Litsajoen itäpuolelle pienelle tunturijärvelle. Kolme Messerschmitt-hävittäjää ja tiedustelukone saattoivat Aradoja. Kaksi päivää myöhemmin vietiin toinen partio myös hävittäjien saattamana 30 kilometriä Murmanskista länteen olevalle tunturijärvelle. Molemmat lentokuljetukset onnistuivat, vaikka jälkimmäinen lento-osasto olikin huomattu ja sai venäläiset hävittäjät peräänsä.²³

Kesä 1942 oli kaukopartioiden lentokuljetusten osalta jo varsin menestyksenkäs. Hieman yli kolmen kuukauden aikana vietiin vihollisen puolelle Osasto Rädyn toimesta yksitoista ja saksalaisten toimesta kolme partiota, yhteensä lähes sata sissiiä. Lisäksi Osasto Rätty haki takaisin kahdeksan partiota yhteensä yli 60 miestä. Kaikilla kuljetuslennoilla yhtä lukuunottamatta ohjaajana oli lentomestari Toivo Parikka. Osaston päällikkö kapteeni Jussi Rätty puolestaan vastasi lentosuunnitelmien yksityiskohtaisesta laatimisesta.

Lentokuljetukset keskittyivät Osasto Kuismasen alueelle, sillä sen kesäkauden partioista kaikki vietiin perille lentokoneella. Edellisen syksyn onnistuneen kokeilun lisäksi asiaan vaikutti osaston partioiden saamat tehtävät kaukana vihollisen selustassa. Kuljetuskapasiteetin rajallisuus, käytössä oli vain yksi Heinkel He 115, aiheutti luonnollisesti sen, että muiden osastojen partiot siirtyivät kohteisiinsa pääsääntöisesti jalkaisin. Osasto Rädyn kahta Junkers-konetta käytettiin lähes yksinomaan rintaman omalla puolella evakuointiin, materiaalin kuljetuksiin ja yhteyslentoihin. Tosin JU-127:n lentokonekirjassa on merkintä lentomestari Viljo Nuution tekemästä partion viennistä 15. päivänä elokuuta klo 01.30 alkaen. Lento sopii Lassi Saressalon kirjan **Päämajan kaukopartiot jatkosodassa** mukaan partion 41/3 täydennyskuljetukseksi. Joppe Karhusen kirjassa **Sissejä linjojen taakse** mainitaan, että Junkerseilla yritettiin noutaa kaukopartio 21. päivänä elokuuta. Päljärveltä lähteneistä koneista toinen, lentomestari Elias Raution ohjaama kääntyi pian lähdön jälkeen takaisin huonon sään vuoksi. Martti Paasosen ohjaama kone sen sijaan jatkoi määränpäänä olleelle Mätäsjärvelle, mutta ei havainnut noudettavaa Osasto Hartikaisen partiota. Sissit olivat radiovaikeuksien takia saaneet tiedon

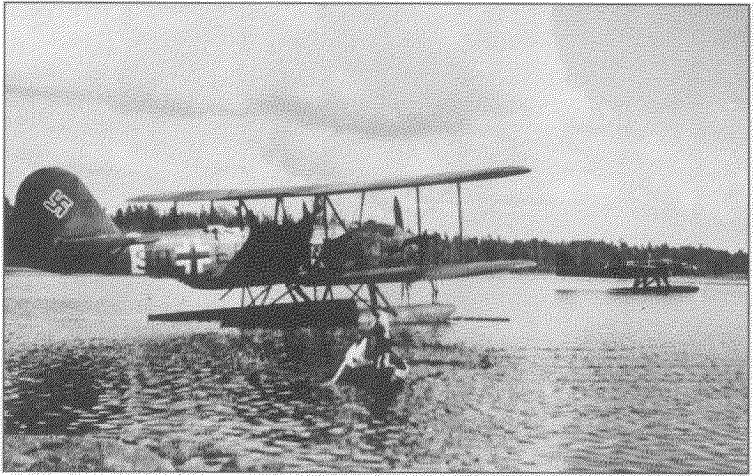
noudosta niin myöhään, että heillä ei ollut mahdollisuutta ehtiä kohtauspaikalle ajoissa. Niinpä partio palasi takaisin jalkaisin noin kaksi viikkoa myöhemmin.²⁴

Osasto Malinen 19.5. - 31.10.1943

Kaukopartioiden lentokuljetukset olivat osoittaneet tarpeellisuutensa viimeistään kesäkaudella 1942. Suurimpana ongelmana ollut sopivan lentokaluston puute onnistuttiin myös ratkaisemaan saksalaisilta saatujen lainakoneiden avulla. Näin pahimmat esteet tehokkaalle toiminnalle olivat poistuneet kesäkauden 1943 alussa. Toukokuussa 1943 perustettu Osasto Malinen otti vastaan Hirvirannan tukikohdan 10. päivänä. Osaston päällikkö majuri Osmo Malinen lensi Heinkel He 59 -koneet, SD+EE ja PP+AO, Hirvirantaan 14. ja 25.5. ja lentomestari Martti Paasonen He 115 C -koneet, 6H+CK ja 6H+BK, 2. ja 15.6. Luutnantti Esko Halme puolestaan toi HE-115:n Tampereelta 17.5. Kesäkuussa osaston ohjaajat lensivät saksalaisilla koneilla tyyppilentoja sekä tekivät He 115 C -koneilla täydellä kuormalla lisäksi ns. koerullauksia. Viimeksi mainittu tarcoitti sitä, että kone kiihdytettiin startissa täyteen vauhtiin, mutta sitä ei vedetty ilmaan.

Päämajan tiedusteluosastolla toukokuun lopulla ja kesäkuun alussa käytyjen neuvottelujen jälkeen Osasto Malinen oli valmis aloittamaan kaukopartioiden lentokuljetukset. Tiedusteluosaston päällikkö eversti K. Somerto antoi käskyn niistä 11. päivänä kesäkuuta. Siinä hän määräsi majuri Malisen suunnittelemaan yksityiskohtaisesti lentoreitit, lasku- ja noutopaikat, lähtö- ja noutoajat sekä partioiden ja lentokoneen välillä käytettävät merkit. Mahdollisista partioiden materiaalitäydennyksistä huolehtivat ilmavoimien komentajan erikseen käskemät laivueet. Poikkeuksena edellisiin kesiin koneiden miehistön muodostivat nyt ohjaaja, mekaanikko ja konekivääriampuja. Tähystäjä saatiin mukaan vasta puolentoista kuukauden jälkeen heinä-elo-kuun vaihteessa.²⁵

Lentokuljetukset käynnistyivät 13. päivänä kesäkuuta, kun Malisen ohjaama HE-115 lähti Hirvirannasta Osasto Kuismasen tukikohtaan Kossalmelle. Muun miehistön muodostivat mekaanikko Martti Kauko ja konekivääriampuja kersantti Veikko Rinne. Seuraavien neljän vuorokauden aikana Jennyllä vietiin linjojen taakse

Saksalaiset kuljetuskoneet Heinkel He 59, SD+EE ja Heinkel He 115 C-2, 6H+BK Osasto Kuismasen tukikohdassa Kossalmella heinäkuun puolivälissä 1943. Kuva: Keski-Suomen Ilmailumuseo.

German transport aircraft Heinkel He 59, SD+EE and Heinkel He 115 C-2, 6H+BK at Detachment Kuismanen's base in Kossalmi in mid-July 1943.

yksi Osasto Marttinan ja kaksi Osasto Vehniäisen partiota. Ensimmäisenä vietiin Vehniäisen kahdeksan miehen partio 50/1 Kossalmelta Valkeajärven länsipuolelle Sholskojejärvelle 15. päivän iltana klo 22.30. Vuorokautta myöhemmin lennätettiin Äänisen itäpuolelle Tuhtjärvelle seitsemän miehen partio 49/1. Paluulento suuntautui takaisin Hirvirantaan, missä kone tankattiin ja miehistö vaihtui. Puolen päivän aikaan 17.6 lentomestari Martti Paasonen miehistönään apumekaanikko, korpraali Armas Väistö ja konekivääriampuja, kersantti Vaito Simanainen nouti Osasto Marttinan tukikohdasta Kuhmon Jämäksestä partion 55/3 kahdeksan sissiä. Kossalmella tehdyn tankkauksen jälkeen lähdettiin iltayöllä suoraan Äänisen yli ja sieltä pohjoiseen pienelle järvelle Sumajärven itäpuolelle. Jenny palasi takaisin Hirvirantaan aamuyöllä.²⁶

Toukokuun lopulla Mikkeliin lennetty Heinkel He 59 PP+AO aloitti saksalaisten koneiden kaukopartiolennot. Kesäkuun puolivälissä lentomestari Toivo Parikka miehistönään konekivääriampuja, alikersantti Onni Karvinen ja apumekaanikko, sotamies Ahti Kujanpää lensi koneen Rovaniemelle Osasto Paatsalon tukikohtaan. Mukana oli myös tiedusteluosaston ilmavoimajaksen päällikkö majuri Johan Sovio. PP+AO vei Kantalahden pohjoispuolelle Ikkijärvelle 21. ja 22. päivien välisenä yönä partion 37/4 10 sissiiä. Sovio toimi lennolla konekivääriampujana. Paluulento tapahtui 24.6. Rovaniemen kautta Hirvirantaan. Kolme päivää myöhemmin lentomestari Martti Paasonen ohjaama PP+AO miehistönään korpraali Väistö ja kersantti Rinne sekä matkustajana majuri Malinen saapui Tiiksjärvelle. Kesäkuun 29. päivänä Paasonen miehistöineen lähti mukanaan Osasto Marttinan partio 56/3 kohti Vienan Kemistä lounaaseen olevaa Varisjärveä. Järvi osoittautui laskukelvottomaksi, ja Paasonen laski kolme kilometriä lännempänä olevalle pienelle järvelle. Kotitukikohtaan kone palasi Tiiksjärven kautta seuraavana päivänä ja joutui rullaamaan suoraan kirkonkylän lahteen kovan tuulen takia.²⁷

Kesäkuun viimeisenä päivänä alkanut myrsky keskeytti Osasto Malisen lentotoiminnan joksikin aikaa, ja Hirvirannassa olleet koneet HE-115, 6H+BK, 6H+CK sekä SD+EE vietiin Kontiolahden kirkonkylän lahteen suojaan. Heinäkuun 3. päivänä tuuli oli sen verran tyyntynyt, että luutnantti Lemminki miehistöineen (kersantti Rinne ja korpraali Väistö) lähti HE-115:llä Kossalmelle. Samana iltana klo 23.00 Jenny lensi Äänisen itäpuolelle mukanaan Osasto Kuismasen partio 35/2. Onnistuneen laskun jälkeen vihollinen yllätti tulijat, ja startti jouduttiin tekemään kiivaassa käsiaseiden tulituksessa. Lemminki ja Rinne vastasivat tuleen koneen etuja takakonekivääreillä. Lähtö onnistui, ja sissit vietiin idemmäksi pienelle suojjärvelle. Siellä lasku meni ns. pitkäksi, ja kone jouduttiin kääntämään miesvoimin. Tässä onnistuttiinkin, tosin sissit olivat mudan peittämiä koneen päästessä vihdoin lähtökiitoon. Lyhyestä starttimatkasta huolimatta Lemmingin onnistui vetää Jenny alinopeudella ilmaan ja välttää näin vastarannan puut.

Miehistön lepo ei kestänyt kuin päivän, sillä illalla oli edessä suunniteltu Osasto Vehniäisen partion 49/1 haku Kousajärveltä. Sissien merkkejä ei kuitenkaan havaittu, ja kone suuntasi varapainoksi sovitulle Tugasjärvelle. Ylilennon aikana nähtiin merkkitulet

ja laskeuduttiin. Rantaan tultaessa Lemminki huomasi joutuneensa vihollisen ansaan ja yritti kääntää koneen mahdollisimman nopeasti. Kiivaassa tulituksessa vasen moottori syttyi tuleen. Vaikeuksista huolimatta Jenny nousi moottori palaen ilmaan, mutta lentäminen osoittautui pian mahdottomaksi. Lemminki yritti laskea koneen vähän matkan päässä olleelle järvelle, jolloin polttoainesäiliö räjähti vähän ennen veteen tuloa ja kone putosi järveen. Lemminki, Rinne ja Väistö selvisivät vammoitta ja lähtivät kiireesti kohti omia linjoja. Vihollinen oli kuitenkin käynnistänyt välittömästi etsinnän, ja miehet vangittiin seuraavana aamuna. Näin sota oli heidän kohdaltaan ohi. Yrjö Lemminki, Veikko Rinne ja Armas Väistö palasivat takaisin Suomeen vankien vaihdon yhteydessä 22.11.1944. Hävittäjälentolaivue 28:n kaksi Morane-hävittäjää yrittivät pari päivää myöhemmin ampua koneen tuleen, mutta epäonnistuivat. Osasto Kuismasen partio näki Jennyn Sekeen asemalla rautatievaunuun lastattuna 3. päivänä lokakuuta.²⁸

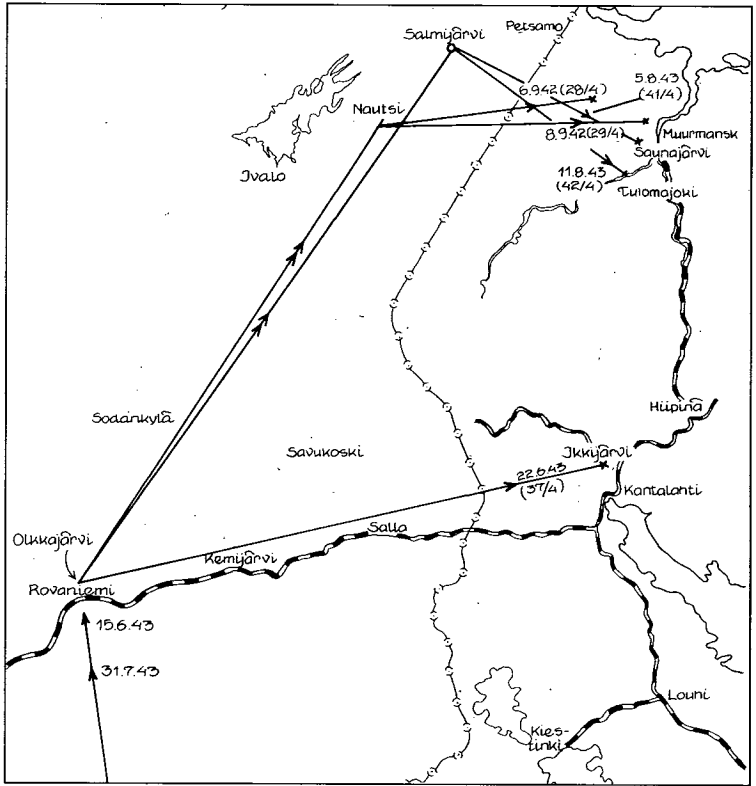
HE-115 -koneen menettäminen miehistöineen oli varsin suuri tappio Osasto Maliselle, sillä saksalaiset Heinkel He 115 C -koneet olivat Jennyä raskaampia, niiden lähtökiito oli pidempi ja nousukyky huonompi.²⁹ Tappio aiheutti osastossa myös tiettyä varovaisuutta ja lentojen entistä huolellisempaa valmistelua. Menetyksen todennäköisenä syynä oli haettavana olleen partion johtajan karttalaukun ja muistiinpanojen joutuminen vihollisen haltuun partion tultua yllätetyksi pari päivää aikaisemmin.³⁰ Suunniteltuihin kaukopartioiden hakulentoihin tulikin selviä viiveitä. Partio 49/1 noudettiin Jamsovkajärveltä heinäkuun 9. ja 10. päivän välisenä yönä. SD+EE -konetta ohjasi majuri Malinen miehistönään mekaanikko Kauko ja kersantti Simanainen. Kone saapui jo 6.7. Kossalmelle, ja siellä suunniteltiin tarkkaan uusi noutopaikka, joka sitten viestitettiin radiolla partiolle.

Neljä päivää myöhemmin SD+EE oli jälleen valmiina. Lentomestari Parikan ohjaama Heinkel He 59 miehistönään mekaanikot Gunnar Eskelin ja T. Hautanen laskeutui Kossalmelle 14.7. Kaksi päivää myöhemmin tukikohtaan saapui myös lentomestari Paasonen mukanaan mekaanikko Kauko ja kersantti Simanainen Heinkel He 115 -koneella 6H+BK. Suunniteltuja kahta partion noutoa, 50/1 ja 55/3 ei toteutettu huonon sään takia, ja koneet palasivat takaisin Kontiolahdelle. Sään parannuttua majuri Malinen lensi uudelleen Kossalmelle ja haki partiot yhdessä kersantti Onni Kar-

visen ja korpraali Armand Halldinin kanssa SD+EE -koneella 21. ja 23.7.

Heinäkuun 27. päivänä osasto sai käskyn kuljettaa kaksi Erillinen Pataljoona 4:n 4. Komppanian, entisen Osasto Paatsalon partiota Murmanskin alueelle. Lähetettävän koneen ohjaajan tai tähtytäjän tuli olla saksankielen taitoinen upseeri. SD+EE miehistönään lentomestari Paasonen, tähtytäjä vänrikki Lång, kersantti Simanainen ja mekaanikko Kujanpää lähti 31.7. kohti Rovaniemeä. Långin tehtävänä oli navigoinnin lisäksi huolehtia radioyhteydestä saksalaisiin saattohävittäjiin. Seuraavana päivänä Rovaniemelle lensi myös osastoon siirretty kapteeni Erkki Jauri ja mekaanikko Martti Kauko 6H+BK -koneella. Jauri palasi takaisin lentosuunnitelmien teon jälkeen yhdessä Kujanpään kanssa 6. elokuuta. Paasonen miehistöineen huolehti partioiden 41/4 ja 42/4 lentokuljetuksista. Ensimmäinen partio vietiin 5.8. Rovaniemeltä Salmijärven kautta Murmanskin länsipuolelle Saunajärvelle saksalaisten hävittäjien ja tiedustelukoneen saattamana. Tarkoituksena oli naamioida vieni pelkäksi tiedustelulennoksi. Heinkelin laskeutuessa venäläiset hävittäjät hyökkäsivät saksalaisia vastaan. Sää esti toisen partion viennin seuraavana päivänä, ja Heinkel joutui kääntymään Salmijärvelle ennätettyään jo pitkälle Murmanskin alueelle. Paasonen miehistöineen pääsi vasta 11.8. uudelleen matkalle. Vihollinen oli kuitenkin miehittänyt Saunajärven, ja lasku tehtiin vajaa 20 kilometriä etelämmäksi Tulomajokeen. SD+EE palasi takaisin Hirvirantaan elokuun 14. päivänä. Ennen Rovaniemelle lähtöä kapteeni Jauri oli noutanut 6H+BK -koneella Osasto Kuismasen partion 35/2 Kossalmelle.

Kaukopartioiden lentokuljetuksissa seurasi tämän jälkeen yli puolentoista kuukauden tauko. Päämajan tiedusteluosasto käski valmistautua kuljetuksiin 10.–19.9. välisenä aikana. Huono sää esti kuitenkin lentojen toteuttamisen. Vasta 23. päivänä lentomestari Paasonen tähtytäjänä vänrikki Osmo Vornanen ja konekivääriampujana kersantti Onni Karvinen lähti He 59 -koneella PP+AO Kossalmelle. Mukana oli myös kapteeni Jauri, sillä kyseessä oli Erillinen Pataljoona 4:n 2. Komppanian, entisen Osasto Kuismasen partion 36/2 kuljetuksen suunnittelu ja toteutus. Viisi päivää myöhemmin kone oli matkalla itäkoilliseen ja laskeutui pienelle järvelle noin 80 kilometriä etelään Vienan meren rannalla olevasta Malosuikasta. Koneen lipuessa kohti maihinnousuun valittua rantaa

*Saksalaisten kuljettamat kaukopartiot kesällä 1942 ja Osasto Malin-
sen kuljettamat kaukopartiot 1943.*

*Long range patrols transported by the Germans in summer 1942 and
patrols transported by Detachment Malinen in 1943.*

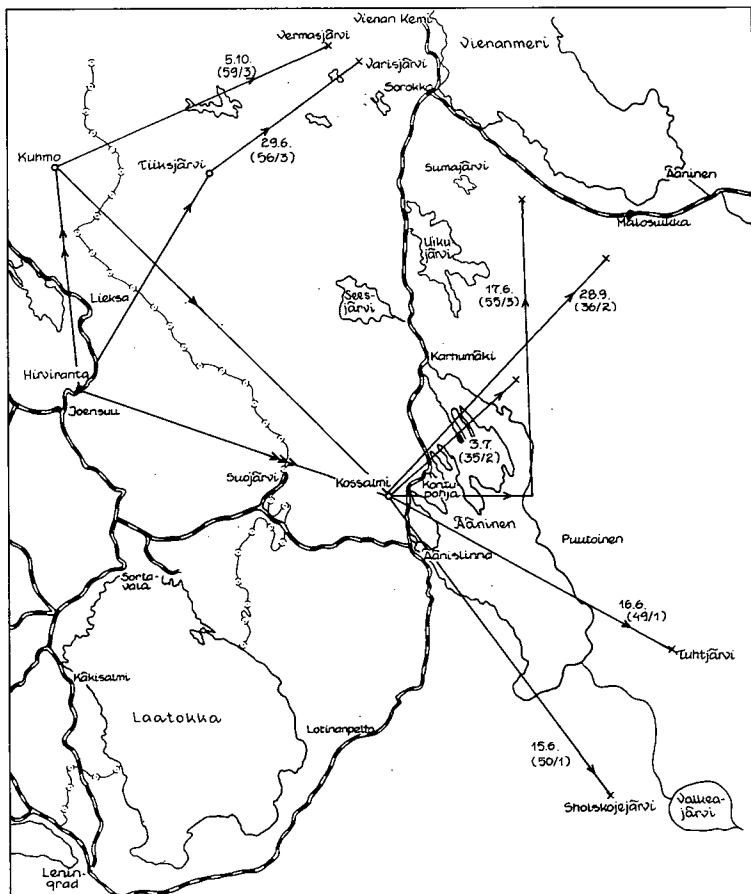
sen toinen kelluke tarttui vedenalaiseen hiekkasärkkään. Irrotta-
minen vei runsaasti aikaa, ja aamu valkeni ennenkuin Heinkel
vihdoin nousi erämaajärveltä ja suuntasi pintalentona Kossalmelle
ja edelleen Hirvirantaan.

Erillinen Pataljoona 4:n 3. Komppanian, Osasto Marttinan vii-
meinen kesäkauden partio 59/3 vietiin kohdealueelleen Vermasjär-

velle 5. päivänä lokakuuta. Lentomestari Torsti Raution ohjaama SD+EE saapui jo 3.10. Kuhmoon. Mukana seurasi nytkin osaston päällikkö kapteeni Jauri, joka vastasi lennon suunnittelusta. Koneen muun miehistön muodostivat kersantti Vaito Simanainen ja korpraali Ahti Kujanpää. Vermasjärveltä paluulennolle lähdettäessä mukaan otettiin muutama Suomeen halunnut siviili sekä yksi sotavanki. Rautio, tähystäjänä vänrikki Martti Uotinen, konekivääriampujana kersantti Karvinen ja mekaanikkona Leo Vuokko nouti 16.10. partion Varisjärveltä Tiiksjärvelle. Koneena oli tällä kertaa PP+AO. Neljä päivää myöhemmin lentomestari Paasonen, vänrikki Vornanen, kersantti Simanainen ja alikersantti Vuokko hakivat SD+EE -koneella partion 36/2 Kossalmelle.³¹

Osasto Malinen vei kesän ja syksyn 1943 aikana kaikkiaan 10 kaukopartiota, yli sata sissiä vihollisen puolelle. Kuusi partiota, 57 sissiä noudettiin takaisin omalle puolelle. Kaukopartioiden kuljetukset niihin liittyvine siirtolentoineen olivat kuitenkin vain vajaat 20 % osaston lennoista. Suurimman ryhmän muodostivat haavoittuneiden evakuoitilennot. Osastoa työllistivät myös lukuisat kuljetus-, kuriiri-, lentokuvaus- ja palotiedustelulennot, lentolehtisten pudottaminen vihollisalueelle sekä vihollispartioiden etsintä omassa selustassa. Lentolehtisten ohella pudotettiin myös vanhoja sanomalehtiä sekä suomalaista alkuperää olevia tyhjiä tupakka- ja elintarvikelaatikoita. Toimintakertomuksen mukaan Osasto Malinen teki myös kolme desantinpudotuslentoa, joista kaksi yhdessä lentolehtisten pudottamisen kanssa. Osaston sotapäiväkirjan mukaan ne ovat mahdollisia, mutta tarkkoja päiviä ei pysty päättelemään. Esimerkiksi 6H+BK kävi Kossalmella kolme kertaa 15.8. ja 8.9. välisenä aikana. Myös muut koneet vierailivat kaukopartiokomppanioiden tukikohdissa Kossalmella, Tiiksjärvellä, Suomussalmen Juntusrannassa ja Rovaniemellä.

Syyskuun 13. päivänä saksalaiset luovuttivat Osasto Malisen käyttöön Arado Ar 196 -koneen GA+DO. Sillä lennettiin pääasiassa yhteys- ja kuriirilentoja. Kone luovutettiin takaisin saksalaisille jo 22. päivänä lokakuuta. Partikuljetusten päätyttyä lokakuun lopulla Heinkel He 59 -koneet lennettiin talven ajaksi Sortavalaan, PP+AO 25.10. ja SD+EE 1.11. Heinkel He 115 -koneista 6H+BK lennettiin Tampereelle myös 1.11. ja 6H+CK luovutettiin saksalaisille.

Osasto Malisen kaukopartiokuljetukset 1943.

Air transports of Detachment Malinen's long range patrols in 1943.

Hirvirannan tukikohdassa Osasto Malinen kohtasi samat vaikeudet kuin Osasto Rätty edellisenä vuonna. Majoitustilat olivat lisäksi ahtaammat, sillä tukikohdassa oli myös saksalainen huolto-osasto, 1. Seekommando. Syksyllä osasto sai käyttöönsä kaksi noin kilometrin päässä olevaa lämmityslaitteilla varustettua linnoitustyö-

maan parakkia, jonne osa henkilöstöstä voitiin sijoittaa. Osasto Malinen lakkautettiin virallisesti lokakuun viimeisenä päivänä ja sen henkilöstö siirrettiin takaisin entisiin joukko-osastoihinsa.³²

Osasto Jauri 23.5.-17.11.1944

Jatkosodan aika 23.5.-5.9.1944

Toukokuun 23. päivänä 1944 perustetun Osasto Jaurin henkilöstö oli pääosin koossa kuukauden loppuun mennessä. Ohjaajista lentomestari Torsti Raitio ilmoittautui 6.6. ja väepeli Paavo Torkkola 20.6. Toinen tähyistäjä vänrikki Niilo Kaila saapui Rissalaan 22.6. Osaston lentokoneista toinen Heinkel He 115 oli käytössä jo perustamisvaiheessa, toinen saatiin kuntoon vasta heinäkuun alussa. Molemmat He 59 -koneet olivat vielä toukokuun lopulla Sortavalassa. SD+EE ohjaajana lentomestari Martti Paasonen käskettiin kaukopartiomiesten laskuvarjokurssin hyppykoneeksi Uttiin 23.5.-3.6. väliseksi ajaksi. PP+AO taas lennettiin kellukseen vaihtoon Tampereelle, josta se palasi Rissalaan 9.6. Kesäkuun lopussa saksalaiset antoivat Osasto Jaurin käyttöön kolme Sud-Est LeO H-246 -lentoveneettä ja kaksi Arado Ar 196 -vesikonetta. Tämän lisäksi käytiin vielä keskusteluja kahden Heinkel He 111 -koneen käytöstä laskuvarjojääkärien kuljetukseen ja liitokoneiden hinaukseen. Vaikka asia raukesi, saksalaiset toivat lentoveneiden mukana Rissalaan kaksi Gotha-liitokonetta.³³

Osasto Jaurin tukikohdaksi määrätty Rissalan lentokenttäalue Kuopion pohjoispuolella soveltui tarkoitukseen erittäin hyvin. Vesikoneet voitiin sijoittaa kentän koillislaitaan Juurusveden rantaan. Lahti oli riittävän syvä, joten koneet voitiin tuoda aivan rantaviivalle. Lähtöön ja laskuun tarvittava vesialue oli tarpeeksi laaja kaikilla tuulilla tapahtuvia nousuja ja laskuja varten. Tämän lisäksi Rissalan sijainti oli varsin keskeinen ja sieltä oli lähes yhtä pitkiä matkat kaukopartiokomppanioiden sijoituspaikoille. Kenttä mahdollisti myös osaston ainoan maakoneen, Focke-Wulf Fw 58:n käytön tarvittaessa. Henkilökunta majoittui kenttäalueelle neljään parakkiiin.

Osasto Jauri toimi Rissalasta elokuun 8. päivään 1944 asti. Tämän jälkeen se siirtyi uuteen tukikohtaan Muuratjärvelle Jyväskylä-

län eteläpuolelle. Kokonsa puolesta Muuratjärvi oli sopiva vesikoneiden tukikohdaksi, sillä nousuun ja laskuun oli riittävästi tilaa kaikissa tuulioloissa. Järven säännöstelystä johtuen koneet jäivät matalan veden aikana jopa 10 metrin päähän rantaviivasta. Tuki-kohta puolestaan oli erittäin suojainen, joten aallokko ei haitannut koneiden ankkurointia. Majoitustiloiksi saatiin neljä huvilaa saunoineen, työväentalo ja suojeluskunnan ampumaradan paviljonki.³⁴

Seitsemän ensimmäisen viikon aikana Osasto Jaurin toiminta käsitti pääasiassa rintamajoukkojen hyväksi tehtyjä evakuointi- ja materiaalinkuljetuslentoja. Samalla osaston varapäälikkö luutnantti Olavi Kepsu sai tarvitsemansa vesikonekoulutuksen Heinkel He 115 ja He 59 -kalustolla. Lentokoulutusohjelma käsitti 18 lentotuntia. Kaukopartiomiesten laskuvarjohyppykoulutukseen Utissa käytettiin 10 lentotuntia. Osaston ensimmäinen sotalento oli kahden lentäjän pelastusyritys. Kapteeni Erkki Jauri miehistönään vänrikki Osmo Vornanen ja kersantti Vaito Simanainen starttasi He 115 -koneella Äänislinnasta 29.5. klo 23.30. He eivät kuitenkaan nähneet sovittua merkkiä.

Tarvikekuljetukset kaukopartiolle aloitettiin heinäkuun puolivälissä. Luutnantti Kepsu ohjaama He 115 tähystäjänä vänrikki Niilo Kaila saapui 2./Erillinen Pataljoona 4:n tukikohtaan Pälkjärvelle 14.7. Kone lähti illalla klo 20.50 kohti Aunuksen kannasta mukanaan kaukopartiolle tarkoitettu elintarviketäydennys. Paluulennolla tuotiin Pälkjärvelle partion 45/2 sairastunut johtaja ja yksi sissi. Viikon kuluttua 20. ja 21.7. vietiin 1./Erillinen Pataljoona 4:n tukikohdasta Syyspohjasta kahdella eri lennolla elitarvikepudotusten yhteydessä Karjalan kannakselle neljä laskuvarjosissia. Ensimmäisellä lennolla 6H+CK:n miehistönä oli kapteeni Jauri, vänrikki Vornanen ja kersantti Onni Karvinen. Partiolle 67/1 pudotettujen elintarviketorpedojen lisäksi koneesta hyppäsi Utin laskuvarjohyppukurssin käynyt sotamies Jack Heininen. Saressalon mukaan täydennys tapahtui vuorokautta pyydettyä aikaisemmin, ja Heininen joutui vangiksi.

Seuraavana yönä konetta ohjasi luutnantti Kepsu. Mukana olivat kolme laskuvarjopartion 68/1 sissiä ja partiolle 66/1 tarkoitettu tarvike torpedo. Laskuvarjohyppyt onnistuivat hyvin, mutta sissit eivät löytäneet pudotettua tarvike torpedoa. Molemmilla lennoilla Kannakselle mentiin 2 000 metrin korkeudessa Suomenlahden kautta. Rannikon ylityksen jälkeen kone liukui loivassa kulmassa

Osasto Malisen käytössä noin kuukauden ollut saksalainen Arado Ar 196, GA+DO Hirvirannassa syksyllä 1943.

Kuva: Keski-Suomen Ilmailumuseo.

German Arado Ar 196, GA+DO that was about one month at the disposal of Detachment Malinen in Hirviranta in autumn 1943.

kohdealueelle. Miesten pudotuskorkeus oli 300 ja tavaratorpedojen 150 metriä.³⁵

Heinäkuussa kaukopartioiden hyväksi lennettiin vielä neljä huoltolentoa, joilla vietiin elin- ja ampumatarvikkeita. Kaksi jälkimmäistä tehtiin Arado Ar 196 -koneella. Ensimmäinen kahdeksan miehen kaukopartio vietiin 29.7. kohteeseensa Karhumäen lounaispuolelle. Pälkjärveltä hieman ennen puoltayötä lähtenyttä Heinkel He 115 -konetta 6H+CK ohjasi vääpeli Paavo Torkkola, tähystäjänä oli vänrikki Niilo Kaila ja konekivääriampujana alikersantti Matti Kaukoranta. Samaan aikaan huoltolennolla ollut lentomestari Martti Paasosen ohjaama Ar 196 toi Säämäjärveltä haavoittuneen partiomiehen Pälkjärvelle.

Elokuun ensimmäinen viikko oli kaukopartioiden kuljetuksessa todellista ruuhka-aikaa. Neljänä päivänä 2.–7.8. Osasto Jaurin Heinkelit kuljettivat vihollisen selustaan kaikkiaan 75 sissiä. Len-

tokuljetukset alkoivat 2.8. aamulla, jolloin kapteeni Jauri ja mekaanikko Leo Tuominen toivat He 115 -koneella Kuhmosta sissien kokoontumispaikalle Anttolaan kahdella lennolla 28 miestä sekä luutnantti Kepsu, vänrikki Kaila ja vääpeli Viljo Tammi He 59 -koneella yhdeksän miestä. Heitä aikaisemmin aamulla lentomestari Paasonen ja vänrikki Vornanen olivat jo lentäneet Rovaniemelle Sud-Est LeO H-246 -lentoveneellä. Illalla klo 19.15 Anttolan järvelle laskeutunut Paasonen toi 4./Erillinen Pataljoona 4:n 21 sissiä. Viisitoista minuuttia myöhemmin Anttolaan tuli vielä lentomestari Torsti Raition ohjaama toinen He 115 -kone.

Ensimmäinen kuljetuserä, 35 kaukopartiomiestä kuljetettiin määränpäähän Suuri-Kontiojärvelle He 59 ja kahdella He 115 -koneella. Luutnantti Kepsu miehistönään vänrikki Kaila ja vääpeli Tammi sekä 10 partiomiestä starttasi hitaammalla He 59:llä samana iltana klo 22.30. Kapteeni Jauri ja mekaanikko Tuominen mukanaan 14 sissiä lähtivät matkaan 45 minuuttia myöhemmin sekä lentomestari Raitio ja vänrikki Vornanen 11 sissiä koneessaan viisi minuuttia yli puolen yön. Ensimmäisenä laskeutuneen He 59:n, SD+EE, toinen kelluke rikkoutui niin pahoin, että kone oli lentokelvoton ja sissit ansoittivat sen. Kepsu ilmoitti perässä tuleville Jaurille ja Raitiolle radiolla karin sijainnin ja enemmiltä vaurioilta vältyttiin. Jauri toi He 59:n miehistön Anttolaan. Raitio sen sijaan lensi He 115 -koneen Rissalaan. Vääpeli Torkkola yritti Anttolaan jääneellä He 115 -koneella viedä 3. päivän iltana seuraavan sissi-osaston, mutta ei päässyt ilmaan, koska vasen kelluke oli vaurioitunut. Kone täytyi käyttää Tampereella korjattavana ja suunnitellut partiokuljetukset viivästyivät kaksi vuorokautta.

Anttolassa vielä kuljetusta odottaneet 40 kaukopartiomiestä vietiin He 115 -koneilla kahdella lennolla 5. ja 7.8. Ensimmäinen erä, 20 sissiä lennätettiin Säämäjärvelle ja toinen Sotjärvelle. Koneiden miehistöt olivat lentomestari Raitio, vänrikki Vornanen ja alikersantti Toivo Hallaperä sekä lentomestari Viljo Nuutio, vänrikki Kaila ja kersantti Vaito Simanainen. Raitio toi jälkimmäisellä paluulennolla Sotjärveltä Pälkjärvelle partion 44/2 kahdeksan miestä. Osasto Jauri selvisi tästä kuljetusurakasta varsin hyvin, kun ottaa huomioon sen, että samanaikaisesti oli valmisteltava ja osin toteutettava osaston siirto Rissalasta Muuratjärvelle.

Seuraava suurempi kaukopartioiden lentokuljetus He 59 ja He 115 -koneilla toteutettiin elokuun 11. ja 13. päivinä. Suunnitelmien

mukaan ensimmäisen kuljetuserän piti lähteä matkaan jo 10.8. illalla, mutta osaston He 59, PP+AO oli noutamassa haavoittuneita Kenttjärveltä, eikä ehtinyt ajoissa Pälkjärvelle. Lentomestari Nuution ohjaama PP+AO miehistönä vänrikki Kaila ja alikersantti Kaukoranta sekä 13 sissiä starttasi kohti Säämäjärveä 11.8. klo 23.40. Sitä seurasi kymmenen minuuttia myöhemmin luutnantti Kepsun He 115 tähytäjänä vänrikki Vornanen ja konekivääriampujana kersantti Simanainen sekä 11 sissiä. Seuraavaksi yöksi suunnitellun toisen erän kuljetuksen esti sää, ja koneet lähtivät matkaan 13.8. iltayöllä. PP+AO:n miehistöön oli Kaukorannan tilalle tullut vääpeli Tammi. He 115:n miehistö oli sama kuin edellisellä lennolla. Nuution ohjaaman PP+AO:n oikea moottori pysähtyi noin 30 minuutin lennon jälkeen, ja 50 metrin korkeudella lentänyt kone teki pakkolaskun metsään vihollisen puolelle lähelle rintamalinjaa. Vääpeli Tammi loukkaantui ja joutui vangiksi. Nuutio ja partion johtaja vänrikki Pekuri kuolivat suomalaisen kenttäpartion tulituksessa pyrkinessään omalle puolelle. Vänrikki Kaila palasi Muurameen 19.8.

Osasto Jaurin menetettyä molemmat Heinkel He 59 -koneet partiokuljetuksia jatkettiin He 115 -kalustolla. Elokuun 20. päivänä lentomestari Paasonen, vänrikki Vornanen ja kersantti Simanainen lähtivät Rissalasta lastinaan elintarviketorpedo. Pudotettuaan täydennyksen Säämäjärven pohjoispäässä odotelleelle partiolle Paasonen jatkoi lentoa Liptsakan järvelle, jonne vietiin myös elintarvikkeita. Paluulennolle otettiin mukaan vihollisen puolelle pudonneen Fokker CX:n loukkaantunut miehistö, ohjaaja luutnantti O. Salo ja konekivääriampuja ylikersantti R. Koski sekä kolme partiomiestä.

Kuukauden lopulla lennätettiin vielä kolme kaukopartiota toiminta-alueilleen. Lentomestari Paasonen, vänrikki Vornanen ja kersantti Simanainen veivät partion 54/2 seitsemän sissiä Pälkjärveltä Lismajärvelle. Paluulennolla tuotiin partion 50/2 kahdeksan miestä. Kaksi päivää myöhemmin sama miehistö oli jälleen matkalla mukanaan kymmenen sissiä Suksinkijärvelle. Kuukauden viimeisen päivän iltana nousivat molemmat He 115 -koneet 1./Eri-linen Pataljoona 4:n tukikohdasta Syyspohjasta. Kummassakin oli mukana kolme laskuvarjosissiä. Luutnantti Kepsun ohjaama 6H+CK onnistui tehtävässään. Tosin keskimmäisenä hypännyt sissi jäi roikkumaan koneen alaluokkuun konepistoolinsa piipusta, ja vänrikki Vornaselta kului noin viisi minuuttia hänen irrottamises-

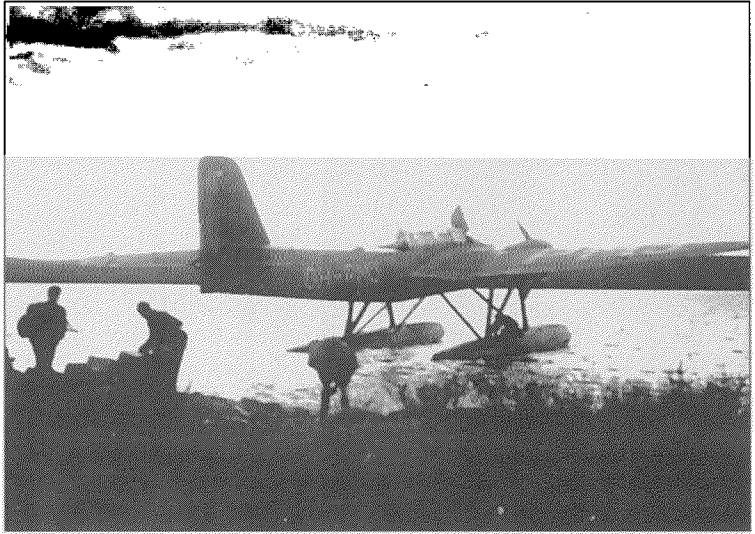
sen kannaksen Märensjärveltä yhdeksänmiehisen kaukopartion 53/2. Toinen He 115, lentomestari Paasonen, vänrikki Kaila ja kersantti Simanainen, haki samaan aikaan Lismajärveltä partion 54/2 seitsemän sissiä. Viimeisen huoltolennon tekivät lentomestari Raitio ja luutnantti Bränfors Arado Ar 196 -koneella 7.9. pudottaessaan muonaa Kannakselle Iso-Vilosuolla olleelle partiolle.³⁶

Jatkosodan viimeisenä kesänä heinäkuun 20. ja syyskuun 5. päivän välisenä aikana Osasto Jauri kuljetti vihollisen puolelle 149 ja nouti sieltä 38 kaukopartiomiestä. Partiovientien osalta tämä tarkoitti sitä, että yhtä lukuunottamatta kaikki partiot kuljetettiin perille lentokoneella. Rintaman omalla puolella lennätettiin koontumispaikalle 58 sissiä. Tämän lisäksi tehtiin 12 kaukopartioiden huoltolentoa. Kapteeni Jauri luovutti saksalaisille Rissalassa toisen Arado Ar 196 -koneen 5.9. ja Heinkel He 115 -koneen (6H+CK) kaksi päivää myöhemmin. Osastolle jääneet Arado ja Heinkel He 115 -koneet merkittiin saksalaisten kirjanpitoon tuhoutuneiksi everstiluutnantti Johan Sovion ja kapteeni Queens'in tekemän sopimuksen mukaisesti. Ne saivat suomalaiset tunnuksot OH-PMK ja OH-PMJ.³⁷

Lapin sodan aika 1.10. - 17.11.1944

Välirauhan solmisen jälkeen kapteeni Erkki Jauri lensi osaston Mikkelissä olleen Heinkelin OH-PMJ Muuratjärvelle 8. päivänä syyskuuta. Viikon kuluttua myös vääpeli Paavo Torkkolan ohjaama huollossa ollut Arado OH-PMK saapui sinne. Vähän myöhemmin lennettiin OH-PMJ huoltoon Tampereelle. Osaston toiminta Muuratjärvellä rajoittui tukikohtapalveluun, sillä välirauhansopimus kielsi lentotoiminnan. Syyskuun loppupuolen tapahtumat ennakoivat kuitenkin tulevaa toimintaa alkavassa Lapin sodassa.³⁸

Ensimmäiset keskustelut mahdollisesta uudesta tehtävästä lienee käyty Päämajan tiedusteluosastolla Mikkelissä ja Ilmavoimien esikunnassa Luonetjärvellä jo 13. ja 14.9. Syyskuun 17. päivänä osasto sai radioaseman ja viikkoa myöhemmin käskyn siirtää 70 astiaa lentokonepolttoainetta pohjoiseen Liminkaan. Jauri oli jälleen Päämajassa 29. päivänä, jolloin hän ja everstiluutnantti Johan Sovio sopivat edessä olevan sodan kaukopartioiden lentokuljetusjärjestelyt. Saman päivän iltana sattui myös episodi, joka uhkasi

Lokakuun 21. päivänä 1944 kapteeni Erkki Jaurin ohjaama Heinkel He 115, OH-PMJ, laskeutui Äkäsjärvelle mukanaan luutnantti Heikki Nykäsen partion yhdeksän miestä. Koneen tähystäjänä oli vänrikki Niilo Kaila. Kuva: Heikki Nykänen.

Heinkel He 115, OH-PMJ landed on the lake Äkäsjärvi 21th of October carrying patrol leader lieutenant Heikki Nykänen and eight long range patrolmen. Crew of OH-PMJ was pilot captain Erkki Jauri and navigator second lieutenant Niilo Kaila.

sotkea tehdyt suunnitelmat. Väepeli Paavo Torckkola lensi Tampe-reella huollossa olleen Heinkel-koneen Muuratjärvelle ilman ilma-voimien komentajan erityislupaa. Tämän seurauksena kenraali-luutnantti J. F. Lundqvist määräsi kaikkien osaston lentävään henkilökuntaan kuuluvien ilmoittautumaan itselleen Luonetjärvellä 30.9. Pitämässään puhuttelussa Lundqvist lakkautti Osasto Jaurin. Peruutuskäsky saapui kuitenkin Päämajasta jo seuraavana aamuna.³⁹

Lokakuun 2. päivänä everstiluutnantti Sovio käski osaston siirtä Ouluun tai Liminkaan Erillinen Pataljoona 4:n yhteyteen. Luut-

nantti Eelis Bränforsin johtama etukomennuskunta saapui junalla Liminkaan kaksi päivää myöhemmin, ja molemmat koneet lennettiin 5.10. Oulun pohjoispuolella olevalle Pyykösjärvelle, josta tuli osaston tukikohta. Saksalaisia vastaan käytävää sotaa varten ilmapvoimien komentaja perusti Lentoryhmä Sarkon lokakuun 7. päivänä. Osasto Jauri alistettiin lentoryhmälle, mutta partioiden kuljetuksia ja huoltoa koskevat erikoistehtävänsä se sai edelleen Soviolta.

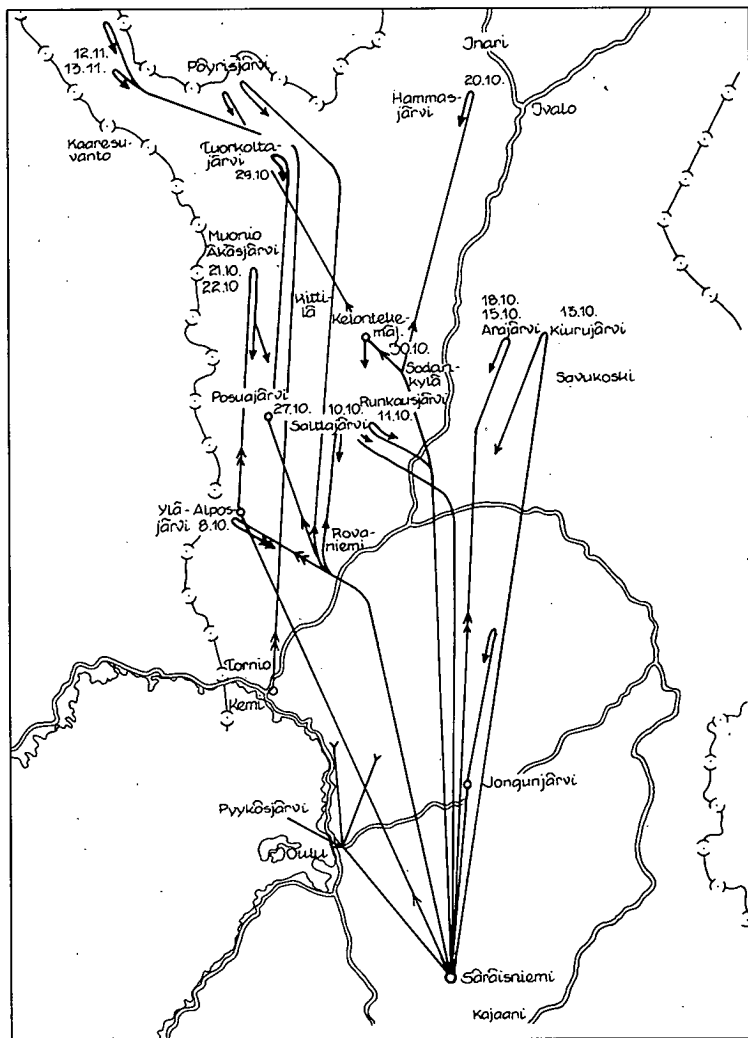
Osasto Jaurin tehtävä itsenäisenä lentoyksikkönä päättyi, ja se liitettiin muiden laivueiden rinnalle eversti Sarkon johtoon. Sen tehtäväksi tuli kuljetus- ja huoltolennot maavoimien hyväksi sekä kaukopartioiden vieni. Ensimmäistä tehtävää varten osastoon liitettiin jo aiemmin mainittu Lentue Forsten. Tukikohdaksi valittu Pyykösjärvi oli liian pieni täysin kuormatulle Heinkel He 115-koneelle, joten sinne sijoitettiin osaston yksimoottoriset vesikoneet. Lähin Heinkelille sopiva tukikohta löytyi Oulujärven länsirannalta Säräisniemeltä. Ohjaajien ja tähystäjien majoitustiloiksi saatiin yksi kunnantoinmiston huone. Lentokuljetusta odottavat partiomiehet majoittuivat lähellä olleeseen yksityistaloon.⁴⁰

Partiokuljetukset Säräisniemeltä aloitettiin lokakuun 8. päivänä. Lentomestari Martti Paasonen ja vänrikki Osmo Vornanen veivät 12 sissiä saksalaisten selustaan Ylä-Alposjärvelle Pellon eteläpuolelle. Kaksi päivää myöhemmin Saittajärvelle laskeutuneen OH-PMJ:n miehistönä oli väepeli Paavo Torkkola ja luutnantti Eelis Bränfors sekä matkustajina 12 kaukopartiomiestä. Sama miehistö oli ilmassa myös 11.10., kun Lapin sodan kaukopartiot 5 ja 6, yhteensä 12 sissiä, kuljetettiin Jäämerentien länsipuolelle Runkausjärvelle. Seuraavaksi Torkkola ja Bränfors saapuivat Heinkelillä Jongunjärvelle, mistä he hakivat partion 7 ensimmäisen kuljetuserän ja lennättivät sen 40 kilometriä Sodankylästä koilliseen olevalle Kiurujärvelle 13.10. Partion toisen erän kuljetuksessa Torkkolan tähystäjänä oli vänrikki Vornanen. OH-PMJ nousi ilmaan Jongunjärveltä 15.10. ja vei kahdeksan sissiä Arajärvelle noin 20 kilometriä Kiurujärvestä länteen. Kaksi päivää myöhemmin lentomestari Paasonen ja luutnantti Bränfors starttasivat Oulujärveltä mukanaan seitsemän kaukopartiomiestä sekä räjähdysainetta ja elintarvikkeita. Kone laskeutui Ylä-Alposjärvelle, missä partio 3 odotti täydennystä. Paluulennolla tuotiin Säräisniemeen haavoittunut sissi.

Jäämerentien suunnassa tapahtunutta saksalaisten vetäytymistä vaikeuttamaan lähetettiin kaksi partiota 18. ja 20.10. Väapeli Torkkola ja vänrikki Vornanen veivät partion 9 kahdeksan sissii Arajärvelle ja lentomestari Paasonen yhdessä Vornasen kanssa partion 10 kahdeksan sissii Hammasjärvelle. Kun suomalaiset joukot olivat saavuttaneet Pellon lokakuun puolivälin jälkeen, tuli ajankohtaiseksi alueella olleiden partioiden kuljetus uudelleen saksalaisten selustaan. Kapteeni Erkki Jauri ja vänrikki Niilo Kaila saapuivatkin Ylä-Alposjärvelle 21.10. iltapäivällä ja veivät ensimmäiset yhdeksän sissii Muonion kaakkoispuolelle Äkäsjärvelle. Jäljelle jääneet yhdeksän lennätettiin sinne päivää myöhemmin. Seuraava partio kuljetettiin Käsivarren alueelle Enontekiön pohjoispuolelle lähellä Norjan rajaa olevalle Pöyrisjärvelle 24.10. OH-PMJ:n miehistönä olivat väapeli Torkkola ja luutnantti Bränfors.

Lokakuun epävakaasta säästä huolimatta kaukopartioiden lentokuljetukset olivat sujuneet keskeytyksettä tähän asti. Ennakkosuunnitelman mukaan seuraavaksi piti viedä kaksi partiota Enontekiöltä Kautokeinoon johtavan tien varteen lähelle rajaa. Lentomestari Raitio ja luutnantti Bränfors starttasivat 26.10. Säräisniemeltä. Kone kääntyi takaisin pian lähdön jälkeen huonon sään takia. Seuraavana päivänä yritettiin uudelleen. Matalalla olleet pilvet ja sumu keskeyttivät lennon Pallastunturin tienoilla, ja kone laskeutui Sieppijärven itäpuolelle Posujärvelle. Vajaan kahden vuorokauden odotuksen jälkeen sää parani, ja matka kohti määränpäättä alkoi. Perille tultaessa voitiin vain todeta Palojärven olevan jäässä. Kahdentoista miehen partio jätettiin lähimmälle sulana olleelle järvelle, Tuorkoltajärvelle, mistä palattiin 29.10. Pyykösjärvelle. Kapteeni Jauri lensi OH-PMJ:n seuraavana aamuna Säräisniemelle, ja siellä koneeseen nousi 12 sissii. Lentomestari Raitio ja vänrikki Kaila lähtivät matkaan klo 10.10. Sään huonontuessa kone laskeutui Kelontekemäjärvelle Kittilän ja Sodankylän väliin. Uusi yritys tapahtui 31. päivänä, mutta lumipyry keskeytti lennon lähellä kohdetta ja Raitio ohjasi koneen takaisin Kelontekemäjärvelle. Sään parantumista odoteltiin aina marraskuun 5. päivään asti, jonka jälkeen kone toi partion takaisin Säräisniemelle. Kaksi päivää myöhemmin luutnantti Olavi Kepsu lensi Heinkelin Tampereelle.

Järvien jäätyessä Osasto Jauri sai käskyn siirtyä Kemien lentokentälle. Vesikoneet luovutettiin Lentovarikolle, ja kaksi pyörälas-

Osasto Jaurin kaukopartiokuljetukset 1.10.—13.11.1944.
Sota-arkisto T 12679 liite 5.

The long range patrol transports of Detachment Jauri in October 1st
– November 13th 1944.

kutelineen saanutta Junkersia, Focke-Wulf ja osastolle 6.11. annettu Douglas DC 2 lennettiin Kemiin. Täältä yritettiin vielä kaksi kertaa laskuvarjopartion pudotusta Käsivarren alueelle. Aamupäivällä 12.11. lentomestari Karl Väänänen tähystäjänään vänrikki Hannula nousi ilmaan DC 2 -koneella. Mukanaolleet kuusi sissiä ja kahdeksan muonatorpedoa piti pudottaa Lätäsenon taakse. Kohteella ollut sumu esti tehtävän toteutuksen. Seuraavana päivänä yritettiin uudelleen, tähystäjänä oli nyt luutnantti Olkinuora. Kun kone saapui Lätäsenon tasalle, saksalaisten ilmatorjunta avasi tulen sitä kohti, ja jälleen jouduttiin palaamaan takaisin. Kaukopartioiden lentokuljetukset Lapin sodassa olivat päättyneet.

Marraskuun 16. päivänä annettulla käskyllä Osasto Jauri lakkautettiin ja liitettiin lentueena Kemissä olleeseen Pommituslentolaihue 44:ään. Toimenpide liittyi kotiuttamisista johtuviin lentoyksiköiden uudelleenjärjestelyihin. Kemiin jäänyt kuljetuslentue teki vielä kymmenen lentoa lakkauttamiseensa 10.1.1945 mennessä. Osasto Jauri teki Heinkel He 115 -koneella Lapin sodassa kaikkiaan 31 sotalentoa, joilla kuljetettiin toiminta-alueilleen 114 kaukopartiomiestä. Tämän lisäksi osaston muilla koneilla evakuoitiin 135 haavoittunutta sekä vietiin taistelujoukoille elintarvikkeita 9 000, ampumatarvikkeita 1 450 ja muuta materiaalia 4 300 kiloa.⁴¹

Lentojen taktinen suoritus

Kaukopartioiden lentokuljetusten onnistuminen edellytti erittäin huolellista etukäteisvalmistelua. Lentoreitti ja laskeutumisolosuhteet kohteella olivat joka kerta uudet, ja kone joutui viipymään vihollisen puolella useita tunteja. Tämä kaikki vaati miehistöltä erittäin tarkkaa ja huolellista asioihin perehtymistä sekä tarvittaessa ripeää uutta tilanteenarviointia.

Kuljetuslentojen valmistelu- ja suunnitteluvastuu oli lento-osaston johtajalla. Varsinainen lentosuunnitelma laadittiin lähtötukikohdassa, kun oli saatu tarkat tiedot kohteesta. Lento-osaston johtajan ohella suunnitelman tekemiseen osallistuivat kaukopartio-osaston päällikkö, koneen ohjaaja, jos hän oli joku muu kuin lento-osaston johtaja, sekä loppukesästä 1943 alkaen myös tähystäjä. Lentoreitit pyrittiin valitsemaan niin, että tiedossa olleet vihollisen ilmatorjunta- ja ilmavalvonta-asemat sekä miehitetty lentokentät

kierrettiin. Lisäksi rintaman ylityksen jälkeen lennettiin aluksi vääraan suuntaan, ja kohteelle käännyttiin vasta asumattoman alueen yläpuolella. Lennot pyrittiin muutenkin tekemään mahdollisimman salassa, ja esimerkiksi lento-osaston muu henkilöstö ei tiennyt koneen lähtiessä sen todellista määränpäättä.

Laskeutumispaikan valinta aiheutti joskus keskustelua, sillä kaukopartio-osaston päällikkö oli valinnut laskupaikaksi usein liian pienen järven. Lopullinen ratkaisuvälillä asiassa jätettiin aina kuljetuskoneen ohjaajalle, jos ennaltavalittu järvi ei syystä tai toisesta ollut sopiva. Minimivaatimuksena pidettiin kolmen kilometrin lähtöalaa joka suuntaan, sillä se mahdollisti startin kaikissa tuulioloissa. Joskus tästä vaatimuksesta jouduttiin kuitenkin tinkimään. Partioita noudettaessa oli ehdottoman tärkeää, että kosketusta viholliseen ei ollut. Partion piti myös mahdollisuuksiensa mukaan varmistaa noustopaikaksi suunniteltu järvi.

Kesä- ja syyskaudella 1941 partiolennot tapahtuivat valoisana aikana iltapäivällä. Näin voitiin toimia, koska omilla ilmavoimilla oli hyökkäysvaiheen aikana osittainen alueellinen ilmaherruus. Asemasotavuosina ja Neuvostoliiton suurhyökkäyksen jälkeen lennot tehtiin mikäli mahdollista pimeänä aikana. Kohteelle saavuttiin noin tunti auringonlaskun jälkeen tai tuntia ennen auringon nousua. Kesä- ja heinäkuussa sekä Lapin alueella partiot vietiin perille keskiyöllä, koska vihollisen ilmavalvonnan ja hävittäjätorjunnan katsottiin silloin olevan heikoimmillaan. Lapissa kuljetuksia suojasivat saksalaiset hävittäjät.

Varsinainen lento tapahtui valoisana aikana niin, että rintamalinjaa ylitettäessä ja vihollisen puolella lentokorkeus oli 10–30 metriä esteestä. Mukana ollut hävittäjäsuoja lensi noin 1 000 metrin korkeudessa kiinnittäen vihollisen ilmavalvonnan huomion, jolloin pinnassa lentänyt kuljetuskone jäi huomaamatta. Edullisen pilvikorkeuden, 500–1 000 metriä, vallitessa rintamalinja ylitettiin mitarilennossa noin 2 000 metrin korkeudella. Laskeutuminen pilvien alapuolelle tapahtui vasta 50–100 kilometrin päässä vihollisen puolella. Pimeänä aikana lentokorkeus oli 2 000 metriä, jolloin kone oli kevyen ilmatorjunnan kantaman yläpuolella.

Lentojen suunnittelussa oli tärkeää saada mahdollisimman oikeat säätiedot sekä lentoreitiltä että kohteesta. Toiminta-ajan ja -suunnan tiedot ja ennusteet saatiin lähtötukikohtaa lähinnä olleen laivueen sääasemalta. Normaali sääennustus ei kuitenkaan aina

riittänyt antamaan selkeää kuvaa sään kehittymisestä. Partiota noudettaessa sissit viestittivät yleensä sovitun paikan säätiedot radiolla tukikohtaan, samalla sovittiin tarkka aika. Lennon huolellinen valmistelu oli onnistumisen ehdoton edellytys. Reitti määriteltiin mahdollisimman tarkkaan ja lentosuunnistuslaskut tehtiin erittäin huolellisesti.

Lapin sodassa jouduttiin muuttamaan partiolentojen suoritustaktiikkaa, sillä erityisen pitkät lentomatkat ja epävakaa sää pakottivat kokonaan luopumaan yölennoista. Kaikki toiminta tapahtui lyhyenä valoisana aikana. Lentoreitit vihollisen puolelle suunniteltiin erämaa- ja suoalueiden kautta. Kirkkaan sään vallitessa lennettiin 10–30 metriä esteestä. Pilvikorkeuden ollessa 500–1 000 metriä kohdealueelle mentiin mittarilentona ja pilvestä tultiin pois vasta laskeutumispaikan lähellä. Suurista etäisyyksistä ja vuodenajasta johtuen sää reitillä ja kohteella oli useilla kerroilla aivan erilainen kuin saatu ennuste antoi odottaa. Tarkka lentosuunnistus olikin ehdoton edellytys oikean laskeutumisjärven löytymiselle.⁴²

Lentokalusto ja tekninen huolto

Lentolaivue 15:n kaukopartioiden kuljetuksiin pari kertaa käyttämä Junkers K 43f oli W 34:stä kehitetty sotilasmuunnos, jossa oli rungon yläpuolella kaksi tähystäjäkonekiväärillä varustettua avointa ampumoa. Se oli metallirakenteinen avo-ohjaamoinen kuljetus- ja meritoimintakone, jonka suurin matkalentonopeus oli 180 kilometriä tunnissa. Kone pystyi kuljettamaan kerralla vain neljästä viiteen miestä varusteineen. Toukokuussa 1944 ilmavoimat osti Saksasta viisi umpiohjaamolla varustettua Junkers W 34 -konetta⁴³, joista yksi oli Osasto Jaurin käytössä Lapin sodan aikana. Pienen kuljetuskapasiteettinsa ja nopeutensa sekä lyhyen toiminta-aikansa puolesta Junkers ei soveltunut kaukopartioiden lentokuljetuksiin, mutta se oli erittäin käyttökelpoinen evakuoitaessa haavoittuneita korpirintamilta.

Norjalaisen luutnantti Helge Dahlin 8.6.1940 Tromssasta Petsamoon lentämä Heinkel He 115 A-2 (HE-115, Jenny) soveltui partio-kuljetuksiin kohtuullisen hyvin. Tähän metallirakenteiseen meritoimintakoneeseen mahtui 3–4 hengen miehistön lisäksi 12–14 miestä varusteineen.⁴⁴ Koneella oli hyvä nousukyky, suhteellisen

lyhyt lähtökiito ja riittävä matkanopeus, noin 220–270 kilometriä tunnissa. HE-115 menetettiin valitettavasti partion hakulennolla 4.7.1943. Kesäkuussa 1943 Saksasta lainaksi saadut Heinkel He 115 C -meritoimintakoneet, 6H+BK ja 6H+CK, olivat sen sijaan raskaampia. Niiden nousukyky oli selvästi huonompi ja lähtökiito pitempi kuin Jennyllä sekä suurin matkanopeus vain 240 kilometriä tunnissa. Päämajan tiedusteluosasto esitti saksalaisille koneiden vaihtamista tosin ilman tulosta. Kapteeni Jaurin mukaan Heinkel 115 olisi soveltunut vielä paremmin partiokuljetuksiin, jos sen torpedokuilu olisi yhdistetty suoraan runkoon. Näin olisi saatu kuljetettaville partiomiehille huomattavasti väljemmät tilat. Näitä muutoksia ei luonnollisestikaan voitu tehdä lainaksi saatuihin koneisiin. Heinkel 115 -koneetta käytettiin myös muutaman kerran laskuvarjomiesten pudotukseen kesällä 1944. Tähän tarkoitukseen se ei soveltunut ollenkaan. Koneen etuluukku, josta hyppy tehtiin, oli niin ahdas, etteivät hyppäävä mies, reppu ja laskuvarjo mahtuneet siitä yhtä aikaa ulos.⁴⁵ Heinkel He 115 -koneissa oli ajankohtaan nähden kelvollinen mittarilentovarustus.

Osasto Malinen sai toukokuussa 1943 käyttöönsä kaksi Heinkel He 59 D -meritoimintakoneetta, SD+EE ja PP+AO. Talven 1943–1944 aikana Sortavalassa varastoituina olleet koneet olivat myös Osasto Jaurin käytössä. Molemmat tuhoutuivat partion kuljetuslennolla Laatokan koillispuolella elokuussa 1944. Tällä jo vanhentuneella konetyypillä oli hyvä nousukyky ja suhteellisen lyhyt lähtökiito suurellakin kuormalla. Sen suurimpana haittapuolena oli pieni matkalentonopeus, vain 150–160 kilometriä tunnissa. Suuren kokonsa ja hitaan nopeutensa takia kone oli erittäin haavoittuva lentäessään vihollisen alueella. Heinkel He 59 -koneetta pidettiinkin vähemmän sopivana kaukopartioiden vientiin, vaikka sen kuljetuskyky olikin yhtäsuuri kuin He 115:n. Sen sijaan kone soveltui erinomaisesti rintaman takana omalla puolella tehtäviin kuljetus- ja evakuoointilentoihin.⁴⁶

Osasto Malisen Arado Ar 196 A-2 (GA+DO) ja Osasto Jaurin A-3 -koneet (A3+AC ja A3+BC) soveltuivat erittäin hyvin erilaisen materiaalin täydennyskuljetuksiin kaukopartiolle. Viimeksi mainitut koneet Osasto Jauri sai kesällä 1944 Kampf Geschwader 200:lta. Koneisiin mahtui kahden hengen miehistön lisäksi kolme matkustajaa. Melko suuren matkanopeutensa, 270 kilometriä tunnissa, ketteryytensä ja hyvän ohjattavuutensa sekä voimakkaan aseistuk-

sensa takia koneilla voitiin operoida suhteellisen vaikeissakin tilanteissa.⁴⁷

1. Seekommando toi tullessaan Rissalaan kolme Sud-Est LeO H-246 -lentovenettä kesäkuussa 1944. Jo syksyllä 1943 saksalaiset olivat tarjonneet lentoveneitä kaukopartioiden lentokuljetuksiin, mutta everstiluutnantti Sovio ei pitänyt tyyppiä sopivana. Suomalaiset kutsuivat tätä nelimoottorista ja 26-paikkaista lentovenettä Leoreksi. Koneetta oli sen suuren koon ja syväyksen takia hankala käsitellä ahtailla, tuntemattomilla järvillä. Sillä oli lisäksi kokoon- sa nähden melko vaatimaton hyötykuorma etenkin pitemmillä lentomatkoilla. Leorea käytettiin vain muutaman kerran omalla puolella partioiden kuljetukseen ja haavoittuneiden evakuointiin.⁴⁸

Lentoyksiköiden tehtävänsuorituksen kannalta ensiarvoisen tärkeää oli käytössä olleiden koneiden kunnossapysyminen. Lentolai- vue 15:n oma tekninen henkilökunta vastasi koneiden käyttöhuol- loista ja tarkastuksista. Suuremmissa huolloissa ja vikatapauksis- sa tukeuduttiin Junkers-kaluston osalta Lentorykmentti 4:ään ja Lentovarikkoon. Heinkel 115 -koneen määräraikaishuollot ja suu- remmat viankorjaukset tehtiin joko Lentovarikolla tai Valtion Len- tokonetehaalla. Junkers-koneiden lentotoimintaa haittasivat eni- ten kellukevauriot. Niitä syntyi laskeuduttaessa järville, joiden so- veltuvuutta vesikonetoimintaan ei ollut varmistettu. Usein vaurio oli niin suuri, että kone oli sen takia lennettävä Lentovarikolle Tampereelle kellukkeen vaihtoon. HE-115 oli taas poissa kauko- partioiden lentokuljetuksista lähes kuukauden 27.8. ja 24.9.1941 välisenä aikana, jolloin sille tehtiin perushuolto Lentovarikolla.⁴⁹ Osasto Rädyn lentokaluston huolto- ja korjaustoiminta toteutettiin samojen periaatteiden mukaan kuin Lentolaivue 15:n.

Saksalaisten lainakoneiden saavuttua kesällä 1943 Osasto Mali- sen lentotekninen huolto- ja korjaustoiminta jouduttiin jakamaan. Osasto huolehti yhdessä Lentovarikon kanssa HE-115 huolloista ja korjauksista. Saksalaisten Heinkelien huolto- ja korjaustoiminnas- ta vastasi kapteeni Queens'in johtama 1. Seekommando. Koneiden tarvitsemat varaosat ja tarvikkeet olivat saksalaisten kenttälen- tovarikolla Porissa. SD+EE:n ja 6H+CK:n moottorien vaihdot tehtiin Santahaminassa. Lentorykmentti 4 ja Kenttälentovarikko 3 velvoi- tettiin antamaan saksalaisille tarvittaessa "kohtuullista" apua. Osasto Malisessa ei oltu tyytyväisiä 1. Seekommandon työhön, "muukalainen huoltohenkilöstö ei suhtautunut tehtävänsä erikoi-

semmällä innolla ja huolellisuudella, heikäläisten ei tarvinnut ko. kalustolla lentää”. Huolto- ja korjaustöiden jälkeen tehtäviä koelentoja viivyttivät lisäksi kapteeni Queens’in lukuisat virkamatkat.⁵⁰

Osasto Jaurin lentotekniisestä huolto- ja varaosapalvelusta vastasi ensikädessä 1. Seekommando, joka saapui Rissalaan kesäkuun lopulla 1944. Osaston omat mekaanikot tekivät kuitenkin He 115 ja He 59 -koneiden käyttöhuollot ja tarkastukset saksalaisten vastatessa varaosapalvelusta sekä Ar 196 ja Leore -koneiden huolloista. Ilmavoimien esikunta oli myös antanut omille varikoilleen ja Valtion Lentokonetehtaalle määräyksen tehdä tarvittaessa Osasto Jaurin lentokaluston korjauksia. Yhteistoiminta Rissalassa olleen lentokonetehtaan osasto 13:n kanssa olikin erittäin joustavaa. Sekä Osasto Jauri että 1. Seekommando saivat siellä nopeasti ja asian- tunteumuksella teetetyksi ne välttämättömät korjaustyöt, joita ne itse eivät voineet tehdä. Osasto Jaurin siirtyessä Muuratjärvelle elokuun alussa 1. Seekommando jäi Rissalaan.⁵¹

Suomen katkaistua suhteet Saksaan Osasto Jaurille jääneet Heinkel He 115 (OH-PMJ) ja Arado Ar 196 (OH-PMK) -koneet huollettiin Tampereella. Lentovarikko luovutti koneet neuvostoliit- tolaisille saksalaisena omaisuutena maaliskuussa 1945.⁵²

Lopuksi

Lento-osastot kuljettivat jatko- ja Lapin sodan aikana kohteisiinsa kaikkiaan 56 ja toivat takaisin lähes 20 kaukopartiota. Oheisessa *taulukossa* on lento-osastojen kaukopartiokuljetuksiin käyttämät konesuoritukset ja niillä viedyt kaukopartiomiehet. Konesuorituk- sella tarkoitetaan tässä edestakaista lentoa lähtökikohdasta koh- teelle ja takaisin. Usein partioiden vientiin liittyi vielä lentokuljetus osaston tai komppanian sijoituspaikalta lähtökikohtaan. Tarkat partio- ja miesmäärät vaihtelevat hieman eri lähteissä. *Taulukon* miesluvut on otettu lentokoneasiakirjoista ja lento-osastojen sota- päiväkirjoista.

KAUKOPARTIOIDEN LENTOKULJETUKSET VUOSINA 1941-1944

Vuosi	<i>Viennit</i>		<i>Noudot</i>		Huom.
	Konesuo- ritus	Miehiä	Konesuo- ritus	Miehiä	
1941	8	42	1	5	Saksalaiset 1/16
1942	10	72	6	64	Saksalaiset 6/25
1943	10	104	6	57	
1944	17	149	7	38	
Lapin sota	12	114	1	1	Paluulennolla
Yht.	57	481	21	165	

Pitkistä lentomatkoista ja vuodenaajoista johtuen sääolosuhteet reitillä ja kohteella eivät vastanneet ennusteita varsinkaan Lapin sodassa. Laskupaikaksi jouduttiin joskus etsimään kokonaan uusi järvi, jonka tuli olla mahdollisimman lähellä alkuperäistä määränpäättä. Vihollisen lentokoneita ja ilmatorjuntaa oli vältettävä kaikin keinoin, sillä suuri vesikone olisi ollut helppo maali kummallekin.

Kaukopartioiden kuljetuslennot vaativat lentävältä henkilökunnalta erinomaista taitoa. Tämän johdosta lento-osastoihin valituilla ohjaajilla oli takanaan tuhansia lentotunteja. Nuoret tähytäjät ja kokenut tekninen henkilökunta suoriutuivat myös tehtävistään kiitosta ansaitsevalla tavalla. Toiminnan luonteen vuoksi heidän työtään ei ehkä tarpeeksi arvostettu. Heidän nimiään ei myöskään näkynyt ilmavoimien palkitsemislistoilla läheskään yhtä usein kuin muiden rintamalaiivueiden vastaavissa tehtävissä palvelleiden. Esimerkiksi Osasto Malisen lakkauttamisen yhteydessä teh-

dyt palkitsemisesitykset unohtuivat matkalla jonnekin, ja kesän 1944 kunniamerkkiesityksiä oli karsittu.⁵³

Hyvällä syyllä voidaan kuitenkin sanoa, että lentokuljetukset tehostivat ratkaisevasti kaukopartiotoimintaa. Lentokoneilla kuljetettuja ja huollettuja partioita voitiin niiden toimintaetäisyyden ja -ajan suhteen nimittää todellisiksi kaukopartioiksi.

Viitteet

1. Heiskanen, Raimo, Saadun tiedon mukaan ... Päämajan johtama tiedustelu 1939–1945. Keuruu 1989, s. 121.
2. Vilkuna, Janne, Lento- ja laskuvarjohyppytoiminta. Teoksessa Saressalo, Lassi, Päämajan kaukopartiot jatkosodassa. Juva 1987, s. 53.
3. SARK T 12679, Osasto Malisen kirjeenvaihto 1943, Osasto Malisen sotakokemukset ja toimintakertomus 19.5.–31.10.43; Vilkuna 1987, s. 54; Heinonen, Timo, Thulinista Hornettiin. 75 vuotta Suomen ilmavoimien lentokoneita. Jyväskylä 1992, s. 93–95, 160–162.
4. Jokipii, Mauno, Jatkosodan synty. Keuruu 1987, s. 294–318, 590–592.
5. SARK T 12679, Osasto Malisen kirjeenvaihto, PM Tied. os. 8682/Tied.1/sal 18.9.43; Heiskanen 1989, s. 152, 159; Saressalo 1987, s. 16–17; Peltonen, Martti, Ilmasotakoulun historia 1918–1980. Vammala 1993, s. 188.
6. SARK T 10731, Le.Lv. 15:n kirjeenvaihtoa tsto II, IlmavE Os. 1 141/II/1f sal 29.6.41, 783/III L/2b sal 1.8.41, 1243/III L/2b sal 23.8.41, IlmavE:n käsky Le.Lv. 15:lle 2.7.41, KAR:n ilmakom:n käsky Le.Lv. 15:lle 10.7.41; SARK T 17853, Le.Lv. 15:n spk 20.6.41–12.3.42; Gabriellson, B., Ilmavoimat Suomen sodassa 1941–1945. Painamaton tutkimus. Sotahistoriallinen tutkimuslaitos. Helsinki 1949, s. 42, 49.
7. SARK T 10731, tsto I Le.Lv. 15:n vahvuusilmoitukset ja sijoitustaulukot, tsto II IlmavE Os. 1 141/II/1f 29.6.41.
8. SARK T 19425, IlmavE Hank. os., JU–127:n lentokonekirja, T 17947, Le.Lv. 44:n spk 10.6.42–3.6.43; Vilkuna 1987, s. 55–56.
9. Matikainen, M., Tilastoja ilmavoimien toiminnasta, henkilöstöstä ja kalustosta jatkosodan ajalta I Osa. Ilmavoimien Esikunta 1957–1958, 9/1.
10. SARK T 12679, Osasto Malisen kirjeenvaihto, IlmavE Ye-os 1900/Ye.3/2b sal 8.5.43, Osasto Jaurin kirjeenvaihto tsto IV K, Jäljennös Abwehrabteilung I Berlin 11.5.43; vert. Vilkuna 1987, s. 56–57.
11. SARK T 12679, Osasto Malisen toimintakertomus 19.5.–31.10.1943; SARK T 18961, Osasto Malisen spk 10.5.–16.11.1943.
12. SARK T 12679, Osasto Jaurin kirjeenvaihto tsto IVK, PM:n Tied. os. 37/Le/g/sal 23.5.43, tsto III, Osasto Jaurin toimintakertomus ja sotakokemukset 23.5.–17.11.44.
13. SARK T 18935, Osasto Jaurin spk 2.10.–17.11.44; T 17995, E/Le.R 4:n spk:n liitteet 286 ja 305; T 12679, Osasto Jauri tsto III, Osasto Jaurin toimintakertomus ja sotakokemukset 23.5.–17.11.44; evl Erkki Jaurin haast. 12.10.1981.

14. SArk T 12679, Osasto Malisen ja Osasto Jaurin sotakokemukset ja toimintakertomukset.
15. SArk T 10731, Le.Lv. 15:n kirjeenvaihto tsto III, IlmavE Os. 1 1283/III L/2b sal 23.8.41.
16. SArk T 17853, Le.Lv. 15:n spk 20.6.41–12.3.42; T 10730, Le.Lv. 15:n starttikirja 1941; Saressalo 1987, s. 89 kertoo, että kone olisi ollut JU–127.
17. SArk T 10730, Le.Lv. 15:n starttikirja 1941; Saressalo 1987, s. 91.
18. Pajari, Risto, Jatkosota ilmassa. Juva 1982, s. 101.
19. SArk T 10731, Le.Lv. 15:n kirjeenvaihto tsto II, 8580/1. Kpk 566/II/1a sal 19.10.41; T 10730, Le.Lv. 15:n starttikirja; T 17853, Le.Lv. 15:n spk.
20. SArk T 17950, Le.Lv. 46:n spk 17.12.41–4.8.42; T 17546, Op/Le.R 4 tsto II, E/Le.R 4 780/II/7b sal 20.5.42; Vilkuna 1987, s. 55–56.
21. SArk T 12679, Osasto Malisen kirjeenvaihto 1943, Osasto Malisen sotakokemukset ja toimintakertomus 19.5.–31.10.43.
22. SArk T 19418, IlmavE Hank. os., He 115:n lentokonekirja; Saressalo 1987, s. 150; Karhunen, Joppe, Sissejä linjojen taakse. Keuruu 1958, s. 85–87, 91–100, 106–107.
23. SArk T 19418, IlmavE Hank. os., He 115:n lentokonekirja; Saressalo 1987, s. 134–136, 141–145, 148–150, 153, 160, 167, 169–170. Saressalo, s. 150 mukaan Jauri olisi noutanut partion 29/2.
24. SArk T 19425, IlmavE Hank. os., JU–127:n lentokonekirja; Karhunen 1958, s. 108–111; Saressalo 1987, s. 168–169.
25. SArk T 18961, Osasto Malisen spk 10.5.–16.11.43; T 12679, Osasto Malisen kirjeenvaihto, Käsky PM:n kaukopartioiden lentokuljetuksista 11.6.43.
26. SArk T 18961, Osasto Malisen spk 10.5.–16.11.43; Saressalo 1987, s. 185–189, 201.
27. Ibid; Saressalo 1987, s. 202, 206; Karhunen 1958, s. 72–75.
28. Ibid; Saressalo 1987, s. 187, 193; Karhunen 1958, s. 135–138, 140–142.
29. SArk T 12679, Osasto Malisen kirjeenvaihto, sotakokemukset ja toimintakertomus 19.5.–31.10.43.
30. Saressalo 1987, s. 187.
31. SArk T 18961, Osasto Malisen spk 10.5.–16.11.43; T 12679, Osasto Malisen kirjeenvaihto, PM Tied. os. 7387/Tied. I/sal 27.7.43, 8412/sal 6.9.43, Er.P 4 121/II 2d/sal 21.9.43; Saressalo 1987, s. 194, 196, 204–205; Karhunen 1958, s. 143–154.
32. SArk T 18961, Osasto Malisen spk 10.5.–16.11.43; T 12679, Osasto Malisen kirjeenvaihto, sotakokemukset ja toimintakertomus 19.5.–31.10.43, PM tied. os. tied. pvk 1531/II/sal 11.8.43.
33. SArk T 18935, Osasto Jaurin spk 22.5.44–10.1.45; T 12679, Osasto Jaurin kirjeenvaihto, toimintakertomus ja sotakokemukset 23.5.–17.11.44; Vilkuna 1987, s. 58, 64.
34. SArk T 12679, Osasto Jaurin kirjeenvaihto, toimintakertomus ja sotakokemukset 23.5.–17.11.44.
35. SArk T 18935, Osasto Jaurin spk 22.5.44–10.1.45; Saressalo 1987, s. 250–252 ja 258, jossa noutopäivä on 6.7.
36. SArk T 18935, Osasto Jaurin spk 22.5.44–10.1.45; Saressalo 1987, s. 250–252, 258, 267, 269, 272, 279, 283–285, 291–295, osa päivämääristä ja joskus myös sissien lukumäärä poikkeaa Jaurin spk:n tiedoista; Vilkuna 1987, s. 58, 65–66; Pajari 1982, s. 334; vert. Karhunen 1958, s. 27, 167–171.

37. Heinonen 1992, s. 162, 274.
38. SARk T 18935, Osasto Jaurin spk 22.5.44–10.1.45; Blinnikka, Aulis, Valvontakomission aika. Porvoo 1969, s. 187.
39. SARk T 18935, Osasto Jaurin spk 22.5.44–10.1.45; evl Erkki Jaurin haast. 12.10.81; vert. Pirhonen, Pentti, Sissien sotaa. Hämeenlinna 1980, s. 68–69.
40. SARk T 18935, Osasto Jaurin spk 22.5.44–10.1.45; T 17995, E/Le.R 4:n spk:n liitteet 286, 305; T 12679, Osasto Jaurin kirjeenvaihto, toimintakertomus ja sotakokemukset 23.5–17.11.44; evl Erkki Jaurin haast. 12.10.81.
41. Peltonen, Martti, Ilmavoimien toiminta Lapin sodassa. Suomen historian pro gradu -työ, Jyväskylän yliopisto 1982, s. 126–135, 162–165 ja siinä olevat lähteet.
42. SARk T 12679, Osasto Malisen kirjeenvaihto, sotakokemukset ja toimintakertomus 19.5.–31.10.43, Osasto Jaurin kirjeenvaihto, toimintakertomus ja sotakokemukset 23.5.–17.11.44.
43. Heinonen 1992, s. 93–95.
44. Heinonen 1992, s. 160–162.
45. SARk T 12679, Osasto Malisen kirjeenvaihto, PM Tied. os. 7112/Tied 1/ sal 17.7.43, Osasto Malisen sotakokemukset ja toimintakertomus 19.5.–31.10.43, Osasto Jaurin kirjeenvaihto, Osasto Jaurin sotakokemukset ja toimintakertomus 23.5.–17.11.44.
46. Ibid.
47. Ibid; Heinonen 1992, s. 273–274.
48. SARk T 12679, Osasto Jaurin sotakokemukset ja toimintakertomus 23.5.–17.11.44; Heinonen 1992, s. 276–278.
49. SARk T 10730, Le.Lv. 15:n starttikirja, T 19731, Le.Lv. 15:n kirjeenvaihto tsto II, 8580/1.Kpk 256/II/1a 15.8.41.
50. SARk T 12679, Osasto Malisen kirjeenvaihto, IlmavE Ye-os 1900/Ye.3/ 2b sal 8.5.43, 1. Seekommando 62/43 geh. 14.10.43, Osasto Malisen sotakokemukset ja toimintakertomus 19.5.–31.10.43; T 18961, Osasto Malisen spk 10.5.–6.11.43; Heinonen 1992, s. 197–199.
51. SARk T 12679, Osasto Jaurin kirjeenvaihto tsto III, Osasto Jaurin sotakokemukset ja toimintakertomus 23.5.–17.11.43, PM Tied. os. Er.P 4 37/Le/9 sal 23.5.44.
52. Heinonen 1992, s. 162, 274.
53. SARk T 12679, Osasto Jaurin kirjeenvaihto, toimintakertomus ja sotakokemukset 23.5.–17.11.44, Er.P 4 esik. 2747/1/h/sal 15.6.44, 2903/1/J/ sal 22.6.44, PM Knto-os. 2382/Kom.5/1m/henk. 25.7.44.

Summary

THE AIR TRANSPORT OF LONG RANGE PATROLS DURING THE CONTINUATION WAR AND THE WAR IN LAPLAND

It was already in the Winter War that the possibilities were discovered to use long range patrols along with aerial reconnaissance as means of intelligence serving the Finnish High Command. After the Continuation War commenced, the Intelligence Section of the General Headquarters initiated planning work to transport long range patrols by air.

Finnish Air Force had only one proper seaplane fit for these purposes, a Norwegian He 115 A-2 interned in June 1940. Instead, Junkers 34 and K 43f aircraft acquired in 1930-1931 as transporters, were hardly suitable for transporting long range patrols.

15 Squadron that had been established at the end of June 1941, was among other tasks also ordered to take care of long range patrols' air transport activities. Besides two flights, this task was fulfilled by using the above mentioned He 115 aircraft named HE-115.

The Squadron was based at Hirviranta near by the Town Joensuu. During the first year of war it transported altogether 42 long range patrol men to enemy rear between August 1st and October 15th.

The story of 15 Squadron terminated at the end of February 1942 at which time it was suppressed in connection with the reorganization of the Air Force. At the end of June 1942, a new element, Detachment Rätty was established and based also at Hirviranta in order to take care of these activities.

Detachment Rätty had the HE-115 and two Junkers K 43f aircraft at its disposal. All transports of long range patrols were nevertheless executed by using the HE-115. This detachment was suppressed on October 23rd 1942 after the lakes had frozen.

The Germans had also a minor role to play in these activities. In Lapland they transported two patrols of Detachment Paatsalo and in Aunus one parachute patrol of Detachment Vehniäinen into their area of operations.

It was in summer 1942 at the latest, when the air transports of long range patrols had proved their necessity. The biggest problem, lack of proper transporters, was also successfully solved by means of two He 59 and two He 115 aircraft borrowed from the Germans.

Detachment Malinen that was established in May 1943 thus had five aircraft at its disposal suitable for these activities. However, the detachment lost the HE-115 aircraft in early July and its crew was

taken POWs. Detachment Malinen was in turn suppressed at the end of the summer season as had been the lot of its predecessors as well.

A new flight Detachment Jauri was again established in summer 1944. It was equipped with German Heinkel He 59 and He 115 aircraft mentioned before. But this detachment even got two Arado Ar 196 aircraft that were used for maintaining the patrols and evacuating their members if required.

After the Continuation War ended on September 4th 1944, Detachment Jauri still kept on transporting long range patrols during the War in Lapland until the end of September 1944.

During the Continuation war and the War in Lapland, the Flight Detachments transported altogether 56 long range patrols to their remote areas of operation and brought back nearly 20 patrols. The number of detachments' sorties are shown in the *table*.

LONG RANGE PATROLS' AIR TRANSPORTS IN 1941—1944					
Year	Outbound		Inbound		Notices
	Aircraft sorties	Men	Aircraft sorties	Men	
1941	8	42	1	5	Germans 1/16 Germans 6/25
1942	10	72	6	64	
1943	10	104	6	57	On the flight back
1944	17	149	7	38	
Lapland	12	114	1	1	
Altogether	57	481	21	165	

Air transport activities presupposed the aircraft crews excellent expertise. Therefore, all pilots selected to these detachments had flown thousands of hours. Young look-outs and experienced technicians also coped excellently with their tasks. Anyway, their work was perhaps not appreciated highly enough because of the nature of the activities.

It can be said with good reason that the air transports intensified long range patrolling decisively. Those patrols transported and maintained by aircraft can be called real long range patrols in regard to their operational remoteness and duration of their operations.

Antti Juutilainen*

JATKOSODAN AJAN MAAVOIMIEN JOUKKO-OSASTOHISTORIAT

Joukko-osastohistoriain luonteesta

Yhtymien, sotakoulujen ja joukko-osastojen historiateokset ovat erottamaton osa sotahistoriallista kirjallisuutta. Maisteri Kimmo Sorko, joka on tutkinut useiden Keski-Suomesta jatkosotaan lähteneiden joukko-osastojen taisteluteitä, on käsitellyt Kevyt Osasto 10:n historiassa laajemminkin joukko-osastohistorioiden kirjoittamista. Hän määrittelee tutkimuskohteensa siinä yhteydessä seuraavasti: ”Joukko-osaston historia kertoo sanoin, kuvin ja kartoin jonkin määrätyn kokonaisuuden vaiheet kronologisesti ja loogisesti.”²¹

Joukko-osastohistorioilla on paljon yhteisiä piirteitä paikallishistorioiden sekä yhdistysten ja yritysten historiikkien kanssa. Paikallis-, yritys- ja etenkin joukko-osastohistorioiden tieteellisyys on asetettu usein kyseenalaiseksi. Tätä on perusteltu erään paikallishistorian lehtiartikkelissa toteamalla, että maksajalla ”on oikeus vaatia tekstiä, joka tyydyttää tilaajaa. Joskus tämä tarkoittaa kunnan napamiehiin ja paikallisten uskomusten vahvistamiseen keskittyvää tekstiä, vaikka parhaimmillaan vaaditaankin vain sitä, että tekstin tulee olla tavalliselle lukijalle, ei toisille tutkijoille tarkoitettua.”²²

Nykypäivinä, jolloin lukijakunnasta vielä suuri osa on veteraaneja, joukko-osastohistorian kirjoittajaa velvoittaa tietoisuus siitä, että hänen tekstinsä on avauduttava tavalliselle veteraanilukijalle. Tälle alaviitteet ja tieteelliset pohdinnat ovat vieraita, vaikeaselkoi-

* (s. 1936) everstiluutnantti, kirjoittanut mm. teokset: Mottien maa. IV Armeijakunnan sotatoimet Talvisodassa (1985), Nuoren jääkärin tie. Jääkäripataljoona 6. 1943–1944 (1993), Ilomantsi – lopultakin voitto (1994) sekä kirjoittanut teossarjoihin Talvisodan historia 1–4 (1977–1979) ja Jatkosodan historia 1–6 (1988–1994).

sia ja jopa luotaantyöntäviä. Koska tutkimuksen tekovaiheessa alaviitteet ovat tarpeen, moni tutkija onkin laatinut työstään kaksi versiota. Työkopiassa ovat olleet mukana mahdollisesti laajatkain lähdemerkinnät, joten työtä valvovat veteraanit ovat saattaneet tarkastaa, mihin tiedot pohjaavat, ja he ovat voineet ohjata tutkijan uusien lähteiden pariin. Ennen kuin teksti on luovutettu kirjapainoon, kirjoittaja on poistanut lähdeviitteet. Mahdollisesti hän on siirtänyt osan niiden sisältämisestä tiedoista tekstiin, eli käyttänyt, kuten eräs kustannusalan ammattimies sanoi, piileviä lähdeviitteitä.

Osa joukko-osastohistoriikeista on itsekeskeisiä ja selitteleviä, mutta joukossa on myös korkeatasoisia tutkimuksia. Toivoa sopii, että viimeksi mainittuihin alettaisiin suhtautua yliopistopiireissä samalla kasvavalla vakavuudella kuin paikallis- ja yrityshistorioihin. Merkkejä tästä on olemassa ja yliopistoissa ohjataan tutkijoita myös joukko-osastohistorioiden tekoon. Erityisesti professori Mauro Jokipii on innostanut tämäntyyppiseen työskentelyyn.

Kirjoittajilla ei ole tukena mitään sellaista heidän työtään ohjaa- vaa elintä, kuin on Kansallisarkistossa toimiva Paikallishistoriallinen Toimisto, joka on perustettu paikallishistorioita kirjoittavien tutkijoiden tueksi ja ohjaajaksi. Usea joukko-osastonsa historiaa tutkiva kirjoittaja on oivaltanut kääntyä nykyisen Maanpuolustus- korkeakoulun Historian laitoksen henkilöstön puoleen, mutta laitoksen mahdollisuudet ryhtyä ohjaamaan joukko-osastohistoriikien kirjoittajia ovat rajalliset. Varmaankin yhtä monet tutkijat ovat saaneet apua Sota-arkiston henkilökunnalta, aselajihistorioiden kirjoittajilta ja niiltä, jotka ovat aiemmin kirjoittaneet oman joukkonsa sotataipaleesta.

Vapaussodan ajalta joukko-osastohistoriikkeja kirjoitettiin heti sodan jälkeen runsaasti ja niillä oli voimakkaasti kotiseutuhenkini pohja. Sitä vastoin muuten niin runsaasta talvisotakirjallisuudesta löytyy joukko-osastohistoriikkeja melko vähän koko kirjamäärään nähden, sillä suurin osa kuvauksista on taistelualuekoh- taisia. Koska joukot taistelivat suojajoukkovaiheen jälkeen koko lyhyen sodan ajan samoilla tanterilla, niiltä palanneet samaistivat itsensä tiettyyn rintamasuuntaan – ei niinkään joukko-osastoon.

Pitkässä jatkosodassa joukko-osastojen taistelujen tiet polveilivat ja vain harvoissa tapauksissa samaistuttiin rintamasuuntaan. Kenties Rukajärven suunta muodostaa poikkeuksen ja kukaties juuri

siksi siellä taistelleen 14. Divisioonan rykmenteistä ja niiden alaisista on laadittu vain muutamia joukkokohtaisia kuvauksia.

Vaikeisiin rajanvetoihin joudutaan, kun yritetään selvittää eroa dokumenttipohjaisten tutkimusten, kirjailijan vapaudella kirjoitetujen puolidokumenttien sekä niiden ja puhtaiden sotaromaanien välillä. Vaikka sotaromaanit saattavatkin välittää oikeita tunnelmia, ne on tarpeen jättää käsittelyn ulkopuolelle. Puolidokumenttien kohdalla ollaan vaikean valinnan edessä. Eräs kirjailija on kuvannut valitsemaansa ratkaisua seuraavasti:

”Teokseni on puolidokumentti, jossa tapahtumat ja nimet ovat aitoja. — — — kuten aikaisemmatkin kirjani olen tehnyt tämän tutkien materiaalia ja käyttäen eläytymiskykyäni, mielikuvi-
tustani. — — — joskin kuvaan tilanteen kehityksen aina rintama-
suunnan tapahtumien mukaan.”³

Tutustumalla tämän kirjoituksen liitteenä olevaan historiikkiluetteloon lukija voi muodostaa käsityksen, millä perusteilla teoksia on sisällytetty tähän tutkimukseen. Sinne on kelpuutettu esimerkiksi Jalkaväkirykmentti 11:n I Pataljoonan ja Raskas Patteristo 28:n sotateitä kuvaavat kertomukset sekä Erillinen Pataljoona 4:n 2. Komppanian historiikki ja Jalkaväkirykmentti 12:n vaiheita kuvaavat teokset. Ne täyttävät selvästi Kimmo Sorkon esittämän joukko-osastohistoriikin mitat, mutta ovat paikoin vaarallisen lähellä seipiteistä sotaromaania.⁴ Tämänlaatuiset historiikit puolustavat paikkaansa luettelossa siihen päivään asti, jolloin asianomaisesta joukosta ilmestyy tutkimuksen mitat täyttävä historia.

Teosten kattavuus joukko-osastoittain, yhtymittain, aselajeittain ja maakunnittain

Tässä artikkelissa rajoitutaan selvittämään Suomen jatkosodan-
kaisten maavoimien joukko-osastojen historiikit, jolloin tarkastelun
ulkopuolelle jäävät ilma- ja merivoimien joukko-osastohistoriikit —
näihin puolustushaaroihin kuuluneet ilmatorjunta- ja rannikkoty-
kistöjoukot mukaanluettuina. Myös päämajasta julkaistu kirjalli-
suus⁵, puolustusministeriön historia⁶, sotateollisuuslaitosten ja va-
rikkojen historiikit, kotijoukkoihin kuuluneiden esikuntien, sota-
vankileirien ja koulutuskeskusten historialliset yleiskatsaukset

jäävät tarkastelematta. Käsittely on ulotettu kaikkiin suomen- ja ruotsinkielisiin julkaisuihin, joita on levitetty joko painettuina tai monisteasuisina.

Joukko-osastohistorioihin liittyvät löyhästi monissa kunnissa julkaistut niin kutsutut veteraanikirjat. Monissa niissä on kuitenkin yksittäisten miesten muistelmien lisäksi lyhyitä historiallisia yleiskatsauksia paikkakunnalla perustetuista joukko-osastoista tai yksiköistä. Eräitä näistä kertomuksista on sisällytetty liitteen luetteloon. Suomessa on muodostunut lähes säännöksi, että sotilasjoukkojen historiikit laaditaan joukko-osastoittain. Pienessä maassa tämä näyttääkin olevan mahdollista. Keski-Euroopan runsasväestöisissä maissa historiikit on kirjoitettu yleensä yhtymittäin. Suomalainen ratkaisu on tavallista sotilasta ja ruohonjuuritasoa suosiva: mies saattaa löytää itsensä kirjan sivuilta tai ainakin hän löytää tapahtumia, joihin juuri hän on saanut olla vaikuttamassa. Lisäksi ratkaisua on edesauttanut suomalaisten lukuharrastus, sillä pienkin joukkojen huolella laadituille historiikeille löytyy maasta riittävästi lukijoita ja ostajia. Näin myös hankkeitten taloudellinen pohja on turvattu.

Vain vajaalla kolmanneksella divisioonista (1. Divisioona, 5. Divisioona, 15. Divisioona ja Panssaridivisioona) voidaan katsoa olevan sotataipaleestaan historiikki (Arvo Ojalan "Paalun divisioonan taistelujen tie", Einar Palmusen "Hämäläisdivisioona Jatkosodassa", Uolevi Koskenpalon Arvo Ojalan keräämästä materiaalista työstämä "15. Divisioona jatkosodassa" ja Erkki Käkelän "Laguksen miehet – marskin nyrkki"). Eino Pohjamon "Tietön divisioona" (6.D) kuvaa yhtymän taisteluita Sallassa ja Veli Lumialan "Rukajärven rautaporteilla" pyrkii osaltaan valottamaan 14. Divisioonan taivalta. Poikkeaman säännöstä muodostaa 19. Divisioona, sillä Sampo Ahto ja Veikko Pirilä ovat kirjoittaneet historiikin joukkojen perustamisalueen mukaan, jolloin on syntynyt teos "Eteläpohjalaisia taisteluissa 2. osa". Kalpa-divisioonassa (7.D) palvelut Väinö Salmela on koonnut yhtymän kokoontumisissa markkinoituihin historiallisiin yleiskatsauksiin – Kalpa-julkaisuihin – divisioonan sotataipaleen tärkeimmät tapahtumat. Myös Topi Törmän toimittama 2. Divisioonan vaiheita taistelukertomuksen tapaan kuvaava "Siiranmäki – Vuosalmi" kuuluu divisioonakertomusten ryhmään.

Yli puolet prikaateista (3. Prikaati, 21. Prikaati, Prikaati Kuusaaari, 1. Jääkäriprikaati, 2. Jääkäriprikaati ja Ratsuväkiprikaati)

on saanut omat historiikkinsa, kun taas 15. Prikaatilta, 19. Prikaatilta ja 20. Prikaatilta sekä kaikilta asemasotavaiheessa perustetuilta lyhytikäisiltä prikaateilta itsenäiset historiikit puuttuvat. Eräät yhtymien sotataivalta kuvaavat kertomukset on koottu siihen kuuluneiden joukko-osastojen historiikeista. Näin esimerkiksi 2. Jääkäriprikaatin vaiheita kuvaava teos on enemmän siihen kuuluneiden jääkäripataljoonien ja erillisyyksiköiden taipaleesta tehty koonnos, kuin varsinainen prikaatihistoriikki.

Jalkaväkirykmenteistä on työstetty utterasti joukko-osastohistorioita. Yllättävää kylläkin useista koko sodan ajan toimineista rykmenteistä (esimerkiksi JR 2, JR 44, JR 57) ei ole löydettävissä teosta niiden taistelutiestä ja erityisesti Pohjois-Suomen rykmenteiltä (esimerkiksi JR 11, JR 53) puuttuvat historiikit. On ymmärrettävää, että vain puolisen vuotta eläneistä divisioonien ns. kolmansista rykmenteistä, joiden esikunnat ja pääosa joukoista kotiutettiin alkuvuonna 1942, historiikkeja on laadittu vähemmän, kuin niistä rykmenteistä, jotka olivat koossa koko sodan ajan.

Lyhytaikaisiksi jääneistä divisioonien kevyistä osastoista, jotka lakkautettiin vuodenvaihteessa 1941/1942, on ilmestynyt vain kolme historiikkia. Sama piirre näkyy alkuvuodesta 1944 muodostettujen erillisten pataljoonien kohdalla, sillä vain yhdestä (Er.P 18) on kirjoitettu itsenäinen historia. Muutama erillisistä pataljoonista on saanut vaiheensa näkyviin historiikeissa, jotka on laadittu niiden kantarykmenteistä (esimerkiksi JR 60 – Er.P 14).

Rajajääkäripataljoonien veteraanien, heidän piirissään muodostetun ”Sodanajan Rajajääkäripataljoonien edustajiston” ja osin Rajavartiolaitoksen yhteisin ponnistuksin on valmistunut historiikki jatkosodan kaikista kahdeksasta rajajääkäripataljoonasta ja yhdestä erillisestä osastosta. Edustajiston seuraamana ja ohjaamana historiatoimikunnat saivat keskenään kilvoitellen viimeiset varsin monentyyppisistä kirjoistaan valmiiksi kesään 1994 mennessä. Tällöin vietettyjen rajavartiolaitoksen 75-vuotispäivien yhteydessä laitoksen päällikkö kiitti kirjoittajia myöntämällä kullekin Rajavartiolaitoksen Ansioristin.⁷

Divisioonien kenttätykistörykmenteistä historioita ei ole ilmestynyt, ellei sellaisina pidetä 2. Divisioonan tykistön toimintaa kuvaavaa Matti Koskimaan teosta ”Murtajan tykistö” ja Lennart Kaheen julkaisematonta tutkimustyötä Rukajärven suunnan tykistöstä. Rykmenttien patteristojen historiikkeja on ilmestynyt sitä

vastoin runsaasti ja Kenttätükistörykmentti 16:sta on käytettävissä varsin yhdenmukaiset kertomukset kaikkien patteristojen sotataipaleista. Keveistä patteristoista kirjoja on ilmestynyt vähemmän kuin raskaista patteristoista.

Pioneeri- ja etenkin viestijoukkojen vaiheita esitteleviä teoksia on ilmestynyt harvoin, mutta aselajilehdistä ja veteraanikirjoista on löydettävissä näiden joukkojen lyhyehköjä historiikkeja. Eräänä selittäväenä tekijänä historiikkien vähäisyyteen on nähtävä etenkin viestijoukkojen levittäytyminen tehtäviinsä laajoille alueille, jolloin joukon sisäinen kiinteys ei ole samantasoinen kuin esimerkiksi jalkaväkipataljoonassa.⁸

Suomalaiseen joukko-osastokirjallisuuteen liittyy kiinteänä lenkinä Mauno Jokipiin "Panttipataljoona, Suomalaisen SS-pataljoonan historia".

Ruotsinkielisistä joukoista historiikkeja on julkaistu suhteellisesti laskien enemmän kuin suomenkielisistä. Valtaosaltaan suomenruotsalaisista joukko-osastoista muodostuneesta 17. Divisioonasta historia kuitenkin puuttuu. Lyhytaikaisesta, Hangon rintamalla taistelleesta Jalkaväkirykmentti 55:stä ei liioin ole julkaistu historiikkia. Tämän väestöosan sotilaitten vaiheita kuvaavat teokset ovat asiasisällöltään keskimäärin suomenkielisiä korkeatasoisempia ja niiden julkaisemiseen on ollut käytettävissä enemmän varoja. Tämä näkyy ulkoasussa ja siinä, että nämä historiikit ovat ilmestyneet varhaisemmin kuin suomenkielisistä joukoista laaditut historiikit.

Eräissä maakunnissa sodankokeneet miehet päättivät ensiksi kirjoittaa historiikin oman alueensa divisioonasta. Ratkaisua tehdessään he kaiketi ajattelivat, etteivät lukijat kaipaa yksittäisten joukko-osastojen taisteluteitä koskevia kertomuksia. Näin hämäläisestä 5. Divisioonasta on ilmestynyt vasta yhden jalkaväkirykmentin historiikki ja satakuntalaisen 15. Divisioonan rykmenteistä ensimmäinen historia on vasta tekeillä. Myös Varsinais-Suomessa oli ounasteltavissa samanlainen tilanne, mutta sitten lyhyen ajan kuluessa maakunnassa ilmestyi neljä rykmenttistoriikkia.

Tähän artikkeliin liittyvän luettelo-osuuden loppuun on liitetty Suomen alueella taistelleiden saksalaisten yhtymien historiikit. Näistä on apua tutkijoille, jotka pyrkivät luomaan kokonaiskuvan kaikista tietyllä rintamanosalla rinta rinnan taistelleista maavoimien joukoista.

Maakunnallisesti on havaittavissa, että vain harva suomalaisella Pohjanmaalla perustettu joukko on laatinut oman historiikkinsa. Mitä kauemmas pohjoiseen edetään, sitä harvempi joukko on saanut historiansa yleiskatsauksen kansien väliin. Ilahduttavan runsaasti joukko-osastohistoriikkeja on julkaistu eteläisen rantamaan lisäksi Keski-Suomessa, Pohjois-Karjalassa ja ruotsinkielisellä Pohjanmaalla. Jostakin syystä satakuntalaisista joukko-osastoista on ilmestynyt vain harvoja kertomuksia.

Ilmestymisajankohdat

Joukko-osastohistoria voi syntyä hyvinkin myöhään; ajateltakoon vain C. J. Petanderin 1960- ja 1970-luvuilla ilmestynyttä laajaa kirjasarjaa 1600- ja 1800-lukujen pohjalaisista joukko-osastoista⁹. On oikeus olettaa, että Talvi- ja jatkosodan joukoista historiikkeja ilmestyy vielä senkin jälkeen, kun veteraanipolven viimeiset edustajat ovat siirtyneet ”suureen armeijaan”.

Yllättävää kylläkin ensimmäinen tarkastelumme kuuluva julkaisu – ja jopa varsin laadukkaaksi katsottava – ilmestyi jo vuonna 1942. Kyseessä oli runsaasti kuvitettu 10. Erillisen Järeän Patterin historiikki. Tämä ruotsinkielinen teos painettiin Vaasassa.¹⁰ Seuraavaksi näki päivänvalon alkuvuodesta 1945 Viestipataljoona 2:n muistojulkaisu. Aineisto tähän 80-sivuiseen julkaisuun koottiin kaikesta päätellen kotiuttamisvaiheessa. Seuraavina maavoimien joukko-osastohistoriikeista ilmestyivät Paavo Susitaipaleen ”Rykmentti taistelee” (JR 29) ja Jarl Gallénin ”Tre bataljoner” (JR 13). Kun ehdittiin 1950-luvun puoliväliin, historiikkeja oli ilmestynyt jo kymmenkunta. Martti Ulkuniemen ”Tykistö taistelussa” (III/KTR 10) mahtui tähän joukkoon toisena tykistöjoukon historiikkina. Sitä seurasi kaksi vuotta myöhemmin Lauri Jäntin kirjoittama 32-sivuinen kuvaus Raskas Patteristo 14:n vaiheista. Vain muutama teos ilmestyi seuraavalla viisivuotiskaudella. Kun 1960-luvun alkuvuosinakin historiikkeja ilmestyi vähän, saattoi jopa odottaa, etteivät joukko-osastohistoriikit sittenkään kiinnostaa kirjoittaja- ja lukijakuntaa. Kaiketi jatkosodan päättymisen 20-vuotismuistot synnyttivät tasaisen kasvun, joka on näkyvässä vuodesta 1964 alkaen. Kun saavuttiin 1980-luvulle, näytti siltä, että teoksia alkoi ilmestyä yhä tiheämmässä tahdissa.

Vuonna 1988 ilmestyi vain viisi joukko-osastohistoriikkia. Tällöin todettiin erään historiikin lehtiarvioinnissa, että sotakirjallisuuden kukoistuskauti oli ohitettu ja että aihepiiri jo oli käsitelty tyhjentävästi.¹¹ Näyttää kuitenkin siltä, ettei artikkelin kirjoittaja – kuten ei moni muukaan – saattanut aavistaa, että 1990-luvun alku toisi julkisuuteen suuren joukon korkeatasoisia historiikkeja. On nähtävissä ainakin kolme syytä, jotka käänsivät kehityksen:

1. Sotien merkittävistä tapahtumista oli kulunut 50 vuotta.
2. Veteraanisukupolvi oli ehtinyt eläkeikään, jolloin yhä kasvava määrä ajasta liukeni sodanaikaiselle joukko-osastolle, sen aseveljille ja oman joukon historiikin laadintaan.
3. Kiinnostus ja arvostus sotiemme aikaa ja veteraanityötä kohtaan kasvoi. Kaiketi tämän myötä rahoitus- ja markkinointimahdollisuudet paranivat ja tämä antoi toimikunnille rohkeutta ryhtyä monia taloudellisesti arveluttaneeseen yritykseen.

Joukko-osastohistorioita on ilmestynyt tähän mennessä selvästi eniten vuonna 1991, jolloin päivänvalon näki lähes 20 teosta. Arvioidessaan erästä joukkoyksikköhistoriikkia tuon ennätysvuoden kesällä akateemikko Matti Kuusi näki tilanteen seuraavasti:

Vuosi 1991 jää Suomen veteraanihistoriaan 50-vuotistapahtumien ja jatkosotakirjallisuuden tulvavuonna.

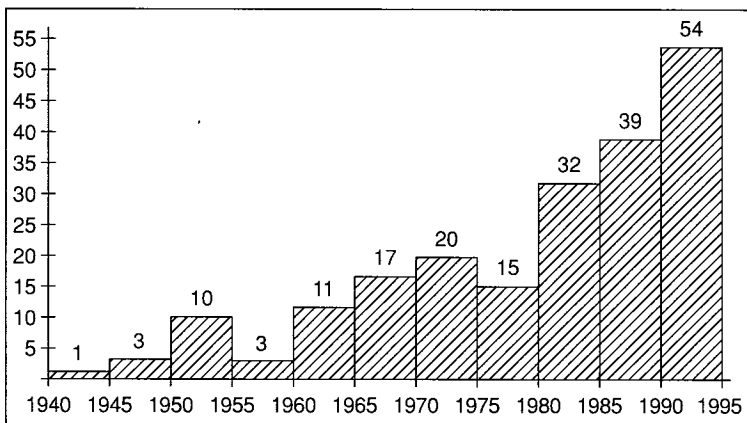
Ollaan vielä niukin naukin siinä iässä, että muisti ja jalat pelaavat, kynä kulkee, kaverit kerääntyvät omin autoin illanistujaisiin.

Yhteiset muistot voidaan kiteyttää kiveksi, mutta myös kirjaksi.¹²

Vuoden 1991 jälkeen uusien joukko-osastohistoriikkien määrä näyttää supistuvan. Tähän vaikuttanee veteraanipolven aktiivisen osan nopea pieneneminen.

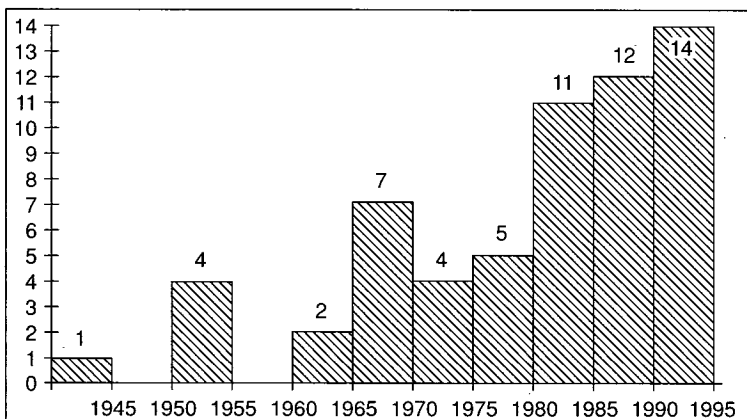
Tykistöjoukkojen historiikkeja alettiin kirjoittaa jonkin verran myöhemmin kuin jalkaväessä ja myös tykistöllisten historiikkien määrälliset huippuvuodet näyttävät nyt ohitetuilta.

Moni joukko-osastohistoriikki on nähnyt päivänvalon kyseisen joukon perustamisen ja kotiuttamisen tasavuotispäivinä järjestetyissä muistojuhlissa, jolloin potentiaalinen ostajakaarti on paikalla. Tämän vuoksi jatkosodan alkamisen ja loppumisen 20-, 25-, 30-, 40- ja 50-vuotismuistovuosina on ilmestynyt keskimääräistä enemmän teoksia.

Maavoimien joukko-osastohistoriikkien ilmestymismäärät viisivuotiskausittain.

The number of army contingent histories published, in five year intervals.

Kenttätykistön joukko-osastohistoriikkien ilmestymismäärät viisivuotiskausittain.

The number of field artillery contingent histories, in five year intervals.

Laadituttajat ja kirjoittajat

Eri sotien aikaisten ja rauhanvuosien joukko-osastohistoriikkien kirjoittajakunta on Suomessa laaja. Se ulottuu Eino Leinosta¹³ elämänsä ensimmäisen ja ainoan kirjansa julkaisevaan veteraaniin. Joukkoon mahtuu myös joukko tunnustettuja historioitsijoita (mm. Jarl Gallén, Mauno Jokipii, Vilho Tervasmäki). Näistä Mauno Jokipii on ollut lukuisille joukko-osastohistorioille niiden tieteellisenä isänä.¹⁴ Suomenruotsalaisella puolella Jarl Gallén ehti olla usean kirjahankkeen innostajana ja taloudellisen tuen järjestäjänä. Myös moni nuori historiantutkija on paneutunut hartaudella joukko-osastohistoriikkien kirjoitustyöhön.

Joukko-osastoissa palvelleet upseerit ovat yleensä toimineet aloitteentekijöinä, mutta mitä pidemmälle sodasta ollaan edetty, sitä useammin aloitteet ovat lähteneet aiemman miehistön piiristä. Eräissä tapauksissa sodanaikaiset komentajat ovat työskennelleet toimikuntien puheenjohtajina tai jäseninä tai he ovat seuranneet muuten läheltä kirjoitustyötä. Muutamissa tapauksissa komentaja on itse tarttunut kynään, jolloin tuloksena on usein ollut tuore ja korkeatasoinen kertomus. Ajateltakoon tällöin esimerkiksi Väinö Merikalliota, Paavo Susitaivalta, Lauri Sotisaarta ja Börje Backströmiä. Tietenkin tällöin on olemassa vaara, että komentaja jättää omat virheet ja laiminlyönnit mainitsematta. Hyvin nämä ”vanhat herrat” ovat kuitenkin välttäneet itsekehut.

Kirjoittajista kiintyy huomio Valkeakoskella asuneeseen everstiluutnantti Arvo Ojalaan, joka ehti olla mukana kirjoittamassa yhtä talvisodan rykmenttihakistoa¹⁵, yhtä jatkosodan divisioonahistoriaa (1.D), kolmea saman sodan rykmenttihakistoa (JR 23, JR 27 ja JR 34) ja joka ehti koota aineiston yhteen divisioonahistoriaan (15.D). Veteraaneista myös Kaino Tuokko on kyntänyt syvän vaon varsinaissuomalaisien joukko-osastojen historiikkeja kirjoittaessaan.

Maisteri Kimmo Sorko erottuu sotaikäyrmättömien polvien historioitsijoista. Hän on kirjoittanut yhden rykmenttihakiston, yhden kevyen osaston historian ja on ollut mukana yhden rykmentin historian kirjoittamisessa. Hän on osallistunut myös Keski-Suomen sotilaspiirien historioiden kirjoitustyöhön.

Rahoitus

Lukija, joka selailee maavoimien joukko-osastojen sotateitä käsitteleviä teoksia, ei aina aavista, millaisen taloudellisen taakan joukko-osastohistoriikin toteuttajat ovat ottaneet kantaakseen.

Jos kronikoitsija on valikoitunut joukko-osaston omasta piiristä, hän on tehnyt työnsä yleensä korvauksettomana asevelityönä. Silloin kun on turvaututtu ulkopuoliseen kirjoittajaan, julkaisutoimikunta on hankkinut tälle rahoituksen joltakin säätiöltä tai se on irrottanut palkkion odotetuista myyntituloista. Poiketen useiden paikallis- ja yrityshistorioiden laadintatavoista joukko-osastohistorioiden kirjoittajia ei ole koskaan voitu palkata edes tilapäiseen työsuhteeseen.

Vain erityistapauksissa kustantajat ovat tunteneet kiinnostusta niille tarjottuihin joukko-osastohistorioihin. Mikäli ratkaisu on ollut myönteinen, kyseessä ovat olleet joko tunnetut kirjoittanimet, kustannusyhtiön johtoportaan miesten omat joukko-osastot tai tapaukset, jolloin joukko-osaston miehet ovat lupautuneet lunastamaan tuntuvan osan teoksen ensimmäisestä painoksesta. Oman lukunsa muodostavat muuten tunnetuiksi tulleet joukko-osastot, joita koskevien teosten myynnin on katsottu ulottuvan myös asianomaisessa joukossa palvelleiden ryhmän ulkopuolelle. Esimerkkeiksi tarjoutuvat ”Tuntemattoman sotilaan rykmentti”, ”Pärmin pirut” ja ”Törnin jääkärit”. Ensiksi mainitulle Jalkaväkirykmentti 8:aa käsittelevälle teokselle saattoi odottaa imua Väinö Linnan ”Tuntemattomasta sotilaasta” ja viimeksi mainitulle istuvan presidentin palvelusta tarkasteltavassa 1. Divisioonan Jääkärikomppaniassa.

Mikäli kirjan kustantaminen on jäänyt aseveliyhteisölle, on jouduttu aina taloudellisten tosiasioiden eteen. Kokoonsaadun rahan määrä on sanellut pitkälti painoasun ja tekstin laajuuden. Kirjoittajat ovat monesti hymähdelleet kirja-arvioinneille, joissa heidän tekstejään on syytely milloin lyhytsanaisuudesta ja milloin painotuotteen paperin heikosta laadusta. Usein kirjoittaja on saanut toimituskunnaltaan sitovan vihjeen supistaa teksti vain olennaisimpaan ja kirjapaino on saanut ohjeen käyttää pienintä luettavissa olevaa kirjasinlajia.¹⁶

Historiikkien alku- ja loppulehdiltä havaitsee, miten monilta ta-
hoilta toimituskunnat ovat etsineet taloudellista tukea. Valtion
kassasta rahaa on herunut osarahoituksena vain eräisiin suomen-

ruotsalaisiin historiikkeihin siitä määrärahasta, jonka eduskunta on osoittanut ruotsinkielisen kirjallisuuden edistämiseen. Useat kunnat ovat osallistuneet niiden omalta alueelta perustettujen joukko-osastojen historiikkien rahoitukseen ja eräissä tapauksissa myös seurakunnat ovat tukeneet hankkeita. Yksittäisten – etenkin maakunnallisesti muodostettujen – säätiöiden apu on useassa tapauksessa ollut talouden turvaajana. Näistä erityisesti mainittakoon Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, joka on toiminut eräiden Pohjois-Karjalassa muodostettujen joukko-osastojen historiikkien kustantajana. Yllättävän runsasta kiinnostusta on tunnettu Lions-klubeissa joukko-osastojen sotateitten kuvauksia kohtaan. Ääripäätä edustaa Lions Club Luumäki, joka kantoi julkaisuutoiminnasta koostuvan taakan Jalkaväkirykmentti 200:n historiikkia laadittaessa. Rahaa on kerätty myös lahjoituksin niistä yrityksistä, joihin toimituskuntien jäsenillä on ollut henkilökohtaisia suhteita. Markkamääräisesti varmaankin tuntuvin apu on saatu puunjalostusteollisuudelta, joka eräissä tapauksissa on lahjoittanut paperin kirjahankkeisiin. Osuuspankit ovat availleet rahapussiansa nyörejä selvästi muita pankkiryhmittymiä useammin, ja Postipankki on heltynyt harvoin tukipyynnöille.

Useimmissa tapauksissa varat teoksen painamiseen on jouduttu lainaamaan, mutta yleensä laina on kyetty maksamaan takaisin kirjojen myyntituloilla. Eräiden historiikkien taloudellisen riskin on ottanut kantaakseen joku aseveljistä.

Yhdestäkään joukko-osastohistoriasta ei ole tullut pysyvää menestyskirjaa. Tosin eräät historiikit ovat myyneet ilmestyttyään hyvin, kuten oheinen taulukko osoittaa. ”Törnin jääkäreitä” eli 1. Divisioonan Jääkärikomppanian historiikkia on myyty yli 10 000 nidettä, mutta myyntimenestyksen syy on löydettävissä muualta kuin vain tuon valioyksikön kiinnostavuudesta. Hyvätasoisten ja tehokkaasti markkinoitujen rykmenttihistoriikkien myynti on saatanut yltää viiteentuhanteen kirjaan. Pataljoona- ja patteristohistorioita on saatu kaupaksi tuhatkin kappaletta. Tämä osoittaa, että teoksia ovat ostaneet muutkin, kuin asianomaiseen joukko-osastoon kuuluneet ja heidän omaisensa. Eräät toimituskunnat ovat asettaneet tavoitteensa liian vaatimattomiksi. Tällöin teosta on painettu suuremman joukon ollessa kyseessä ainoastaan 500 nidettä. Paine uuden painoksen ottamiseen on kasvanut, kun on jouduttu myymään ”ei-oota”. Toimituskunta on joutunut tekemään kirja-

HISTORIIKKIEN PAINOSLUVUISTA

TEOS	PAINETTU MÄÄRÄ
Panssaridivisioona (2 painosta)	6 000
21. Prikaati (2 painosta)	700
JR 4 (osakohtainen painos)	1 000
JR 5 (2 painosta)	4 700
14./JR 7	100
JR 8 (2 painosta)	5 400
JR 14	400
JR 56 (2 painosta)	5 000
JR 60	2 700
Er.P 18	1 600
JP 6 (2 painosta)	1 200
RajaJP 1	500
RajaJP 4	1 500
Jääk. K/1.D (useita painoksia)	10 600
III/KTR 7 (Kannaksen vaihe)	200
III/KTR 16	250
Rask.Psto 16	250

Tiedot on saatu joko asianomaisen teoksen julkaisemisesta mukanaolleilta tai kustantajan edustajalta.

painon kanssa sopimuksen uudesta painoksesta epäedullisin ehdoin.

Kirjojen markkinointivaiheessa veteraanien muodostamat toimintuskunnat pienine talousarvioineen ovat ilmoitelleet kirjoistaan vain veteraani- ja paikallislehdissä. Tieto ei ole levinnyt riittävästi. Tästä esimerkkinä olkoon maan sotatieteellinen keskuskirjasto – Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto –, jolle vain harvoin ollaan tarjoamassa ostettavaksi joukko-osastohistoriikkia. Toisena esimerkkinä olkoon Sota-arkisto, jonka joukko-osastohistorioiden koelma on pahasti vajaa. Tutkija lupautuu siinä vaiheessa, kun hän kuittaa käyttöönsä Sota-arkiston materiaalia, toimittamaan yhden kappaleen julkaisuaan arkistolle. Kaikki käyttäjät eivät kuiten-

kään lunasta lupaustaan. Usein lienee kyse turhasta vaatimattomuudesta omaa tutkimustyötä kohtaan.

Kirjahankkeiden suhteellinen kalleus selittää sen, miksi alueita, joiden taloudellinen pohja on kapea, joukko-osastohistorioita on ilmestynyt vähänlaisesti. Tämä saattaaakin olla eräs syy, miksi Pohjois-Suomen joukko-osastoista historiikkeja on ilmestynyt vähemmän kuin eteläisessä Suomessa – saati sen ruotsinkielisillä alueilla. Muina selittävinä tekijöinä voidaan nähdä pohjoisen pitkät välimatkat aseveljien kesken ja pitkät matkat Helsinkiin sotapäiväkirjojen ja muun tutkimusaineiston pariin.

Tuskinpa yksikään joukko-osastohistorioista on saatettu valmiiksi vain ulkopuolisen rahoituksen turvin: aina on työhön sisällynyt talkoohenkeä ja aina on kirjoittajilta kulunut palkattomia öitä käsi-kirjoitusten ääressä.

Teosten laajuus ja muoto

Historioitaan valmistellessaan muutamien joukko-osastojen veteraaniryhmittäiset ovat kulkeneet pitkän tien. Vuosien varrella eri koontumisiin on julkaistu lyhyitä osatoimintojen historiikkeja ja sitten lopuksi ollaan kirjoitettu täysimittainen historia. Muun muassa Jalkaväkirykmentti 56:ssa on ollut nähtävissä tällainen kehityskulku.

Laajin ja yksityiskohtaisin lienee Olavi Lopmeren jättiläistyö Puna-armeijan – Jalkaväkirykmentti 4:n – kolmiosaiseksi kasvanut historia, johon liittyy erillisenä kansiona läntisen Aunuksen ja Laatokan Karjalan karttakirja. Tähän teokseen sisältyy kaikkiaan 1 065 tekstisivua.

Sekä puoliviralliset sotiemme yleisesitykset että Sota-arkistoon talletetut sotapäiväkirjat ja taistelukertomukset ovat olleet peruslähteenä kirjoittajille. Näitä tutkijat ovat täydentäneet muulla Sota-arkiston materiaalilla, veteraanien muistitiedoilla ja henkilökohtaisilla päiväkirjoilla, muistialmanakoilla ja kirjeillä sekä naapurin- ja tukevien joukkojen historiikeilla ja asiapapereilla.

Monissa joukko-osastokuvauksissa miesten kertomukset on talletettu sellaisenaan omiksi tarinoikseen – ilman toimituksen otetta. Seurauksena on aluksi epätasaiselta vaikuttava teos, mutta on muistettava, että miehet ovat kirjoittaneet teoksensa itselleen

muistoksi sotatiestä ja silloin ulkopuolisen kritiikiltä oikeutus putoaa pois. Tämänlaatuisista kirjoista välittyy monesti varsin todentuntuinen tunnelma eloisine henkilökuvineen paikallisen murteenkin päästessä esiin.

Joukko-osastohistorioiden laatijoiden olisi muistettava, ettei painopistesuunnissa taisteleva joukko-osasto yksin kyennyt pääsemään ratkaisuun taistelukentällä. Vasta kun tarkastellaan tapahtumia laajemmasta näkökulmasta, kuin yksittäisen sotilaan, perusyksikön tai joukko-osaston kannalta, ymmärretään juuri käsiteltävän joukon merkitys kokonaisuudelle ja sotateimen lopputulokseen.¹⁷ Etenkin tukevien aselajien osuus lopputulokseen on niiden historioissa esitettävissä vain laajoin näkökulmin, ikäänkuin tuettavien joukkojen menestyksen kautta.

Yleensä – ja etenkin jalkaväkijoukoissa – on pitäydytty oman joukon vaiheiden kuvaukseen. Kirjoittajilla on näyttänyt olevan tavoitteena kuvata oman joukon taistelut parhain päin naapurijoukkoa kokonaan unohtamatta. Vain muutamissa tapauksissa tämän kirjoittajan silmiin on osunut kuvauksista kohtia, joissa hyvä maku ja toverihenki ovat pettäneet ja on pyritty osoittamaan oman joukon hyvyys nikertämällä naapurijoukon mainetta. On ymmärrettävää, että kun sitten aikanaan tuo itsensä kaltoin kohdelluksi tunteutunut joukko on kirjoittanut historiikkinsa, asiat on haluttu palauttaa oikeisiin mittasuhteisiin. Itsensä nostaneita joukko-osastoja kohtaan tunnetusta katkeruudesta kielii Jalkaväkirykmentti 49:n eli Saimaan Rykmentin historiikin ”Lukijalle”-kappaleesta lainattu ote, jonka kritiikki kohdistuu Jalkaväkirykmentti 7:ään:

— — — Siiranmäen, Äyräpään ja Vuosalmen taisteluista on paljon puhuttu ja kirjoitettu, viimemainituista erityisesti yhden niissä mukana olleen joukon osuutta korostaen ikään kuin se olisi yksin kaiken tehnyt. — —¹⁸

Jalkaväkirykmentti 6:n historiikin ”Lukijalle”-kappaleen lauseet kertovat varsin samankaltaisesta katkeruudesta naapurirykmenttiä (JR 27) kohtaan:

”(Kaatuneiden) luku on divisioonaan kuuluneiden rykmenttien suurin. Osaselityksenä tähän voitaneen pitää sitä tosiasiaa, että divisioonan komentaja A. O. Pajari antoi eräissä kriittisissä hyökkäysvaiheen tilanteissa käytössään olleet erillisyksiköt ’lempirykmenttinsä’ JR 27:n, ei JR 6:n tueksi.”¹⁹

Mitään joukko-osastohistorian kaavaa on mahdoton määrittää, mutta täysin luonnollista on ollut selvittää asiat kronologisessa järjestyksessä. Kirjan rahoituksen sallima laajuus on sitten ratkaisut, mitä muuta kirjaan on sisällytetty.

Yleisesti teoksiin on liitetty:

- kaatuneiden luettelo.

Varsin yleisesti:

- haavoittuneet,
- kadonneet,
- sotavankeuteen joutuneet,
- Mannerheim-ristin saajat ja
- lähdeluettelo.

J o s k u s :

- joukko-osaston taival pähkinänkuoressa,
- komentajien elämäkerrat,
- joukossa palvelleiden nimet yksiköittäin,
- peiteluvut,
- jaetut kunniamerkit,
- myönnetyt panssarintuhoojamerkit,
- yksiköistä käytettyjen peitenimien luettelo,
- kunniamarssi, lippu ja muut perinteet,
- kaskut, viisut ja sanonnat,
- kertomus sodanjälkeisistä kokoontumisista,
- käytettyjen taktillisten merkkien ja
- lyhenteiden luettelo.

H a r v o i n :

- lähdeviitteet ja
- henkilöhakemisto.

Raskasaseyksiköiden ollessa kyseessä:

- käytössä olleiden aseiden ominaisuudet,
- kalustokuvat ja joskus
- ammuskulutukset.

Vanhempiin historiikkeihin sisältyy:

- sodanaikaisen yhtymäkomentajan tervehdys.

Ymmärrettävästi yhdessäkään historiikissa ei ole teloitettujen lueteloa, ei karkureiden eikä loikkarien nimiä. Jokaisessa joukossa ilmenevää rikollisuutta käsitellään teoksissa varsin lyhyesti. Erikoisen piirre joissakin historiikeissa on, että niihin on liitetty luetelo kaikista joukossa palvelleista upseereista, mutta esimerkiksi yksikön vääpeleinä toimineiden kanta-aliupseerien nimet on jätetty pois.

Eniten kiitosta lehtiarvioinneissa joukko-osastohistoriat ovat saaneet miesten kertomuksista ja ennen julkaisemattomista valokuvista. Useimmat moitteet on kohdistettu karttojen epäselvyyteen tai niiden lähes täydelliseen puuttumiseen.

Lopuksi

Joukko-osastohistoriikit muodostavat oman kiinnostavan ryhmän-
sä sotahistoriallisessa kirjallisuudessa. Ne luovat valoa myös sivu-
sotanäyttämöiden tapahtumiin, jotka niin usein unohdetaan sotien
yleisteoksissa; ne täyttävät aukkoja ja tuovat esiin muuten tunte-
mattomiksi jääneitä ihmiskohtaloita.

Joukko-osastohistoriikkeihin tunnetaan jatkuvaa kiinnostusta ja
moni historian ja kotiseutukirjallisuuden harrastaja yrittää saada
kokoelmansa tältä osalta mahdollisimman kattavaksi. Näiden teos-
ten markkinointikanavat ovat olleet moninaiset. Usein hyväkin his-
toria on päässyt kuin varkain julkisuuteen ja se on kadonnut joukon
veteraanien kirjahyllyihin pitkiksi ajoiksi. Joukko-osastohistoriik-
kien kierto on hidasta ja antikvaaristen kirjakauppojen myyjillä on
jonotuslistoja halutuimmista historiateoksista.

Toivottavasti kerran laaditaan mahdollisimman täydellinen luettelo viime sotiemme aikana toimineiden joukkojen ja laitosten historiikeista senhetkisen tietämyksen pohjalta. Ennen sitä antakoon oheinen luettelo kuvan siitä, miten moninainen on yksistään maavoimajoukkojen historiikkien kirjo.

Lähdeviitteet

Artikkelin laadintaa ovat omine tietoiheen tukeneet muun muassa Maanpuolustuskorkeakoulun Historian laitoksen tutkija Eero Elfvengren, Maanpuolustuskorkeakoulun kirjaston johtaja Matti Hongisto, eversti Jyri Paulaharju tykistöjoukkojen ja everstiluutnantti Stig Roudasmaa pioneerijoukkojen osalta.

1. Kimmo Sorko, Kivääri-Kirves-Puukko-Pakki, Kevyt Osasto 10 1941-1942. Jyväskylä 1993, s. 10.
2. Panu Pulma, Helsingin seutu taloushistorian vaa'assa. Helsingin Sanomat 26.4.1992.
3. Pentti H. Tikkanen, Kalpa ja teräs. Kuopio 1984. "Lukijalle"-kappale s. 5.
4. Kun Anssi Vuorenmaa arvioi kiittävin lausein Sotilaisaikakauslehden numerossa 10/1980 Eino Pohjamon teoksen "Rauta palaa", arvioija yhdessä kohdassa vertaa teosta sotaromaaniin. Hän toteaa kuitenkin jo seuraavassa kappaleessa: "Pohjamon teos on vankasti todellisuuspohjainen, jonka ympärille on kirjailijan vapaudella täydennetty tarina."
5. Yksityiskohtaisimpana Päämajan vaiheita kuvaavana teoksena on pidettävä suurten sodan kokonaisesitysten rinnalla Pia Puntasen Päämajan arkiseen elämään porautuvaa teosta (Mannerheimin saappaanjäljillä - Päämajan sijainti ja toiminta Mikkelin seudulla talvi- ja jatkosodan aikana. Mikkelin 1993).
6. Vilho Tervasmäki, Puolustushallinto sodan ja rauhan aikana 1939-1978, Puolustusministeriön historia II osa. Hämeenlinna 1978.
7. Antti Henttosen puhelimesta 7.1.1995 antamia tietoja.
8. Viestialan historioiden kirjoitustyössä ansioitunut Antero Soila piti 13.1.1995 pääsyynä viestijoukko-osastojen historiikkien vähäisyyteen yksiköiden hajoamista laajoille alueille.
9. Petanderin teokset käsittelevät Kuninkaallisen Pohjanmaan rykmentin historiaa 1626-1809 ja Keisarillisen 2. Waasan Suomal. Tark'ampujapataljoonan historiaa 1817-1830 ja 1854-1864.
10. Samanikäinen, mutta ilmavoimien piirissä ilmestynyt joukko-osastohistoriikki (vast.) on vuonna 1942 asevelijulkaisuna ilmestynyt 20-sivuinen 253.ItKKK:n historiikki "9097 Muistele.. sota 1941-1942". Teos painettiin Vammalassa Tyrvään kirjapainossa vuonna 1942.
11. Klaus Vartiovaara arvioidessaan teosta "Grova Sektionen 4" Helsingin Sanomissa 24.10.1988.
12. Matti Kuusi Sotaveteraani 7/1991:n sivulla 47 arvioidessaan Tyrjän Rykmentin tykkikompanian vaiheita kuvaavaa teosta (katso: luettelon 14./JR 7).

13. Eino Leino, Vöyrin sotakoulu, haastatteluja ja historiikkia. Helsinki 1918.
14. Nimitystä käyttänyt Kari Virtanen teoksen "Jalkaväkirykmentti 48 jatkosodassa" sivulla 10.
15. Arvo Ojala – Eino Heikkilä, Summan valtatiellä ja Viipurin valleilla. Tampere 1983. JR 17:n (JR 7:n) historiikki. Ojalan elämäkertatietoja samassa teoksessa.
16. III/KTR 16:n ja Rask.Psto 16:n historiikkien kirjoittaja Lauri Piirto puhelimesta 10.1.1995.
17. Keijo Heikola on korostanut laajojen näkökulmien tarvetta kirjoittamansa Kevyt Patteristo 14:n historiikin esipuheessa sivulla 3.
18. Tapio Peitsara kirjoittaessaan "Lukijalle"-teoksessa "2. Divisioonan Jalkaväkirykmentti 49 sodassa vv. 1941–44".
19. E. I. Häkkinen, Kannaksen kahlaajat. Turku 1986, s. 8.

MAAVOIMIEN YHTYMÄ- JA JOUKKO- OSASTOHISTORIIKKIEN LUETTELO

Luetteloon tiedot on kirjattu
20.4.1995 asti.

Luettelo on laadittu sen todennäköisen käyttäjäkunnan tarpeiden mukaisesti aselajeittain ja joukko-osastoittain. Koska liitteessä esitellään kaikki jatkosodan joukko-osastot riippumatta siitä, onko niistä kirjoitettu joukko-osastohistoriikkia tai ei, lukija saattaa luettelosta nähdä eri aselajien innokkuuden historiikkien laadintaan. Varsinaisia aselajihistorioita (vast.) ei ole sisällytetty luetteloon. Kirjojen painovuodet on merkitty viimeiseksi tiedoksi – painopaikkoja ei ole sisällytetty luetteloon. Ellei kirjoittajaa tai vastuulista toimittajaa ole merkitty, teos on toimituskunnan tai vastaavan kokoama.

Sulkuihin () merkityt teokset eivät ole yhtymä- tai joukko-osastohistorioiksi kirjoitettuja, mutta ne antavat hyvän yleiskuvan asianomaisen joukon toiminnasta. Eräät näistäkin teoksista kuvaavat asianomaisen yhtymän taistelijoiden kokemuksia. Hakasulkuihin [] merkityt teokset käsittelevät joukkoa vain lyhyesti jonkin toisen kokonaisuuden osana. Vain harvavaltteisinä monisteina levitetyistä historiikeista on merkitty myös monisteen säilytyspaikka. Sotatieteellisen Neuvottelukunnan kokoamat Sota-arkistossa säilytettävät tutkielmat on varustettu lyhenteellä: (StietNK). Mikäli joukko-osastosta on laadittu historiikki, luetteloon ei ole sisällytetty sellaisia veteraanikirjoja, jotka toistavat historiikin tietoja tai pohjaavat jatkosodan historian yleisteoksiin.

Yhtymät:

1. Divisioona – Arvo Ojala: Paalun divisioonan taistelujen tie. Painettu 1974.
– Historiikkia valmistelee: Kaino Tuokko.
- 2.D – (Topi Törmä: Siiranmäki – Vuosalmi, 2.D:n taistelukertomus 9.6.–18.7.1944. 1954.)
- 3.D –
- 4.D –

- 5.D** – Einar Palmunen: Härmäläisdivisioona Jatkosodassa. 1964.
– Einar Palmunen (toim.): Ilvesdivisioona kuvissa. 1981.
- 6.D** – (Eino Pohjamo: Tietön divisioona, kuvaus 6.D:n taisteluista kesällä 1941. 1985.)
- 7.D** – Väinö Salmela: Kalvan taipaleelta. 1962. 32-sivuinen historiikki julkaistu samansisältöisenä, muilla artikkeleilla täydennettynä 1981 nimellä ”Kalvan taival”.
- 8.D** – (A. Pietarinen: Kolmen kannaksen koukkaajien taistelujen tie. Neljätoistasivuinen historiikki teoksessa Kymen Jääkäripataljoona. 1961.)
- 10.D** –
- 11.D** –
- 12.D** –
- 14.D** – Veli Lumiala: Rukajärven rautaporteilla, kertomus 14. Divisioonan hyökkäyksestä v. 1941. 1964.
– (Antti Tuurin Rukajärvi-sarja 1990–1991–1992.)
- 15.D** – Uolevi Koskenpalo – (Arvo Ojala): 15. Divisioonan jatkosodassa. 1983.
- 17.D** –
- 18.D** –
- 19.D** – (Sampo Ahto – Veikko Pirilä: Eteläpohjalaisia taisteluissa 2. osa. 1989.)
- Ps.D** – Erkki Käkelä: Laguksen miehet – Marskin nyrkki. 1992.
- 1.JPr.** – Väinö Merikallio: Jääkäriprikaati hyökkää – JPr:n taisteluvaiheet Moskovan rauhan rajalta Tuulosjoelle. 1954.
- 2.JPr.** – Tuomas Kortelainen (toim.): 2. Jääkäriprikaatin taival Ilomantsista Stalinin kanavalle. 1983.
- Rv.Pr.** – Heikki Pohjanpää: Jatkosota. Teoksessa: Suomen Ratsuväen historia 2. osa. 1991.
– (Valdemar Paavilainen: Ratsuväki hyökkää. 1979.)

- Pr.K.** – Timo Kallioniemi: Prikaati K, Heimoturit jatkosodassa. 1992.
- 3.Pr.** – Sininen Prikaati 1941–1944. 1969.
– Eero Rinne: Sininen Prikaati, 3. Prikaati jatkosodan vuosina 1941–44. 1984. Lyhyehkö yleiskatsaus.
- IV/3.Pr.** – (Lauri Kotiniemi: Muistikuvia Vallilan pataljoonasta. 1987.)
- 12.Pr.** – Pitkospolku, JR 33 ja 12.Pr. sodassa 1941–1944. 1966.
- 15.Pr.** –
- I/15.Pr.** – Veikko Karhunen: Syväriiltä U-asemaan. 1982.
- III/15.Pr.** – A. Ojala: Salon seudun rykmentin tie. JR 34, III/15.Pr. 1971.
- 19.Pr.** – [Lyhyesti teoksessa: Sampo Ahto – Veikko Piri-lä: Eteläpohjalaisia taisteluissa 2. osa. 1989.]
- 20.Pr.** –
- III/20.Pr.** – Toivo Härkönen: Jalkaväkirykmentti 43 jatkosodassa. 1991. I/JR 43:sta muodostettiin III/JR 22 ja tästä edelleen 16.10.1943 III/20. Prikaati.
- 21.Pr.** – Vansjärveltä Ilomantsiin, Venttiprikaatin taistelujen tie 1943–1944. 1993.
- I/21.Pr.** – (Mikko Virrankoski: Muoniolaisia jatkosodassa, teoksessa: Muonio ja muoniolaiset sotien pyörteissä 1939–1945. 1992.)
- II/21.Pr.** – Raine Valleala: Kuusaalaisia jatkosodassa, Peikkopataljoonan tie. 1991. Pataljoona 21. Prikaatissa 1.1.1944 alkaen.
- III/21.Pr.** – Kaino Tuokko: Jalkaväkirykmentti 56 vuosina 1941–1944. 1989. III/JR 56:n nimi muuttui 1.1.1944 III/21. Prikaatiksi.

Jalkaväkijoukko-osastot:

- JR 1** – Erkki Erkkilä: JR 1:n vaiheet 1941–44. 1983, II painos 1991.
- JR 2** – Historiikkaa valmistelee: Veikko Käyhty / Savi-taipale, puh: 953–456 1136.

- I/JR 2** - Pekka Kuusi: Taipalsaaresta Tiuriin. JR 2:n I pataljoona 11.6.–18.8.41. 1984.
- JR 3** - (Sininen Prikaati 1941–1944. 1989. JR 3:n perustamisesta ja taisteluista lyhyt yleiskatsaus sivuilla 11–13.)
- JR 4** - Olavi Lopmeri: Punamustarykmentti, osat I–III ja erillinen karttakirja. 1987, 1989 ja 1991.
- Punamustarykmentti kolmella kannaksella. 1971.
- JR 5** - Vilho Tervasmäki: Aaverykmentti kolmella kannaksella. 1983, 2. painos 1992.
- III/JR 5** - Raine Valleala: Kuusaalaisia jatkosodassa – Peikkopataljoonan tie. 1992. Pataljoona oli JR 5:ssä 1.1.1944 asti.
- JR 6** - E. I. Häkkinen: Kannaksen kahlaajat – JR 6 jatkosodassa. 1986.
- JR 7** - Jalkaväkirykmentti 7 1941–1951. 1951.
- Kyösti Väänänen teoksessa: Savon Prikaatin historia. 1978, sivut 214–354.
- Aulis Konttinen: Adolf Ehrnrooth ja jatkosodan JR 7 – Bibliografia. 1995.
- (Veli Virkkunen: Vuoksen voittajat. 1985.)
- 14./JR 7** - Pentti Lyly (toim.): Tyrjän rykmentin tykki-komppanian vaiheita 1941–1944, jatkosodan 14/JR 7:n veteraanit muistelevat. 1991.
- JR 8** - Mauno Jokipii (toim.): Tuntemattoman sotilaan rykmentti, Jalkaväkirykmentti 8:n historia. 1991.
- M. O. Matilainen: Korpisoturit. Muistelmia JR 8:n sotilaiden vaiheista sodassa 1941–1944. 1960.
- Toivo Jokinen: Pieni kuvakertomus JR 8:n ”tuntemattoman sotilaan” taipaleelta. 1979.
- JR 9** - Martti Hahtela – Antti Juutilainen – Väinö Salmela: Taisteleva JR 9. 1987.
- V. Hahtela: Taisteleva JR 9, JR 9:n vaiheet sodassa vv. 1941–1944. 1960.
- JR 10** -

- JR 11** – Stig Roudasmaa: Pohjan Prikaatin historia 1626–1983. 1984.
- W. H. Halsti: Lapin sodassa. JR 11:n mukana Oulusta Kaaresuvantoon. 1972.
- I/JR 11** – Anelma Vuorio: Raatteen pataljoona – I/JR 11:n vaiheita jatkosodan ensimmäisen kuukauden aikana. 1973.
- JR 12** – Eino Pohjamo: Jänkäjääkärit – JR 12:n taisteluja napapiirillä vuosina 1941–42. 1979.
- Eino Pohjamo: Konepistoolien aikaan. Jänkäjääkärien sotaa Kiestingin suunnalla ja muualakin. 1984.
- Eino Pohjamo: Rauta palaa, Jänkäjääkärit Vienan-kanavalla ja Ihantalassa, JR 12:n taisteluja vv. 1943–1944. 1980.
- JR 13** – Jarl Gallén: Tre bataljoner, Infanteriregementet 13 på Karelska näset sommaren 1944. 1949, 2. painos 1987.
- Teokseen sisältyy myös kaksikymmensivuinen katsaus rykmentin ja sen pataljoonien – myös III/JR 55:n – aiempiin vaiheisiin.
- B. Backström: JR 13 vv. 1941–45 sodassa. Julkaisematon (StietNK Sota-arkisto). 1958.
- II/JR 13** – Kavas bataljon. 1991.
- JR 14** – Vieno V. Vihanto: Jatkosodan 1941–1944 Jalkaväkirykmentti 14:n vaiheita valokuvina. 1993.
- [Tapani Valli: Varsinais-suomalaisten sotatie 1939–1944. 1991.]
- 3./JR 14** – Kosken Tl miehet kohtalon vuosina 1939–1945. 1974.
- JR 15** – Historiikki tekeillä: Antti Pekola / Pori.
- JR 16** – [Sampo Ahto – Veikko Pirilä: Eteläpohjalaisia taisteluissa 2. osa. 1989.]
- I/JR 16** – Yrjö Vasama: Lapualta Laatokalle: I/JR 16 jatkosodan alkuvaiheissa 1941. 1956, II painos 1989.
- JR 22** – Niilo Nurmi: JR 22:n vaiheita jatkosodassa I–XXXIV, Etelä-Suomen Sanomat 1960 (numero 346)–1961 (numeroon 95).

- III/JR 22** - Toivo Härkönen: Jalkaväkirykmentti 43 jatkosodassa. 1992. I/JR 43:sta muodostettiin 24.5.1942 III/JR 22.
- JR 23** - Arvo Ojala: Lounais-Hämeen rykmentin taistelujen tie - JR 23, Er.P 15 ja Er.P 21. 1971.
- JR 24** - Ossi Wallenius: "Tjugofyran" - Infanteriregementet 24:s historia i kriget 1941-1944. 1974.
- (JR 24 1941-1944 11. juni 1966. 1966. Kaksikymmentänäljäsvuinen muistojulkaisu rykmentin 25-vuotisjuhliin.)
- JR 25** - Tauno Porkka: Piikin tie. 1975.
- 13./JR 25** - A. Koivusalo: 13./JR 25. Moniste Sota-arkistossa.
- JR 26** - Historiikkaa valmistelee: Anssi Vuorenmaa / Helsinki.
- Ässän tie, Suokumaalta Säiniölle ja Petroskoin tieltä Karhumäkeen. 1964.
- JR 27** - Arvo Ojala: JR 27, Kärkirykmenttinä halki Kannaksen. 1972.
- 9./JR 27** - Jussi Kirjavainen: Kannaksen halki, Kuoreveden komppania rajalta toisen yli 1941. Moniste Sota-arkistossa.
- JR 28** -
- JR 29** - Paavo Susitaival: Rykmentti taistelee, Jalkaväkirykmentti 29 vuosina 1941-42. 1948.
- JR 30** - Maunu Kuosa: Täss' Savon joukko tappeli, Jalkaväkirykmentti 30 vuosina 1941-1944. 1968.
- JR 31** -
- JR 32** -
- JR 33** - Pitkospolku, JR 33 ja 12.Pr. sodassa 1941-1944. 1966.
- JR 34** - A. Ojala: Salon seudun rykmentin tie, JR 34, III/15.Pr. 1970, 2. painos 1971.
- JR 35** - Paavo A. Kairinen: JR 35 sotatiellä 1941-1944. 1991.
- JR 36** -
- I/JR 36** - Simo Kärävä: Satakunnan miehiä jatkosodassa, I/JR 36:n ja III/JR 57:n vaiheita vuosina 1941-44. 1982.

- JR 37** – [Sampo Ahto – Veikko Pirilä: Eteläpohjalaisia taisteluissa 2. osa. 1989.]
- JR 43** – Toivo Härkönen: Jalkaväkirykmentti 43 jatkosodassa. 1992.
- JR 44** –
- II/JR 44** – Rainer K. Kirjokallio: JR 44:n II Pataljoonan historiikki ajalta 18.6.41–1.2.42. Eripainos Hämeen Sanomista 1954. Artikkelit lehdessä n:o:sta 145 (1.7.1954) alkaen.
- JR 45** – Jalkaväkirykmentti 45 kolmen kannaksen koukkaajana vuosina 1941–1944. 1971.
- JR 46** –
- JR 47** – Lauri Sotisaari: Vallilan rykmentin mukana Nuijamaalta Rajajoelle I–III, artikkelit Sotilas-aikakauslehden numeroissa 8, 9 ja 10 vuonna 1980.
- I/JR 47** – (Lauri Kotiniemi: Muistikuvia Vallilan pataljoonasta. 1987.)
- JR 48** – Kari Virtanen: Jalkaväkirykmentti 48 jatkosodassa. 1986.
- 13./JR 48** – Kauko Örmärk: KoRoHoRo Kannaksella, Kraanaatinheitinkomppania 13./JR 48 jatkosodassa ja rintamayhteisönä. 1991.
- JR 49** – 2. Divisioonan Jalkaväkirykmentti 49 sodassa vv. 1941–44. 1981.
- JR 50** – Kimmo Sorko: Kolmen rintaman rykmentti, JR 50 1941–1944. 1988.
- JR 51** – Jorma Kortelainen: Mörön taival, Jalkaväkirykmentti 51 Suomen sodassa 1941–1942. 1985.
- JR 52** – Lauri Kumlin: Rukajärven suunnan taistelut. 1950. Kirjassa käsitellään lähinnä JR 52:n vaihteita.
- JR 53** –
- Sipola: Pitkä oli taival: JR 53, Ylikiiminkiläisten komppanian mukana jatkosodassa. 1988.
- JR 54** –
- 8./JR 54** – Pentti Jaako: Suomussalmelta Ihantalaan, teoksessa: Kolarilaisten sotatie 1939–1945. 1992.

- **9./JR 54** - Mikko Virrankoski: Muoniolaisia jatkosodassa, teoksessa: Muonio ja muoniolaiset sotien pyörteissä 1939–1945. 1989.
- JR 55** - Edvin Holmberg: JR 55 vv. 1941–1945 sodassa. Julkaisematon (StietNK Sota-arkisto).
- JR 56** - Kaino Tuokko: Jalkaväkirykmentti 56 vuosina 1941–1944. 1989.
- (Jalkaväkirykmentti 56 1941–1944, 25-vuotisjulkaisu, 1969.)
- (Jalkaväkirykmentti 56. Kotiuttamisen 30-vuotismuistopäivät lokakuun 12.–13. päivinä Säkössä. 1974.)
- **I/JR 56** - Muistelmia Jalkaväkirykmentti 56:n ensimmäisen pataljoonan krh.joukkueen taipaleelta vuosilta 1941–1944. 1987, 2. painos 1988.
- JR 57** -
- **III/JR 57** - Simo Kärävä: Satakunnan miehiä jatkosodassa, I/JR 36:n ja III/JR 57:n vaiheita vuosina 1941–44. 1982.
- **2./JR 57** - Jorma Riutta: Muisteloita 2./JR 57 sotatoimista kesällä 1941. 1992.
- JR 58** - Viljo Ratia - Leo Saressalo - Esko Arosilta: Kutsui ääni Isänmaan, Jalkaväkirykmentti 58 1941–1944. 1982.
- [Sampo Ahto - Veikko Pirilä: Eteläpohjalaisia taisteluissa 2. osa. 1989.]
- JR 60** - Kaino Tuokko: Jalkaväkirykmentti 60 - vuosina 1941–1944. 1991.
- **6./JR 60** - Aimo Lindström: ”Impolan poppoo”, muistelmia 6./II/JR 60:n taisteluista jatkosodassa.
- JR 61** - Nils-Erik Nykvist: Sextiettan, Infanteriregemente 61 1941–1944. 1986.
- K.-E. Oljemark: JR 61 vuosien 1941–1945 sodassa. Julkaisematon (StietNK Sota-arkistossa).
- **14./JR 61** - Kanonkompaniet - 7304 - 1941–1944. 1988.
- JR 101** -
- JR 200** - Jorma Mutanen: Jalkaväkirykmentti 200, virolaisten vapaaehtoisten historiikki Suomessa ja

- kotimaassa toisen maailmansodan aikana.
1991.
- Soomepoiste klubi: Põhjala tähistel. 19/1993.
 - Evald Uustalu – Rein Moora: Soomepoisid. 1973 ja 1993.
 - URR** - [Heikki Pohjanpää: Jatkosota, teoksessa: Suomen Ratsuväen historia 2. osa.]
 - HRR** - Pertti Kilkki: Hämeen Ratsurykmentti Suomen sodissa 1939–1944, artikkelissa: Suomen ratsuväen ja Hämeen Ratsurykmentin – Hämeen Ratsujääkäripataljoonan vaiheet; Tiede ja Ase 25/1967.
 - [Heikki Pohjanpää: Jatkosota, teoksessa: Suomen Ratsuväen historia 2. osa.]
 - 1./HRR - Eros Jäske: Hämeen Ratsurykmentin Ensimmäinen eskadroona, vuoden 1944 kronikkaa. 1992.
 - Kev.Os. 1** -
 - Kev.Os. 2** -
 - Kev.Os. 3** -
 - Kev.Os. 4** - E.-V. Sovijärvi: ”Lentävät hämäläiset”, Kevyt Osasto 4:n historia 18.6.1941–10.7.1942. 1985.
 - Kev.Os. 5** -
 - Kev.Os. 6** -
 - Kev.Os. 7** -
 - Kev.Os. 8** -
 - Kev.Os. 9** -
 - Kev.Os. 10** - Kimmo Sorko: Kivääri–kirves–puukko–pakki, Kevyt Osasto 10 jatkosodassa. 1993.
 - Kev.Os. 12** -
 - Kev.Os. 14** - William Hietala: Kohtalojen tie. 1955. Teoksen sivut 83–200 sisältävät Kev.Os. 14:n ja sen seuraajien sotataipaleen.
 - Kev.Os. 15** -
 - Kev.Os. 16** -
 - Kev.Os. 18** - [Sampo Ahto – Veikko Pirilä: Eteläpohjalaisia taisteluissa 2. osa. 1989.]
 - Kev.Os. 19** -

- Er.P 1** – Helge Finell: I fält med Er.P 1 1941–1944. 1991.
- Er.P 2** –
- Er.P 4** – Lassi Saressalo: Päämajan kaukopartiot jatkosodassa. 1987.
– (Pentti Pirhonen: Sissien sotaa. Er.P 4:n sotapoluilta. 1980.)
- 2./Er.P 4** – Jukka L. Mäkelä: OsKu, Tiedustelua ja kaukopartiointia välirauhan ja jatkosodan ajoilta. 1966.
- Er.P 5** –
- Er.P 6** – Ohto Manninen: Inkeriläispataljoonan tie. Artikkeliteoksessa: Molotov cocktail – Hitlerin sateenvarjo. 1994.
- Er.P 7** – Aiemman AHSP:n taipaleesta kts. Timo Kallioniemi: Prikaati K, Heimosoturit jatkosodassa. 1992.
- Er.P 8** – Aiemman VHSP:n taipaleesta kts. Timo Kallioniemi: Prikaati K, Heimosoturit jatkosodassa. 1992.
- Er.P 9** –
- Er.P 11** –
- Er.P 12** –
- Er.P 13** –
- Er.P 14** – Kaino Tuokko: Jalkaväkirykmentti 60 vuosina 1941–1944. 1991. Rykmentin II Pataljoonasta muodostettiin Er.P 14.
- Er.P 15** – Arvo Ojala: Lounais-Hämeen rykmentin taistelujen tie, JR 23, Er.P 15 ja Er.P 21. 1971.
- Er.P 16** –
- Er.P 17** –
- Er.P 18** – Börje Backström: Er.P 18 och dess strider i Aunus och Ladoga-Karelen år 1944. 1985.
– Börje Backström: Erillispataljoona 18/8 vuosien 1941–1945 sodassa. Julkaisematon (StietNK Sota-arkistossa).
- Er.P 20** –
- Er.P 21 (41–42)** – (Topi Vaara: Pärmin pirut. 1977.)
- Er.P 21 (44)** – Arvo Ojala: Lounais-Hämeen rykmentin taistelujen tie, JR 23, Er.P 15 ja Er.P 21. 1971.

- Er.P 24** –
- Er.P 25** –
- Er.P 27** –
- Er.P 28** –
- JP 1** – Ilmo Haario: Jääkäripataljoona 1 jatkosodassa, teoksessa: Lapin Jääkäripataljoona 1921–1971. 1971.
- JP 2** – Pertti Suominen (toim.): JP 2-UudJP 1921–1971. 1975.
- JP 3** – Teuvo Tirkkonen: Jääkäripataljoona 3:n taistelujen tie vv. 1939–1944, teoksessa: Kymen Jääkäripataljoona. 1961.
- Jääkäripataljoona 3 vv. 1931–1951. 1951.
- JP 4** – O. Nuoramo: Hämeen Jääkäripataljoona. 1974.
- JP 5 (41–42)** – Tuomas Kortelainen (toim.): 2. Jääkäriprikaatin taival Ilomantsista Stalinin kanavalle. 1983.
- JP 5 (42–44)** –
- JP 6 (41–42)** – Tuomas Kortelainen (toim.): 2. Jääkäriprikaatin taival Ilomantsista Stalinin kanavalle. 1983.
- Jaakko Peltonen: JP 6:n suuntaura. 1978.
- JP 6 (43–44)** – Tapio Peitsara: Kertomus Jääkäripataljoona 6:n vaiheista vuosina 1943–44 Suomen ja Neuvostoliiton välisessä nk. Jatkosodassa. 1976.
- Antti Juutilainen: Nuoren jääkärien tie, Jääkäripataljoona 6 1943–1944. 1993.
- JP 7** – Kimmo Sorko tekee historiikkia (Atena Kustannus Oy, PL 436, 40101 Jyväskylä).
- Tuomas Kortelainen (toim.): 2. Jääkäriprikaatin taival Ilomantsista Stalinin kanavalle. 1983.
- HeimoP 3** – Veli Ojala: Heimopataljoona 3, Helsingin Yliopiston pro gradu -työ. 1972. Monisteasuisena mm. Sota-arkistossa.
- Pentti Syrjä: Isänmaattomat, heimosoturit jatkosodassa 1941–1944. 1991. (Osittainen kopio edellämäinitusta.)
- SissiP 1** – [Rajajääkäripataljoona 5 ja sitä edeltäneet Sis-

sipataljoona 1 sekä Rajajääkärikomppaniat 24. ja 42. sekä 32.RjOsasto, historiikki sotavuosilta 1941–44. 1991.]

- SissiP 2** –
- SissiP 3** – Veikko Karhunen: Sissipataljoona 3 jatkosodassa 1941–1943. 1976.
- Yleisesti rajajoukoista** – Suomenlahden ja Kiteen välillä perustettujen rajajääkärijoukkojen vaiheet. Einari Närhisaalo: Rajalta toiselle ja takaisin. 1967.
- RajaJP 1** – Sakari Särkisilta: Rajajääkäripataljoona 1, kuvitettu sotapäiväkirja 1941–1944. 1993.
- RajaJP 2** – Aimo Purhonen: Tie Ihantalan tulimyrskyyn, Rajajääkäripataljoona 2 jatkosodassa. 1994.
- RajaJP 3** – RjP 3 sotapolulla ja rauhanteillä. 1990.
- RajaJP 4** – Antti Henttonen – Matti Lappalainen: Tuolla puolen Syvärin, Rajajääkäripataljoona 4 jatkosodassa. 1991.
- RajaJP 5** – Rajajääkäripataljoona 5 ja sitä edeltäneet Sissipataljoona 1 sekä Rajajääkärikomppaniat 24. ja 42. sekä 32.RjOsasto, historiikki sotavuosilta 1941–44. 1991.
- 2./RajaJP 5** – Yrjö Kärkkäinen: Rajajääkärikomppania sodassa. 32.RjK–32.RjOs.–2./RjP 5. 1987.
- RajaJP 6** – Lauri Saari: 14.D:n rajajoukkojen historiikki, erillinen liitekirja. 1991.
- RajaJP 7** – Antero Vuorio – Sulo Lönnström: Rajajääkäripataljoona 7 1941–1944 Salla...Kiestinki–Uhtua...Tolvajärvi. 1993.
- RajaJP 8** – Veikko Karhunen: Raatteen tieltä Kostamukseen, Rajajääkäripataljoona 8 jatkosodassa. 1972.
- Os.P** – Antero Vuorio: Er.Os.P:n tie, Luton miehet. 1978.

Erillisten yksiköiden historiikkeja:

- PPK/7.D** – Yrjö Keinonen: Kärkijoukkona Syvärille. 1970.
- Er.PPK/14.D** – Hemmo O. Hakkarainen: Aavekomppania. 1986.

- Jääk.K/1.D** – Lars Rönquist – Anssi Vuorenmaa: Törnin Jääkärit. Useita painoksia 1993–1994.
- 35.Tyk.K** – 35.Tyk.K:n sotataival 21.6.1941–15.11.1944. 1982.

Ruotsinmaalaisten vapaaehtoisten vaiheet:

- Svenska frivilliga i Finland 1939–1944. 1989.

SS-Divisioona Vikingin suomalainen vapaaehtoispataljoona:

- Mäuno Jokipii: Panttipataljoona. 1968.
 – (Veikko Elo: Pantin lunastajat. 1993.)

Kenttätykistöjoukot:

- KTR 1** – Kalle Kuosa: Tuusulan patteristot jatkosodassa, teoksessa: Tuusulan tykistön tie. 1984.
- KTR 2** –
- II/KTR 2** – Juhani Harviainen: III/KTR 2 jatkosodassa, teoksessa: ”Pakana”. 1990.
- KTR 3** –
- II/KTR 3** – Kalle Hiissa (toim.): II/KTR 3:n vaiheet 1941–44. 1969.
- III/KTR 3** – III/KTR 3 – Forssan patteristo – YK:n patteristo. 1993.
- ptri** – A. Yrjölä: Vanajan patteriston Hämeenlinnan patterin hyökkäysvaiheet v. 1941. Hämeenlinna 1953.
- KTR 4** –
- I/KTR 4** – Voitto Ala-Kurhila (toim.): Mailan tie, I/KTR 4 jatkosodassa. 1993.
- KTR 5** –
- [Tapani Valli: Varsinais-suomalaisten sotatie 1939–1944. 1991.]

- II/KTR 5 - Rauman patteriston (II/KTR 5) taival vv. 1941–1944. 1976.
- Kai A. Peltonen: Rauman Patteristo, henkilöluettelot, tilastoja ja tapahtumia. 1993.

- KTR 7**
- II/KTR 7 - Hesän Karnaatti 40-vuotisjuhlanumero 29/13.10.1979.
- III/KTR 7 - Ralf V. Lindholm – Eero Kallio: Kenttätükistörykmentti 7 III Patteristo Karjalan kannaksella 1941. 1994.
- Kenttätükistörykmentti 7 III Patteristo Ala-Syväriltä U-linjalle 1944. 1994.
- Ralf V. Lindholm: Kenttätükistörykmentti 7 III Patteristo Lapin sodassa 1944. 1993.

- KTR 8**
- Pentti Eertamo: Lohjalaisia vapautta turvaamassa 1939–1945. 1989.
- I/KTR 8 - Heikki Huttunen: I/KTR 8:n vaiheet. 1976.

- KTR 9**
- Eino Tirronen: Jylisevät tykit. 1980.
- I/KTR 9 - Kauko Tiili: I/KTR 9, lukuna teoksessa: Kenttätükistörykmentti 2:sta Karjalan Tykistörykmenttiin 1918–1958. 1961.
- II/KTR 9 - II/KTR 9 jatkosodassa. Teoksessa: Tykistö jyllää – Mikkelin seudun tykkiväen muistelmia. 1984.

- KTR 10**
- II/KTR 10 - Kuului jyske tykkien ..., vaasalainen Wuoriston patteristo jatkosodassa (vuoteen 1944). I osa 1979, II osa 1990.
- III/KTR 10 - Martti Ulkuniemi: Tykistö taistelussa, patterinpäällikön muistelmia kevyen patteriston vaiheista 1939–1940, 1941–1944. 1952. Maalis-kuusta 1944 alkaen Kev.Psto 24.

- KTR 11**
- II/KTR 11 - Anders Öhman: II/KTR 11:n taistelutoiminta Pohjois-Aunuksessa 19.9.1941–31.5.1942. Julkaisematon (StietNK Sota-arkisto). 1973.
- III/KTR 11 - V. I. Laurila: Kymin patteristo eli III/KTR 11 sodassa 1941–44. 1964.

- KTR 12** –
- II/KTR 12** – II/KTR 12:n eli ”Tyrvään patteriston” lyhyt historiikki Erkki Kaasalaisen toimittamassa teoksessa: Siellä jossakin, Vammalan seudun naiset ja miehet talvi- ja jatkosodassa. 1992.
- KTR 14** –
- KTR 15** – Matti Koskimaa: Murtajan tykistö, 2. Divisioonan tykistön taistelut 1941–1944. 1994.
- KTR 16** –
- I/KTR 16** – Juho Jorma: KTR 16, I Patteristo (Empun Patteristo). 1984.
- Osmo Hyvönen – Juho Jorma: Kenttätykistörykmentti 16, I Patteristo jatkosodassa 1941–1944, historiikki. 1988.
- II/KTR 16** – Osmo Hyvönen: Kenttätykistörykmentti 16, II Patteristo jatkosodassa 1941–1944, historiikki. 1987.
- III/KTR 16** – Lauri Piirto: Kenttätykistörykmentti 16, III Patteristo jatkosodassa 1941–1944, historiikki. 1982.
- KTR 18** – L. Kaje: Rukajärven suunnan tykistön sotahistoria. 1950. Julkaisematon (StietNK Sota-arkisto).
- KTR 19** –
- II/KTR 19** – Olli Savola: Rajalta rajalle ja takaisin. II/KTR 19 jatkosodassa 1941–1944. 1985.
- Kev.Psto 10** –
- Kev.Psto 11** – Jääkäriykistö 1916–1966. 1966.
- Taisto Saarto: Kev.Psto 11 1941–1944. 1984.
- Kev.Psto 12** –
- Kev.Psto 13** – [Sampo Ahto – Veikko Pirilä: Eteläpohjalaisia taisteluissa 2. osa. 1989.]
- Tuomas Kortelainen (toim.): 2. Jääkäriprikaatin taival Ilomantsista Stalinin kanavalle. 1983.
- Kev.Psto 14** – Keijo Heikola: Kevyt Patteristo 14 sotatoimissa vuosina 1941–1944. 1981.
- 1.Ptri** – Oli vaaralle alttiina syntymämaa, vapaaehtois-patterin taistelut Laatokan Karjalassa ja Karjalan kannaksella vuonna 1941. 1986.

- Kev.Psto 15** - -
- Kev.Psto 16** -
- Kev.Psto 17** -
- Kev.Psto 18** - [Erik Ulfsson: Artillerister. 1967.]
- Kev.Psto 19** -
- Kev.Psto 20** -
- Kev.Psto 21** -
- Kev.Psto 22** -
- Kev.Psto 23** -
- Kev.Psto 24** - Martti Ulkuniemi: Tykistö taistelussa, patterinpäällikön muistelmia kevyen patteriston vaiheista 1939–1940, 1941–1944. 1952. Patteristo maaliskuuhun 1944 asti nimeltään III/KTR 10.
- Martti Ulkuniemi: Aallon patteristo lähti kertaamaan Isänmaan asialla. 1992.
- Rask.Psto 1** - [Sampo Ahto – Veikko Pirilä: Eteläpohjalaisia taisteluissa 2. osa. 1989.]
- Pellervo Pispa: Katsaus Rask.Psto 1:n vaiheisiin, Kurikan kunnallislehti 1971.
- Rask.Psto 2** - [Erik Ulfsson: Artillerister. 1967.]
- Rask.Psto 3** - Martin Sandvik: Tunga Sektionen 3 under framryckningsskedet. 1985.
- [Erik Ulfsson: Artillerister. 1967.]
- Rask.Psto 4** - Granholm, Karl: Tunga 4:an. 1986.
- [Erik Ulfsson: Artillerister. 1967.]
- Rask.Psto 5** -
- Rask.Psto 12** -
- Rask.Psto 13** - Minneskrift, Tunga Sektionen 13 1941–1944. 1987.
- [Erik Ulfsson: Artillerister. 1967.]
- Rask.Psto 14** - Lauri Jäntti: Raskas Patteristo 14 vuosien 1941–1944 sodassa. 1954.
- Lauri Jäntti: Tykinjyskeessä jatkosodassa. 1969.
- Osk. Pennonen: Valtin miehet kertoilevat (Raskas Patteristo 14). 1980.
- Lauri Jäntin ja Uolevi Punnoson artikkelit teoksessa: Jääkärikykistö 1916–1966. 1966.

- Rask.Psto 15** – Antti J. Peltonen: Tammelan patteristo Jatkosodassa, kertomus Raskas Patteristo 15:n taipaleelta 17.6.1941–19.11.1944. 1993.
- Rask.Psto 16** – Lauri Piirto: Raskas Patteristo 16 jatkosodassa 1941–1944. 1987.
- Rask.Psto 17** – Bruno Byfält: ”Tigerns sektion” (Tunga sektionen 17). 1986.
– [Erik Ulfsson: Artillerister. 1967.]
- Rask.Psto 18** – [Erik Ulfsson: Artillerister. 1967.]
- Rask.Psto 19** –
- Rask.Psto 20** – Kuului jyske tykkien ..., vaasalainen Wuoriston patteristo jatkosodassa (20.3.1944 alkaen nimeltään Rask.Psto 20). I osa 1979, II osa 1990.
- Rask.Psto 21** – Robert Hellman: Tunga 21:an. 1977.
– [Erik Ulfsson: Artillerister. 1967.]
- Rask.Psto 22** – Kalle Kuosa: Tuusulan patteristot jatkosodassa, teoksessa: Tuusulan tykistön tie. 1984.
- Rask.Psto 23** –
- Rask.Psto 24** – Antti Numminen: Janakkalan patteriston taistelujen tie, Rs.Psto 24:n vaiheet 1941–1944. 1989.
- Rask.Psto 25** –
- Rask.Psto 26** –
- Rask.Psto 27** – (Matti Koskimaa: Murtajan tykistö, 2. Divisioonan tykistön taistelut 1941–1944. 1994.)
- Rask.Psto 28** – Pentti H. Tikkanen: Kalpa ja Teräs. 1983. Puolidokumentti, jossa kirjoittajan mukaan tapahtumat ja nimet ovat aitoja.
- Rask.Psto 29** – L. Kaje: Rukajärven suunnan tykistön sotahistoria. 1950. Julkaisematon (StietNK Sota-arkisto).
- Rask.Psto 30** – Tuntematon kirjoittaja: Raskas Patteristo 30:n rintama-ajan muistelmat 1941–1944 (Moniste Sota-arkistossa).
- Rask.Psto 33** –
- Rask.Psto 39** –
- Rask.Psto 40** –
- Rask.Psto 41** –

- Jär.Psto 1** – Jär.Psto 1 1941–1944, till 40-årsminnet av ”Jontas gäng”. 1984.
– [Erik Ulfsson: Artillerister. 1967.]
- Jär.Psto 3** – Osmo Pesonen: Järeä Patteristo 3 jatkosodassa. 1969.
- Jär.Psto 4** – Grova Sektionen 4, Jakobstadssektionen. 1988.
– [Erik Ulfsson: Artillerister. 1967.]
- 10.Er.Jär.Ptri** – 10.Er.Järeä Ptri 1941. 1942. (Sota-arkistossa T 6514.)
- Krh.Psto** –
- Syv.Linn.Psto 1** – [Erik Ulfsson: Artillerister. 1967.]
- Syv.Linn.Psto 2** – [Erik Ulfsson: Artillerister. 1967.]
- Linn.Psto 6** – Pertti Tamminen: Vienan tykit. 1987.
- Mitt.Ptrit** – Ahti ja Jyri Paulaharju: Perkjärveltä Niinisaaloon 1924–1974. 1974.
– Jyri Paulaharju: Mittauspatterista Tiedustelupatteristoon 1924–1994, Mittauspatteriston historia. 1994.

Pioneerijoukko-osastot:

- Pion.P 1** – (Sampo Ahto – Veikko Pirilä: Eteläpohjalaisia taisteluissa 2. osa. 1989.)
- Pion.P 2** – (Esko Pylvänäinen teoksessa: Kangasniemeläiset Isänmaan asialla. 1989.)
– (”Sai meistä suojan synnyinmaa”. Utajärven veteraanikirja sodista ja sotiemme veteraaneista 1918, 1939–40 ja 1941–45. 1991.)
- Pion.P 3** –
- Pion.P 11** – (Artikkeleita teoksessa: Kangasniemeläiset Isänmaan asialla. 1989.)
- Pion.P 12** –
- Pion.P 13** – Stig Roudasmaa: Pioneeripataljoona 13 1941–1944. 1991.
– (Artikkeleita teoksessa: Kangasniemeläiset Isänmaan asialla. 1989.)
- Pion.P 14** – Antti Miikkulainen (toim.): Pion.P 14 1941–1944. 1961.

- Pion.P 15** – ("Sai meistä suojan synnyinmaa". Utajärven veteraanikirja sodista ja sotiemme veteraaneista 1918, 1939–40 ja 1941–45. 1991.)
- Pion.P 21** –
- Pion.P 22** –
- Pion.P 23** – Risto Kuusinen: Pioneeripataljoona 23 jatkosodassa. 1985.
- Pion.P 24** –
- Pion.P 25** –
- Pion.P 26** – Tuntemattoman kirjoittajan artikkeli: Pioneeripataljoona 26:n vaiheita 1941–1944, teoksessa: Muistojen marssi, Hirvensalmelaiskohtalaita vuosilta 1700–1990.
- Pion.P 27** –
- Pion.P 28** –
- Pion.P 29** – Osvald Eela: Hyvästi Ääninen. Jatkosodan aikaisia pioneerimuistoja ja vähän muutakin. 1985.
- Pion.P 30** –
- Pion.P 31** –
- Pion.P 32** –
- Pion.P 33** – (Artikkeleita teoksessa: Kangasniemeläiset Isänmaan asialla. 1989.)
- Pion.P 34** – ("Sai meistä suojan synnyinmaa". Utajärven veteraanikirja sodista ja sotiemme veteraaneista 1918, 1939–40 ja 1941–45. 1991.)
- Pion.P 35** –
- Pion.P 36** –
- 11.,12. ja 13.**
- Er.Mt.Pontt.K:t** – Stig Roudasmaa: Moottoriponttonit 1919–1944.

Viestijoukko-osastot:

- ViestiP 1** –
- ViestiP 2** – VP 2:n muistojulkaisu vuosilta 1941–44. Jyväskylä 1945.
- ViestiP 3** –

- ViestiP 5** – Olli Vuorio: Viestipataljoona 5:n taival vv. 1941–1944. Lehdessä: Viestimies 3/1991 ja painettuna myös kirjassa ”Vainovalkeista valokaapeliin”.
- (Sampo Ahto – Veikko Pirilä: Eteläpohjalaisia taisteluissa 2. osa. 1989.)
- ViestiP 6** –
- ViestiP 10** – Pentti Muukari: Vuosi VP 10:ssä (1943–1944). Lehdessä: Viestimies 1/1983 ja painettuna myös kirjassa ”Vainovalkeista valokaapeliin”.
- ViestiP 11** –
- ViestiP 12** –
- ViestiP 13** –
- ViestiP 14** – Toivo Vuorenmaa: Viestipataljoona 14 Jatkosodan pyörteissä. Lehdessä: Viestimies 3/1983 ja painettuna myös kirjassa ”Vainovalkeista valokaapeliin”.
- ViestiP 15** –
- ViestiP 21** –
- ViestiP 22** –
- ViestiP 23** –
- ViestiP 24** –
- ViestiP 25** –
- ViestiP 26** –
- ViestiP 27** –
- ViestiP 28** –
- ViestiP 29** –
- ViestiP 30** –
- ViestiP 31** –
- ViestiP 32** –
- ViestiP 33** – [Tapani Valli: Varsinais-suomalaisten sotatie 1939–1944. 1991.]
- ViestiP 34** – [Tapani Valli: Varsinais-suomalaisten sotatie 1939–1944. 1991.]
- ViestiP 35** –
- ViestiP 36** –

Saksalaiset divisioonahistoriat:

- 163.D** – Herbert L. W. Schlüfter, Wolfgang Aussner: Von Potsdam zum Polarkreis und zurück, Der Weg der 163.Inf.Division, II Band, Finnland. Berlin.
- 2.Vuor.D** – M. Kräutler – Karl Springenschmid: Es war ein Edelweiss, Schicksal und Weg der zweiten Gebirgs-Division. Graz 1962.
- 3.Vuor.D** – Karl Ruef: Odyssee einer Gebirgsdivision, Die 3. Gebirgs-Division im Einsatz. Graz 1976.
- 6.Vuor.D** – Karl Ruef: Gebirgsjäger zwischen Kreta und Murmansk, Die Schicksale der 6. Gebirgs-Division. Graz und Stuttgart.
- 7.Vuor.D** – Roland Kaltenecker: Schicksalsweg und Kampf der "Bergschuh"-Division, Die Kriegschronik der 7. Gebirgs-Division, vormals 99. leichte Infanterie-Division. Graz 1985.
- SS-Vuor.D Nord** – Franz Schreiber: Kampf unter dem Nordlicht, Deutsch-finnische Waffenbrüderschaft am Polarkreis, Die Geschichte der 6. SS-Gebirgs-Division Nord. Osnabrück 1969.

Summary

THE HISTORIES OF FINNISH ARMY CONTINGENTS IN THE CONTINUATION WAR

In the article and catalogue attached to it, those histories have been treated which are written on the Finnish Army detachments functioning during the Continuation War, fought 1941–1945.

These histories outline a much more colourful picture of the battles than the official history of the Continuation War. Besides that, they also tell about events occurred in secondary war theatres.

In bilingual Finland it has become almost a rule to write the histories of military formations on regimental basis. According to the notion the writer has, this custom differs from the practice in Central Europe where it is more customary to write the histories on divisional basis.

The Finnish habit is more in favour of an ordinary soldier and thus nearer to grass root level. This Finnish model has been backed up by the Finns' taste for reading. There has thus been buyers and readers for carefully written histories of even small units.

The official sector has not been able to support the history projects economically. Even commercial publishers have only in exceptional cases showed interest in projects of this type.

Therefore, many writers have accomplished their projects in a 'companion of arms' style. There are many histories published by the authors themselves only having printing costs – and many times even printing paper – as donations.

Reasons of economic nature have perhaps had impact on the fact that proportionately more histories have been published on the detachment mobilized in southern parts of Finland than of those established in the North.

There is no body in Finland assigned to the mission of guiding the writers of detachments' histories. Yet, the body of writers is heterogeneous: it varies from well known Finnish historians, such as professors Gallén, Jokipii and Tervasmäki, through war time contingency commanders and ranks and files to younger researchers and officers.

The standard of the histories is also variable. Most of them are provided with abundant illustration and maps depicting contingent's war-path. A small part meet, even in formal sense, all the requirements that have been fixed for a scientific research work.

The peak year of publishing the histories was 1991. Because the veteran generation of the Continuation War is ageing, it seems as if that very year will also remain as the peak year.

In the catalogue a space has been reserved for each contingent that has been functioning during the Continuation War. By observing that space, one is able to find out if there is any history available or not of an individual contingent;

- ◆ Division (**1. Divisioona etc.**)
- ◆ Brigade (**.. Pr.**)
- ◆ Infantry Regiment (**JR ..**)
- ◆ Light Jaeger Detachment (**Kev.Os ..**)
- ◆ Detached Battalion (**Er.P ..**)
- ◆ Jaeger Battalion (**JP ..**)
- ◆ Frontier Guard Battalion (**RajaJP ..**)
- ◆ Field Artillery Regiment (**KTR ..**)
- ◆ Detached Light Artillery Battalion (**Kev.Psto ..**)
- ◆ Detached Heavy Artillery Battalion (**Rask.Psto ..**)

- ◆ Engineer Battalion (**Pion.P ..**) and
- ◆ Signal Battalion (**ViestiP ..**)

At the end of the catalogue some information is attached about such known histories of those German all-arms formations that functioned at the Finnish Fronts.

The information on the publication holds the name[s] of the author[s], name of the publication and the year it has been printed. The catalogue also contains such histories that have not been published. They have been indicated with the text (**julkaisematon**). Those publications mentioned in parenthesis don't completely match the characteristics of a detachment history.

Martti Turtola* – Ari Raunio**

KATSAUS POLIITTISEEN JA SOTAHISTORIAAN LIITTYVIIN TUTKIMUKSIIN JA KIRJOITUKSIIN

Kirjoittajista Martti Turtola käsittelee poliittiseen ja sotahistoriaan liittyviä tutkimuksia ja kirjoituksia ja Ari Raunio Maanpuolustuskorkeakoulussa tehtyjä tutkimuksia.

Poliittista ja sotahistoriaa

Hajapointoja ilmestyneestä kirjallisuudesta

Tarkoituksenani on keskittyä tässä katsauksessa tarkastelemaan parin viime vuoden aikana ilmestynyttä poliittista ja sotahistoriaa. Aivan kuten aikaisemminkin ilmestyneiden vastaavien katsausten yhteydessä, korostan nytkin, ettei kysymyksessä ole ollenkaan kaiken kattava arvio viime vuosina ilmestyneestä alan kirjallisuudesta. Kysymyksessä on – kuten alaotsikossakin ilmoitetaan – hajapointoja kirjallisuudesta.

Todettakoon, että 50 vuoden takaiset toisen maailmansodan ratkaisu- ja päättymisvuodet 1944–1945 ovat nostattaneet melkein pä valtaisan kirjavyöryn.

Sitä on toisaalta kiihdyttänyt aivan uusi lähdetilanne: Venäjän arkistot ovat avautuneet ja avautumassa kaikille tutkijoille. Eläm-

* (s. 1947) dosentti, kirjoittanut muun muassa teokset: Tornionjoelta Rajajoelle. Suomen ja Ruotsin salainen yhteistoiminta Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1923–1940 (1984), Erik Heinrichs. Mannerheimin ja Paasikiven kenraali (1988) ja Risto Ryti – elämä isänmaan puolesta (1994).

** (s. 1949) everstiluutnantti, valtiotieteen maisteri, toimi heinäkuun 1995 loppuun tutkijaesupseerina Maanpuolustuskorkeakoulun Historian laitoksella, toimittanut Jatkosodan historian osat 4 ja 6 sekä kirjoittanut kyseisiin osiin, kirjoittanut tieteellisiä artikkeleita suomalaisesta taktiikasta.

me ehkä uutta ja samalla viimeistä toisen maailmansodan historian nousukautta. Oman merkittävän lisätekijän tähän tuo se, että vielä nyt, 50 vuotta sodan päättymisen jälkeen joltinenkin osa sotaan osallistuneista veteraaneista on elossa. Tosin kaikki merkittävässä tai määräävissä asemissa olleet poliitikot ja sotilaat ovat kuolleet. Suomessa näistä viimeisenä siirtyi ajasta ikuisuuteen sodanaikainen merivoimien komentaja ja sodanjälkeinen puolustusministeri, kenraali Väinö Valve.

Ennen toista maailmansotaa

Yllättävällä tavalla Heikki Ylikankaan teos **Tie Tampereelle** nosti vuosikymmenien jälkeen esille vuoden 1918 kansalaissodan murhenäytelmän. Teos herätti esille vanhat intohimot, vaikka itse sotaan osallistuneet sukupolvet ovatkin jo melkein tyystin manan majoilla. Mieli-piteet eroavat siinäkin, onko kysymyksessä tervehdyttävä kansallinen terapia vaiko vanhojen arpien aukirepiminen. Myös teoksen sotahistoriallista sisältöä on kritisoitu. Mutta siltikin: Tie Tampereelle on viime vuosien eniten myytyjä tutkimuksia.

Mannerheim jaksaa kiinnostaa suomalaisia sukupolvesta toiseen. Mannerheimia uskalletaan lähestyä nykyään jo ihmisenäkin, eikä vain kansallisena monumenttina. Tienraivaajana tässä on osaltaan ollut ensimmäinen venäläinen Mannerheim-tutkija Leonid Vlasov kirjallaan **Mannerheim Pietarissa 1887–1904**. Teos luo valaistusta vieläkin osiltaan hämärän peitossa oleviin Mannerheimin Pietarin-vuosiin.

Viime vuosien parhaita ja hausimpia Mannerheim-kirjoja on Sakari Virkkusen **Mannerheimin kääntöpuoli**, jossa käsitellään ratsuväenkenraalin ja sotamarsalkan siviilielämää kahden vuosikymmenen ajalta Vapaussodan ja Talvisodan välillä. Virkkunen ei mässäile henkilökohtaisilla asioilla, mutta tuo ”ihminen Mannerheimin” elävästi esiin häntä ympäröivine ystävineen – myös naisineen. Tämäntapainen kirjoittelu ei suinkaan vähennä kansallissankarimme arvoa – päinvastoin. Virkkunen kirjoittaa myös nautittavasti, ja hänen tyyliinsä sopii paljon paremmin tämäntyyppiseen kirjaan kuin presidenttisarjan kirjoihin, joista niistäkin otettiin uudet painokset uusissa kansissa.

Uraauurtavana voi pitää myös Matti Lackmanin tutkimusta **Jääkärimuistelmia**, joka on oikeastaan vain lastu paljon laajemmasta kokonaistutkimuksesta. Lackman on kurkistanut jääkäriiliikkeen virallisen historian taakse ja löytänyt uutta, mielenkiintoista materiaalia. Esityksissään Lackman on korostanut, ettei jääkäriiliikkeen kääntöpuolen, punaisten jääkärien ja vasemmiston poliittisen toiminnan esittäminen merkitse sinänsä merkittävän ja aatteellisesti ihanteellisen liikkeen kokonaishistorian muuttamista. Toisaalta aika on kypsä jääkäriilikkeessä olleiden lieveilmiöiden ja jääkärien elämän vähemmän ihanteellistenkin asioiden selvittämiseen.

Jo sodan edellistä, mutta myös sen jälkeistä aikaa kuvaa tiedollisesti runsas perusteos, Matti Kososen ja Juha Pohjosen kirjoittama rajavartiolaitoksen historia **Isänmaan portinvartijat. Suomen rajojen vartiointi 1918–1994**.

Tuomo Polvinen jatkaa suurta Paasikivi-elämäkertansa. Toinen osa **J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 1918–1939** kattaa kaksi viime sotia edeltävää vuosikymmentä, Paasikiven toiminnan Tarton rauhanneuvottelijana, pankkimiehenä, konservatiivisena mutta oikeistoradikalismia vastustavana puoluejohtajana ja lopuksi pohjoismaista suuntausta luovana diplomaattina. Sarja jatkuu seuraavaksi toista maailmansotaa käsittelevällä osalla.

Opetusministeriön toimeksiannosta kirjoitti tämän katsauksen kirjoittaja presidentti Risto Rytin kokonaiselämäkerran otsikolla **Risto Ryti – elämä isänmaan puolesta**. Ilmeisestikin tämänlaatusella kirjalla, valtiomiehen kokonaiselämäkerralla oli ”sosiaalinen tilaus”. Osaltaan se on liittynyt Rytin koko elämän arvostavaan uudelleenarviointiin.

Kiinnostus presidentti-instituutiota kohtaan synnytti 5-osaisen sarjan **Tasavallan presidentit**. Ensimmäinen osa käsittää Ståhlbergin ja Relanderin ja sen kirjoittaja on Jukka-Pekka Pietikäinen. Juhani Mylly käsittelee toisessa osassa Svinhufvudia ja Kalliota. Tämän kirjoittajan laatimassa kolmannessa osassa ovat esillä ”sodan ja rauhan miehet” Ryti, Mannerheim ja Paasikivi. Raimo Väyrynen käsittelee yhdessä niteessä Urho Kekkosta ja Heikki Paloheimon Mauno Koivistoa, uutta presidenttiä Martti Ahtisaartakaan kokonaan unohtamatta. Esitykset nojaavat myös runsaaseen kuvitukseen ja lukuisiin muiden kirjoittajien tekemiin ”teema-artikkeleihin”.

Varmaankin viime vuosien aikana eniten myyty toista maailmansodaa (ja toki muutakin aikaa) sivuava muistelmateos on Adolf Ehrnroothin ja Marja-Liisa Lehtosen yhdessä tekemä **Kenraalin testamentti**. Mitään sen kummemmin uutta teos ei tuo esille tekijästään kenraalista ja Mannerheim-ristin ritarista. Paremminkin siinä on koottuna eri tilaisuuksissa kuullut mielipiteet. Esityksen voima on sen vankassa dokumenttisuudessa ja loppuun asti hallitussa ylättyylissä. Se, mikä jonkun toisen esittämänä voisi tuntua koomiseltakin, sopii kenraalin suuhun. Hän nimittäin ei esitä mitään, ei näyttele. Hän on juuri sitä, miltä näyttää ja kuulostaa: suorapuheinen, rehellinen isänmaanystävä.

Elämäkerrat ovat tulleet vahvasti viime vuosina esille. Se on osa biografian yleistä arvonnousua myös tutkimuksessa. Merkittävän väitöskirjan kiistellystä poliittisesta taustavaikuttajasta Kustaa Vilkunasta kirjoitti hänen tyttärenpoikansa Ilkka Herlin. **Kivijalasta harjahirteen. Kustaa Vilkunän yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta** on kokonaiselämäkerta, jonka juuret ulottuvat pitkälle 1800-luvulle. Painopiste on kuitenkin sotavuosissa ja sodan jälkeisessä ajassa.

Suomalaiset merkittävimmät sodanajan kenraalit ovat saamassa elämäkerran jo kohta jokainen. Juha Vahe on kirjoittanut teoksen **Kenraali Paavo Talvelä. Sodan ja rauhan tehtävissä**. Kiisteltty kenraali Kurt Martti Wallenius on noussut esiin parillakin kirjalla. Walleniuksen itsensä kirjoittama ja 50 vuotta julkaisua odottanut **Petsamo - mittaamattomien mahdollisuuksien maa** on vihdoin ilmestynyt Sakari Kännön toimittamana. Veli-Pekka Lehtola on kirjoittanut runsaasti kuvitetun elämäkerran **K. M. Wallenius**. Muistelmien pohjalta elämäkerraksi kirjoitti Pertti Kilkki **Valo Nihtilän** elämäkerran **Päämajan eversti**. Muun muassa Vaheen ja Kilkin elämäkertoja vaivaa yksi puute: on uskomatonta, että arvovaltainen kustantamo vieläkin laskee käsistään elämäkerteoksia, joissa ei ole lainkaan henkilöhakemistoa! Sen laatiminen ei totta tosiaan nykyisenä tietokoneaikana ole ylivoimaista.

Ohto Manninen on koonnut osittain jo aikaisemmin ilmestyneitä tutkielmiaan **Kleio ja nykypäivä** -sarjaan kuuluvaan teokseen **Molotovin cocktail - Hitlerin sateenvarjo**. Kirja on erinomainen kokoomateos ja siinä esitetyt tutkimustulokset perustuvat

suurelta osalta ennen käyttämättömään venäläiseen arkistoaineistoon.

Sodan toisenlaista puolta tuovat kirjoissaan esille Maarit Niiniluoto ja Anna-Liisa Haavikko. Maarit Niiniluoto kertoo kirjassaan **On elon retki näin** sodanajan viihteestä. Populaarikulttuuri sai näinä vaikeina vuosina räjähdysmäisen suosion – vaikka samalla myös ”vakavampikin” taide oli kysyttyä. Viiltävää tragiikkaa ja toisaalta huumoria sisältää Anna-Liisa Haavikon toimittama **Nais-ten marssi. Rintamanaiset kertovat**.

Laajaa kiinnostusta ja myös useita huomionosoituksia keräsi Kimmo Rentolan väitöskirjatyö **Kenen joukoissa seisot. Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945**. Mittasuhteiltaanakin massiivinen tutkimus perustuu sekä suomalaiseseen että venäläiseen aikaisemmin käyttämättömään lähteistöön. Vähälle huomiolle sitä vastoin on jäänyt eräänlainen erikoisuus, Nikolai N. Smeljakovin muistelmateos **Muistelmia ja huomioita Suomesta**. Kirjassa käsitellään ennen muuta Suomen ja Neuvostoliiton kauppaa 1960-luvulta 1980-luvulle, mutta sen alussa on kaksi mielenkiintoista omakohtaista lukua Talvi- ja jatkosodasta.

Sodan jälkeen

Suomalainen historiankirjoitus on etenemässä hyvää vauhtia sodanjälkeisiin vuosiin. Eräänlaista kaksinkamppailua käyvät Juhani Suomi ja Hannu Rautkallio. Suomi on päässyt viidenteen osaan mahtavassa Kekkos-biografiassa. Sen nimi on yksinkertaisesti **Presidentti Urho Kekkonen 1962–1968**. Pari jatko-osaa on kai vielä tiedossa. Hannu Rautkallio on kirjoittanut neuvostolähteisiin perustuen kirjat **Novosibirskin lavastus. Noottikriisi 1961** sekä **Neuvostovallan asialla. NKP:n vaikutus Suomessa 1960-luvulla**.

Tutkimuksellisesti merkittäviä teoksia ovat Jukka Nevakiven **Zhdanov Suomessa** ja Pekka Visurin **Puolustusvoimat kylmäsodassa**. Nevakivi luo uuden kuvan pelätystä Stalinin satraapista ja Liittoutuneitten valvontakomission puheenjohtajasta. Myös kotikommunistien toiminta saa uutta valaistusta. Pekka Visuri selvittää ansiokkaasti läntisiin lähteisiin perustuen Suomen vaikeaa asemaa idän ja lännen välissä vuosina 1945–1961. Ilkka

Herlinin toimittama **YYA:n Suomi**, artikkelikokoelma luo omalta osaltaan eri näkökulmista kokonaiskuvaa sodanjälkeisestä politiikasta.

Maanpuolustuskorkeakoulun tutkimuskentältä

Vuonna 1993 valmistuneet yleisesikuntaupseerit olivat aloittaneet opintonsa Sotakorkeakoulussa, mutta valmistuivat Maanpuolustuskorkeakoulun jatkotutkinto-osaston yleisesikuntaupseerikursilta. Kadettikoulun, Taistelukoulun ja Sotakorkeakoulun tehtävät siirtyivät tammikuun 1. päivänä 1993 toimintansa aloittaneelle Maanpuolustuskorkeakoululle.

Organisaatiomuutokseen liittyi myös sotahistorian tutkimuksen ja opetuksen parissa työskennelleiden kokoaminen Maanpuolustuskorkeakoulun Historian laitokseen. Uuden laitoksen virat saatiin Sotatieteen Laitoksen Sotahistorian toimistosta ja sotahistorian opettajavakansseista Sotakorkeakoulusta ja Taistelukoulusta. Maanpuolustuskorkeakoulun perustamiseen liittyi myös aktiiviupseerien koulutusjärjestelmän laajahko uudistus, jonka läpivieminen kestää vuosikymmenen. Ensimmäiset nelivuotisen Kadettikoulun suorittaneet upseerit valmistuivat tämän vuoden kesäkuun alussa. Jatkokoulutukseen kuuluneet lukuvuoden kestäneet kapteenikurssit on vastaavasti poistettu. Ensimmäinen uusimuotoinen lukuvuoden mittainen esiupeeerikurssi valmistui myös viime kesänä. Heistä parhaat jatkavat vuoden mittaisella yleisesikuntaupseerikurssilla, joka alkaa syksyllä 1997. Viimeinen kaksivuotinen yleisesikuntaupseerikurssi alkoi tänä syksynä.

Uusimuotoisilla esi- ja yleisesikuntaupseerikursseilla sotahistoria ei ole enää varsinaisena oppiaineena, vaan strategia ja kansainvälinen yhteistyö oppiaineeseen tulee sisältymään lyhyehköit, yhteensä kaksi opintoviikkoa käsittävät sotataidon historian kurssit. Tällainen kurssi järjestetään ensimmäisen kerran syksyllä alkaneella viimeisellä kaksivuotisella vuonna 1997 valmistuvalla yleisesikuntaupseerikurssilla. Kadettikoulussa historia säilyy oppiaineena ja jonkin verran uudistuneena. Kaikille annettavan perusopetuksen lisäksi ösalla kadeteista on historiapainotteiset laajat opinnot. Uusimuotoisen upseerikoulutuksen historian opetus muotoutuu lähivuosina nykypäivän haasteita vastaavaksi.

Maanpuolustuskorkeakoulun historian tutkimuskin on siirtymässä uusille urille. Opinnäytetöiden aiheiksi annettaneen historian aiheita tulevaisuudessakin kaikilla kursseilla. Mutta Suomen sotia ei periaatteessa enää tutkita. Sotahistoriassa tullaan keskittymään toisen maailmansodan jälkeisiin sotiin tavoitteena strategiaa, johtamistaitoa, operaatiotaitoa ja taktiikkaa palveleva sotataidon kehittymisen tutkiminen.

Diplomitöiden satoa vuodelta 1993

Sotakorkeakoulun vuonna 1991 aloittaneiden ja kaksi vuotta myöhemmin Maanpuolustuskorkeakoulusta valmistuneiden yleisesikuntaupseerien viidestä historia-aiheisesta diplomityöstä kaksi käsittelee pelkästään viime sotiamme, yhdessä tutkittavana oleva ajanjakso alkaa Talvisodasta, mutta päättyy vasta "rauhan" vuosiin ja kaksi painottuu sodanjälkeiseen aikaan. Viimemainituista toisessa tutkimuksessa perusteena ovat sotakokemukset ja vain toisessa käsitellään pelkästään sodanjälkeistä aikaa.

Kari Veijalaisen diplomityö **Aktiiviupseerien sotilaskoulutuksen taso ja sijoittuminen tehtäviin 1948–1966** kuvaa sekä aktiiviupseerien koulutusjärjestelmää että sen vaikutusta sodanjälkeisen upseeriston koulutustasoon. Tutkimuksen tarkoituksena on Veijalaisen mukaan "ollut selvittää, millainen oli aktiiviupseerien sotilaskoulutuksen taso ja millaisiin tehtäviin erilaisen muodollisen koulutuksen saaneet aktiiviupseerit sijoittuivat vuosina 1948–1966."

Tutkitun ajanjakson aikana aktiiviupseerien peruskoulutustaso yhdenmukaistui kaikilla tehtävätasolla ja vastuu puolustusvoimista siirtyi Kadettikoulun käyneille upseereille. Esimerkiksi vuonna 1948 kahdestakymmenestä neljästä kenraalista vain yksi oli kadettiupseeri. Kolmetoista vuotta myöhemmin vuonna 1961 lähes kaikki 22 virassa ollutta kenraalia olivat jo Kadettikoulun kasvatteja. Hierarkian alapäässä 151:stä palveluksessa olleesta vänrikistä 70 % oli ilman peruskoulutusta. Vuonna 1961 palveluksessa oli sama määrä vänrikkejä, mutta heistä oli jo 86,8 % käynyt Kadettikoulun.

Kenraalien peruskoulutustasossa tapahtunut muutos kertoo meille, että kadettiupseerien nousu puolustusvoimain hierarkian

huipulle kesti yli 30 vuotta. Jääkäreiden ja muiden Vapaussodassa tai heti sen jälkeen upseereiksi nimitettyjen valtakausi Puolustusvoimissa kesti siis ”sukupolven”. Normaalioloissa kenraalikuntaan pääsy kestää yli neljännesvuosisadan ja ”valtakausi” jää vain kymmeneen vuoteen.

Heti sodan jälkeen reserviin siirtyneistä 2 000 upseerista monet olivat nuorimmasta päästä. Kadettikoulussa alkoi ensimmäinen sodanjälkeinen kadettikurssi vuonna 1946, mutta se ja vuosittain alkaneet uudet kadettikurssit olivat pieniä. Vasta yksitoista vuotta myöhemmin vuonna 1957 alkoi ensimmäinen sadan miehen kadettikurssi. Lokakuussa vuonna 1961 päättyneeltä kadettikurssilta valmistui jo 140 upseeria.

Veijalainen tyytyy kuvailemaan upseerien koulutustasoa numeroin ja prosenttein eri tehtävissä. Pelkistäen teksti pysyy samana, ainoastaan prosentit muuttuvat. Kadettiupseerien määrän kasvua yksityiskohtaisemmin kuvataan upseerien jatkokoulutuksen kehittymistä. Tutkittavana ajanjaksona vakiintui aktiiviupseerien koulutusjärjestelmäksi Kadettikoulu, palvelus joukoissa ja kapteenikurssi, joiden jälkeen on mahdollisuus pyrkiä Sotakorkeakouluun. Viimemainitun koulun käymättömät komennettiin esiupeeerikursseille. Koulutusjärjestelmän perusrakenne noudatteli 1920- ja 1930-luvulla luotuja periaatteita.

Siirryttäessä 1960-luvulle everstit olivat jo pääsääntöisesti yleis-esikuntaupseereita ja everstiluutnanteistakin oli vuonna 1966 yli 80 % käynyt Sotakorkeakoulun. Veijalaisen diplomityöstä voi helposti tarkastaa vuosina 1948, 1951, 1961 ja 1966 eri tehtäväryhmissä olleiden upseereiden jakauman prosentteina sotilaskoulutuksen mukaan. Perustutkimuksille ominaiseen tapaan työssä on runsaasti liitteitä. Näistä käyttökelpoisimpana pidän laajaa liitettä aktiiviupseerien jatkokoulutuksesta, jossa on selvitetty koulutukseen kuuluneet kurssit alusta alkaen eli vuodesta 1928 vuoteen 1966.

Pasi Kesselin diplomityö **Suomalaisen prikaatin esikunnan organisaatio ja aseman kehittyminen 1939–1952** on tarpeellinen dokumentoitu selvitys nykyisin käytössä olevan perusyhtymämme esikunnan kehittämisestä. Diplomityön tarkoituksena on Kesselin mukaan ollut ”selvittää, millaisia olivat prikaatimme esikunnat ja niiden esikunta- ja viestiyksiköt, miten prikaatien komentajat ja esikunnat johtivat joukkojaan ja millaisia olivat esikuntien johtamisedellytykset Talvi- ja jatkosodan sekä Lapin sodan

aikana. Lisäksi on pyritty selvittämään divisioona-prikaatiorganisaatiomuutosten syitä”. Tutkimukseen tutustuessaan ihmettelee eniten sitä, että perusyhtymämme prikaatin aikaisemman ”historian” dokumentointia on pitänyt odottaa näin kauan. Kesselin tutkimustyön pitäisi kuulua ainakin kaikkien maavoimien yleisesikuntaupseerien lukemistoon. Esikunnan kehittymisen tarkastelu edellyttää paneutumista prikaatin organisaation ja aseman kehitykseen. Tältä kannalta tarkasteltuna Kesselin työ kertoo, että tänäkin päivänä ajankohtaisia organisaatiokysymyksiä on pohdittu kertaalleen jo viisikymmentä vuotta sitten.

Prikaatin esikunta oli vielä 1930-luvulla suunniteltu ennen liikekannallepanoa taistelunsa aloittavien suojajoukkopataljoonien johtoportaaaksi, joka toimisi esimerkiksi Karjalan kannaksella suojajoukkotaisteluja johtavan Armeijakunnan esikunnan alaisena. Varsinaisten liikekannallepanossa perustettujen sodanajan joukkojen aselajitoiminnot yhdistävä johtoporras oli divisioonan esikunta, jonka johdossa oli mm. kolme jalkaväkirykmenttiä (ä 3 pataljoonaa) ja kenttätykistörykmentti (3 patteristoa) ja muita aselajijoukkoja. Rykmenttien esikunnilta puuttui kyky ja edellytykset yhdistää aselajitoiminnot pataljooniensa taistelutoimintaan. Yhdeksän jalkaväkipataljoonaa käsittävän divisioonan käyttö suppeahkolla alueella tuli kyseeseen vain Karjalan kannaksella. Pitkän itärajan monet ”operatiiviset” suunnat edellyttivät uusien operatiivisten johtoportaiden perustamista.

Talvisodan jälkeen pitäydyttiin vielä divisioonaan alimpana operatiivisena johtoportaan. Moskovan rauhan aikana 1940–1941 rauhanajan joukot ryhmitettiin tosin prikaatikokoonpanossa itärajalle valmiina tarvittaessa aloittamaan suojajoukkoina taistelut. Liikekannallepanossa rauhanajan prikaatit sulautettiin perustetaviin divisiooniin, joka säilyi koko jatkosodan yhtymiemme päätyyppinä. Tosin sodan aikana perustettiin operatiivisiksi yhtymiksi joitakin prikaateja, joihin kuului mm. neljä pataljoonaa ja kaksi patteristoa sekä muita aselajijoukkoja. Varsinaiseksi sodanajan perusyhtymäksi prikaati määrättiin 1950-luvulle siirryttäessä.

Kesseli tarkastelee prikaatin kehitystä enemmän divisioonan kuin jalkaväkirykmentin korvaajana. Tämä onkin yleisin ja tois-taiseksi vielä ainoa asian tarkastelukulma. Mielestäni prikaatin tarkastelu myös jalkaväkirykmentin korvaajana voisi tuoda lisäsel-vyyttä prikaatin kehittymisen historiaan.

Tutkimus osoittaa, että nykyisin käytössä olevan perusyhtymämme prikaatin organisaation perusratkaisu muotoutui viime sotiemme aikana. Välineistössä tapahtuneiden muutosten lisäksi on jatkuvan kehittelyn alaisena ollut aselajijoukkojen organisointi (pataljoonina tai erillisinä komppanioina) ja niiden johtamisesta vastaavien henkilöiden asema. Sotien aikana aselajikomentajat olivat suoraan prikaatin komentajan alaisia ja 1950-luvun organisaatiomuutoksissa heidät siirrettiin esikuntapäällikön alaisiksi.

Lisäsyvyyttä suomalaisen prikaatiorganisaation kehitykseen saa tutustumalla Hannu Liimatan diplomityöhön **Suomalaisen pataljoonan taktiikan kehitys jatkosodasta alueelliseen puolustukseen**. Tutkimuksessa tarkastellaan jalkaväen pienimmän ja tärkeimmän taktisen perusyksikön kehitystä jatkosodasta 1970-luvun alkuun. Koko ajanjakson pataljoonan asema on säilynyt merkityksellisenä ylemmissä johtoportaisissa – jalkaväkirykmentti, prikaati ja divisioona – tapahtuneista organisaatiomuutoksista huolimatta. ”Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia kehitysvaiheita pataljoonan taktiikassa tarkasteltavana ajanjaksona on ollut, mitkä tekijät siihen ovat vaikuttaneet ja mitä muutoksia taktiikassa on tapahtunut.”

Lyhyehkön Talvisodan aikana ei ennätetty paljoakaan pohtia pataljoonan organisaation kehittämistä. Moskovan rauhan aikana pyrittiin organisaatiomuutoksilla korjaamaan sodassa havaitut puutteet. Pataljoonan epäsuoran tulen käyttömahdollisuuksia sekä tiedustelu- että panssarintorjuntakykyä parannettiin lisäämällä organisaatioon kranaatinheitinjoukkue (3 kevyttä heitintä), esikuntakomppaniaan jääkärijoukkue ja kiväärikomppanioihin panssarinlähitorjuntaryhmät.

Uudistetussakin pataljoonaorganisaatiossa todettiin jatkosodan aikana parantamisen varaa. Joissakin arvioinneissa pidettiin neljä kiväärijoukkuetta käsittäviä kiväärikomppanioita hyökkäysvaiheen kokemusten perusteella liian raskaina. Toisaalta todettiin, että pataljoonan kolme komppaniaa sitoutuivat toimintaan jo taistelun alkuvaiheessa ja pataljoonan komentaja oli usein ratkaisuvaiheessa ilman reserviä. Parannuksena ehdotettiin pataljoonan organisaation muuttamista siten, että siihen kuuluisi neljä komppaniaa, joissa kussakin olisi kolme joukkuetta. Pataljoonan komentajat eivät kuitenkaan olleet innostuneita organisaation muuttamiselle. Asiasta tehtyyn kyselyyn vastanneista 41 komentajasta

37 kannatti entisen organisaation säilyttämistä. Pataljoonan organisaatio säilyikin jatkosodan lähes muuttumattomana.

Ensimmäisissä sodanjälkeisessä pataljoonan organisaatiouudistuksissa (1950 ja 1953) ”vanhan” kannattajat pystyivät säilyttämään pataljoonan kiväärijalkaväen jaon ennallaan. Oman epäsuoran tulen lisäämisestä oltiin kuitenkin yhtä mieltä, ja pataljoonat saivat vuonna 1950 kolme joukkuetta käsittävän kranaatinheitinkomppanian. Pataljoonan kiväärijalkaväen jako neljään kolmijoukkueiseen komppaniaan toteutettiin vuoden 1962 organisaatiouudistuksessa. Seuraavassa vuonna 1970 toteutetussa pataljoonan organisaatiouudistuksessa luovuttiin hevosista ja pataljoonat saivat maataloustraktorit kuljetusvälineikseen. Pataljoonien operatiivinen liikkuvuus (pataljoonan siirtäminen tiestöä hyväksikäyttäen) kasvoi jalkamiehen marssinopeudesta traktorin maantienopeuteen.

Liimatta näkee tarkasteltavana ajanjaksona tapahtuneen pataljoonan taktiikan ja organisaation ”pienten askelten” kehittämisen syynä sen, ettei puolustusvoimissa ole ollut henkilöstöä ja organisaatiota, ”joka selkeästi olisi vastannut järjestelmällisestä taktiikan tutkimuksesta ja kehittämisestä”. Taktiikan kehittämisen tärkeimpänä perusedellytyksenä Liimatta pitää jatkuvuutta. Hänen oma diplomityönsä on onnistuneella tavalla ainakin luomassa edellytyksiä ”menneen” tiedon hyväksikäytölle organisaatioiden ja taktiikan kehittämistyössä.

Viime sotien aikaista sotahistorian vähemmän tutkittua alaa edustaa Jari Maneliuksen diplomityö **Joukkojen suorittama sotavankien kuulustelu Suomessa ja Neuvostoliitossa toisen maailmansodan aikana**. Suomalaiset ja neuvostoliittolaiset saivat Talvi- ja jatkosodan aikana Suomen rintamalla noin 75 000 sotavankia. Tästä määrästä valtaosa oli suomalaisten ottamia. Asiakirjatutkimuksen keskeisimpinä lähteinä ovat olleet Punkaharjun Kuntoutussairaalan 1980-luvun puolivälissä toteuttaman sotavankitutkimuksen tulokset sekä divisioonien, armeijakuntien ja ryhmien esikuntien tiedustelutoimistojen arkistot.

Sotavankien kuulustelut ja sotasaalisasiakirjat osoittautuivat sotien aikana keskeisimmäksi tiedustelulajiksi. Tutkijalla ei kuitenkaan ole ollut käytössään neuvostoliittolaisia lähteitä niin laajasti, että hän voisi kiistatta rinnastaa sotavankien merkityksen puna-armeijalle heidän merkitykseensä Suomen armeijalle. Suomalaisen joukkojen oma tiedustelu epäonnistui Talvisodassa.

Sotavankien merkitys tiedustelulle säilyi myös jatkosodassa. Suomalaiset muodostivat oman vihollistilannekuvansa jatkosodan hyökkäysvaiheessa Karjalan Armeijassa ja armeijakunnissa pitkälti sotavangeilta saatujen tietojen perusteella. Taistelutoiminnan hiljennettyä asemasodaksi sotavankien ja loikkareiden määrä väheni merkittävästi ja tiedustelutoiminta vaikeutui. Vankeja yritettiin saada vanginsieppaustoiminnalla ja propagandan avulla. Sama ilmiö oli myös havaittavissa puna-armeijan toiminnassa. Ilman sotavangeilta saatuja tietoja olisi edes tyydyttävän vihollistilannekuvan muodostaminen ollut myös kesällä 1944 joukkojen tiedustelulle ylivoimainen tehtävä.

Sotavangiksi jääneen suomalaisen aseman peruslähtökohdan Talvi- ja jatkosodan aikana Manelius pelkistää seuraavasti: ”Talvi-sodassa ja hyökkäysvaiheessa vankeja otettiin, asemasotavaiheessa vankeja pyrittiin hankkimaan kaikkiin keinoin ja kesällä 1944 vankeja otettiin valikoiden.” Suomalaisen sotavankien kohtelu oli Talvi-sodan aikana asiallisempaa kuin jatkosodassa. Maneliuksen tutkimustyö on asiallinen selvitys sotavankien kuulustelukäytännöstä Suomen itärajan molemmilla puolilla ja ansaitsisi laajemmankin lukijakunnan.

Ilmavoimien historiaa jatkosodasta edustaa Kai Tolkin diplomityö **Pommituslentolaivueiden käyttö jatkosodassa**. Tutkimuksen päämääränä on selvittää ”mihin tehtäviin ja millä lailla Lentorykmentti 4:n alaisuudessa olleita pommituslentolaivueita jatkosodan aikana käytettiin.” Tutkimuksessa korostuu yleisesikuntaupseerikurssien historian alan diplomitöiden helmasynti, eli tutkimustilanteen puutteellinen analysointi. Ilmavoimien historiaan vähemmän perehtyneelle ei tutkimuksesta selviä, mikä on Tolkin työn tuoma lisä Lentorykmentti 4:n toiminnasta tehtyjen aikaisempien tutkimusten muodostamaan historian ”kuvaan”. Aikaisemmassa tutkimuksessa Tolkki on havainnut epätarkkuuksia, jonka takia niitä on ”käytetty vain rajoitetusti”. Monet pommituslentorykmenttiä ”käsittelevät teokset ovat lainanneet hyvin paljon tietoja ja jopa kokonaisia kappaleita Jouko Saarisen Sota-arkistossa olevasta tutkimuksesta. Tämän vuoksi kirjallisuuden käyttö ei ole tarpeellista-kaan.”

Aikaisempaan tutkimukseen Tolkki puuttuu kerran toteamalla, että Hannu Valtosen kirja Lento-osasto Kuhlmeij vähättelee liiaksi Lentorykmentti 4:n osuutta kesän 1944 torjuntataisteluissa Karja-

lan kannaksella. Neuvostohyökkäyksen alkuvaiheessa Lentorykmentti 4 ei kyennyt merkittävästi tukemaan maavoimia. Tali-Ihantalan suurtaisteluista alkaen myös Suomen ilmavoimat olivat painokkaalla panoksellaan mukana Karjalan kannaksen ratkaisutaisteluissa. Tuuloksen maihinnousun torjuntaa lukuunottamatta Lentorykmentti 4 teki 21.6.–1.7.1944 välisenä aikana kolme pommitusta koko rykmentin voimin, jolloin konevahvuus vaihteli 36–40 välillä. Muut 12 hyökkäystä tehtiin laivueen tai kahden välillä, jolloin konemäärä vaihteli 15–17 välillä. Lisäksi rykmentti teki kolme pommitusta 2–3 koneen osastolla. Pommituslentojen kokonaismäärä oli 260.

Lentorykmentin koottu käyttö opittiin jatkosodassa hitaasti. Tutkimuksessa on mm. Lentorykmentti 4:n ja sen pommituslentolaivueiden asiakirjoihin perustuen osoitettu pommitusten tuloksellisuuden paraneminen siirryttäessä vuonna 1942 rykmentin keskitettyyn käyttöön ja johtamiseen. Laajempaan rykmentin koottuun käyttöön siirryttiin vasta kesän 1944 torjuntataisteluissa. Jatkosodan hyökkäysvaiheessa pommitustoiminnan pääkohteina olivat rautatiekuljetukset Muurmannin radalla. Rataa ei kuitenkaan pystytty pitämään katkaistuna, ja toiminta olikin lähinnä häirintäluonteista. Hyökkäysvaiheessakin toteutettu tiedustelutoiminta muodostui asemasodan aikana rykmentin tärkeimmäksi tehtäväksi.

Lentorykmentti 4 teki jatkosodan viimeiset pommituslentoinsa reilut kolme viikkoa ennen 4./5.9. voimaan astunutta aselepoa eli 10. päivänä elokuuta 1944. Seuraavan kerran rykmentin koneita nousi pommitustehtävällä ilmaan vasta Lapin sodassa. Ilmavoimien sotahistoriaa vain yleisteosten perusteella tuntevalle Tolkin diplomityö on mielenkiintoinen ja antaa selkeän kuvan Lentorykmentti 4:n toiminnasta jatkosodassa.

SOTAHISTORIALLINEN SEURA r.y. – KRIGSHISTORISKA SAMFUNDET r.f.

VUODEN 1994 TOIMINNASTA

Hallinto

Sotahistoriallinen Seura vietti perustamisensa 50-vuotisjuhlaa 21. tammikuuta 1994 Säätytalolla Helsingissä. Juhlimismuodoksi Seuran hallitus valitsi seminaarin järjestämisen aiheena suomalaisten vuonna 1944 saama torjuntavoitto. Juhlaseminaaria kunnioitti läsnäolollaan 170 henkilöä. Juhlailllaiset pidettiin Katajanokan Kasinolla.

Sotahistoriallisen Seuran vuosikokous pidettiin Helsingissä Katajanokan Kasinolla 22. helmikuuta 1994. Kokouksen puheenjohtajana toimi everstiluutnantti Antti Juutilainen ja sihteerinä Mika Smedberg. Pöytäkirjan tarkastajiksi valittiin kirjastoamanuenssi Marja-Riitta Koski ja filosofian maisteri Tapio Koskimies.

Vuosikokouksessa suoritettussa vaalissa Seuran hallitus sai seuraavan kokoonpanon: puheenjohtaja, valtiotieteen tohtori Martti Turtola, filosofian lisensiaatti Eero Elfvengren, eversti Pekka Kurenmaa, apulaisprofessori Ohto Manninen, valtiotieteen maisteri Markku Palokangas, majuri Heikki Pohjanpää, varatuomari Heikki Pohjolainen, ekonomi Hannu Taunula ja kommodori Erik Wihtol; varajäsenenä everstiluutnantti Ove Enqvist, toimistos sihteeri Pirjo Pesonen ja valtiotieteen tohtori Esko Vuorisjärvi.

Toimintavuoden aikana Seuran hallitus kokoontui kahdeksan kertaa. Puheenjohtaja valtiotieteen tohtori Martti Turtola on toiminnut Seuran edustajana Tieteellisten seurain valtuuskunnan vuosikokouksessa ja varapuheenjohtaja eversti Pekka Kurenmaa on edustanut Seuraa Maanpuolustuslehden Kustannus Oy:n hallituksessa.

Vuosikokouksen valitsemina tilintarkastajina ovat toimineet ekonomi Seppo Okko HTM ja toimistopäällikkö Leo Saulamo; varalla kapteeni Jarl Engström ja pääsihteeri Pertti Alanen.

Rahastonhoitajana on toiminut ekonomi Hannu Taunula ja sihteerinä humanististen tieteiden kandidaatti Mika Smedberg.

Vuosikokous päätti hallituksen esityksestä edelleen jäsenmak-

suiksi: vuosijäsenmaksu 100 mk, ainaisjäsenmaksu 1 000 mk ja lahjoittajajäsenmaksu 2 000 mk.

Jäsenistö

Vuoden lopussa Seurassa oli jäseniä 479, joista kunniajäseniä 2, lahjoittajajäseniä 1 ja ainaisjäseniä 23 sekä kirjeenvaihtajajäseniä 4. Toimintavuoden aikana Seuraan liittyi 34 uutta jäsentä. Jäsenistö siirtyivät ajasta läisyyteen hallituksen tietojen mukaan seuraavat: professori Niilo Honkala, diplomi-insinööri Hannes Jansson, sivuasemoija Ilpo Korpela, eversti Olavi Lyytinen, muusikko Pentti Mäkelä, kirjailija Pentti Pirhonen sekä kaupunkineuvos Erkki Tuuli.

Jäsentilaisuudet ja retket

Vuosikokouksen sääntömääräisten asioiden käsittelyn jälkeen piti everstiluutnantti, valtiotieteen tohtori Pekka Visuri esitelmän aiheesta "Puolustusvoimat kylmässä sodassa. Suomen puolustuspolitiikka vuosina 1945–1961". Kokouksessa oli läsnä 58 jäsentä.

Kevätkokous pidettiin 19. huhtikuuta Sotamuseossa. Esitelmän piti valtiotieteen maisteri Jari Leskinen aiheesta "Viron ja Suomen sotilaalliset yhteistyökaavailut maailmansotien välillä". Esitelmää kuunteli ja Sotamuseon näyttelyihin tutustui 48 henkilöä.

Syyskokous pidettiin 20. lokakuuta Katajanokan Upseerikasinolla. Kokouksessa Seuran puheenjohtaja, valtiotieteen tohtori Martti Turtola piti esitelmän aiheenaan "Risto Ryti ja Suomen puolustuksen kriisikohdat". Kuuntelijoita tähän tilaisuuteen saapui 70.

Vuoden viimeinen jäsenkokous pidettiin 13. joulukuuta Katajanokan Upseerikasinon juhlasalissa. Kokouksen aiheena olivat kesän 1944 vetäytymis- ja torjuntataistelut Itä-Karjalasta U-asemaan sekä Tolvajärvelle ja Ilomantsiin. Alustajina esiintyivät everstiluutnantit Anssi Vuorenmaa ja Lars Rönquist. Tilaisuudessa oli läsnä 95 henkilöä.

Seuran kesäretki "Jääkäreiden jäljillä" Viroon ja Latviaan järjestettiin 10.–13. kesäkuuta. Matka kulki Tallinnan ja Pärnun kautta Riikaan, jonka jälkeen tutustuttiin jääkäreiden aseisiin Riianlah-

*Seuran retkistä kesäretki suuntautui ”Jääkäreiden jäljille” Viroon ja Latviaan ja syysretki Pohjois-Karjalaan. Viimeksi mainitulla, josta kuva, tutustuttiin Salpa-asemaan everstiluutnantti Anssi Vuoremaan johdolla Joensuun–Ilomantsin–Lieksan suunnilla.
Kuva: Pirjo Pesonen.*

The summer excursion of the Society for the Military History followed the footprints of the Finnish Jaegers in Estonia and Latvia. Autumn excursion was headed for North Karelia. During the autumn excursion (photo) the participants made themselves acquainted with the Salpa line in the direction of Joensuu–Ilomantsi–Lieksa guided by LtCol Anssi Vuoremaa.

della ja pohdittiin samalla näiden taistelupaikkojen mahdollisia suojelutoimenpiteitä. Täältä jatkettiin Libauhun ja edelleen Missejoelle. Paluu tapahtui Tarton ja Tallinnan kautta. Everstiluutnantti Sampo Ahdon johtamalle matkalle osallistui 40 henkilöä.

Sotahistoriallisen Seuran syysretki tehtiin 3.–4. syyskuuta Pohjois-Karjalaan teemanaan ”Tuntematon Salpa-linja”, johon tutustuttiin Joensuun–Ilomantsin–Lieksan suunnalla. Matkanjohtajana ja erikoisasantuntijana toimi everstiluutnantti Anssi Vuoremaa ja matkalle osallistujia oli 34.

Julkaisutoiminta

Sotahistoriallisen Aikakauskirjan toimituskuntaan ovat kuuluneet filosofian lisensiaatti Eero Elfvengren (puheenjohtaja), everstiluutnantti Antti Juutilainen, apulaisprofessori Ohto Manninen, valtiotieteen maisteri Markku Palokangas sekä kirjastoamanuenssi Marja-Riitta Koski (toimitussihteeri). Aikakauskirja 13, teemanumero ”Torjuntavoitto 1944”, valmistui painosta joulukuussa. Lisäksi Seuran erillisjulkaisusarjan seitsemäntenä niteenä ilmestyi everstiluutnantti Antti Juutilaisen teos ”Ilomantsi – lopultakin voitto”.

**SOTAHISTORIALLINEN SEURA r.y. – KRIGSHISTORISKA
SAMFUNDET r.f.**

Seuraan kuuluu henkilöitä ja oikeuskelpoisia yhteisöjä, joita kiinnostaa Suomen sotahistoriallisten muistojen tallentaminen ja vaaliminen. Edelleen seura toimii kaikkien ase- ja varushistorian harrastajien ja tutkijain yhdyselimenä. Seuran lähimpänä päämääränä on aatteellisesti ja taloudellisesti tukea sotahistoriallista tutkimustyötä ja asianharrastusta. Tätä työtä seura suorittaa järjestämällä näyttelyitä, esitelmää, elokuvaesityksiä ja muunlaisia valistustilaisuuksia sekä harjoittamalla julkaisutoimintaa.

Seuran puheenjohtajana toimii valtiotieteen tohtori Martti Turto-la, varapuheenjohtajana eversti Pekka Kurenmaa, sihteerinä valtiotieteen maisteri Jari Leskinen (puh. 90-458 3776) ja rahastonhoitajana ekonomi Hannu Taunula (puh. 90-2285 4201). Seuran postiosoite on PL 266, 00171 Helsinki.

Seuran lahjoittajajäsenmaksu on 2 000 markkaa, ainajäsenmaksu 1 000 markkaa ja vuosijäsenmaksu 100 markkaa. Vuosikirja sisältyy jäsenmaksuun.

ISSN 0357-816X